

באר הגולה

יגלר

מעלת אה"ק וטוב וקדושה ראשונה ושניה של א"י, סדת ותבנית משכן
שילח ובית המקדש ראשון ושני וכל בליהם אשר ישרתו במ בקדש, עבודת
הכהנים ודוכן הלויס, סדרי ומשפטי מלחמות היהודים, אמונת המשיח,
מעשה הקרבנות והמסורת.

חברו אחד מהבני ורבני בני הגולה אשר מספרד, ושמו

פלאי

נמצא בכתובים באוצר כתבי ידות וספרים עתיקים בליפסיא
ונעתק לדפוס ע"י הח' ר' יעקב מאפראווער.

ומסף עליו

מראה מקומות הערות והארות

מהרה"ג סוהר"ד ראובן הכהן ראפיפורט חוב"ק מארנאפאל.

יצא לאור ראשונה בבית דפוס ובהוצאות

יחזאל בריל

סה

מנצא

שנת ה'תרצ"ז לברי"ע.

ח

דפוס הוצאת ד"ר יחזאל בריל
יחזאל בריל

מוברת עולם

להרב המאה"צ הצדיק	לתתורני הגביר הצדיק
סוהר"ר	סוהר"ר
עקיבא לעהרן	שניאור זיסקינד הירש
נאסף אל עמיו ביום	נאסף אל עמיו ביום ב'
ג' כסלו תרל"ז בס"ק	דר"ח אדר תרל"ז בק"ק
אמשטרדם תנצב"ה	האלבערשטאדט תנצב"ה

בחייכם דרשתם בכל לבבכם ובכל מאודכם
שלום ירושלם וארץ הקדושה כל מעיניכם
מעוז ומחסה לעניי ואביוני ירושלם היותם.
לכן יזכר שמכם ושוב וחסד עשיתם
בפתחי שערי ספר זה "באר הגולה"
מבאר מעלת ארץ הקדושה ואמונת הגאולה,
סכל יודעים וסוקירי ערככם זוכרי וסוכירי חסדכם אשר בתוכם
גם אנכי הפול

יחיאל בריל

הקדמת מלין מהמציא לאור.

אמר יחיאל ברי"ל: לבל אהיה בעיניך הקורא, מן המתמידים בראותך אותי כהיום מוציא לאור ספר חדש, ואתה שמעת רוב המחברים ומוציאים לאור בימינו אלה ספרים חדשים וגם ישנים בשפתנו הקדושה הנם מתלוננים ומתאוננים בכל לשון שאתה שומע על עמלם וכספם שהוציאו על הוצאות הדפוס, כאמרם: ישראל מרושים הם, יש מי שרוצה לקנות ספר ואין לו כסף במה לקנותו, ויש מי שיש לו כסף ואינו רוצה לקנות חכמת ישראל במחיר, ומרגלא בפומיהו לאמר: על הספרים הראשונים שהורישו לנו אבותינו אנו מצטערים כי צר לנו המקום בביתנו בערס, ואחם המחברים באתם להוסיף עליהם. ואלה המעטים אשר רוצים ויש לאל ידם לקנות ספר עברי במחיר, הנם אחר בעיר ושנים בפתחו, והמחבר או המוציא לאור ספר מוכרח לחזור על הפתחים מבית נריב לבית נריב עד אשר ימצא האיש אשר הוא מבקש ואשר עוד יבקש תורה וחכמה מפי סופרים וספרים כתובים עבריו, — את כל האמת והדברים האלה שמעת ותשמע באזניך יום יום, ולכן לבל אהיה בעיניך כמאבד את כספו לדעת, הנני להגיד לך מראש כי לא אעשה שקר בנפשי לבנות לי בית ספרי תבואת הספר הזה; הנני תלמיד מובהק של הסורה הגדול הוא, הנסיון, ולא זה הספר הראשון אשר הוצאתי לאור, והנסיון כבר הורני כי הכסף אשר הוצאתי על צרכי הדפסת ספר במשך שנים שלשה חדשים, הושב לי מעט מעט ברוב עמל אחר שהתים שלש שנים, והייתי עוד מאישר בחלקי, בדעתי כי אחרים המוציאים לאור ספרים בשפתנו הקדושה, גם מה שהוציאו לא הכניסו. אכן לא התקו למצוא לי הרווחה מספרי תבואת הספר הזה, כי אם דבר אחר מאד נעלה בעיני הוא אשר עוררני בחוקת היר להדפיס את הספר הזה. הספר הזה נשלח לי מידי"ג הח' ר' יעקב מאפראווער נ"י אשר העתיקו מכתב יד הנמצא בבית עקר הספרים בליפסיא, בבקשה ממני כי אשים עיני בו אולי יכשר בעיני להוציאו לאור, ובקראי בו והנעתי לפרק כ"ה ממנו, משכו דברי הרב המחבר בפרק הזה את עיני ועיוני עליהם ביותר שאת ויתר עז מכל דברי הספר, וכל אשר הוספתי לקרוא ולעיון בדברי הפרק הזה אורו עיני ולבבי וכלייתי גם יחד נצמד אליהם, ובהוסיפי להתבונן בהם היו לי נוחם לנפשי אשר רבות סבלה לה לענ חרפה ובוז סתמתיים החדשים, אשר קמו בדורנו להתעות את אחינו בני עמנו בשוא נתעה במשאות שוא ומדוחים, על אשר זריתי פרש שקריהם על פניהם לעיני כל הבאים בשערי הלבנון.

מהאמת והדברים אשר דבר הרב המחבר הספר הזה בפרק כ"ה ממנו למרתי לדעת כי הוא חי בשליש או במחצה הראשונה מהמאה התשיעית מהאקף הששי. היא העת אשר עת צרה היתה לישראל, לא רק צרת

נופנית גם צרה רוחנית, צרה אשר עמדה לכלות מנפש ועד בשר כקיום ואמיתות ישראל. כנודע קם בעת ההיא הצב"י שכור להדיח את ישראל אחרי, ורבים וכן שלמים הניחו את אמונתם על קרן הצבי דמדריח ויקראו לפניו "משיח ה' צדקנו". מובן מאליו כי העת אשר היתה אחרי שנודע לכל עלילות המדיח הזה, לא טובה היתה לאמונתנו מהעת אשר האמינו בו כי זה ישיענו. בעת הזאת החל השפק לפרות ראש ולענה בלב ההמון קלי הדעת: אם יש עיד מקוה לישראל. כי זה דרך האדם באשר הוא אדם בהוכחו כי הלך בתהו לא דרך, לפחוד גם ללכת במסלה סלולה במסלה העולה בית אל; וענשו של זה הנודע לו כי היה נתעה, לבלי יכול להאמין אחרי כן גם באשר יאמן. ובהוכח ההמון בעת הזאת כי הש"ש שר"י היה מסית ומדיח, החל לפסוע על שני הסעיפים ונפשו בשפק תלך: אם יש משיח לישראל, אם עוד יבא היום אשר נביאנו וחזונו חזוהו במראות אלקים אשר בא יבא משיח אלקי ישראל בשם ה' לנאלו ולהביאו אל המנוחה והנחלה; ורבים נוקשו ונלכדו וכחשו גם באלקי ישראל ויצאו מן הכלל, כנודע.

ולמען חלץ הנגע הזה אשר פשה בבית ישראל, לקח הרב המחבר עמו דברים היוצאים כמקור אמונתנו הצרופה, לדבר על לב בני דורו (ואולי ביחוד על לב בני עירו, כאשר אביא להלאה השערות קרובות לאמת המוכיחות כי היה אמשטרדמי) לבלי יאמרו נואש מקות עוד יחד עם קו"ה לביאת המשיח האמיתי.

את המשתפקים האלה יורה דעה דעת ה' בפרק כ"ה, לאמר: "אל נא תבעמו באורך ליל הגלות, כי לא רק בעונו לבד ישראל בנולה הלך, ולא רק להתם חטאתו בלבד ישראל בעמים נפוץ. העם הקטן הזה אשר בחר בו ית לכאור הגדול להאיר אור אחדות ה' על פני תבל כלה, גם עתה בלכתו כדחי אל דחי בנולה ימלא אחרי מלאכות קדושה, ממנו ילמדו העמים אשר בתוכם נפוץ לדעת את ה' אל אחד, ואין נאולתן של ישראל תלויה אלא בתשובה, לא שיתלה נאולתן בתשובת ישראל שכבר שבו, דכתיב ועסך כלם צריקים, אבל נאולתן תלויה בתשובת עכו"ם דכתיב "ביום ההוא ישליך איש את אלילי זהבו ואת אלילי כספו, וכתוב קומו, ונעלה ציון ויורנו מדרכיו, וכתוב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (צד פ"ד) — ואמר, אז כאשר יכירו וידעו כל עובדי האלילים כי ה' אחד ושמו אחד על ידי בני ישראל המאירים אור האמת הזה בתוכם, אז תהיה העת שישבו נאולים לציון ברנה ועל ראשם שמחת עולם, שמחת תבל וכלואה אשר תשמח בה' אל אחד שהכירו וידעוהו. ומי בא בסוד ה' וישמע לעצתו אשר יעץ מראש להיות כמסתיר פנים ממנו ולתתנו ביד שובינו להובילנו בנולה לכל קצות הארץ, אם לא היתה זאת נסבה מאתו ית' למען תמלא כל הארץ דעה דעת ה' על ידינו, אשר בהיותנו שרוים

על אדמתנו לא יכולנו למלא אחרי המלאכות הזאת כי אם אחרי שנות אלפים רבים. ואם בצרכי הגוף ומחסורי איש ואיש מוכרת המוכר אותם לסבב עם סחורתו בערים ובארצות מרחקים להמציאה אותה אל הקונים בנקל ובקרוב להם, עאכ"כ באמונות ודעות מוכרת התלמיד לראות בעיניו את מורהו ומלמדו ולא לשמוע שמע לקחו מכנף הארץ. . . .

ואל נמהרי לב אשר על משכבותם בלילות יחשובו כי יש לאל ידי בני ישראל לקרב קץ ישועתם בזרוע בשר, ידבר המחבר (בס' ה' מהפ' ההיא) שלא יעלה על לבם לערוך מלחמה עוד עם האומות. . . . ואל "תעירו ואל תעוררו עמהם מלחמה מפני אהבת ארץ ישראל עד שיהיה רצון וחפץ הש"י בכך וישלח לכם המשיח כדרך ששלח משה למצרים". והוסיף להטיף על לבכם אמרי בינה שכל איש איש מישראל יתפלל, בארץ אשר הוא נר שם שיתן השם שלום והצלחה להמלך המושל על הארץ, ההיא. . . . שכל מלך שישראל נכנעים תחת ידו הקב"ה אוהב המלך, וקרא אותו משיח כדכתיב כה אמר ה' למשיחו לכרש, ואין הבדל לבין המשיח שיבא לבין המלך שישראל נכנעים תחת ידו אלא שהמשיח ישיבא. יביאם אל ארמתן ויהי להם מלוכה בפני עצמם". ואמנם כן הוא, כי רק בהיותנו נושאים בעול מלכים ושרים באהבה היא שעמדה לנו במשך שנות מאות רבות שנות ראינו רעה כי לא נכחד סימנו, והגנו יכולים למלאות אחרי המלאכות אשר למענה בחר ה' בנו, ולמענה גם למענה הלכנו בנולה. ולוא נסינו כשאר העמים לשובב אלינו את ארצנו בכה ירינו כי עתה לא נשאר מאתנו שריד כמעט, תחת אשר עתה מספר בני ישראל עצום ורב והרבה שלוחים למקום להביא אור האהדות בכל מקום ומקום אשר יושבים שם בני האדם הנברא בצלם אלפים.

ואל המצפצפים והמהנים הניוני לבכם, לאמר : אמנם נביאינו וחזונו נכוחות חזו את ימי המשיח, אבל הימים האלה כבר אכלום ישראל בימי עליה שניה בימי בית שני, ועתה אין עוד מקוה לישראל לראות את הארץ אשר הגלה ממנה הגלת שלומים, עתה אין טוב לישראל כי אם להתכולל בעמים והיה ככל הגוים אשר אחרי סלאו את סלאכותם שפסרה בידם ההשנחה העליונה, התערבו בין שאר העמים הגדולים אשר סמו תחתיהם סבלי יוכר עוד שמם וכקובם — אל החכמים בעיניהם האלה נשא המחבר את משלו היקר מאד (מרפ פ"ה עד צ"ב) מהאשה העקרה, והוכח יוכיח להם כי כל הנבואות שהתנבאו הנביאים לאחרית הימים לא התקיימו בימי בית שני והעליה השניה אינה אחרית הימים אשר תחווים חזו לנו בה אחרית ותקוה,

ומה גדולים חמרי לב המחבר ומעלות רוחו העולה למעלה למעלה, למשכיל, באמרו (רפ צ"א) : "ועוד כי אין אמונתנו תלויה במשיח שאם יבא "הרי הוא בשר ודם כמונו ולא יהיה אלא נביא ומלך ואם לא יבא לא

יהיה זה לפוסק ולמכשול באמונתנו כי כאשר האמינו אבותינו בה' אחד קודם שירעו מהמשיח דבר כן אנחנו כאמינים ככאז ומקדם. אין המשיח, הוזה מביא לנו תוספת ולא נרעון באמונתנו, אין בין ימות המשיח לעולם, הוזה אלא שעבוד מלכויות לבד" — הדברים האלה מוסבים אל אלה אשר בעת ההיא שחי בה המחבר בראותם, כי המשיח שקם בתוכם מדיה היה, סרו סהר בהאמין גם בה' אל אחד ; אליהם ישא הרב המחבר את דברתו ויאמר כי גם אם לא יבא חלילה המשיח ואין משיח לישראל ח"ו לעולם אין זאת סבה מחייבת להתנצל את עדינו סהר חורב לבלי האמין גם באל אחד וסיוהד. — — —

האמת והדברים האלה אשר קראתי ובינותי בפרק כ"ה מהספר הור, כצאתים טובים גם בעתנו זאת. ולוא חי הרב המחבר בדורנו זה, היה סוכיח במישור אותנו כלנו חיים היום באלה הדברים דברי נחומים ונעימים טהורים ומוקקים שבעתים אשר דבר על לב בני הדור בשליש המאה החמישית מאלף שלנו.

גם בדורנו זה החל רוח משיח מרומה לפעמנו. אך העם פשט צורתו הקודמת ולבש צורה אחרת למען לא יבוש ופניו לא יחורו לפני בני דורנו זה דור חכם בעיניו. וככל אמונה מרומית גם זאת מראשית צמיחתה עד אשר נדלה למעלה ראש פשטה צורה ולבשה צורה עד אשר מצאה הלבוש אשר בו תתנאה לעיני רואיה לכישוך אהריה הסון רב. זה כעשרים שנה נשמע במחנה העברים המצאה חדשה איך יוכלו בני ישראל לקרב ביאת המשיח אשר נביאינו הוזהו באחרית הימים. אנשים כסנו אשר לא באו בסוד ה' ראו מראש הררי הרכיון כי אם בני ישראל ישובו להקריב קרבנות בירושלם יעתר לנו ה' וישלח לנו גואלנו ופודנו. ובאשר ירעו שאין סקריבין בזמן שאין בית, יגעו ופצאו הנדות אשר בחידות תדברנה ומאמרים סתומים בתלמוד אשר סגר עליהם הביאור האמתי אשר היה חסר לנו, והוכיחו מהם כי הו"ל האמינו כלם כאחד שבית המקדש עתיד להבנות קודם למלכות בית דוד (*), ולמען נוכל לבנות

(*) אחד המיוחד בהמאמרים האלה הוא המאמר בירושלמי מס' מ"ט פ"ה ה"ב, ולפי הניחוח הדחוק והדחוק של המפרשים שהיה לפניהם נוסחא מוטעה ומשובשת ביהדות — מסורה יולא כי קבלה הנשמעת על מקרא כתוב נחוצה היתה בידו חז"ל, שנים המקדש עתה ליצנות קודם למלכות בית דוד. ואנחנו אשר זכנו ה' בירושלמי כ"י נוסחא ספרדית דווקא עס פ"ה הגאון הקדמון, מוסרס"ס זיע"א, לא נוכל לנפול מדברי בירושלמי הזה כי אם להיך ממנו מהדעה הזאת, והגני להעתיק מכת בירושלמי עס פ"ה מהדס"ב. משנה ב' . . . ל' ויסי חו' מהדס ב"ה המקדש בית המקדש הו' התגלו' אה' חסדו' ציננה בית המקדש במהרה ציננו יחזיר הדבר לכמות שריה.

פ"ה בהרש"ס מהדס בית המקדש הו' התגלו' אה' חסדו' ציננה בית המקדש במהרה ציננו יחזיר הדבר לכמות שריה. ורבי' הוא דנפלה כדל' דפ"ק דנפלה ונכסונה בית המקדש החזיר דהא חז"ל טעמ' דכתי' רבי' פירוש בשרי כדמס' ולחז' ליתנו טובים בית המקדש יחזיר הדבר לכמות שריה ציננה

ביהם'ק אין לנו לעשות כי אם לאסוף לאה'ק איזה אלפים עניים מעניי עמנו למלא את ידם בעבודת האדמה שם, ואז יהיה מותר, לפי דעתם, לבנות בית לה' בירושלים אעפ"י שאין אתנו היום בהן ונביא להניד לנו מקום המזבח איפוא הוא, ואף שאין אתנו יודע היום אל נכון גם מקום הר הבית. ועל כל אלה המציאו סמוכים וראיות בתלמוד ומדרשים, ראיות אשר יספיקו אולי לפתור איזה שאלה קטנה משאלות הרת לחזקרא אך לא להתיר על פיהן שאלה גדולה העומדת ברוכו של דתנו ואמינותנו כשאלת בנין בית המקדש מעצמנו. אך באשר אין דבר העומד בפני חפץ האדם, לכן אלה אשר רצו להביא לנו את המשיח בחזקת היר, ר"ל להכריח כביכול את הקב"ה כי ישלח לנו משיחנו לפני העת אשר נזרה הכמתו ית' — דחו ברוח דכיוונם את כל המעקשים והמעצורים בין מצד השכל הישר ובין מצד ההבנה הישרה והנכונה בדברי חז"ל וחידותם, המונחים על דרך הפצם והורו הלכה למעשה כי כותר וחיוב עלינו לבנות היכל לה' בירושלים להקריב בו קרבנות למען יתעשת ה' לנו לשלוח לנו משיחנו!

ואחרי כי אמונת המשיח המדומה בצורה הזאת לא יכלה להתפשט בתפוצות ישראל, כי השכל הישר אשר חנן בו ה' את כל האדם יצא לשמן על דרך ההפשטותה, פשיטה זה לא כביר: הצורה הזאת ולבשה צורה אחרת כפי טעם העת החדשה, ובפעם אחת שנתה את לבושיה ולשוניה ואת שמה.

המשיח המדומה משח את ראשו בשמן המיר של שם, יעודר לאומי'. וכמו המול אנהנו ולא נדע את ההכלית אשר לכענה יעד ה' איהנו, יצאו מקרבנו אנשים להורות לנו יעוד לאומנו. היעוד הזה, אשר ברו מלבם איזה אנשים, יאמרו: כי לא יכול ישראל להשינו כי אם בשוכו אל ארמתו (בעיניהם הננו בני ישראל שנות אלפים שנה איבילים ואינם עושים!) וכשם שבזמן שביהם'ק סיים היה מצות להביא אש מן ההדיוט על נבי המזבח, נט עתה, לדעתם, עלינו לעזור לה' כביכול כי נוכל למלאות אחרי היעוד אשר למענו יעדנו: עלינו להשתדל לקנות בכספנו את ארץ אבותינו סיר כמשלת השולטאן ולאסף שמה נדחי ישראל ולכונן על ארמת הקדש כמשלה ישראלית. והיה בעת ישוב ישראל על אדמתו ממנו יראו וילמדו עמי קדם אשר באוויא ואפריקא לדעת את ה' אל אחר, ובוה ימלא לאום

זכ' א' לא יכל לפתור וקטנר בית המקדש עתיד ליבנות קודם מלכות בית דוד גדול' נגמ' ומבוס הכי הולכו לעבוד תקנה מזמן אותו הדור למשיחיה.

גמ' . . . א"ל אלה זאת אומרת בבית המקדש עתיד לבנות קודם למלכות בית דוד ובת"ל ודס ענין תפחה חמר וזה חמר סוכן.

פ"י מהרש"ם ודס ענין תפחה חמר דס ענין היינו בזה המסכת דכתי' בית פורה דכתי' לבני ואל"ף תפחה חמר היינו י"ן נכסה משמע דמלכות בית דוד קורפתי.

ישראל את יעודו בתבל הלוו — כמו כבר הכירו כל העמים הפראים בשאר חלקי תבל את ה' אחד ושמו אחד, ולא נשאר לתקן עולם במלכות שדי כי אם באויז ואפירקא, שכל בני בשר שם יקראו גם הם בשם ה' אחד. ואף כי אלה המוצאים את האידעע המשוהית בצורתה זאת יודעים גם המה כסוגו כי לא זאת היא נאילה שלמה, יאמרו. מה בכך? ועל רעתם מהתמורה הזאת תצמח הנאילה השלמה אשר חוזה תווינו במראות אלקים! והנה בביטול הדעה הזאת מצד המציאות והאפשרות, כבר מדובר קצרות וארוכות בשערי "הלכנון". כבר נזכחו מרבית הנמשכים אחרי הדעה הזאת כי לא תקום ולא תהיה במציאות והיא בנויה על משאות שוא ומדווחות, וכי המתינעים להפיצה בקרב ישראל הודיעו ובשרו דבר שלא יהיה בעולמו כמו היה בעולמו. אך עוד נשארו מתנכאים בקרב מחנה ישראל האומרים בלבבם כי חקר אל מצאו וכי רק באופן כזה ישיב ה' שבות עמו, ואם היום אין קונה ואין מוכר ארצנו הקדושה, ואין מי מכל העמים אשר על פני האדמה שיעזור או למצער לכלי להתנגד להתיסרות ממשלת ישראל באה"ק, הנה ימים באים וראוס ולא עתה ישורום ולא קרוב אשר ידרוך כוכב מיעקב ויטן לנו ארצנו הקדושה ויקום שבט מושל מישראל יהיה מי שיהיה אם בתורת ה' חפצו או כי רק בשם ישראל יכונה. — וכן נמצא מספר לא מעט בבני ישראל אשר רננו בנאון צהלם ומחאו כפים לקראת הדעה המשוהית בהראותה לעיניהם בלבוש "יעוד לאומי" הנו, ועתה כאשר ימששו בידיהם את ביטולה מצד המציאות והאפשרות, יאמרו בפיהם ובלבבם: הנה כי כן, הנה אחרי שאין אנהנו חפצים בהמשיח אשר ירכב לאטו על החמור, והמשיח — היעוד הלאומי — אשר הראו לנו נביאי זמננו רוכב על סוס דוהר. האדון אשר אנהנו מבקשים לא היה ולא נברא וגם לא למשל היה ויהיה — הנה כי כן, אפס כל מקוה לישראל, שוא עבוד עוד עבודת אל אחד ומה בצע כי שמרנו משמרתנו כפי התורה והמצוה, וכי נלך עוד קדורנית מפני אסונתנו בה' צבאות אל אחד ושמו אחד — הן הן הדברים אשר אמרו רבים סאלה שנתעו להאמין בש"ץ שר"י אחרי אשר נזכחו עין בעין כי היה מסיה ומרית. למען האיר את עיני אלה ההווים על משכב הדמיון ואלה המשתפקים, חשבתי כי רוח אחרת יהיה אתם בקראם את האמת והדברים אשר דבר הרב המהבר ספר הזה בשק כ"ה ברוח ה' ברוח אסונתנו המזוהה ברוח אשר עשה אותנו לעם אחד ועוד היום הננו נקראים לאום ועם בעבור הרוח הזה אשר יחינו אף כי אין לנו ארץ וממשלה והננו נפוצים בכל קצות הארץ.

וזה הוא הדבר אשר בעבורו הוצאתי את הספר הזה לאור אף כי ידעתי מראש כי רק בעמל רב ישוב אלי הכסף אשר הוצאתי על הדפסתו, והיה זה שכרי אם יועילו דבריו לאחד מני אלק.

ועתה אחרי הודעתך הקירא הדבר אשר עוררני להוציא לאור את הספר הזה, הנני להודיעך דברים אחדים על דבר שמי ושם סהכרו. כבר הזכרתי כי הספר הזה נמצא בכתובים בבית עקד הספרים בליפסיא וירי"נ הח' ר' יעקב מאפראווער העתיקו מי"ט וסהענתקתו הדפסתו. הכ"י נמצא רשום בהקאמלוג (אשר חבר הפראפעסור האדון פראנץ דעליטש ככתבי ידות של השטאטסביבליאטעהעק בליפסיא) נו' 28. וכפי שכתב לי הח' המעתיק יכול 390 עמודים, וציוני העמודים הם בציוני ציפערן. כל עמוד הוא בן י"ח או כ' שורות על הרוב, ויש סבן מ"ו וי"ז שורות. הכתב הוא כתב מרובע ספרדית נכתב על נייר, וכעמוד 159 עד 183 (סחצי פרק כ"ג עד חצי פרק כ"ד) הכתב היא כשושטש וקשה מאד הקריאה בהעמודים האלה, ועל הגליון כתובים איזה השמטות והח' המעתיק הכניסן בפנים, ושתיים שלש כתב למטה בהערות, וכן נדפסו. ציוני הפסיקים ברובם הוא מעשה ידי הח' המעתיק, וציוני הפרקים והסיכונים בהפרקים כתובים הם. בהכ"י, ותוכן הענינים אשר הח' המעתיק העתיק בלוח מיוחד, וכן נדפס, כתוב בהכ"י תוכן הענין מכל פרק לפני כל פרק, והמעתיק אסף את התוכן מכל פרק ככתבו וכלשונו בלוח מיוחד. בעמוד 15 מצוירת צורת ירושלים, הר הבית, העזרות וההיכל. 15 צורת משכן שילה. 21—20 צורת מצודת ציון, עיר דוד ובית שלמה. 22 צורת הר הבית. 24 צורת חמשה שערי המקדש. 31 מ"ו לשכות של מ"ו כסותים. 34 שער נקנור. 36 כל הבית עם שערי. 189 פיל וסוללה על נבו (כי בעמוד הזה ידובר ממלחמת החשמונאים) וכלי הנשק אשר השתמשו בעת ההיא במלחמותיהם.

סחכ"י הסר שער הספר, ושמו, באר הנולה' מפורש יוצא מסיום החלק הראשון שנמצא כתוב, סליק חלק ראשון מספר באר הנולה'. וכנראה נלקח בהסר גם בסופו כאשר לנכון ישער פראפעסור דעליטש. וגם ירי"נ הרחה"ש סוהר"ש וק"ש ישער כן. ולא יתכן שהסחבר או הכותב שכתב בסוף חלק א' סליק וכו' לא יכתוב בסוף הספר, תם" או סליק' או שאר סלות שנוהגים הסחברים לכתוב בסוף ספריהם שהברו. והנה פראפעסור דעליטש ישער כי חטפתו המות להסחבר על כן לא השלים ספרו, והשערות זאת נשענת על השערה אחרה, והיא כי הכתב יד הזה הנמצא בליפסיא הוא עצם כתב ידו של הסחבר. אבל אנכי לא אוכל לחזק השערות השניה, כאשר אראה בהענתקה של הכ"י מהח' המעתיק רי"ט בכתובים הבאים בהספר שאינם ככתוב (ואיזה מהם תקנתי מעצמי בהנדפס). ובה"ב פ"ב סי' ל"ג (צר קל"ג) נמצא כתוב: „ביום הראשון וכו' בשני היו אופרים גדול ה' וסהלול מאד בעיר אלהינו הר קדשו בשלישי היו אופרים אל „נקמות ה' אל נקמות הופיע, בהשמי היו אופרים אלהים נצב בעדת אל „בקרב אלהים ישפוט כרבי יעי היו אופרים אל נקמות ה' אל נקמות הופיע.

בחמשי היו אוסרים' וכו' (ובנרפס לנכון); וכן השניאות שעמד עליהן יד'נ' הרה'נ' מוהר'ר ראפיפורט בהערותיו — כל אלה מורות באצבע כי הכ'י שבליפסיה איננו זה שכתב המחבר בעצמו, כי שניאות כאלה לא יבין רק הסופר ולא המחבר, כמוכן (*). ואם כן בנפול ההשערה השניה אין לראשונה אף סמיכה כל שהיא. וקריב לודאי שהסר יבואנו מצד הסיפר של הכ'י שלא השלים מלאכתו מאיזה סבה שלא נודעה לנו, ואך למותר ההתחקות לדעתה.

אכן כדאי הוא להתחקות על שם המחבר וזמנו וארצו, אשר כל אלה יחסר לנו לדעת באשר יחסר שער הספר.

הפראפעסור דעליטש מעיד כי הכ'י הזה הובא לאיצר הספרים בליפסיה ע"י האדון וואנענוויל אשר קנהו בעיר ניקאלסבורג במדינת סעהרן מיד נכד המחבר. ועפ"י ידיעתו הזאת לא ימצא סתירה להשערת ה'ח' וואלף ברשימתו כי המחבר היה הרב ר' פתחיה בניקאלסבורג שמת בשנת 1697 למספרים. וגם מהצורות שנמצאו בהכ'י שהם (לפי השערת ד.) מעשה ידי המחבר בעצמו, נראה לו שהיה איש אשכנזי, כי חסונת הצורות המה על דמות בניני והיכלי ארץ אשכנזי ולא ארץ ישראל (כן כתב לי ה'ח' ר"ט בשמו). אבל אנכי אשר הניתי בהכ"י, אנכי הרואה שהמחבר היה ספרדי ולא אשכנזי. ואולם סבלי התבוננות בהכתוב כי אם למראה הכתב בעצמו שהוא כתב מרובע ספרדי מוכרח האומר שהכתב יד הוא כתב ידו של המחבר, לומר שהמחבר היה ספרדי (השערת ידי'נ' הרתה'ש מוהר'ש קש). ומה שנמצא הכ'י במעהרן אין ראיה כלל, כי כשה כ'י מספרדים ואיטליים ומערבים נתגללו ובאו לארצות אשכנז. ומה שנמצא ביד נכד המחבר שהיה בניקאלסבורג ג"כ אינו ראיה, כי נמצאו כמה מצאצאי הספרדים בארצות אשכנז כמו שנמצאו הרבה כיוצאי ירך האשכנזים בין הספרדים. ומי יודע אם לא זה שסבר הכ'י להאדון וואנענר זייל הגיד לו שהוא נכד המחבר רק למען השביח מקוה. וא"כ לא נוכל להציל אף השערה רקה מן השערה מי ומה ומאיוה ארץ היה המחבר, מהמקום שנמצא שם הכ'י בטרם הובא לליפסיה. ועלינו לבקש ולחפש אחר השערות קרובות ומכירות, ואם לא ודאיות. בהספר בעצמו.

מסננו לשון המחבר ומהמלות הלועזות שבאו בו, ומהארטאגראפיהא שלו בכתבו שם ארץ או נהר, נכר שזוית ספרדי ולא אשכנזי. למשל קורא ענגלאנד, אינגליטירה', נהר הרהיין קורא, רינו', וכדומה הרבה מאד ימצא

(* ה'ח' המפתח ר"ט כתב לי: ולמות חסר העיר לוחי על הנחה לכול להנציתו כי הכ'י (ל"ל ההעמקה בלו) מונה בחבנות הדיוק, ולמות ע"י יד'ה כי חסר ההעמקה קראתי לוחי עוד הפעם ומלאתי המצעות מלוח מלון או מוחות ולידתי לוחס בזה הדף. וח"כ המניחות ה'ח' ומלמות כן בהכ"י בעלמו.

הקורא היודע להבריל בין ספרי מחברי הספרדים ובין ספררי האשכנזים.
וכן יהלים הר"ש זקש במכתבו אלי, וז"ל: אבל מה שהוא למעלה מכל
ספק, הוא, שהמחבר היה ספרדי (כמו שמצאת גם אתה בחכמתך) ויתראה
זה ביחוד ממקום שמזכיר הרג טוני (צד צ"ו) וענינו בספר. ודע שענין
ספור הרג טוני הוא מה שהוסף שם המחבר על דברי הש"ג, האיטליאני.
כי לא נודע הענין ההוא רק לספרדי. ונראה שהיה מבני הגולה מספרד
אשר קלטתם בחיים ארץ הולללנד. וזה כמעט כפורש יוצא ספיו באמרו
(צד צ"א): "פורו ישראל עצמן בנלות לסכות תחת כנפי המלכים והשרים
"שהם אצלינו משיחים בזמן הזה שכל המכנים ישראל בארצו ועושה
"עמדם טובות נקרא משיח" — דברים כאלה המלאים רוח הכרת טובה
ראויים לצאת ביחוד מפי אחינו הספרדים אשר מסשלת הולללנד הכניסתם
לארצה בברחם על נפשם ועל דתם מחמת המצוק בספרד המשכחלת. כי
מסשלת הולללנד לא לבד שלא הרעה להם, כי עוד נשאתם ונמלתם
ועשתה עמכם טובות רבות. לא כן היה גורל אחינו הספרדים הנמלטים
לאפריקא, איטאליה ומזיקיא. ואם היה ספרדי הולללנדי לא יפלא בעינינו
כי ידע (צד ק"כ) אשר האילן שקוראים, היונים איידיקא' הוא הנקרא
"בר"א ציטרון איפיל" כי הולללנד קרובה ונראית לאשכנז ואניות סוחר
עוברות ושבות על פני הרהיין בין שתי הארצות האלה. ויכול להיות כי
בימי המחבר הובאו הציטרונים מאיטאליה להולללנד דרך אשכנז ביבשה
ואח"כ דרך אניות הרהיין, והיו נודעים בהולללנד בשםם הקוראים אותם
האשכנזים הסביאים אותם באניותיהם להולללנד. ושם, איפסיל' שגור הוא
בפה ולשון הולללנד, שקורין לתפוח איפסיל כמו האשכנזים.
ועל דבר שם המחבר ישער הר"ש זקש, ויש גם לי סמכות להשערתו.
כי הוא הרב החכם ר' יעקב יהודה ארי בעל המחבר ס', תבנית היכל.
ח"ל הרש"ו במכתבו אלי:

ה' כי יעשה חיבור חדש מהענין הזה על שני הבנינים הבית הראשון והשני*)

(* ח'ל בהקדמתו: בעבור זאת קראתי לחיבור הזה הכנית הכולל. וען נמאליש בו בשמות רק כל פרטי היות הגדול והקדום המכרי, ועל אדום ששט שבתות אחת דבר הוא נשמת הדבר ההוא העלמי המזייר, ק החבור הלא אינו כי אם קיצור דברים מכל מה שאוריע על נטן בספר אשר על עלם הענין הזה לחבר אחד ימים אחדים אם יצור ה' בחיים ולקן. וכן אומלה לפיך לתת לנפחך מרגוע ימים אחדים עד אשר תשלימה בעצות הלא יתקדן וכן המזהה ענין משרים מכל מלחמת הכנית הנפלה היה והאומות והמופחים אשר עליהם נאמתי ונקמתי בשמל וכעס אלה משה ואלה משה מכל גדולי הדור אחי השם אשר על הענין הזה בספריהם מרזו ואמר איש איש ממקומו אשר המה חוקרים).

והמחבר אימר בפירוש בהקדמתו לתבניתו, כי יקראנו תבנית היכל בעבור שהוא בקיצור, רק תבנית ההיכל, כלומר רק ציור ההיכל, ולספר האחר אשר יעד ידבר בפרטות משני הבנינים בנין שלמה ובנין הירדוס, תחת שבחבורו הראשון עיקר מכונו לצייר בנין שלמה, ויבואו בו בערבוביא גם עניני הבית השני. והסופרים המספרים את תולדותיו יספרו כי השאיר באמת אחריו ברכה ס' כזה. ואחרי אשר החילותי להשוות הרבה את הס' באר הגולה עם ס' שלטי הנבורים, ראיתי כי שותה הוא בצמא את מימי שלטי הנבורים ושמו איננו מזכיר, וגם זה לי לסעד כי הוא מן בעל המחבר הס' תבנית היכל, כי גם בעל התבנית היכל לקח דברים מן ס' שה'ג ולא יזכרנו כלל; וכמעשהו עשו כמה מחברים לפנינו. — גם מהשוות המינים שבס' באר הגולה [פרק כ"ה ה"א] (וראש דבריו מיוסר שם על הכוזרי שישאל כנגד העכו"ם הוא כלב נגד שאר הנוף) לי לראיה כי הוא המחבר ס' תבנית היכל, כי באמת מסופר מסנו שחבר ס' תשובות המינים. — ועוד לי לראיה, השתמשות בשני הספרים ההם בספרי יוסף בן מתתיהו הכהן (אשר לא ישתמש בהם בעל שה'ג, בכל בקיאותו בלשונות שונות) כי עליו כונתו לרוב בקראו בשם יוסף בן גוריון, ולא על הס' יוסיפון; כי רבים אז נתעו לקרוא את יוסף בן מתתיהו בשם בן גוריון, אך לספרי יוסף בן מתתיהו האמת יקראו יוסיפון. לרומים. ונראה באמת, שלא היה לפני שה'ג ספרי יוסף בן מתתיהו האמתים, ובאמשטרדם מקום מושב המחבר תבנית היכל נמצאו, כמו שנמצא שהחכם הרב ר' מנשה בן ישראל ז"ל מאמשטרדם מביא וקורא בשמותם בספרו נשמת חיים. והנה ידו"ג הרה"ג מוהר"ר ראפפורט כתב אלי נגד השערת הרש"ו לאמר: „מלבד שהוא היה מצוין המקורות כמו שעשה בתבנית היכל, ומלבד שכותב פעמים אין ספורות סמך להיפוך, הנה היה המחבר רב גוברי יותר, ובזר כמה פעמים דרך חדש לעצמו". ואולם על ההשגה הראשונה יש לי להשיב: אחרי כי הוכחתי אשר הכ"י איננו כתב ידו של המחבר בעצמו, וגם הספר לא נשלם בכל מיד הסופר, יכול להיות כי הסופר הניח להעתיק ציוני המקורות אחר שישלים מלאכת כתיבת הטפר בכל, וכמו שלא השלים גוף הספר כן לא השלים מלאכתו להעתיק ציוני המקורות. — ועל יתר ההשגות יענה הרש"ו דעת לאמר: „מה שבכמה מקומות דברי הס' באר הגולה אינן מסכימים לדברי הס' תבנית היכל הלא נוכל להשיב על זה, כי הדר בו המחבר ממה שכתב בראשונה כפי שהוסף, תכסהה. ומה שנראה כי רב חיליה לאוריתא ולהכמה של בעל ס' באר הגולה מבעל ס' התבנית ע"ז אשיב, כי לא כח ועוצם יד בעל ס' באר הגולה עשה לו כל החיל הזה בספרו זה, כי שלטי הנבורים הגינו עליו שם, וכח שה'ג שדר בעדו [הרה"ג מוהר"ר ראפפורט לא יש לו ס' שה'ג] על כן רב חיל ס' באר הגולה, ויתר זאת לו מס' תבנית היכל, באשר

„השתמש שׁ/כ׳ בס׳ באר הגולה הרבה יתר מאד בס׳ שלישי הגבורים והעתיק
דבריו שם את באות ממש בהרבה מקומות, מאשר השתמש בו בס׳
תבנית היכל. — מצורף לזה : הנה גוף הספר תבנית היכל הוא רק כעין
„ספתח וראשי פרקים מהספר העצמי האחר בענינים הללו שאומר המחבר
„בהקדמת התבנית שהוא מחברו. — ודע ידידי שהגאון חיד׳א ו׳ל אומר
„בשה״ז שלו שראה ס׳ תבנית היכל כ״י, ונראה שאין כונתו לס׳ תבנית
„היכל הנדפס, כי אם לס׳ זה שלנו. — ולדעתי תשובות הרש״ז האלה
נכונות, ורק מהשם הגדולים אין סמיכה, כי הננו רואים שאינו מזכיר שם
תבנית היכל הנדפס כבר בימיו, וזה הוא לאות שלא ראה את הנדפס וגם
לא שמע ממנו, ובמצאו באיזה מקום העתקה בכ״י מס׳ תבנית היכל
הזכירו, וזה שראה בכתובים הוא הוא הנמצא כבר בימיו בנדפסים. וממה
שלא מזכיר הגאון חיד׳א שם בעהמ״ס ס׳ תבנית היכל, אין ראיה כי ראה
בכתובים הכ״י שלנו שכליפסא שחסר בו השער וההקדמה ולא ידע גם הוא
שם מחברו וקרא את שמו סעצמו „תבנית היכל“ למראה עיניו הציורים
שבו — מהא לאו ראיה, כי כפי שנראה מהשער שבס׳ תבנית היכל
הנדפס, לא ירי המחבר בעצמו כתב את הכתוב בהשער והמדרשים הוא הבר
השער. והכ״י ממנו שראה הגאון חיד׳א היה בלא שער רק עם ההקדמה
שלא התום עליה שם המחבר.

ואלה המה הראיות אשר מצאתי ראיתי אני לחוק השערת הרש״ז :
האחת, היא מה שהוכחתי כי הפרק כ״ה מספר זה נכתב כנדר אלה אשר
נפלו ונסו לנפול במהסרות הספקות אחרי נודע הדבר כי הש״ץ שר״י היה
ססית ומדיה, והומן שהי בו בעל תבנית היכל היה בשליש הראשון
מהמאה החמישית מהאלף שלנו, הוא הומן של הש״ץ. וכנודע רבו מאד
באמשטרדם המאמינים בהש״ץ, ומובן מאליו כי אחרי כן רבו שם המסתפקים.
— שנית, הננו רואים כי בעל ת״ה חלק את ספרו לפרקים ולסימנים, וכן
הוא גם ספר באר הגולה, רק בהבדל הזה שבתבנית היכל מתחילים ציוני
הסימנים בראש כל חלק (חוץ מח״א שאין בו סמנים רק עקרים) והולך
ומונה עד סוף החלק, ובחלק שלאחריו מתחיל מנין חדש, ובס׳ באר הגולה
מתחיל מספר חדש של הסימנים בכל פרק ופרק. וההבדל הזה יכול להיות
כי המחבר היטיב לראות בחברו את באר הגולה כי יותר נכון ומועיל
למבקש דבר לסצוא בהמצא לפניו הספר מחולק לפרקים וכל פרק לסמנים.
כי אם מספר הסמנים מתחילים מראש החלק ומסיימים בסוף החלק, מה
הועיל להמבקש דבר לסצוא אם נחלק החלק גם לפרקים. — השלישית,
כמו בתבנית היכל כן בבאר הגולה כתוב לפני כל פרק תוכן הענין של
הפרק. — הרביעית, היא מה שידענו מהקדמת ס׳ תבנית היכל כי המחבר

(*) והנה הערת העורך המעט והזנח בזה מיותרת כאשר הדעתי למלא.

היה אמן במלאכת מחשבת הציור והבנין מעשה חדשים כ"ל, וכן נמצא ציורים רבים מציורים בחרט אנוש בכ"י באר הגולה, ולא יפלא מה שהפך דעליש השיר בהציורים כי המה בטעם בניני אורזאם ולא של אה"ק. כי הסתבר היה בהוללאנר וכפי טעם הבנינים שראה בעיניו צייר על הספר. — ואמנם כי לא יש השתוות בין סגנון הלשון של תבנית היכל ובין באר הגולה אבל אידיההשתוות יכול להיות הוא באשר הם תבנית היכל חבר בראשונה בלשון לע"ז (ספרדית) והעתיקו אה"כ מלע"ז ללשון הקודש, לא כן ס' באר הגולה כתב מתחלה בשפת עבר. ומה גם שרוב דבריו לקח משלמי הגבורים כלשונם.

ועתה אתה הקורא הודעתך את כל אשר ידעתי ונודעתי על אדות הספר הזה, קחנו ושים עיניך ולבך בו, ותמצא מערנים לנפשך שבעך, וכן מהמסעמים אשר עשה הסתבר ברוחב לבבו מרעתו, וכן כאשר אסף ולקח מספר שלמי הגבורים סתר ר' אברהם משער אריה (*). הוא הספר שנדפס פעם אחת במנסובה שנת שע"ב ולא נמצא עתה רק באוצרות המפרים ספרים עתיקים. ואל נא תאשימוני אם תמצא בו איזה שגיאות (כמו ב' תחת כ' ג' תחת נ' ד' תחת ר' וכדומה) אשר עברתי עליהן ולא תיסנתין בהנהגתי, כי אמנם מאור עיני אין אתי כמלפנים, מפני רוב הקריאה והכתיבה המלאכה ברפוס והתנהגה בערך שש עשרה שעות בכל יום, וגם לבי סתירר בקרבי מצרת הבית והדאגה על המחיה ועל הכלכלה ולא על הגפן ועל פרי הגפן. את אשר יכולתי עשיתי ואת אשר לא תיכל גם אתה הקורא לא תעשה, ואתה ח' היה עוזר לי להוציא לאור שאר ספרים אשר בכתובים להגדיל תורה ולהאדיר חכמת ישראל.

מנצא, בראשון לחדש הראשון שנת התרל"ז לב"ע.

דודאל בריל

(*) על זה יעידו מלפני עדים אשר נידם מנו ספר ס"ג והסו זה אל זה, הלא הם הם' ח' המעסיק, הכ"ל וד"ל הכח"ס מ"ס מלמה זמן חיים האלגמזשאלס נ"ל.

מכתב

מהפראפעסור דר. פראנץ דעליטש בלייבציג.

זר. וואהלגעכארען

העררן יאקאב טאפראווער אין לייפציג.

ווערטהער פריינד !

דאס מאנוסקריפט אונזערער שטאדטביבליאטעק, וועלכעס אין מינעם קאטאלאג מיט נ' XXVIII אנגעפיהרט איסט, איסט דאס אויסגאנגיקע דעם פערפאסערס, דער, אָהנע דיעזען אייגענעם פאָם שלמי הגבורים פערטיג צוא ברינגען, ביא II, § 4, 10 דיא פערדער ניעדערלעגען מוסטע. ער ווארדע קראנק אונד ערלאנג. וואגענוויל, דער בעריהסטע אלטדאָפער העבראָאיסט, קויפטע אין ניקאלסבורג אין מאָהרן דעם אורענקעל דאס מאנוסקריפט אום 20 טהאלער אב. וואהרשיינליך איסט עס דער אים יאהרע 1637 פערשטאָרבענע ניקאלסבורגער ראבבינער פהחיה, וועלכער דיעזעס ווערק פערפאסטע. וואָלפ'ס פערטומהונג האט ניכטס געגען זיך.

וואגענוויל וואָלמע עס מיט לאַטיינישער איבערזעטונג העראויסגעבען אונד נאָכ איהם ערסט דען טיטעל משכנות ישראל, דאָן דען טיטעל דיכל'ה, אָהנע עס צוא וויסען אָדער וויסען צוא וואָללען, דאסס דער פערפאסער ועלכסט עס באר דוגולה בעטיטעלט האט.

צונאך אין דען ארדיטאָשענטע צייגט נאָך מינען מיטטהיילונגען, דאסס דאס בוך איין עקסצעפטט אויס דעם ווערקע דעם ר. אבראָהאם פארטאָ לעאָנע איסט, דאס עס יעדאָך אויך אייגענטהומליכעס ענטהאלט וויא I קאפ. 25, אבער אויך דיעזעס פאָן אנדערסוואָהער ענטנאסטען. איין גענויעס אורטהייל ווירד ערסט געפאָללט ווערדען קאָנגען, ווען דאס גאנצע אנאליזירט ווירד. יעדענפאלס איסט דיעזעס בוך אלס איינעם דער וועניגען סיסטעמאטיש מאטיש ארבעטאָנישען דער פערפאָענטליכע ווערט אונד איך פרייע מיך, דאסס ויע אין העררן י. בריל אין מאינאך איינע פערזענער געפונדען האבען.

ערנעבענסט

Pr DELITZSCH.

הקדמת המעתיק.

הספר היקר והנכבד „באר הגולה“ העתיקתי מבית עקד הספרים דפה, הנקרא שטאטרסביבליאנהעק. שם מהברו לא נודע כי חסר שער הספר, המחבר חי במאה השבעה עשר למספרם במדינת מעהרען והאדון וואגענזויל קנה הספר שם מנכד המחבר. ואם ששם המחבר פלאי כן הפליא לעשות בחבורו זה כי הוא מלא דעת ותבונה על כל נדויותיו, ובחרט אנוש יצייר תמונת הכקדש וכל כליו, עבודה הכתנים והלויים, יספר מבגדי כהונה ואבנים טובות אשר עליהם, ירחיב לדבר מסממני הקטורת וסדר עבודת הקרבנות הכל באר היטב ובלשון קצר וקל. כל אוהב עמו ודתו ישמה מאד על הספר הזה אשר כולל בתוכו כל מהמדינו שהיו לנו בימי קדם, בהיותנו יושבים על ארמת הקדש, ובלב רגש קודש יקרא את כל הדברים אשר אסף וקבץ לנו המחבר כעמוד גורגת, וכל דבריו בנוים על יסודות חזקים ונכונים, מקורו סים נאמנים מי התלמוד והמדרשים, וגם הרמב"ם ז"ל בהלכות בית הבחירה, כלי המקדש ומעשי הקרבנות היו לו למורה דרך, וכאשר ציינתי אני על כמה מקומות בהספר הערות קטנות מראה מקומות בשולי הדפוס.

וביותר הלך המחבר ז"ל בעקבות הרופא במאנטואה ר' אברהם בן דוד פירטא לעאנע, אשר גם הוא חיבר ספר שלטי הנבורים על דברים כאלה, רק בהבדל שהמחבר ברר הסולת הנקיה מספר שלטי הנבורים והסוהר זרה הלאה באשר הבעל ש"ג האריך מאד בספרו, ועירבב דברים שונים ורחוקים בענין אחד, כאשר כתב בעצמו בסוף פרק ס"ד : ואם רע בעיניך לקרות הש"ג זה כלו על הסדר קרא אותו לסירונין כו' כי תוציא מצרת הקריאה זאת נפשך ע"כ. ובאמת ילאה הקורא בספר הש"ג, ונפש היפה לא ימצא בו נתת לא כן המחבר הזה, הוא עשה כל פרקיו על סו השווה דבר דבר על אופניו, והקורא ילך בו דרך ישרה ונכונה ויתענג בקריאתו.

פרק י"ט וכ' סתלונות הכהן והלוי ותשובת המנהדרין. העתיק המחבר כמעט אות באות מספר ש"ג, כי המעשה הזאת לא נמצאת בשום ספר זולתו, כאשר כתב הבעל ש"ג בעצמו על זה סוף פרק כ"א וז"ל : ואחרי הפליא ה' חסרו עמי ולמד את לשוני על הדרש שלא מההעתק כי לא מצאתי שמץ דבר שמעתי או קראתי בו מהחכמים והאחרונים אחתם הפרק ע"כ. ובסוף פרק כ"ב כופל דברים וז"ל : ולא ראיתי מה שכתוב בפרקים האלה לא בדברי החכמים הראשונים ולא בספרי המפרשים האחרונים עכ"ל. הספור הזה הוא דמיון מהשביי (פאנטאויזיבילד) אשר עשה אותו הבעל ש"ג במעטה הנדוי וספורי נסמך על המעשה מס' מדות פ' א' משנה ב' ראב"י אומר פעם אחת מצא את אחי אמי ישן ושרפו את

כסותו. ולכל ישעון הטוען על אכזריות כזאת וכדומה הליכת הכהנים יהפי
רגלים. על רצפת שיש במקדש כמוזכר הרבה במסכתות תמיד ומדות, לכן
הציג את תלונתם מרים וכשפטם לפני הסנהדרין, עד כי הסנהדרין הראו
לכל כי לא צדקו דבריהם וישרים משפטי ה', כאשר יודה זה כל הקורא
בפרקים ההם. והפרקים האלו הם באמת מעשה נפלא אשר הראה הבעל
ש"ג עוצם כוחו וידיעתו במשפטי תורת הכהנים, ושכלו הוך לרקח איתם
במרקחת ספורי והנריי להמשיך לב הקורא, אולם גם פה אחז דרכו להאריך
יותר מדי, אבל המחבר תוכו אכל וקליפתו זרק, הנחוץ והמועיל להסיפור
העתיק ולא יותר.

אודות אבני ההושן והאפור ואבני המלואים ומעשה סבבני הקטרת
הביא הרבה מדעות חכמי אוה"ע ונקבו כלם בשמותם, וגם בזה אחז בדרך
הבעל ש"ג.

הספר מכונה באר הגולה והשם הזה נאה לו אודות הדברים
שיתבארו בפרק כ"ה, וגם בכל הספר הוא סבאר להגולה דברים שלא ראו
עין בעין.

ואחרי אשר לבי בסוף כי כל הקורא בספר הזה כמוני יודה ויאמר
כי הוא יקר ונעים כלו אומר כבוד לכן אשים קנצי לסילק והלף תיעתי
ועמלי בהעתקה תוכירו גם אותי לטוב.

יעקב בן לא"א הרב הצדיק מו"ה משה דוב בער מאפראווער זצ"ל.

ליפסיא תרל"ה לפ"ק.

תוכן הענינים הנמצאים בספר באר הגולה.

חלק א'.

- פרק א' ידבר ממעלת ארץ ישראל ומפוזותיה.
פרק ב' ידבר מקדושת ארץ ישראל.
פרק ג' ידבר מקדושה שהיה שבה.
פרק ד' ידבר ממעטן שהיה להם קודם שגלו אל הארץ לגולה.
פרק ה' ידבר מהר הבית.
פרק ו' ידבר מלשכות שהיו בהר הבית.
פרק ז' המעון מהפרק ה"ל.
פרק ח' ידבר מעוזות כהנים.
פרק ט' ידבר מן המזבח.
פרק י' ידבר מכבש המזבח ומן אבני המזבח ומן השלמות אשר היו שם.
פרק י"א ידבר מבית המעבדים.
פרק י"ב ידבר השלש עשרה שפירים שהיו במקדש.
פרק י"ג מדברי מאלוס ומן הפרוכת.
פרק י"ד ידבר מהיכל.
פרק ט"ו ידבר מהיכל וכל אשר בו.
פרק ט"ז ידבר מקדשי קדשים ומכל אשר בו ומזבין המקדש כלי.
פרק י"ז ידבר מכלל בני המקדש.
פרק י"ח ידבר מן היכלה שהיו טוהגין במקדש ומכבוד שמירת המקדש.
פרק י"ט ידבר ממלונות הכהן והלוי והישראל.
פרק כ' ידבר מעלה הסנהדרין וארץ פסקו הדין וארץ בא הכהן והלוי לפני העדה.
פרק כא ידבר מכלי המקדש.
פרק כ"ב ידבר משירי הכהנים ומעט ה' אשר היו שרים ופקידים על המקדש וכל אשר בו.
פרק כ"ג ידבר מחמשה שרי הכהנים ואחד מהן כ"ג.
פרק כ"ד ידבר מדברי משוח מלחמה מה דבר על העם ועריכת מלחמתו.
פרק כ"ה ידבר שכל האמור היה בזמן המקדש ועתה אין לו קץ בו חף לימות המשיח.
ויבאר גלות ישראל וגלותן וארץ מהפלים על שלום מלכי אור"ע.
פרק כ"ו ידבר ארץ היו מושבים הכה"ג וכהן משוח מלחמה ומעשה השמן.
פרק כ"ז ידבר מלבישת בגדי כהונה.
פרק כ"ח ידבר ממעלות הכהנים וממעלות הלויים וממלקותם למשמרות לבית אבותם.
פרק כ"ט ידבר ממון שהיה הכהן ראוי לכהן למקדש ומה עשו קודם ביאתו.
פרק ל' ידבר ממומי הכהנים הפוסלים בהן ונצחיה ומניס.
פרק ל"א ידבר מלבישת המעמד.

חלק ב'.

- פרק א' ידבר מן הקרנות שכלל.
פרק ב' ידבר במעשה העולה הן עולה הממדי או שאר עולות, ומעשה הקטורת וסדר השיר.
פרק ג' ידבר מחטאת וכל מה בזה וארץ יהיה מזוהה.
פרק ד' ידבר מקרבן אשם ושלמים.

באר הגולה

חלק א.

פרק א'

א. שלשה הם מנוהלי עולם הבא הדר בארץ ישראל והסת בארץ ישראל והסתאכל על ארץ ישראל בחרבנה.

ב. לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה נזים ואל ידור בחוץ לארץ אפילו בעיר שרובה ישראל שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלהי שנאמר (ויקרא כ"ב ל"ט) לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים וכי כל שאינו דר בארץ כנען אין לו אלוה אלא לומר לך שכל הדר בחוצה לארץ כאלו עובד עבודה זרה וכן בדור הוא אומר (שמואל א' כ"ו) כי נרשנו היום מהסתפח בנתלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים מי אמר לדור לך עבוד אלהים אחרים אלא לומר לך כל הדר בחוצה לארץ כאלו עובד עכו"ם.

ג. כל הדר בארץ ישראל שריו בלא עון שנאמר (שעה ל"ג) כל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח כתיב הבא מנחת ארסה וכתוב התם וכפר אדמתו עמו עולא הוה רגיל דהוה סליק לארץ ישראל נח נפשיה בחוצה לארץ אתו אמרו ליה לר' אליעזר אמר אנת עולא על ארסה מסאה המות אמרו לו ארוננו בא אמר להם אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה.

ד. אמר ר' אליעזר מחיים שבחוצה לארץ אינם חיים שנאמר (מקראל כ"ז ב') ונתתי צבי בארץ החיים ארץ שצביוני בה מתיה חיים שאין צביוני בה אין מתיה חיים וצדיקים שבחוצה לארץ מה יעשו אמר ר' אילא על ידי גלגול אמר אבוי מחילות נעשות להם בקרקע כל המתאכל על חרבן ארץ ישראל וזכה לעתיד לבא לעבוד מקברו וישמח בשמחת ארץ ישראל שנאמר (שעה ס"ו ב') שישו אתה משוש כל המתאכלים עליה אמר רבי חייא ברבי יוסף עתידין צדיקים שמכבצין ועולין בירושלים שנאמר (תלים פ"ג פ"ג) ויציצו מעיר כעשב הארץ ואין עיר אלא ירושלים שנאמר (תלים כ' כ' ז') ונגותי על העיר הזאת.

ה. ואמר ר' חייא בר' יוסף עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנאמר (תלים פ"ג פ"ג) יהי פסת בר בארץ. ועתידה חסה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים ושם תאמר יש! צער לקצרתי! ל' (תלים פ"ג פ"ג)

ירעש כלבנון פריו הקב"ה מביא רוח מבית גנויו ומשרה את מלתה ואדם יוצא לשרה ומביא מלא פסת ידו וממנו פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו. (דברים ל"ב) עב חלב כליות חטה, אמרו עתידה חטה שתהא כשתי כליות של שור הגדול ואל תתמה שהרי שועל קינן בלפת ושקלוהו וכצאו בו ששים ליטריין בלישראל של צפורי.

ו. אמר ר' יוסי מעשה בשיחין באחר שהניה לו אביו שלשה ברי חרדל ונפשו אחד מהם ונמצאו בו ט' קבין חרדל ועציו סכנו בו סכת ויצרים. אמר ר"ש בן תחליפא קלח של כרוב הניה לנו אבא והיינו עולים ויורדים בו בסולם. (דברים ל"ב) ודם ענב תשתה חמר, אמרו לא בעולם הזה עולם הבא. עולם הזה יש בו צער לבצור ולדרוך. העולם הבא כביא ענבה אחת בקרון או בספינה ומניחה בזווית ביתו ומספק היסנו כפטם גדול ועציה מסיקין תחת התבשיל ואין לך כל ענבה וענבה שאין בה שלשים נרבי יין שנאמר ודם ענב תשתה חמר אל תקרי חמר אלא חומר. ז. כי אתא רב דימי אמר ס"ר (נלמא מ"ט) אומרי לגפן עירה אין

לך כל נפן ונפן שבא"י שאין צריך עיר אחד לבצור אותו (סס) ולשורקה בני אתונו אין לך כל אילן סרק שבא"י שאינו מוציא משווי שתי אתונות ושמא תאמר אין בו יין ת"ל (סס) ככס ביין לבושו ושמא תאמר אינו אדום ת"ל (סס) ודם ענבים סוטה ושמא תאמר אינו מרוה ת"ל סוטה ושמא תאמר אין בו טעם ת"ל (סס) חכלילי עינים מיין כל היך שטעמו אומר לי ושמא תאמר לנערים יפה ולזקנים אינו יפה ת"ל (סס) ולכן שנים מחלב א"ת לבן שנים אלא לבן שנים.

ח. ר' הויא בר אדא מקרי דדרקי דר"ל הוה איפגר תלתא יומי ולא אתא א"ל אמאי איפגרת א"ל דלת אחת הניה לי אבא ובצרתי למסנו יום ראשון שלש מאות אשכולות אשכול לגרב יום שני בצרתי ממנו שלש מאות אשכולות שתי אשכולות לגרב יום שלישי בצרתי ממנו שלש מאות אשכולות נ' אשכולות לגרב והפקרתי יותר מחצי א"ל אי לא אפגרת הוה עברה טפי.

ט. רמי בר יהוקאל איקלע לבני ברק חונה להנהו עיני דקאכלון תותי תאנה וקא שריף דובשא סתאני וחלבא שייף מיניהו ומיערב בהדי הדדי אמר היינו ארץ זבת חלב ודבש. א"ר יעקב בן דוסאי סליד לאונו שלשה מילין פעם אחת קדמתי בנשף והלכתי עד קרסולי בדבש של האנים אמר ר"ל לדידי חוי לי זבת חלב ודבש של צפורי והוי שיתסר מילי אשיתסר מילין אמר רבה בר בר חנה לדידי חוה לי זבת חלב ודבש של כל א"י והוי כמבי מיכסי עד אקרא דתולבנקי עשרין ותרתין פרסי אורכא ופותיא שיתין פרסי. ר' חלבו ור' עזרא ור' יוסי בר חנינא איקלעו לההוא אתרא אייתו קסייהו אפרסקי דהוי כאילפס כפר חינו ואילפס כפר חינו כמה הוי חסש סאין אכלו שליש והפקירו שליש ונתנו לפני בהמתן

באר הגולה

ג

שליש לשנה איקלע ר' אלעזר להתם ואייתו לקמיה נקמין בידיה ואמר (מל"ט) ק"ז ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה.

י. ר' יהושע בן לוי איקלע לבבלא חזנהו להנהו קטופי דהוו קיימו כי עיגלי אפר עגלים בין הנפנים אמרו ליה קטופי ניהו אפר ארץ ארץ הכניסו פירותיך למי אתה מוצא פירותיך לגוים הללו שעמדו עלינו בחטאתינו לשנה איקלע ר' חייא להתם חזנהו דהוו קיימו כעיוי אפר עוים בין הנפנים אמרו ליה זיל לא תעבר לן כחברך.

יא. בברכותיה של א"י בית סאה עושה חמשה זרבווא כורין. ביישובתה של צוען בית סאה עושה ע' כורין ואין לך מעולה בכל הארצות יותר מארץ מצרים שנאמר (נלג' י"ג) כנן ר' בארץ מצרים והמעולה בארץ מצרים היה צוען דהוה מרבי מלכי דכתיב (נע"ה ל' ד') כי היו בצען שריו ואין לך מרשים בכל א"י יותר מחברון דהוו קברי בה שכבי ואפ"ה חברון מכונה על אחת משבעה בצען דכתיב (נמדנר י"ג) וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים מאי נבנתה אילימא נבנתה ממש אפשר אדם כונה בית לבנו קטן קודם שיכנה לבנו גדול שנאמר (נלג' י"ד) ובני חם כוש ומצרים פוט וכנען אלא שמכונה על אחת משבעה בצוען כמה דברים אמורים במרשים אבל לא במרשים ממש מאה זה"מ שלא בברכתה אבל בברכותיה כתיב (נלג' כ"ו) ויורע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים.

יב. אמר ר' יוסי סאה ביהודה היה עושה חמש סאים סאה קסה. סאה סלת, סאה סוכין, סאה סורסין וסאה קבורי א"ל ההוא מינא לר' הנינא יאי משבחיהו בה בארעכון בית סאה אחת הניח לי אבא מסנה ס"ח מסנה חמר מסנה עיבור מסנה קוטניות מסנה רועות סקנותי א"ל ההוא בר אמורא בר ארעא דישראל האי תלתא דקייסא אנדא דירדנא כמה גזירתן מינא א"ל שיתין כורת א"ל אכתי לא מעלייתו בה אהרובתה אנן ק"כ כורי הוה גזירין מינא א"ל אנא נמי מהד ניסא קאמינא לך.

יג. (ינמ"ג ג' י"ט) ואתן לך ארץ חסרה נחלת צבי אמר רב חסדא למה נמשלה ארץ ישראל לצבי לומר לך מה צבי זה אין עורו מהויק בשרו אף א"י אינה מהויק פירותיה ד"א מה צבי זה קל אין בשרו שכן אף א"י קלה לבשל את פירותיה אי מה צבי זה סל ואין בשרו שכן אף א"י קלה לבשל ואין פירותיה שמנים ת"ל (ויקל' כ"ד) וכת חלב ודבש שמנים סתלב ומתוקים מרבש. אמר רב יהודה אמר רב סעשה באדם אחר ששגר לבית חסיו יין חרש ושמן חרש וכלי פשתן חדש בעצרת להראית חשיבות דא"י.

יד. ר' וירא כי הוה סליק לא"י לא אישכח מעברא למעבר נקט במצרא וקעבר א"ל ההוא מינא עמא פויה דקרמיה פוסיכו לאוניכוו אכתי בפיוותיכו קיימיתו א"ל רוכתא דמשה ואהרן לא זכו לה אנא מי ייסר

דוכינה לה. ר' אבא מנשק כיפי דעכו ר' חנינא מתקן מתקליה ר' אמי ור' אסי קיימי משמשא למולא ומטולא לשמשא. ר' חייא בר גמרא הוה מינגדר בעפרא שנאמר (תלים ק"ג מ"ז) כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו.

מז. (גמדר י"ג) וישאווהו במוט בשנים ממשמע שנאמר במוט איני יודע שהוא בשנים ומה ת"ל בשנים בשני מוטות א"ר יצחק מלמד ששני מוטות היו מורטני ומורטני (י) דמורטני הא כיצד שמונה נשאו האשכול שנים ואחד נשא ריסון ואחד נשא האנה יהושע וכלב לא נשאו מפני שלא היו באותה עצה. עשרה קבץ חכמה ירדה לעולם מ' נטלה ירושלים ואחת כל העולם כלו. עשרה סבין יופי ירדה לעולם תשעה נטלה ירושלים ואחת כל העולם כולו.

מז. (דנריס י"ח מ') וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר לך ה' אלהיך מלמד שבית המקדש נבנה מכל א"י וא"י נבנה מכל הארצות דכתיב (יחזקאל כ"ז י"ז) לכן הנה ימים באים נאם ה' לא יאמר עוד חי ה' גומר כי אם חי ה' אשר העלה וגומר אמר ר' יוחנן מפני מה זכה אותו רשע לקרותו אסנפר רבא ויקרא מפני שלא ספר בגנותו של א"י שנאמר (מלכים ב' י"ח) עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם.

יו. (דנריס ל"ג) ומובל בשמן רגלו זה חלקו של אשר שהיה מושך שמן כמעין אמרו פעם אחת נצטרכו אנשי לודיקא לשמן מינו להם פולכוסמס אחד אמרו לו לך והבא לנו שמן במאה רבוא הלך לירושלים אמרו לו לך לגוש חלב אצל פלוני הלך לשם ומצאו עווק תחת זיתיו אמר לו יש לך שמן במאה רבוא שאני צריך אמר לו הן המתן עד שאסיים מלאכתי המתן לו עד שסיים מלאכתו לאחר שסיים מלאכתו הפשיל כליו לאתרו והיה מסקל בא בדרך אמר לזה יש לו שמן במאה רבוא בכדומה אני ששחקו בי היהודים כיון שהגיע לעיר הביאה לו שפחתה קומקום של חסין ורחץ בו ידיו ורגליו והוציאה לו ספל של זהב סלא שמן ומובל בו ידיו ורגליו לקיים מה שנאמר ומובל בשמן רגלו לאחר שאכלו ושתו מרד לו שמן במאה ריבוא א"ל כלום אתה צריך יותר אמר לו הן אלא שאין בידי דמים א"ל אם אתה רוצה ליקח קח ואני אבא עמך ואטול הדמים מרד לו שמן בי"ח רבוא אמרו לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד ולא נמל ולא חמור בארץ ישראל שלא שכרו כיון שהגיע לעירו יצאו לו אנשי עירו לקלסו אמר להם לא תקלסו לי אלא לזה שעמי שמרד לי שמן במאה רבוא והרי נושה בי שמונה עשר רבוא לקיים מה שנאמר (משלי י"ג ז') יש מתעשר ואין כל מתרושש והוא רב.

(י) פירש מורכבי נלשון יון קנה של מאזנים ומורכבו דעורשי כלומר מוטות ומוטות על המוטות עין נהפך עק טרען.

באר הגולה

ה

יח. (דנ"ס ג') צדונים יקראו להרמין שריון שניר ושריון כ"י הם
מלמד שכל אחד ואחד מאומות העולם הלך ובנה לו כרך גדול לעצמו
והעלה לו שם על שם הרי ארץ ישראל ללמדך שאפילו הרי ארץ ישראל
תביבין על אומות העולם. אמר ר' יוחנן מפני מה זכה עכרי למלכות
מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל שנאמר (מל"ב ח' כ"ד) ויקן את
ההר שומרון מאת שמר בככרים כסף ונקרא שם העיר אשר בנה על שמר
אדוני ההר שומרון.

יט. ארץ ישראל נקראת ארץ החיים והלא מתים שם אלא לפי
שמתיה חיים לימות המשיח ואפילו ירבעם בן נבם וחביריו שהמאו
והחמיו את הרבים יחיו לימות המשיח בשביל שנקברו בעפר ארץ ישראל
עונותיהם נמחלים דכתיב (דנ"ס ל"ג מ"ג) וכפר אדמתו עמו טוב פת לחם
תריבה בא"י שאפילו אוכל פת תריבה שם הוא זוכה לעולם הבא מבית
מלא וזכאי ריב זו חוצה לארץ שהיא מלאה חסם וגול. עד שלא נבחרה
ארץ ישראל היו כל הארצות כשרים לדיבור השכינה עם ישראל וכאז
שנבחרה ארץ ישראל אין נביא וחזון בחוצה לארץ רק בארץ ישראל לבד.
ארץ ישראל שותה תחלה וכל העולם ושותה לבסוף א"י שותה מי נשמים
וכל העולם שותה מי תמצית ארץ ישראל הקב"ה משקה בעצמו וכל
העולם ע"י שליח שנאמר (וי"ז כ' י') הנותן מים על פני הארץ ושולח מים
על פני חוצות.

פרק ב'

א. עשר קדושות ארץ ישראל מקודשת יותר מן שאר ארצות ומה
היא קדושתה שמביאין ממנה העומר דכתיב (ויקרא כ"ג י') וקצרתם את
קצירה והבאתם את העומר ואמרו וקצרתם את קצירה ולא קציר חוצה
לארץ ומהו עומר שלא היו ישראל רשאים לאכול מתבואה חדשה שהיתה
גדילה בא"י עד שהביאו ממנה בכל שנה עומר תבואה חדשה להקריבה
במקדש ובזיון שהקריבו העומר סיד היו מותרין לקצור שדותיהן בכל
שנה ושנה.

ב. כיצד מעשה העומר היו הולכים בליל שני של פסח מחוץ
לירושלים לדרומה של עיר בהמון עם ובקולי קולות אל שדי שעורים
הקרוב לירושלים. וזה היה משפטם כל העיירות הסמוכות לירושלים
מתכנסות למוצאי יום טוב הראשון של פסח כדי שיהיה נקצר בעסק גדול
ובקול המולה גדולה כדי שידעו כל העם שקוצרים שעורים לעומר. לא
היו קוצרים עד שחשכה כיון שחשכה אומר הקוצר לבני העיירות אם
בא השמש אמרו לו הן. אקצר התבואה במנל זה אמרו לו הן ('') קצור.

(') קסא ז' אמרין הן. ובמנל אומה להם שנה ז' ואמרים הן שנה ז' ואמרים הן.

היה שואלן שלש פעמים זה אחר זה כל דבר ודבר והם השיבו בכל פעם הן. אקצור והם אמרו לו קצור בכל נ"פ ששאל. וכל כך לסה ספני תרעומות המינים שהיו עוברים על התורה והיו מתרעמים על דברי חכמים שהביאו ראיה מן התורה וקבלה כמשה מסיני שקוצרין העומר בלילה והיו מתיראין החכמים מן יש בעם שרש פורה ראש ולענה ולא יסכימו עם קצירת העומר ותהיה המחשבה פוסלת בעומר לפיכך היו שואלים על כל דבר ודבר וכיון שהשיבו המשולחים מכל ישראל על כל שאלה ושאלה הן הן שוב לא אהא מחשבה ומבטל דבור.

ג. מאיזה מקום היה (') קוצר מקום שהיו שלוהי בית דין וקוצאים מערב יום טוב ועושין אותן כריכות שמושרין ראשי שבולין כסלא אנרוף לכל כריכה כרי שתהא מסוכנת במובחר ונוחה לקצור ואם לא נתבשלה התבואה הסמוכה לירושלים או שההריבוהו גייסות היו מביאין השעורים לעומר מכל מקום שבא". העומר הזה היו קוצרים אותו בין בחול ובין בשבת וכמה היו קוצרין שלש סאין שעורים היו מיבשין אותן בסתתה על האש וטחנו אותן והיו מניפין קמח שלש סאין בשלש עשרה נפה עד שהוציאו מסנה עשרון סלת בלבד אח"כ היו כוללין העשרון סלת בלוג שמן ונוחנין עליו סלח וקומץ לבונה ומניפו במורה הסוכה מוליך וצביא כעלה ומוריד ומנישו נגד קרן מערבית דרוסית.

ד. סלק לבונתה מצד אחד וקמץ ממקום שנתרכה שמנה ונתנה בכלי שרת אח"כ היה מלקט את כל לבונתה ונתנה על נביה ומעלה אותה בראש המזבח וכולתה והקטירה מן הכלי על גבי האש אח"כ הביאו כבש אחד בן שנתו לעולה ורביעית ההין יין וידברו. הלויים בשיר וינגנו כל המנגנים ויתקעו בקרנים ויריעו במאה ועשרים הצוצרות ויקיש הצלצל זה היה משפט העומר שהקריבו בבית אלהינו.

ה. קדושה שניה שא"י מקודשת שהיו מביאים ממנה בכורים דכתיב (דברים כ"ו) ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר הביא מארצך. וכיצד היה משפט הבכורים היה נכנס לפרדס וראה תאנה שבכרה רמון שבכר קשרה בגמי לסימן ואמר הרי אלו בכורים וכשהגיע עצרת היה כל אחד כביא בכוריו כיצד היו מתכנשין לעיר של מעמד של כל שבט ושבט והיו לנין ברהובה של עיר לא היו נכנסין עם בכוריהם לבתים מפני אהל הסומא שמה יטמאו הבכורים ולמחר היה הסמונה שלחם משכים ואמר להם קומו ונעלה ציין בית ה' אלהינו.

ו. היו הולכין ושור לקרבן שלמים היה הולך לפניהם וקרניו

עין (מנחות ס"ה ע"ה) וכן דרך לשון חכמים להיות משולש מן המזומה וכן בחליה

עין הכז מזמורה (שקלים ס"ג ע"ג) משנה ג'.

(') עין מנחות (ס"ה ע"ה).

באר הגולה

ז

מצופים יהב וההלל היה מכה לפניהם היו הולכין עד שהיו מגיעין קרוב לירושלים הגיעו קרוב לירושלים שלהו לפנייהם ועטרו את בכוריהם הפחות והסגנים והגזברים וכל גדולי העיר היו יוצאים לקראתם ולפי כבוד הנכנסים היו יוצאים נכנסו לירושלים כל בעלי אוטניות היו עומדים לפנייהם שורות שורות ומשתחווים להם ואימרים אחינו אנשי מקום פלוני בואכם לשלום והם משיבים שלום עדין החליל מכה לפנייהם עד שהגיעו לחר הבית הגיעו לחר הבית אפילו אנריפוס המלך היה נוטל הסל על כתפו עד שהוא מגיע לעזרה הגיעו לעזרה היה מוריד בקערה מעל כתפו ואוחז בשפת הקערה והכהן מניח ידו תחתיו ומניפו וקורא פרשת ארמי אובר אבי ומתחיל מן והגדתי היום עד שהוא נוסר פרשת הבכורים.

ז. העשירים היו מביאין בכוריהם בקערות של כסף ושל זהב והעניים היו מביאים בכוריהם בסלי נוצרים של ערבה קלופה והסלים והבכורים היו נוהגין לכהנים והיו מביאין עם הבכורים גזלי עולות ועוד גזלות אחרות מחנות לכהנים וגזלי עולות הקריבו ע"ג המזבח וידברו הלויים בשיר ויתקעו בהצוצרות על עולותיהם כמשפטם זה היה סדר הבכורים שהביאו אותם לבית אלהינו.

ח. הקדושה שלישית שארץ ישראל מקודשת שהיו מביאין ממנה שתי הלחם בחג השבועות מתבואה חדשה שנאמר (נמדנכ כ"מ כ"ו) וכיום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה והיה להם מקום ידוע שממנה היו קוצרים שעורים לעומר ומקים שמביאים ממנו חטים לשתי לחם וכל א"י היה כשר אלא שמכאן היו מביאים המוכר והוא שדה שלא היה צריכה לזבל שאם לא כן פעמים היתה הסלת כהוש לופעטים שמנה וכל אלו שלש קדושות נחשבות כאחת והם הבאות העומר והבכורים ושתי הלחם.

פרק ג'

א. הקדושה שניה של ארץ ישראל מקודשין בה עיירות א"י המוקפות חומה סימות יהושע בן נון ומה קדושתן יותר על שאר ערי הפרוי והו מעלחן שמשלחין סתוכן המצורעים דכתיב (ויקרא י"ג מ"ו) מחוץ למחנה מושבו והיינו חוץ למחנה ישראל וכשכבש יהושע את הארץ קדש העיירות שהיו מוקפות חומה בימיו וצוה שיהיו במחנה ישראל להשתלח משם המצורעים אבל משכבין עם המת בתוכה עד המקום שרוצין לקבור אותו. יצא המת משם לקבור אותו למקום אחר ואחר כך נמלכו להחזיר המת אל קברות העיר אין מחזירין אותו רבין שיצאה המומאה מעיר אין מחזירין אותה לעיר.

ב. הקדושה השלישית היא למעלה מקדושה שניה לפי שהיא לפני סחומת ירושלים ואינה נוהגת בשאר עיירות א"י ומה קדושתה

שאוכלין לפנים מחנות ירושלים קדשם קלים והם הבכור והמעשר והפסח וזבחי שלמים וכיוצא בהם דכתיב (זכרס פ"ז כ') לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר ה' אלהיך בו וגם אוכלין בה מעשר שני דכתיב ואכלת שם.

ג. הקדושה הרביעית הוא בחר הבית ומה קדושתו שמשלחים משם הזבים והזבות הצרות והיולדות דכתיב (נמדנל כ' ז') וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש ומדלא כתבה תורה וישלחו מן המחנה כל טמא לחוד אלא כל צרוע וכל זב וכל טמא הרי שלשה מיני טומאות זו למעלה מזו לשלש מחנות זו למעלה מזו והם מחנה ישראל מחנה לוי מחנה שכינה. כיצד ירושלים היא מחנה ישראל משלחין משם כל צרוע חר הבית הוא מחנה לוי משלחין משם כל זב ומעשר נקנור שבהר הבית לפניו הוא מחנה שכינה משם משלחין כל טמא לנפש נמצא מצורע שטומאתו חסירה דכתיב (ויקרא י"ג מ"ז) בדר ישב נשלח מחוץ לשלש מחנות וזב מחוץ לשתי מחנות ומטמא מת מחוץ למחנה אחת.

ד. הקדושה החמישית היא בחל ומהו קדושתו שאין עושים ומטמא מת ובוועל נדה נכנסין לשם.

ה. הקדושה הששית היא עזרת נשים ומהו קדושתה שאין מכול יום נכנס לשם מהו מכול יום שכל מי שהיה טמא והגיע זמן טהרתו ומכל ואותו היום ששכל נקרא מכול יום ולא נטהר לגמרי בטבילתו עד בא השמש דכתיב (ויקרא כ"ג ז') ובא השמש וטהר.

ו. הקדושה השביעית היא עזרת ישראל ומהו קדושתה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם ומהו מחוסר כפורים שכל מי שהיה טמא ומכל ולא הביא קרבן כפרתו לטהרתו זהו מחוסר כפורים ומטמא שנכנס בשונג לשם חייב קרבן ומטמא.

ז. הקדושה השמינית היא עזרת כהנים שאין נכנס לשם ישראל אלא בשעת צרכיהם לסמוך ידיו על ראש קרבנו ולשחוט אותו ולתנופה שהכהן מניח ידו תחת ידי הבעלים ומניף הקרבן.

ח. הקדושה התשיעית היא בין האולם והמזבח שאין בעלי מומים ופרועי ראש נכנסים לשם.

ט. הקדושה העשירית היא בהיכל שאין נכנס לשם אלא רחוק ידים ורגלים ובקדש הקדשים לא היה נכנס אלא כ"ג ביום הכפורים פעם אחת בשנה דכתיב (ויקרא כ"ז) ואל יבא בכל עת אל הקדש.

פרק ד'

א. ער שלא באו לארץ לנחלה לא היה לישראל מקדש אלא מיטבן שעשה משה במדבר ותבניתו וצורתו מפורש בתורה ועלתה במחשבה

באר הגולה

ט

שיכנסו ישראל לארץ קודם שיהיה להם משכן או מקדש שנאמר (נחמ' כ"ו)
תביאמו והטעמו בהר נחלתך סכון לשבתך וגומר ולחיבתך של ישראל
הקדים לשכון בתוכם במדבר שנאמר (שמות כ"ה) ועשו לי מקדש ושכנתי
בתוכם.

ב. בית המקדש שהוא המשכן שבמדבר נגמר בכ"ה בכסלו ולא
הוקם עד ניסן לפי שרצה הקב"ה להמתין עד החודש שגולד בו יצחק ומה
שכר שלם הקב"ה להודש כסלו נתן בו תנכת התשמנאים.

ג. אלו היו יודעין האומות כמה יפה להן אהל מועד היו מקיפין
אותו כאכנים טובות שהרי קודם שהוקם אהל מועד מחוץ למשכן היה
קולו של הקב"ה יוצא בפרהסיא והאומות היו שומעים קולו ומתים אבל
משווקם אהל מועד היה הדבור מצמצם שם ולא שמעוהו האומות.

ד. עד שלא הוקם המשכן היה איבה ושנאה וקנאה ותחרות
ומחלוקת בעולם ומשהוקם המשכן ניתנה האהבה והשלום ורעות וצדק
בעולם דכתיב (נמדנר ו' כ"ו) וישם לך שלום וסמוך ליה ויהי ביום כלות
משה וגומר.

ה. המשכן היה עשוי מיריעות עזים והיו מחוברים בלולאות
ובקרסים והיו נראין הקרסים בלולאות ככוכבים ברקיע ויריעות התחתונות
של תכלת ושל ארגמן ושל תולעת השני ושל שש העליונות של מעשה
עזים ונרולה חכמה שנאמר בעליונות סמה שנאמר בתחתונות דאלו
בתחתונות כתיב (שמות ל"ה כ"ה) וכל אשה חכמה לב בידיה טוו ואלו
בעליונים כתיב (שמות ל"ה כ"ו) וכל הנשים אשר נשא לבם אותה בחכמה
טוו את העזים ותנא משוב ר' נחמיה שטוו בעזים וטוו סן העזים.

ו. ב' ארונות היו עם ישראל במדבר אחד נתנו באהל מועד
'היתה התורה נתונה בתוכו שנאמר (נמדנכ י"ד מ"ד) וארון ברית ה' ומשה
לא משו מקרב המחנה והארון הב' היו שכרי לוחות נחונין בתוכו פעמים
היה מתראה עמהם במלחמה ורבנן אמרי לא היה להם אלא ארון אחד
פעם אחת יצא במלחמה בימי עלי ונשבה מסייע להן קרא לרבנן דכתיב
(שמואל א' ו' ה') אזי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה סילויא
דלא המון סימיתון.

ז. משכנסו ישראל לארץ העמידו המשכן בגלגל י"ד שנים שבע
שבבשו ושבע שחלקו משם באו לשילה ולא היה שם תקרה אלא בית
אכנים מלמטה ויריעות המשכן מלמעלה ושלוש מאות ושבעים שנה חסר
אחת עמר משכן שילה.

ח. כשמת עלי הכהן חרב שילה זבאו לנוב ובנו שם מקדש
וכשמת שמיאל חרב נוב על ידי שאול ובא הארון לקרית יערים בסוף
שבעה חדשים שעמר בשדה פלשתים ותכבר יד ה' על האשדודים והחזירו
הארון בעגלה חדשה ונתנוהו בגבעון והיה שם עשרים שנה עד שהביאו

באר הגולה

י

דוד מטע בשנה ראשונה שנעשה לסלך על כל ישראל שהיא השנה השמינית למלכו על יהודה.

מ. מנבעון בא הארץ לבית עולמים מן היום ההוא נאסרו כל המקומות לכד בית הבחירה להביא שם קרבן ומימי נוב ונבעון שבעים וחמש שנים. ואח"כ כיון שכאו אל הנחלה בנו מקדש לה' בירושלים ולא הגיע זמן הבנין עד ימי דוד דכתיב (שמואל ב' ז') ויהי כי ישב המלך בביתו כו' הנה אנכי עומד בבית ארום. וארון ברית ה' יושב בתוך היריעה.

י. על בנין המקדש היו מצווין בכניסתם לארץ רכתיב (דברים י"ג י') ועברתם הירדן וישבתם בארץ ואח"כ נאמר (סס) והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם לשכן שמו שמה כו' ואיזה המקום בחר בו ה' הוא מקום ירושלים והר המוריה שנאמר (ד"ס ה' כ"ב ה') ויאמר דוד זהו בית האלהים וזה מוכח לעולה בישראל ואומר זאת מנחתני ערי עד ונאמר (ד"ס ב' ג' ה') ויבן שלמה את הבית בהר המוריה הוא המקום שהקריב עליו אדם הראשון שור פר לקרבן ושם הקריבו סין והכל מנתתם ושם עקר אברהם את יצחק בנו שנאמר (נחלתי כ"ב) ולך לך אל ארץ המוריה.

יא. ירושלים הסמוך להר המוריה היתה נקראת עיר יבוס וכבשה דוד וקרא אותה ירושלים והיא היתה עיר מלוכה לישראל ושם בנה דוד ושלמה בתייהם ושם היו כל מלכי יהודה והיא היתה עיר יפה מאד אמר כל מי שראו ירושלים בתפארתה לא ראה כרך נחמד מימיו כל מי שהיה מבקש לקנות דבר או ללמוד דבר היה הולך לירושלים ומצא שם חפצו והיה שמה וטוב לב שנאמר (איכה ב') זאת העיר כלילות יופי משוש לכל הארץ והיא היתה עיר בצורה ולה בריח ודלתים וכל אנשיה היו גבורים היו מבוים ומשחקים לכל הממלכות אשר היו באים לירושלים למלחמה שנאמר (מלכים ב' י"ג כ"א) בזה לך לענה לך בתולת בת ציון כו' וכיון שהיתה העיר הזאת בבטח ובהשקט בנו עליה בהר שלה שבחוכה חנקרא הר המוריה בית המקדש וקראו אותו בית עולמים ונמר מלאכתו במרהשון ולא הוקם אלא עד תשרי לשנה הבאה שנאמר בירח האתנים.

פרק יד'

א. הר (י') הכית שהוא הר המוריה שהיה נבנה עליו בית המקדש היה חלול מתחתיו והיה תהר הזה עשוי ככיפה וכיפין על גבי כיפין עשו מפני אהל המוסא שחששו אולי היה קבר תחת הר הבית זה וישמא את כל המקדש לכן עשוי כיפין על גבי כיפין והם מערות ע"ז מערות בנוים באבנים ועל המערות העליונות היה המקדש בנוי ואם היתה מוסא תחת

(י') עין הכתובים הלכות בית המדרש פרק מ"ט.

באר הגולה

יא

הארץ לא היתה יכולה לעלות שכל בית שמוסאה בתוכו והוא אסוס מכל צד אי שאינו פתוח טפת אין המוסאה בוקעת ועולה ולפיכך עשו בימים נגד האסוסים.

ב. הר הבית זה היה המש מאית אמה אורך וחמש מאות אמה רוחב רבוע היה והיה מוקף חומה ואצטבאות סביב החומה כדי לישב שם ומסובכת למעלה מפני הנשמים והמקדש לא היה באמצע ההר אלא רוב מקום פנוי היה מן הדרום שני לו מן המזרח ג' מן הצפון מעוטו היה פנוי מן המערב. ג. כיצד המקדש היה רחבו מאה ושלשים וחמשה אמה והר הבית רחבו חמש מאות אמה והיתה כותל המקדש רחוקה מכותל דרומית שבתר הבית מאתים ושישים וחמשה אמות ומכותל צפונית של הר הבית היה המקדש רחוק מאה אמה ומאה ושלשים וחמש אמות של רוחב המקדש הרי חמש מאות אמה.

ד. כיצד היה המקדש בנוי לאורך ההר מן כותל מזרחית של הר הבית היה המקדש רחוק מאתים וחמשים וחמשה אמות והמקדש ארכו מאה ושמונים ושבע אמה ומן המערב היה המקדש רחוק חמשים ושמונה אמות הרי חמש מאות אמה נמצא רוב מכוס פנוי היה מן הדרום. שני לו מן המזרח. שלישי לו מן הצפון מעוטו מן המערב לכבוד קדש הקדשים. ה. חמשה שערים היו לו להר הבית שני שערי חולדה מן הדרום ונקראים שערי חולדה על שם חולדה הנביאה שבחיה היתה יושבת שם ובאלו השני שערים היו נכנסים ויוצאים כהם לפי ששם לא היה ההר גבוה כל כך. מן המערב היה שער קיפונים ולמה נקרא כן מפני שדרך שם היו נכנסים לנפת ודרך שכן קיפונים בלשון יון נק. מן הצפון שער טרי לא היו נכנסים ויוצאים כי שם היה ההר גבוה מאד והשער הזה עשוי משני אבנים מוטות זו על גב זו ולא היה נסגר בחזק מפני שלא היה סרובע כשאר שערי הר הבית ולפיכך נקרא שער זה טרי (י) שכן בלשון יון קירין לחלוש טרי והיינו שער חלוש שלא היו יכולין לסגרו בחזק מפני שלא היה לו משקף במזרח שער שושן ולמה נקרא כן לפי שבבית שני היה מצויר על שער מזרח עיר שושן הבירה שכן צוה המלך בימי עזרא כדי שתהא אימת המלך עליהם ולא יסדרו בו ודרך השער הזה היה הכתן השורף את הפרה יוצא להר המשחה והוא הר הזיתים.

ו. כל הנכנסין להר הבית היו נכנסין דרך יסין ומקיפין ויוצאין

(י) במסכת מדות (מס' ג') הניחא שער עדי וניחא הלא' מרי נרס ונמנמי לשון וניחא נרס הרב הגדול מ"ס יעקבאקא לאהא שחא שער שאן לו מסקף מלמעלה ומי אבנים זקופים זה על זה דמות מנולג מר ופירושו תר"י וניחא ג"כ שער שרי ונמנא נס כימא (י"א ע"ב) שער מדי ונמנלפס ע' במ' חלס הספרים נמנאן נמנאן עיקר.

לצד שמאל כיצד מי שהיה נכנס בשער. שושן לא היה יוצא דרך שערי חולדה אלא היה מקיף ההר על שבא לשער מרי שבצד שמאל ויוצא חוץ ממי שהיה אבל או מנודה שאם היה נכנס בשער שושן היה פונה לצד שמאל ומקיף לשמאל עד שער קיפונס שבמערב ושם היה יוצא.

ז. ולמה עשו כך מפני הרמאים שאם יראוהו שהוא משנה סדר התקפה ישאלוהו למה שהוא עושה כן ואם היה משיב שהוא אבל היו אומרים לו השוכן בבית הזה יתן בלבך שתשמע לדברי חבריך ויקרבוך. לפנים מכותל הר הבית היה סורג מהו סורג מחיצה עשוי כמטה מסורגת כחבלים עשוי מדפי עץ שתי וערב נתונים באלכסון זה על גב זה והיה מקיף זה הסורג כל הר הבית מפנים וריוח היה בין כותל הר הבית לסורג כדי שיוכלו לילך בנתיבים סביב סביב והיה זה הסורג גבוה עשרה טפחים וכשבא מלכי יון ולכדו ירושלים פרצו בסורג זה י'ג פרצות וכיון שנכדו ישראל על היונים חזרו וגדרו פרצות הסורג ועשו נגד י'ג פרצות שלש עשרה השתחיות במקדש כדי להודות ולהלל לה' על אבדן של יונים.

ח. לפנים מן הסורג היה חל מהו חל חומה שסובבת כל המקדש והיא היתה גבוה עשרה אמות ולמה היתה נקראת חל מפני שהיא היתה כותל קמנה לפני החומה הגדולה ובשעת החרבן היה מתאונן עליהם הנביא דכתיב (מל"ח) יאכל חל וחומה וגם המרחב שבין החומה הקמנה להגדולה של עזרה היה נקרא חל ומחל ואילך היה מעלות לבית ולהיכל. ט. הר הבית זה היה משופע ולפיכך היה לו מעלות זו למעלה מזו והיו עולין בהן מסורח למערב כיצד מירושלים ועד שער שושן היו הולכין בקרקע ישרה וכמו כן משער שושן עד סוף החל וסן החל היו הולכין שנים עשר מעלות עד שהיו מגיעין לעזרת נשים.

י. כל המעלות שהיו במקדש רום כל מעלה היתה של חצי אמה ורחבה חצי אמה הרי ששה אמות לשנים עשר מעלות שהיתה עזרת נשים גבוה מן החל אח"כ היו הולכין עזרות נשים כלה ביושר ובסיפה עלו לעזרות נשים בחמשה עשר מעלות שהם שבע אמות ומחצה שהיתה עזרת ישראל גבוה מעזרות נשים עזרות ישראל בקרקע ישרה ובה מעלה אחת גבוה אמה שעליה היו עומדים הלויים על הדוכן לשורר בשיר ה' ולתקוע בחצוצרות ועל המעלה הזאת שהיתה גבוה אמה היה לה עוד שלש זו למעלה מזו של חצי חצי אמה בנובה ורחבן שעליהן היו עולין לעזרת כהנים. עזרת כהנים היתה בקרקע ישרה עם רצפת סוכת החיצון ובין האולם.

יא. מעזרות כהנים היו הולכין שנים עשר מעלות שהם ששה אמות אל האולם והאולם ובית קדש הקדשים היו בקרקע ישרה. בין האולם והסוכה היה סרחק שש עשרה אמות משם היו עולים בשנים

עשר מעלות לרצפת האולם וכן המזבח עד במעלת השמים עשרה נקרא בן האולם והמזבח כל המעלות שבבקדש היו על הצי הצי אמה הוץ כשל אולם שכל מעלה היתה נבונה חצי אמה ברוחב אמה הרי שנים ועשרים אמה בן המזבח להאולם ושנים ועשרים אמה היה האולם נבונה כהחל כיצד בן החל לעזרת נשים ששה אמות לשנים עשר מעלות מעורות נשים לעזרות ישראל שבע ומחצה לחמש עשר מעלות מעלות הדוכן אמה ששם לעזרות כהנים אמה וחצי לשלש מעלות מן המזבח אל האולם ששה אמות לשנים עשר מעלות הרי האולם והחיכל ובית קדש הקדשים שהיו עומדים בקרקע ההר בשוה נבונים מן החל העומד בשפולי ההר עשרים ושנים אמה.

פרק ואו

א. שלשים לשכות היו בהר הבית כבפנים אחת לשכת השלחנים שהיו עומדים במקדש בעשרים וחמשה באר והיו מסשכנים ליום וישראלים נרים ועבדים משוחררים שלא הביאו שקליהם בזמנם ולא היו מסשכנים הכהנים מפני דרכי שלום.

ב. לשכה שניה לשכת שקלים שהיו נותנין אותן בה לקנות בהן הקרבנות והיו תורמין אותה בפרוס הפסח ועצרת והגז ובה היו נותנים עשרה שופרות שהם תבות עקומות כסין שופר צרות כלמעלה ורחבות מלמטה מפני הרמאין כדי שלא יוכלו להכניס ידם לתוכן ולהראות עצמן כאלו נותנים לתוכן ונוטלים מתוכן והיה כתוב עליהן על הראשון תקלין חרתין שני תקלין עתיקין ג' עציב. ד' לבונה. ה' זהב לכפורה. ו' כותר חמאת. ז' מותר אשם. ח' מותר קרבנות. ט' מותר אשם מצורע. י' נדבה. יא. הלשכה שלישית לשכת פתחיה והיא לשכת הקנין ושם היה

עוד שלשה שופרות אחרות כתוב עליהן קנין והם תורים גדולים על הב' נוזלי עולה והם בני יונה קטנים על הג' מותר קניני נדרים ונדבות ויולדות.

ד. לשכה הרביעית היא לשכת אלעזר שהיה מסונה על הפרוכת התמישית היא לשכת החשאין ולמה נקראת לשכת החשאין מפני שיראי חטא נותנים לתוכה מעות בחשאי ומתפרנסין מהם עניים בני טובים בחשאי הששית היא לשכת נדבת הכלים שכל מי שהיה מתנדב כלי וזרק לתוכה ואחר שלשים יום הנוברין פותחין אותה וכל כלי שמצאו בו צורך לכדק הבית היו פניחין אותו בלשכה אחרת המוכנת לכדק הבית.

ה. השביעית היא לשכת בדק הבית שנותנים בתוכה כל קדשי בדק הבית השביעית היא לשכת הכלים והיו מציצין כספה בכל בקר שלשים ותשעים כלי כסף וכלי זהב. התשיעית לשכת איצרות הקדשים שהיה מקדיש הסלך ושרי הצבא לאלפים ולמאות כשלל המלחמה.

העשיריה לשכת העצים שהיו נותנים שם כל העצים שהיו צריכין למערכה לשנה אחת שהיו מתנדבים בני דוד ובני פרעוש וחבריהם.

ו. העשתי עשרה לשכת החרסים שהם לכהנים דכתיב (ויקרא כ"ז כ"א) בשנה החרם לכהן תחיה אחוזתו והיו נותנים מעות החרסים לשם והיו מחלקים ביניהם. השתים עשרה לשכת הבכורים מפירות הארץ שהיו נ"ב לכהנים. השלש עשרה לשכת בכורות בהמה. הארבע עשרה לשכת התרומה והחלה. החמשה עשר לשכת המעשר ללוים. הששה עשר לשכת בית אבן לכהן השורף את הפרה ולמה נקראה לשכת בית אבן לפי שכל מעשיה היו בכלי נללים ובכלי ארמה. (') התשעה עשר לשכת בית פאני. העשרים ושנים לשכת שני קתולוקין. העשרים ושלושה לשכת השבעה אמרבלין. העשרים וארבע לשכת שלשה גוברין. העשרים וחמשה לשכת הכהנים סהב"ד משכרות. העשרים וששה לשכת הלויים המשוררים. העשרים ושבעה לשכת הלויים השוערים. השמונה ועשרים לשכת הלויים השומרים המקדש כלילה והיא לשכת הדרום. התשעה ועשרים לשכת אנשי המעמד. השלשים לשכת הגזית דכתיב (מחלק י"ז) הנה לשכות ורצפה עשוי לחצר סביב שלשים לשכות אל הרצפה גומר.

ז. עוד היו המשה עשר לשכות לחמשה עשר מסונים שבמקדש אב רצו ללון בחר הבית ובירושלים היה כמו כן בתים רבים לכל איש שר ושופט וראשי סנהדראות ובית לכהן גדול ולכל שאר אנשי המקדש לא היו בבתי הר הבית אלא בזמן עבודתם למשמורתם.

פרק וין

א. (') אהרי כותל הר הבית והלשכות היה הקפת הסורג ואחרי הסורג הקפת החל ובהוך החל חומת עזרת נשים וכל המקדש לאורך סאה ושמונים ושבעה על רוחב סאה ושלשים וחמשה אמות כיצד עזרות נשים היתה סרובעת קל"ה על קל"ה אמות כרוחב המקדש ובה ארבעה לשכות כל אחת ארבע ארבעים אמה על רוחב שלשים אמה בארבע מקצועותיה של עזרות נשים.

ב. לשכה א' סורחית דרומית היתה לשכת הנוירים ששם הנוירים מבשלים את שלמיהם ומנלחים את שערים ומשלחם תחת הדור. לשכה ב' שהיא סורחית צפונית היתה לשכת העצים ששם הכהנים בעלי מומין

(') סה יחסרו ארבע לשכות י"ז י"ח כ' כ"א והמה ע"פ שלפי הגזירות לשכת מעשר מן המעשר לכהן. לשכת המלגמות והדעיות והמרישות שהיה לרץ נכון אחיה הממונה על

חולי הכהנים. לשכת משוח מלחמה. לשכת הסגן.

(') עין הכהנים הלשכת בית הצמחה פרק חמשי.

באר הגולה

מן

כתלעים העצים שכל עץ שנמצא בו תולעת פסול לסוכה ולא נתנו בלשכה הזאת אלא העצים שהיו צריכים לשלשה מערכות שבכל יום ויום על גבי המיכח וקירם סדור המערכה היו דבהנים האלו כתלעים ובוקעים אותם שם ולכן נקרא זאת הלשכה דיר העצים. אבל העצים שהם לאוצר משך שנה שלמה היא לשכת העצים שבהר הבית. לשכה ג' שהיא מערבית דרומית שם היו נוהגים יין ושמן וסולת לשמוש הקרבנות והיא היתה נקראת לשכת בית השמיים. לשכה ד' היא צפונית מערבית היא לשכת המצורעים ששם המצורעים מובלים בשמיני למחרתן כשבאו להכניס ידם בפנים למתן בהונות.

ג. מעורות נשים עלו בהמשה עשר מעלות לעזרות אנשים שהיא עזרות ישראל וזאת המעלות היו לשכות אחרות פתוחות לעזרות נשים ששם הלויים נותנים ספרי השיר והכנורות והנבלים והמצלתים וכל שאר כלי שיר והיו הלשכות בצדדי המעלות אלה מזה ואלה מזה למעלות העולות מעזרות נשים לשער נקנור של עזרות ישראל.

ד. המעלות העולות מעזרות נשים לעזרות ישראל היו כולם כחצי גורן ענולה עד שער נקנור ולשער נקנור (י) זה היה שני פשפשין אחד מימינו ואחד משמאלו ושתי לשכות היה לו אחת מימינו ואחת משמאלו אחת לשכת פנחס המלביש שבה היו עושים הבגדים של כהן גדול וארבעה מיני בגדים של כהן הרום של הדשים והבגדים הישנים הבלויים שהיו בחלונות של כ"ד משמרות היו סגנון אותן בלשכת פנחס לעשות סהן פתילות למנורה ולשמחת בית השואבה. לשכה שנית היא לשכת של עושה חביתין. משער נקנור ואילך היתה עזרות ישראל ארבה אהר עשר אמות מן המזרח למערב ורחבה מן הדרום אל הצפון סאה ושלישים וחמשה אמות. ולמה נקרא שמו נקנור על שם האיש שהתנרב אותן ומפני שנעשה נסים לדלתותיו היה נקרא השער על שמו. ומה (י) גם נעשה לו שאותו האיש הלך פעם אחת לאלכסנדריאה של מצרים ועשה שם שתי דלתות של נחושת יפות מאד והביאן בספינה אל הים והיה סוער עליהם הים לסבוע בספינה הלכו המלחים והשליכו דלת אחת של נחושת לתוך הים כדי להקל המשא בספינה ובקשו לשלוך גם הדלת השניה אמר להם אותו החסיד נקנור הנה קשרתי את עצמי בזאת הדלת שאם רצונכם להשליך הדלת ביט אל תשליכוה אלא עמי או עמך הים מועפו כיון שיצא לנמל בעכו היה מצטער על הדלת שנשבעה מה עשה הקב"ה רמו לים והשליך הים את הדלת שנשבעה לאותו מקום שיצא אותו החסיד מן הים ובין

(י) כל העצרים לא היה להם מזחח חץ מעצר נקנור שהיה לו מזחח עין יומא (י"א ע"ה).

(י) עין יומא (י"ח ע"ה).

שנעשה נסים לדלתותיו בשקבעום הדלתות בתוך שער העזרה העליונה שם השער על שם החסיד נקנור לזכרון.

ה. עשרה שמות היה לשער עזרות ישראל. א' שער בית ה' מפני שהיו באים שם להשתחוות לה'. ב' שער בית ה' הקדמוני מפני שהיה השער הזה ראשון לשערי המקדש שהמקדש הוא מעזרת ישראל ואילך. ג' שער נקנור. ד' שער סור מפני שהיו טמאים פורשים משם שנאמר וליכה ד' ט"ו סורו טמא קראו לסו. ה' שער יסוד מפני ששם היה לשכת הגזית לסנהדרין גדולה והם מיסדים את ההלכה. ו' שער חרסית שהיה מבין נגד זריחת החמה והיא נקראת חרס דכתיב (לוי' ט' ז') האומר לחרס ולא יזרת. ו' שער איתן מפני שהיה משמש כניסה ויציאה דכתיב (דברים ל"ג) ואתא מרכבות קדש ובו היה נכנס אברהם לעקד את יצחק ואברהם נקרא איתן דכתיב (מלכים ט"ז ט"ז) משכיל לאיתן האזרחי. ח' שער התוך מפני שהיה סמוצע בין שני פשפושין. ט' שער חרש ששם חרשו סופרים את ההלכה. י' שער העליון מפני שהוא למעלה מעזרות נשים.

ו. ארבעה לשכות היו בעזרות ישראל לשכה הראשונה מצד דרום הסמוכה לשער נקנור הוא לשכת המלח ששם היו אוצרים המלח הצריך לקרבנות ולמנחות ולעזרות קדשים. לשכה שניה שאצלה היא נקראת לשכת בית הפרוה ששם היו מולחין עזרות העולות והקדשים ועל גג הלשכה היה בית המבילה לכהן גדול ביום הכפורים וחמש טבילות היה כהן גדול מובל בו ביום בכל פעם שהיה משנה בגדי זהב לבגדי לבן וכולן היו בקדש על גג בית הפרוה דכתיב (ויקרא ט"ז כ"ד) ורחץ את בשרו במים במקום קדוש אבל המבילה הראשונה עד שלא נכנס לעזרה היא היתה בחול על גבי שער המים והוא שער השלישי שבדרום העזרה שם היו המים משוכים באמה הבאה מעין עטם ושם היה הכהן גדול מובל טבילה ראשונה כחובת כל כהן טהור שאינו נכנס לעזרה עד שיטבול.

ז. ולמה היתה נקראת בית הפרוה שפעם אחת היה שם (') עכו"ם אחד בהחבא וחתר בכותל זאת הלשכה נקב אחד כדי לראות עבודת כ"ג ביום הכפורים וסצאוהו שם שומרי המקדש והרנוהו והיו קוראין הלשכה על שמו לזכרון.

ח. לשכה שלישית מצד צפון העזרה הסמוכה לשער נקנור היא לשכת הגולה ובו היה בור קבוע שחפרו עולי גולה מבבל והגלגל נתון עליו ומשם היו מספיקין מים לכל העזרה. לשכה הרביעית שאצלה היא לשכת הגזית לסנהדרין גדולה חציה (') בקודש וחציה בחול מפני שבהציה

(') עין הערוך ערך פרוה. ובמספוט יומא (ל"ה ע"ה) ד"ה פרוה למנושא.

(') יומא (כ"ה ע"ה).

באר הגולה

יו

של קדש לא היו רשאין (י) הסנהדרין לישב שם שאין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד לבד דכתיב (שמואל ב' ז') ויבא המלך דוד וישב־לפני ה'. היו הסנהדרין יושבין בתצויו של חול ובעלי הדין היו עומדים לפניו בחציה של קדש. כמה היו הלשכות אוכלות בעזרה צא וחשוב שעזרות ישראל היתה רחבם מאה ושלושים וחמשה אמות לרחבן ואחד עשר לארכן יגיע לכל לשכה לרחבה על רוחב אחד עשר ובין כל שתי לשכות היתה ביניהם כותל עובי אמה הרי לארבעה לשכות שלשים וחמשה אמות לרחבן ואחד עשר לארכן יגיע לכל לשכה לרחבה ששה עשר אמות ושלושה ספחים על אורך חמשה אמות כי לא היו נצרכים לכל שתי לשכות כי אם שני כתלים לבד והשאר היה מכותלי העזרה אם כן נשארת העזרה פנוי באמצע מאה אמה רוחב ואחד עשר אמות אורך וכחשבון הוחזק היו השתי לשכות שבעזרות כהנים.

מ. אחרי האחד עשר אמות של אורך העזרה היתה משוכה מעלה אחת לרוחב העזרה כלה מאה ושלושים וחמשה אמה והיא היתה נכיה אכה שהדוכן נתון עליה שעליה היו עומדים הלויים בכל כלי שירן והציצורותיהן לתקיע בהן על קרבניהם ועל זאת המעלה היו עוד שלש מעלות אחרות של הצי הצי אמה שעליהם היו הולכים מעזרות ישראל לשער עזרות כהנים נמצא עזרות כהנים היתה נכוח מעזרות ישראל שתי אמות ומחצת.

פרק ח'

א. אחרי עזרות ישראל היתה עזרות כהנים ארכה אחד עשר אמות מן המזרח למערב על רוחב מאה ושלושים וחמשה אמות מן הדרום אל הצפון ובצר העזרה הזאת היו שתי לשכות אחת בצד דרוםי ואחת בצפוני אותה שבדרום נקראת לשכת המדוכין ששם היו מדיהין קרבי הקדשים ושם היתה מסכה עולין בה לגג בית הפרוה.

ב. לשכת צפונית היא לשכת פרהרין לכהן גדול ותפארתו וכבודו של כהן גדול שיהא יושב במקדש כל חיום ולא יצא אלא לביתו בלבד בלילה או שעה אחת או שתיים ביום ויהיה ביתו בירושלים ולשכת פרהרין (י) על שם פקיד המלך הנקראים פרהרין נקראת הלשכה פרהרין והיא עשויה מעץ ובבית שני אחר שמעון הצדיק היו נותנים מסון למלך לעשותם כהנים גדולים והיו רשעים לפיכך לא היו משלימין שנותניהן ובכל שנה היו סחליפין ומסנין אחר תחתיו כפקידי המלך שסחליפין בכל

(י) טוטה (מ' ע"ב) וגם תמיד (כ"ז ע"ב).

(י) נלשכת פרהרין היא מזרח משום שהיה בה דירה לכהן גדול מה גלן ק בשלח

הלשכות עיין יומא (י' ע"ב).

שנה לפיכך נקראת פרהדרין ושם היו משיבועין לכהן גדול ושם היה שבעת ימים קודם יום הכפורים.

ג. בבית ראשון שבנה שלמה היה בעזרות כהנים ים של נחושת מוצק עשר באמה משפתו עד שפתו ענול סביב וחמש באמה קומתו וקו שלשים באמה יסב אותו סביב ופקעים מתחת לשפתו סביב סובבים אותו עשר באמה מקיפים את הים סביב שני טורים הפקעים יוצקים ביציקתו עומד על שנים עשר בקר שלשה פונים צפונה ושלשה פונים ימה ושלשה פונים נגבה ושלשה פונים מזרחה והים עליהם מלמעלה וכל מחוריהם ביתה ועזביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן אלפים בת יכיל.

ד. בים הזה היו הכהנים טובלים כי היה מקוה מים. אמר ר' יהושע בן לוי אכת המים היתה נמשכת לו כעין עיטם והיו רגלי השוורים פתוחים כרמונים מתחת הארץ והיו באים לו משם המים שהיו נכנסין ועולין לתוכו דרך רגלי השוורים והיכן היה הים נתון בכותל מזרחית סמוך לכותל דרומית שנאמר (מלכים א' ז' י"ט) ואת הים נתן מתת הבית היסנית קרמה מסול נגב.

ה. עוד עשה שלמה במקדש ראשון עשר כיורות לרחוץ בהם הכהנים יריהם ורגליהם ולרחצה מהם את קרבי העולה כמו שהיה משפט הכיור של משה לרחצה ממנו אהרן ובניו וקרבי עולה והוסיף שלמה על כיור של משה עשר כיורות ועשר מכונות לכיורות חמש בדרום וחמש בצפון ושל משה באמצע דכתיב (מלכים א' ז' כ"ו) ויעש את המכונות עשר נחושת ארבע באמה אורך המכונה האחת וארבע באמה רחבה ושלש באמה קומתה וזה מעשה המכונה מסגרת להם ומסגרת בין השלחבים ועל המסגרות אשר בין השלחבים אריות בקר וכרובים ועל השלחבים כן סמל ומתחת לאריות ולבקר ליות מעשה מודד וארבע אופני נחושת למכונה האחת וכרני נחושת וארבעה פעמותיו כתפות להם מתחת לכיור הכתפיות יצקות מעבר איש ולוית ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה ופיה ענול מעשה כן אמה וחצי האמה וגם על פי מקלעות ומסגרותיהם מרובעות לא עגולות וארבעת האופנים למתחת למסגרות וידות האופנים במכונה וסומת האופן האחד אמה וחצי האמה ומעשה האופנים כמעשה אופן המרכבה ידותם וגביהם וחשקיהם וחשריהם הכל מוצק וארבע כתפות אל ארבע פנות המכונה האחת מן המכונה כתפיה ובראש המכונה חצי האמה קומה ענול סביב ועל ראש המכונה ידותיה ומסגרותיה סבנה ויפתה על הלחות ידותיה ועל מסגרותיה כרובים אריות ותמרות כמער איש ולוית סביב. כיאת עשה את עשר המכונות מוצק אחד מדה אחת קצב אחד לבלהנה ויעש עשרה כיורות נחושת ארבעים בת יכיל הכיור האחד ארבע באמה הכיור האחר כיור אחד על המכונה האחת לעשר המכונות ויתן את

המכירות חמש על כהף הבית סימין וחמש על כהף הבית משמאלו ונומר.
 ו. כיצד היה סדר מושבם בעזרות כהנים צא וחשוב עזרות כהנים
 ארכה אחד עשר אמות על רוחב קל"ה חשוב מרחבה שלשים וחמשה
 אמות לשתי לשכות אחת שבדרום ואחת שבצפון שהיתה כל אחת אוכלת
 בעזרה ששה אמות מארכה של העזרה עם כותל הלשכה ומרחבה של עזרה
 היתה אוכלת עם הכותל שבעה עשר אמות שלשה טפחים נשאר עוד
 מקום פנוי בעזרה רוחב מאה אמה על אורך אחד עשר קח מן המאה
 אמות רוחב העזרה שלש עשרה אמה עשר של ים ואמה וחצי האמה
 שהיו השוורים יוצאים מתחת הים לעזרה מדרום ומצפון נשארו עוד שמינים
 ושבעה אמות לרחבה קח הבזירים שכל אחד הוא ארבע על ארבע הרי
 עשרה כיורים אוכלים ארבעים אמות ובין כל כיור וכיור ארבע אמות
 מקום פנוי הרי שמינים אמות נשארו עוד שבעה אמות העמידו על ארבע
 כיורו של משה נמצא בין כיור של משה לבזירות של שלמה מקום פנוי
 מכל צד חמשה אמות שלשה טפחים עד כאן נחמלאה העזרה לרחבה.

ז. כיצד נחמלאה לארכה אחת עשר אמה היתה ארכה והים עם
 השוורים שלש עשרה אמה המשיכו הים לרצפת המזבח בין המזבח לכותל
 דרומית תשעה אמות לפי שמן המזבח לכותל דרומית היו אחד ועשרים
 אמה מקום פנוי לרוחב העזרה ועשרים ושנים אמות לאורך עד האולם אם
 כן נשאר עוד מקום פנוי מן הים לכותל דרומית שמנה אמות כי לא היה
 הים סמוך לכותל דרומית אלא כנגדה דכתיב כותל נגב גומר קח כאלו
 השמונה ארבע אמות לעמידת העמודים נשארו עוד ארבע אמות מן הים
 לכותל דרומית הרי משיך הים לעזרות כהנים ארבע אמות לאורך העזרה
 לכותל מזרחית דכתיב (עס) ואת הים נתן מכתף הבית הימנית קרסה גומר
 וכל כיור היה ארכו ממערב למזרח ארבע אמות הרי הים והכיורות נתונים
 בשורה שזה ארבע ארבע לים ולכיורות נשארו עוד מן אורך העזרה מן
 הים והכיורות לכותל מזרחית שבע אמות למחלק הכתנים ובכל פעם שהיו
 הכהנים נכנסים לעזרה היו רוחצים את ידיהם דכתיב (שמו"ג י"ט) ועשית
 כיור נחושת וכנו נחושת לרחצה גומר ורחצו אהרן ובניו ממנו את
 ידיהם ונומר.

ח. בבית שני לא היה לא ים ולא כיורות והיה חסר מכל הכבוד
 הזה ולא יהיה כן עד הבית שיבנה הקב"ה על ידי המשיח דכתיב (מז'
 ג' ט') גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון האחרון יהיה גדול ולא
 הבית השני. אלא היה שם בבית השני כיור אחד בין האולם והמזבח
 משיך קמעה מזיזות המזבח כלפי דרום והיה שם לקדוש ידים ורגלים של
 כהנים ובראשונה לא היה לכיור זה אלא שני דדים בלבד עד שבא הכהן
 הגדול בן קמין ועשה בו שנים עשר רדין כדי שיהיו שנים עשר כהנים
 הזוכים בפנים של תמיד השחר מקדשים ידיהם ורגליהם בפעם אחת ולא

יצטרכו להמתין אלו על אלו והיו החכמים מוכיחים על זה בן קמין לשבת ואמרו עליו זכר צדיק לברכה.

מ. וכיצד היו מקדשין מן הכיור בא הכהן וחזר בתי הידים לאחריו עד אצילי ידיו והפשיט מנעלי הרגלים ובתי הרגלים בחוץ ושוחה אצל הכיור ומניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ושוחה ומשפשף יד ורגל יד ורגל וזה קידוש ידים ורגלים מן הכיור וכל החוץ במבילה חוצץ בקידוש ידים ואינו מקדש כשהוא יושב מפני שהוא כעבודה ואין עבודה אלא מעומר דבתיב (זכרס י' ה') לעומר לשרת.

פרק ט'

א. אחרי עורות כהנים היה המזבח ורצפת עורת כהנים. ורצפת המזבח הייתה אחת שזה לא היה מעורות כהנים מעלות לרצפת המזבח אלא אחר אחר עשר אמה של מהלך הכהנים היה זה המזבח ומן המזבח זה עד האולם היה שנים ועשרים אמות והם נקראים בין האולם והמזבח. ב. מזבח היה נקרא מזבח הנחושת והוא מזבח ההיצון מיוחד

לתמידין ולמספין ולכל המנחות והקרבנות ובבית שני לא היו יודעין את מקומה של מזבח זה שהיה נבנה עליו בבית ראשון ועלו עמרם מן הגולה מבבל שלשה נביאים האחד העיד על מקומו והשני העיד על מדותיו והשלישי העיד שמקריבין על המזבח כל הקרבנות אף על פי שאין שם בית דק שיש מזבח.

ג. לא היה המזבח הזה מוצק נחושת אלא היה מזבח אדמה מסיד וזפת ועופרת שכל זה הוא בכלל אדמה. לא נקרא מזבח הנחושת אלא על שם שהיה מהופה לוחות של ארז במקום עצי שטים שלא היו נמצאים בבנין הבית ומכיסה עליהן נחושת עיבי טפח כמו שהיה מזבח הנחושת של משה במדבר שהמזבח היה כולו נחושת מסולא בעפר.

ד. אורך המזבח שעשה שלמה עשרים אמה ארכו. ועשרים אמה רחבו ועשר אמות קומתו והמזבח ההוא עמד לעולם במקומו ועשרים אמה היינו סקום המערכה אבל המזבח כולו היה שמונה ועשרים על שמונה ועשרים אמה.

ה. במזבח הזה שעשה שלמה היה הכרכב כבשל משה. מהו כרכב מזבח. שכל דבר המקף סביב בעגול קרוי כרכוב והוא היה בניע עד חצי המזבח להבדיל בין דמים עליונים לדמים התחתונים פהו דמים עליונים חטאת וזולת עוף דמן נזרק למעלה מסוכב וכל שאר הקרבנות דמן נזרק למטה מסוכב והיינו דמים עליונים ודמים התחתונים. ו. המזבח שעשה שלמה אש ירד מן השמים ושרף את הקרבנות

בדרך שהיה במדבר דכתיב (ד"ל כ' ז' א') וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מן השמים נומר וכל בני ישראל רואים בדת האש וכבוד ה' על הבית ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו נומר והיה זה עד זמן מנשה אשר חטא ואשר החטיא והרס המזבח אז פסקה האש מלירד.

ו. בבית שני לא היה כבוד המזבח מצופה מכל צדדיו ועליו נחושת כאשר עשה שלמה כי לא היה להם נחושת כאשר היה לשלמה שלא נחקר (') משקל הנחושת בימיו אלא עשו אותו מאבנים שלמות כלו מקשה אחת. לא היה בבית שני כבוד אש יורדת מן השמים אלא הם הביאו אש הדיוטה לשרוף בה את העולה ואת המנחה. לא היו בבית שני כבוד הכרכוב להבדיל בין הדמים אלא עשו באמצע המזבח חוט של סקרא לסימן הבדלות הדמים לא היה כבוד המזבח בארכו וברחבו כ"ח על כ"ח בדרך שהיה במקדש ראשון אלא הם הוסיפו על המזבח ארבע אמות מן הדרום וארבע אמות מן המערב ונעשה המזבח שלשים ושתים אמה.

ח. ולמה עשו כן דמקרא בימי שלמה דרשו מזבח ארמה אסם בארמה שלא יהיה המזבח חלול מפנים אלא כולו סמולא בארמה כמצוה מן המוכתר וכשהיו בימי שלמה מנסכים נסכי הקרבנות בקרן דרוםית מערבית היו הנסכים יורדים לרצפה ושותתים לבור שהיה כרוי שם אצל קרן דרוםית מערבית סמוך למזבח ולא היה בתוך המזבח. אבל בני הגולה שכבית שני הוסיפו בבנין המזבח עד שהיו אותו הבור תחת הלל המזבח ופתחו נקבים בראש המזבח כנגד הבור לירד דרך הנקבים יין נסך שהיו אומרים שתיה כאכילה מה אכילה שהם הקרבנות נבלעים במזבח היינו נשרפים שם אף שתיה שהם הנסכים יבלעו במזבח. ובמה היו מקיימין מזבח ארמה שיהא מחובר בארמה ולא יהיה המזבח תולה באויר.

ט. (') כיצד היה בנין המזבח היה מביא דפוס מרובע עשוי מארבעה קרשים כל קרש ארכו שנים ושלשים אמות ורוחב הקרש אמה והוא גובהו של דפוס וממלאו אבנים וסיד וזפת ועופרת מהותך והוא נעשה מקשה אחת של שלשים ושתים אמה על שלשים ושתים אמה מרובע דכתיב (שמות כ"ז א') רבוע יהיה וגומר אח"כ היו מסירין הקרשים ונשאר הדפוס עומד ל"ב אמה על ל"ב אמה על רום אמה וזה היה נקרא אצלם יסוד המזבח אח"כ היה מביא דפוס אחר מארבע קרשים אורך כל קרש שלשים אמה על רוחב שלשים אמה ועל רום חמש אמות וממלאו כראשון ונעשה מקשה אחת ונדבק ביסוד וזה היה נקרא אצלם סיבב לפי שזה הדפוס היה מקיף ומסבב המזבח שעליו מה שאין כן ביסוד שהוא לא היה מקיף המזבח אלא בשתי קרנות קרן מערבית צפונית וקרן דרוםית מזרחית אבל לא

(') מלכים א' (ז' מ"א) לא נחקר משקל הנחושת.

(') עיין צמחם (נ"ד ע"ה).

היה נקרא בשם יסוד מוחלט אלא הדפוס שהיה בולט ממערב ומצפון והוא היה רחב שתי אמות מה שלא היה כן בדרום ובמזרח שלא היה בולט שם אלא אמה אחת. ואח"כ היה מביא דפוס שלישי עשוי כארבעה קרשים אורך כל קרש עשרים ושמונה אמה על עשרים ושמונה אמה על רום שלשה אמות ונותנו על הסובב וממלאו כראשונים ונדבק בסובב ונעשה היסוד עם זה הדפוס השלישי כלו מקשה אחת וזה הדפוס האחרון היה נקרא אצלם מקום המערכת. ואח"כ היה מביא דפוס קטן מרובע אמה ונותנו על ארבע קרנות המזבח ולא היו הארבע דפוסים מסש בקרן המזבח הנקרא מקום המערכת אלא היו מניחין מן קרן המערכת אמה ואח"כ היו נותנים דפוס ארבע קרנות דפוס לכל קרן ולמה היו מניחים אמה פנוי מכל קרן המערכת כדי שיוכלו הבהנים לילך סביבת הקרנות ולא יצטרכו לילך בין הקרנות.

י. היסוד של המזבח היה מהלך על פני כל המערב ועל כל פני הצפון גבוה מן הארץ אמה על רוחב שתיים וכיון שהגיע היסוד לקרן מערבית דרומית היה פוסק אמה והיה שם מקום פנוי אמה אחת ושם כבין שני היסודין דקין יוצאין אחת מן יסוד מערבית ואחת מן יסוד דרומית שהדמים הנתנין על יסוד מערבי כגון שירי דם המאות הפנימיות שלאחר כל הסתנות היה שופך שירי הדם על יסוד מערבי היה הדם שותת ויורד דרך החוטם של מערבי לתוך הכור אשר שם וכמו כן הדם הניתן על יסוד דרומי כגון שיוורי הדם של הצניות היה יורד דרך החוטם דרומי ובתערבין שם הדמים בתוך הכור ובעלי הגנות היו קנין אותם מהנזכרים לזבל בהם הגנות.

יא. כמו כן בהגיע היסוד לקרן צפונית מורחית היה פוסק ונשאר מקום פנוי אמה אחת מן המזרח כמו האמה הפנוי בדרומי מקרן מערבית ומן האמה הפנוי במזרח עד האמה הפנוי בדרומי היה היסוד מקיף גבוה אמה על רוחב אמה. והאיך היו עושים המקום הפנוי כיסוד שבשעת מלוי הדפוס היו נותנים שם עץ אמה על אמה וכיון שהקשה ונקפה הדפוס היו משמשטין מן היסוד העץ ונשאר אמה על אמה מקום פנוי.

יב. ולמה היו עושין מקום פנוי ביסוד המזבח מפני שארץ יהודה היה באלכסון והגיע כקרן דרומית מערבית עד קרן צפונית מרחית כסין רצועה אלכסונית ולא היה בארץ יהודה כי אם קרן דרומית מרחית ושלשה קרנות היו בארץ בנימין שהוא זכה שיבנה המקדש בחלקו מברכתו של יעקב אביו דכתיב (מלאכי מ"ז) בנימין ואב ישרף בבקר יאכל עד ונומר ומתרגמינין ובאחסנתיה יתבני מקדשא דבר המקדש לדמים לא יהא אלא בחלקו של טורף וכדי להבדיל בין ארץ יהודה לארץ בנימין היו מניחין אמה פנוי מן היסוד הנכנס בארץ יהודה ומשעם זה לא עשו היסוד של

הודה כי אם רוחב אמה כדי להבריל בין היסוד המוחלט שבחלקי של בנימין ליסוד שבחלקו של יהודה.

פרק יוד

א. באמה הפנויה שבקרן דרומית מערבית למטה ברצפה היתה הטבלא של שיש אמה על אמה ומבעת קבועה בה היו פותחין הטבלא אווחין אותה במבעת הקבועה בה ויורדים שם בנקב הטבלא תחת המזבח לחללו ומנקין מחללו יינות הנסכים אשר נתקבצו שם ותחורין ומניחין הטבלא של שיש על הנקב ככראשונה.

ב. כבש היתה בנויה לדרומה של מזבח ארכה שלשים ושתים אמה לרוחב העזרה על רוחב שש עשרה אמה לאורך העזרה ויתה אוכל בארץ שלשים אמה מצד המזבח ופורת מסנה אמה על היסוד ואמה על הסוכב אויר מעט הית מפסיק בין הכבש למזבח כדי ליתן האברים למזבח בוריקה ונוכה של כבש תשע אמות פחות שתות שלא תהיה הכבש נכוה במערכה ותהיה דומה ל"ב למזבח ויהיו נראין כשני מזבחות לפיכך הסירותו שתות מן הכבש ותהיה הכבש נמוכה מסערכה טפה.

ג. שני כבשים קטנים היו יוצאים מן הכבש הגדולה מעליהם היו יורדין לסוכב וליסוד המזבח והיו מובדלים מן המזבח כמלא נימא ולמה היו מובדלים משום שנאמר (שמות ל' כ"ד) ולא תעלה במעלות על מזבחי נוסר וחלון היתה במערבו של כבש אמה על אמה בכבש עצמו שבה היו נותנין פסולי חמאת העוף עד שתעבור צורתה ותצא לבית השריפה.

ד. אחד אבני המזבח ואחד אבני הכבש היו מביאין מסקום הנקרא בקעת בית כרם שבו היו נמצאות האבנים שלמות ומיכות וחופרים למטה בקרקע בתולה שלא היו חופרין שם מעולם והיו מביאין משם אבנים שלמות וטובות שלא הונף עליהם ברזל שהברזל פוסל בנגיעה והפגומה פוסלת באבנים אפילו לא נפגמה בברזל ואם היתה נפגמה היו משליכין אותה ומביאין אחרת תחתית. וכמה היא פגומת המזבח עד כדי טפה פחות מכאן כשר במה דברים אמורים בסדר אבל פגומת האבנים כל שהוא. ה. פעמים בשנה היו מלכנים אבני המזבח במפה במה דברים אמורים בבית שני שלא היה מצופה נחושת אבל בבית ראשון לא היו צריכין ללבוש שכל המזבח היה נחושת ובחללו אבנים וסיד לפיכך מזבח אדמה העשה לי נוסר.

ו. ולמה הוזהרה התורה שלא יניפו ברזל על האבנים שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם והמזבח נעשה להאריך ימיו של אדם אינו דיו שיונף המקצר על המאריך ואלו התירו להם שיניפו הברזל על האבנים היו עושין צורות באבנים כדרך הגוים עבובים והיה זה כמו אכן משכית.

התורה לא הזהירה על הנפת הברזל אלא באבני המזבח והוסיף שלמה ולא הניף שום ברזל על אבני המקדש דכתיב (מלכים א' ז') והבית בהכנותו אבן שלמה מסע נבנה ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בהכנותו ונומר.

ז. במערב הכבש היו שני שלחנות אחד של שיש ואחד של כסף על של שיש היו נותנים האברים אחרי הנתוח עד שיעלו הכתנים למזבח ולא עשו שתיהן של כסף או של זהב לפי שהזהב והכסף מרתחין ומסריחין והשיש מצנן ומקרר ושומר הבשר שלא יסריח ואע"פ שלא הסריח בשר הקדש מעולם לא היו סומכין על הנס ועל של כסף היו מניחין תשעים ושלשה כלי שרת שהוציאו בכל בקר בשעת הוצאת התמיד של שחר ואלו השתי שלחנות היו מהשלש עשרה שלחנות שהיו במקדש.

פרק י"א

א. מצפון המזבח עד כותל צפוני של עזרה רחב ששים אמות ומחצה ומכותל האולם עד כותל מזרחי של העזרה באורך ששה ושבעים אמה כל הרצפה ההיא נקרא צפון המזבח ושוחמין שם קדשי קדשים.

ב. בית המטבחים היה מצד צפון המזבח והיה שנים עשר אמות ומחצה ברוחב העזרה ועליו שמונה עמודים של ארז ונגסים היו ותתיכות מרובעות של ארז היו על העמודים ואנקליות של ברזל היו קבועין באותן רביעיות לתלות של ארז. ותולין בהן הבהמה ושלשה סדרים של אונקליות זו למעלה מזו היו בכל רביעיות לתלות בהן בהמה נסה ודקה ובינוניות ומפשיטין על שמנה שלחנות של שיש שבין העמודים ולמה של שיש כדי שלא יסריח הבשר ואחרי השלחנות היו עשרים וארבעה טבעות לארבע ועשרים משמרות טבעות לכל משמר והיו מכניסין ראש הבהמה בטבעת ושוחמין שלא היו כופתין את התמיד והתקין יוחנן כ"ג שהיו בבית שני עשרים וארבעה טבעות וכל משמר שהיה עובד בשבוע של משמרתו היה תולה טבעתו לחוץ ופותח חלונו כדי שירעו כלם שמשמר פלוני עובד בשבוע הוצאת חוץ משמרתו בלגה שטבעתו היה קבוע ולא היה תולה לחוץ בזמן עבודת משמרתו וחלונו היתה סתומה.

ג. ולמה היתה חלונו סתומה מפני שפעם אחת נשתמרה בתו של בלגה ראש המשמר ונשאת ליוני וכשבאו היונים לבית המקדש באתה גם היא עמהם ומפחה בסנדלה על המזבח ואמרה לוקס (!) לוקס עד מתי אתה מכלה סמונס של ישראל ואי אתה עומד להם בשעת דחקן וכשגברו ידי החשמונאים ונצחו ליונים קנסו משמרת בלגה על בתו שחלונו תהיה

(!) לוקס זאת בלשון יוני. חלח המעשה עם מרים בתו של בלגה נמצאת סוף מס' סוכה.

סתומה ומבעתו קבועה בכותל ואמרו שאם לא שמעה מאביה שמננה את מעשה הקרבנות גם היא לא דברה מה שדברה ולא ספני זה בלבד קנסו משמרות בלנה אלא אף ספני זה שכל הכהנים והלוים שהיו בכל נבול ארץ ישראל וכשהיה בא זמן עבודתם הפעמים בכל שנה התאספו כלם למקום ראש המשמור שלהם והיו עולין יחדיו לירושלים לשרת בבית ה' וכל משמר שלא בא בזמנו היו קונסין אותו לפיכך היו מקרימין לבא והיו זריזין מלבד משמרות בלנה שעבכ פעם אחת ב' או ג' ימים ולא בא לזמנו לפיכך היו קונסין אותו על שתי רעות שעשה שני קנסות חלונו סתומה ומבעתו קבועה.

ד. כיצד סדר הטבעת ארבעה סדרים של ששה ששה טבעת ומבעתים של כל המשמרות היו פתוחות לצד אחד והיו הופכין צד הפתוח למעלה ומכניסין בו צואר הבחסה (') ותורוין והופכין פתח הטבעת למטה תוך הרצפה.

ה. כמה היה בית המטבחים אוכל בעזרה עם כל תשמישו חמשים ושנים אמה כיצד מכותל צפונית עד מקום שהיו כל העמודים שמנה אמות והשלחנות שמנה אמות כל שלחן ארכו אמה הרי שש עשרה אמה מכותל צפונית עד סוף השלחנות שהם שמנה שלחנות וסוף השלחנות עד סוף הטבעת עשרים וארבעה אמה וקירם שהתחילו הטבעת אחרי השלחנות היה ביניהם מקום פנוי ארבעה אמות שהוא עם מקום הטבעת עשרים ושמונה אמה שהם מכותל צפונית ארבעים וארבע אמה אורך המטבחים על חמשה ושלוש רוחב לאורך העזרה.

ו. כיצד עזרות כהנים ארכה אחד עשר אמה קח ששה אמות ללשכת פרהרדין חמש אמות ארכו והכותל המבדילה עובי אמה נשארה עוד חמשה אמות ושלושים ושתים אמה של מזבח ושש עשרה אמה בין המזבח למעלות האולם הרי חמשים ושלוש אמה עוד היה מקום פנוי בין המטבחים למזבח שמנה אמות נמצא מכותל צפונית עד מקום המזבח חמשים ושנים אמה והמזבח שלשים ושתים והכבש שלשים ואעפ"י שהכבש היא שלשים ושתים שתי אמות לא נחשבות לפי שהם פורחים על היסוד ועל הסובב ומן הכבש עד כותל דרומי אחד ועשרים אמה שיחולקו קצת מהם בין מרחק העמודים וקצת למקום ים הנהישה לא נשאר מקום פנוי בין הים לכותל דרומי כי אם ארבעה אמות הרי מאה ושלושים וחמשה אמה רוחב של העזרה ונתמלאה מכל אלו הנאמרים.

(') עין סוטה (מ"ח ע"ה) מאי מקפין? אמר ר' יהודה אמה שמואל שהו מסדסין לעגל בין קרניו כדי שיוכל דם בעצמו ולתפאף איהו (וחקן כקן גדול) כגל מניס דמחי זו מומא וזהקין להם פנעות בקרקע עוד יתבאר דברים אלו במסכת המיד פרק (ג' ד').

ז. בבית המטבחים היה שער אחד ולו ארבעה לשכות שתיים
אחר שתיים ופתוחות זו לזו ושתיים ההיצונות פתוחות לחדר החמישי
הגדול הנקרא בית המוקד ולמה נקרא בית המוקד על שם הכדורה של
אש שהיתה שם יקודה תמיד לא תכבה והכהנים מתחמסים שם והיה זה
בית המוקד מוקף רובדין של אבן וזקני בית אב ישנים שם עליהם.

ח. ארבעה לשכות אלו שהם פתוחות זו לזו ולבית המוקד שתיים
מן שהיו בצד כותל העזרה היו קודש ושם היו רשאים הכהנים לאכול
הקדשים ושתיים האחרות הסמוכות לאלו השתיים היו חול ובין שתיים של
קדש לשתיים של חול היה סבדיל בנתיים מורה אחר כסין שפור ארוך
והיה זה סימן לכהנים איזה מקום קודש ואיזה מקום חול ומה היו הארבע
לשכות משתמשין זה היה שימושן לשכות מערבית דרוסית אחד מאלו
השתיים הסמוכות לכותל העזרה היתה לשכת מלאים ששם היו סבקרין
לתמידים ולא היה שם מעולם פתות משהו מלאים הלשכה השנית
הסמוכה אליה בצד כותל העזרה שהיא דרוסית מרחית מבית המוקד
היא לשכה שעושין בה לחם הפנים הלשכה שלישית שהיתה מרחית
צפונית בה גנוו בני החשמונאים את אכני המוכח ששקצום מלכי יון על
שהקטירו עליהם לאלילים והיא נקראת לשכת חותמות שהסמוכה על
החותמות היה יושב שם ומקבל מעות מאנשים הצריכים לסולת ונסכים
ושמן ומקבלים מן הסמנה זה חותם ומוליכין החותם לאיש הסמנה על
סולת ויין ושמן והוא רואה החותם וניתן להם כפי החותם שקבל מהם אם
סולת ואם יין ואם שמן. הלשכה הרביעית שהיתה צפונית מערבית בה
יורדין לבית הטבילה ושם היתה מדורה של אש וכל כהן שראה קרי היה
יורד מאותה לשכה למערה שתחת המקדש לבית הטבילה ונרות היו
דולקות מכאן ומכאן עד בית הטבילה ולאחר שטבל ועלה ונסתפג היה
מתחמם בנגד המדורה ובמערה הזאת היתה ג'ב כסא של כבוד וזה היה
כבודו מצאו נעול בידוע שיש שם אדם פתוח ידוע שאין שם אדם.

ט. הלשכה הזאת היתה פתוחה ג'ב לבית המוקד זה והבית המוקד
היה בנוי בין כותל העזרה ובין החל הסבב את חומת העזרה ואצל
רובדים של אבנים המקיפים לבית המוקד זה שזקני בית אב ישנים עליהם
היה שם מקום אמה על אמה ומבלא של שיש קבועה ומבטעת קבועה
במבלא ושלשלת תלויה במבטעת ומפתחות המקדש היו תלוין בשלשלת
וכשהגיע זמן נעילת השערים הנכיה הכהן את המבלא במבטעת ונטל את
המפתחות מהשלשלת ונעל הכהן סכפנים ובן לוי היה עומד סבחוץ
למשמר הלילה נמר מלנעול החזיר המפתחות לשלשלת ואת המבלא
למקומה ונתן כסותו עליה וישן לו וכיון שפתחו השערים למחר כל איש
לוי יוצא מהמשמר והולך לו והכהנים לעבודתם והלויים לשירן כפי גורל
שלהן והלשכה הנאמרת נקראת בית הניצוצ לפי שהיא פתוחה לבית המוקד.

י. שני שערים היו לבית המוקד אחד פתוח לעזרה דרך הלשכה ואחד פתוח לחל ואותו השער הפתוח לעזרה היה לו פשפש קטן שבו היו נכנסין בכל בקר בשעת פתיחת השערים להתא שסביב הבית ופתוחה להיכל וזה פותח שם שער ההיכל והאולם ונכנס לבלוש העזרה על כלי שרת אם הם במקום נטל את המפתח ופתח את הפשפש זה שאמרנו ונכנס מבית המוקד זה לעזרה וכיון שהיה המסונה זה נכנס שהוא מתתיהו בן גשמואל רכמונה על הפייסות הלכו ונכנסו אחריו כל אחיו הכהנים ושתי אבוקות של איר בידם ונחלקו בפנים לשתי כתות אלו מהלכין באסדרה דרך המזרח ואלו דרך המערב היו בודקין והולכין עד שהיו סניעין ללשכת עושי הביתין הניעו לשם צעקו אלו לאלו שלום והם השיבו הכל שלום העמידו כל איש על מעמדו והעמידו עושה חביתין לעשות לחביתין.

יא. עד שלא נכנסו בכל בקר לעזרה כל מי מהכהנים שרצה לתרום את המזבח היה משכים וטובל עד שלא היה המסונה בא ועוד מסונה אחר היה גביני כרוז שמו שהוא ואנשיו היו משמרים הזמנים וכשהגיע עת הקרבת הקרבן היו אנשיו מכריזין עכדו כהנים לעבודתם ולזים לדובן וישראלים למעמדם והיו שומעים קול אנשי כרוז עד יריחו באיוזה שעה המסונה על הפייסות בא לא כל העתים שוות פעמים שהוא בא מקריאת הנבר או סמוך לו מלפניו או מאחוריו. היה דופק עליהם והם פותחין לו אמר להם מי שטבל יבא ויפס הפיסו מי שזוכה זכה בו. אח"כ נטל את המפתח ופתח את הפשפש וכו' אמר מי שזכה לתרום את המזבח הוא יתרום והם אומרים לו הוי זהיר שלא תנע בכלי עד שתקדש ידריך ורגליך מן הכיור והרי המחמה נתונה במקצוץ בין הכבש למזבח במערכו של כבש. אין אדם נכנס עמו ולא נר בידו אלא מהלך לאור המערכה לא היו רואין אותו ולא שומעין את קולו עד שהיו שובעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני (י) לכיור והם אומרים הניע עת קדש ידיו ורגליו מן הכיור. יב. נטל מחמת הכסף אחר קדש הכיור ועלה לראש המזבח ופנה את הנחלים הלך וחתה מן הנחלות הפנימיות וירד הניע לרצפה היה הופך פניו לצפון והולך במזרחו של כבש כעשר אמות וצבר את הנחלים על גבי הרצפה רחוק מן הכבש שלשה טפחים כקים שנותנין שם מראות העיף ורישון מובח הפנימי ורישון המזורה ראוהו אחיו שירד והם רצים ובאים מהרו וקדשו ודיהם ורגליהם מן הכיור.

(י) יומא (ל"ז ע"ה).

פרק י"ב

א. שלש עשרה שערים היו במקדש ואלה הם בעזרות כהנים בצד דרום היו שלשה שערים ובעזרות ישראל שער אחד השער הראשון הסמוך למערב נקרא שער העליון לפי שזה השער היה למעלה משאר י"ב שערים שער השני שבצד דרום שער הדלק ולמה נקרא כן לפי שדרך שם היו סביאין עצים למערכה בכל יום והם דולקים על המזבח וזה שער הדלק. השער השלישי שבדרום שער הבכורות שדרך שם היו מכניסין הבכורות לעזרות כהנים ושחטו אותן בדרום המזבח. השער הרביעי הוא שער המים ולמה נקרא כן לפי שמשער זה היו סמלאים מים מן השלוח לנסכם בהם על המזבח ועוד נקרא כן מפני שראה יחזקאל בנבואה שיהיו המים יוצאים מבית קדשי הקדשים בקרני הנבים לעתיד לבא לימות המשיח ובשיעו לשער זה יתגברו ויהיו כל כך גדול עד שיכלו לסלואת מהם כך קטן רכתיב (מקל"ז ג') והנה מים מפכים מן הכתף הימנית והיינו דרום הנקרא ימין רכתיב (מקל"ז ט"ז) צפון וימין אתה בראתם.

ב. לעומתן בצפון היו ארבעה שערים אחרים שלשה מהם בעזרות כהנים ואחד בעזרות ישראל הראשון שבצפון הסמוך למערב שער יכניה ולמה נקרא כן לפי שדרך שם יצא יכניה בגלותו שנכנס לבית המקדש להשתחות ולטול רשות בשהלך בגולה לבבל ויצא דרך אותו השער והוא שער הניצוץ. השער השני בצפון סמוך למערב שער הקרבן ששם מכניסין קדשי קדשים ושחטתן בצפון שער השלישי שער הנשים ולמה נקרא כן ששם הנשים נכנסות לסמוך על קרבןן ולעמוד על קרבןן. שער הרביעי הוא בעזרות ישראל סמוך למערב שער השיר ולמה נקרא כן מפני שדרך שם היו הלויים מכניסין כלי שירן לשורר בהם על הרוכן שבעזרות ישראל הרי ארבעה שערים.

ג. השער התשיעי והעשירי והאחד עשר היו בסורה העזרה של ישראל והיא שער נקנור עם שני פשפשים (') ועוד שני שערים היו באולם במערב במקום שהיה האולם עודף על ההיכל ועל קדשי קדשים ושני שערים אלו לא היו להם שם ושערי צפונים ודרומים היו עליהם עליות לבית אבטינס ולבית גרמה לעשות שם הקטורת ולחם הפנים ובאיזה עליה היה בית אבטינס בשער דרום על שער המים ושם היו מפטמין הקטורת ובית גרמו על מעשה לחם הפנים בעליות שער צפון שעל בית הנצוץ.

(') משפט הוא דבר קטן מפסוק מנוקב נקנים קנים לפעמים עמים אחרים מקנים ונקרא מבטל בלשון ערב אלא ההמון ולפעמים ערבין מקנים ונקראים אלונו בנסות ולפעמים עמים דבין על אותו האדם מלחם דבר טיטוס והוא נקרא פספס. הרמב"ם חמ"ד (פרק ה' משנה ז'), והוא פה קטן בחזק מעד גדול.

באר הגולה

כמ

ד. שערים דרומים וצפונים ומערבים הנכנס בהן לא היה בא מיד לעזרה אלא היה נכנס בשער ובא לתא וכן התא לבית שנאמר (מל"א ו' ה') ויבן על קיר הבית יציע סביב את קירות הבית סביב להיכל ולדביר וכמו שהיו להיכל ולדביר כן היו לכל העזרה והיו מסבכים כל המקדש שנאמר (מל"א ו' ו') ומגרעות נתן לבית לבלתי אחוז בקירות הבית ובעת פתיחת השערים היו הכהנים מהלכים בתוך התאים אלו למורה ואלו למערב וכיון שהיו באים למשמר שהכהן עומד שם צועקים שלום אלו ואלו נכנסו מן התאים ופתחו שערי המקדש מבפנים. נכנסו כהנים לעבודתם ליום לשירן וישראלים למעשרם וכמו זה שער נקודר שבעזרות ישראל שהוא התחלת המקדש לא היה בא למקדש מיד אלא נכנס בתחלה לעזרות נשים ועד שלא בא לעזרות נשים היה נכנס כהל ועד שלא בא כהל היה נכנס בסורג ועד שלא בא בסורג היה נכנס בשער הר הבית ובחומתה המסבבת את כל הבית.

פרק י"ג

א. אחר עזרות כהנים ורצפת המזבח רחוק מן המזבח שש עשרה אמה לצד מערב היו עולים לאולם בשנים עשר מעלות רום המעלה חצי אמה ושלשה אמה ורובד שלש אמה והעליונה אמה רחבה והרובד ארבע ואחרי המעלות היה שער האולם ולא היה פתח נכונה ורחבה במקדש כפתחו של אולם שאר כל השערים שבמקדש נובחן עשרים אמה ורחבן עשר אמות ופתחו של אולם היה נוכחו ארבעים אמה ורחבו עשרים אמה. ב. חמש אמלתראות של מילה מצויירת מאר היו על שער האולם וזו למעלה מזו כזו הקורה התחתונה היתה מושכבת על המשקוף לרהבו של פתח עשרים אמה ועורפת על רוחב הפתח אמה מזה ואמה מזה עד שנמצא ארכה של קורה התחתונה שנים ועשרים אמה. ובין הקורה הזאת והשנייה היה נדבך כדי שלא תהיה הקורה התחתונה נוגעת בעליונה וכן היה בין קורה לקורה עד כלות החמשה אמלתראות ועד שנמצא שכל קורה היתה ארכה מכל צד יתר מקורה שתחתיה אמה מזה ואמה מזה נמצא ארכה של קורה העליונה שלשים אמה ותחתיה שמונה ועשרים אמה ותחתיה ששה ועשרים אמה ותחתיה ארבעה ועשרים אמה ותחתיה עשרים אמה.

ג. השערים שבמקדש היה להן פרכת ולפני הפרכת דלתות היו משער האולם זה שלא היה לו דלת אלא פרכת לבד ופריכת האולם היתה אחת משלש עשרה פרוכת שהיו במקדש שבעה על שבעה שערי העזרה ואחת על פתח האולם ואחת על פתח ההיכל ושתים לדביר להבדיל בין קידוש לקידוש הקדשים ושתים כנגדן בעליה כמה דברים אמורים בבית

שני אבל בבית ראשון לא היו שם אלא עשרה פרוכת לשבעה שערי העזרה ולאולם ולהיכל ולדביר. ארבעה מינים היו בכל פרוכת שש ותכלת וארגמן ותולעת שני. רשב"ג בשם ר' שמעון בן חסמון אומר פרוכת עכיה טפת ועל שבעים ושתים נימין נארנת ועל כל נימא ונימא ארבעה ועשרים חומין ארכה ארבעים אמה ורחבה עשרים אמה כאורך וכרוחב שער האולם ושתים עושים בכל שנה ושלוש מאות כהנים מטבילין אותה בפנים אם נטמאת מיד על מקומה לפני שער לפי שאינה צריכה הערב שמש במה דברים אמורים בולד הטומאה אבל אם נטמאת באב הטומאה מטבילין אותה ברוץ ושוחטין אותה בחל מפני שהיא צריכה הערב שמש ואם היתה חרשה שוחטין אותה בחל מפני שהיא צריכה הערב שמש ואם היתה חרשה שוחטין אותה על גב האצטכלא כרי שיראו העם מלאכתה שהיא נאה.

ד. כמה היתה האולם אורך מן המזבח למערב עשר אמות ורחבו עשרים אמה והיתה הכותל מזרחית יוצאת מן האולם חמשה עשר מצפון וחמשה עשר אמות מן הדרום ושם היו נבנים שתי לשכות אבל האולם עצמו לא היה אלא עשר אמות על רוחב עשרים שנאמר (מלכים ה' ו' ג') והאולם על פני היכל הבית עשרים אמה ארכו על פני רוחב הבית עשר באמה רחבו על פני הבית אבל בבית שני היה האולם אחד עשר אמה לארכו ולמרו כן מן הבית האחרון שיכנה על ידי המשיח שהתנבא עליו יחזקאל דכתיב (יחזקאל מ' מ"ו) אורך האולם עשרים אמה ורוחב עשתי עשרה אמה ובנו בבית שני קצת מבנין שלמה וקצת מבנין שיכנה המשיח שהתנבא יחזקאל עליו מהו אולם פרוידור לפני המרקלין ולמה היה האולם על רוחב עשרים לבר לפי שהר הבית היה מקצר ועולה.

ה. שני שלחנות היו באולם על פתחו כבפנים אחד של כסף ואחד של זהב על של זהב היו נותנים את לחם הפנים בכניסתו אחר שנאפה עד שיסדרוהו על השלחן הזהב שהיה בהיכל וכשהוציאו הלחם הפנים מן השלחן הזהב שבאולם אבל לא על של כסף לפי שמעלין בקודש ולא מורידין.

ו. האולם שבנה שלמה היה שני עמודים לשער ההיכל האחד קרא אותו יכין ושם העמוד השני בועז ולמה קראו אותו יכין על שם שיכון הבית לעולם בועז על שם שיתן עוז ובמשלה לישראל והעמודים היו של נחושת מצוירים מאד מעשה אומן גובה העמוד שמונה עשרה אמה ורחבו שלשה אמות ועל ראשי העמודים כתורות נחושת מעשה שושן דכתיב (מלכים ה' ז' מ"ז) ויצר את שני העמודים נחושת שכונה עשרה אמה סומת העמיד האחד וחוט שתיים עשרה אמה יסוב את העמוד השני ושתי כתורות עשה לתת על ראשי העמודים מיצק נחושת חמש אמות קומת הכותרת האחת וחמש אמות קומת הכותרת השנית שבכים מעשה שבכה

נדילים מעשה שרשרות לכותרת אשר על ראש העמודים שבעה לכותרת האחת ושבעה לכותרת השנית ויעש את העמודים ושני טורים סביב על השבכה האחת לכפות את הכותרת אשר על ראש הרמנים וכן עשה לכותרת השנית וכתרות אשר על ראש העמודים מעשה שושן באולם ארבע אמות וכותרת על שני העמודים גם סמל מלעיסת הבטן אשר לעבר שבכה והרמנים מאתם טורים סביב על הכותרת השנית ויקם את העמודים לאולם ההיכל ויקם את העמוד הימיני ויקרא את שמו יכון ויקם את העמוד השמאלי ויקרא את שמו בועז וגימרי.

פרק י"ד

א. אחרי האילם היה ההיכל המקודש ברצפה אחת שזה לא היה מעלות מאולם להיכל כי האולם וההיכל והדביר היו למעלה בהר במקום שהיתה הרצפה שזה וכמה היתה אורך ההיכל מן המזרח למערב שבעה וארבעים אמה על רוחב עשרים אמה מן הדרום אל הצפון כיצר כותל מזרחית של היכל היתה עוביה שש אמות ותוכה של היכל ארבעים אמה וכותל מערבית המבדלת בין הקודש לבית קודש הקדשים היתה עוביה אמה ובית שני לא היתה שם כותל אלא שתי פרוכת וביניהם אמה מרקסין (') הרי שבעה וארבעים אמה מן המזרח למערב.

ב. ההיכל זה והאולם שלפניו היו שוים ברחבן עשרים אמה להיכל ולאולם חוץ מכותל מזרחית ומערבית של אולם שהיו בולמות סחוף לאולם משני צדדיו חמש עשרה אמה מן הדרום וחמש עשרה אמה מן הצפון יתר על של היכל ומה היה שם בין מרחק השני כחלים משני צדדים שתי לשכות הנקראים בית החליפות ולמה נקראים כן לפי שכל בנדי כהונה היו בחלונות של אלו השתי לשכות והיו מחליפין תמיד הבנדים הבלויים להדשים ושם היו ארבעה ועשרים חלונות שבנדי כהונה בתוכם חלון לכל משמר שתיים עשרה בדרום ושתיים עשרה בצפון. ושתי לשכות לסכנינים בלשכה האחת שבצר דרום היו גונוים הסכנינים הפסולים ולא פסולים לגמרי אלא שכל סבין הנשמש מן הנצב אין סחורין אותו סבל שכן אם נפגם שאין משחורין אותו אלא גונוין אותו בצד ההיכל והאולם בין הקודש לצד דרום ועושים סכנינים אחרים שאין עניית במקום עשירות והיו גונוין אותם בלשכת צפון ששם שחיטת רוב קרשים וכצרי הלשכות סבחוץ היו השנים

(') יומא (ל"ב ע"ה) פירש רש"י מרקסין לבן פנים וחץ וכלה לדבר מחדים הנלכטים היו מניסין פיוותיו דרך מרקסין כדי למיננס נמשל. למדנו שהענין לבן כניס פנים הוא. ועיין בפירוט הכתובים למסכת מדות (פסק ד' משנ"ז) ועיין חושבנות יומא (ל"א ע"ב) בד"ה ועיני שתי שכות וממנה"ל שם.

עשר חלונות מצד דרום ושנים עשר חלונות בצד צפון. כל חלון רחבו אמה על רום חמש אמות והיו בלשכת החלונות תבות זו לפנים מזו רום כל תבה ארבע אמות על רוחב שבעה וחצי האמה ועל אורך המעורב למזבח העזרה חצי האמה והיתה כל תבה מבדלת בין חלון לחבירו ככותל וכל תבה היתה נראה כחמשה תבות על תבה אחת כתבו מבחוץ חול ששסנחיו נוהגים הכהנים בגדי חול שלהן ועל השנית כתבו על הדלת כתונת ועל הדלת השלישי סננים אבנט מנבעות היו כתובים על הדלת הרביעית וההמשיית וכל כהן שהיה בא לעבוד לקח לו כתונת סמסום שהיה כתוב מבחוץ כתונת וכן כלם. וכל לשכה של חלון אחד ארכה לרוחב העזרה עשר באמה על רוחב לאורך העזרה אמה וחצי האמה. ויותר מעט. ושער אחד להם מצד כותל מורחית ואחד מצד כותל מערבית בסמוך חמש עשרה אמה שהיה האולם מעריף על ההיכל כל שער רחבו ארבע על רום שש אמות כרי להכניס בהם תבה בת חמש רומה וכל לשכה גבוהה עשרה אמות ותחת כל חלון היה פתח גבוה ארבע אמות והחלון סלסעלה לכל משמר שיצא ויכנס בו וכל לשכת הסכנים שסנני צדדים משוכים עד סוף שנים עשר חלונות שבשתי צדדים דרום וצפון כל אחת ארכה עשרים אמה על רוחב שלש אמות כיצר מכותל מורחית של אולם עד כותל מערבית שנים ועשרים אמה. כותל האולם עיבוי חמש אמות ואורך האולם אחד עשר ועיבוי כותל מערבית של אולם שהיא מורחית של היכל עיבוי שש הרי המרחק מתחלת כותל מורחית עד סוף מערבית עשרים ושנים אמות מצד דרום ועשרים ושנים מצד צפון על רוחב חמש עשרה אמה קח מהן מצד דרום ומצד צפון מכל צד שלש אמות רוחב על אורך עשרים ושנים ללשכת הסכנים ושאר לך עוד שנים עשר אמה תן אמה אחת לכותל המכדיל מן לשכת הסכנים לחלונות נמצא בידך עוד אחת עשר אמה מזה וסוה תן עשרה אמות לכל לשכה של חלון ואמה לכותל מבחוץ אם כן נתמלא החמש עשרה אמה מצד דרום ומצד צפון.

ג. כיצר היו הלשכות והחלונות לאורך האולם בין שני הכתלים והכתלים בכלל שהם שתיים ועשרים אמה תן אמה וחצי לכל לשכה של חלון שהם שנים עשר לכל צד יאכלו מכל צד שמינה עשר במה ישאר לך עוד ארבע אמות שהם כ"ד טפחים קח שנים עשר טפחים לכל לשכה לעשותה ברחבה שהוא אורך העזרה אמה וארבע טפחים להעמיד התבה על רוחב שלש ולהשאיר אמה וטפח למהלך הכהנים. וקח שנים טפחים הנשארים ועשה מהם שני כתלים אחת כמורח ואחת במעריב כל אחת עיבוי אמה שהיא בת ששה טפחים א"כ נתמלאו עשרים ושתיים אמות מרחק שהיה האולם עידף על ההיכל בין שתי הכתלים.

ד. כיצר היו התבות עומדות בהלונות צא וחשוב כל חלון ארכו

באר הגולה

לג

מבפנים עשר באמה על רוחב אמה וארבע טפחים וכל הכה ארכה שבעה אמות ומחצה ישאר לך עוד מאורך הלשכה שתי אמות ומחצה כדי לעשות שם פתח לילך מחלון לחלון והתבה היתה משוכה סמוך לכותל דרומית וא"כ אלו שתי אמות ומחצה נשארו פנויות סמוך לכותל צפונית שהיא צד החלון והכניסה וכמו זה נעשה לכל לשכה ולשכה. וכל תבה היתה רחבה חציה אמה א"כ נשאר בכל לשכה מקום פנוי סצפון לדרום עשר אמה על רוחב אמה וארבעה טפחים ומן המזבח למערב עשרים אמה על רוחב שתי אמות ומחצה.

ה. כל אמה שהיתה במקדש אמה בת ששה טפחים שוחקת והחלונות היו משוכים למעלה מן הפתחים והתחילו חמש אמות מן הארץ נמצא היה כל חלון למעלה מן הפתח חמש אמות כדי שיאירו לכל לשכה ובין כל חלון לחלון אומם אמה שהרי ארכן שנים ועשרים אמה קח שנים עשר אמה לשנים עשר חלונות אמה לכל חלון ישאר עוד אטם שנים עשר אמה לבריה ולדלתים והשערים של לשכה מבחוץ רחבו ארבע אמות על רום יששה.

ו. העשרים והארבעה חלונות שהיו להעשרים וארבעה משמרות היו כולן סגורות רק למעלה מכל חלון היה נקב עגול בכותל והנקבים העגולים היו פתוחים להאיר לכל הלשכה ועל כל חלון מבחוץ היה כתוב שם משמור וכשהגיע זמן המשמר היה פותח חלונו לבד משמר בלנה (') שהוא לא היה פותח חלונו אלא חלון חברו משום קנס את אשר קנסו לו ראשי המשמרות.

פרק ט"ז

א. פתחו של היכל היה נכוח עשרים אמה ורחבו ע"ג אמה וארבע דלתות היה לו שתיים מבחוץ באולם ושתיים מבפנים בהיכל שנאמר (יחזקאל מ"א כ"ג) ושתיים דלתות להיכל ולקודש נוסר כיצד עובי של כותל ההיכל היתה שש אמות היה נכנס דרך שער ההיכל באולם לתוך עובי החומה שש אמות ובסופן היו הדלתות שנים שבפנים אחד סימן הפתח ואחר משמאל וכל דלת סאלו הארבע דלתות היתה רחבה המש אמות וכשהיו נעולות היו סתומות רוחב חלל הפתח שהוא עשר אמות.

ב. כשהיו הדלתות החצוניות נפתחות בהיכל היו כניחין חצי חלק מהדלת שהיא על רוחב חמש על חמש אמות כותל סוה וחצי חלק שני מהדלת על צד השני מהכותל נמצא שהיה מכוסה מן הכותל שר היכל

(') עין פרק י"ב.

באר הגולה

לה

ז. (י') כל הכלים שבמקדש ארכן לארכו של בית ורחבן לרחבו של בית חוץ מן המנורה והארון שהיה ארכן לרוחב הבית מן הצפון אל הדרום והיו המנורות עומדות לרוחב הבית זו תחת זו עד כלות (י') עשר מנורות. עשר מנורות עשה שלמה שנאמר (דכ"ב ד' ז') ויעש את מנורות הזהב עשר כמשפט ויתן בהיכל חמשה כיסין וחמשה בשמאל אי אפסר לומר חמשה כיסין הפתח וחמשה בשמאל הפתח א"כ מצינו מנורה בצפון והתורה אמרה (מסס כ"ז ל"ה) ואת המנורה נכח השלחן משמע שהמנורה תהיה בדרום אלא של משה היתה באמצע וחמש סימניה וחמש משמאלה. ח. אמר שמואל גובה של מנורה שמונה עשר טפחים והפרח והנרות והמלקחים וזהב. הוא מכלאת זהב אמר רב יהודה מאי מכלאת זהב אמר רב אסי שכלתה לכל זהב של שלמה דאמר רב אסי עשרה מנורות עשה שלמה וכל אחד ואחד הביא לה אלף ככר זהב והכניסו אלף פעמים לכור והעמידה על ככר. תניא ר' יוסי בר יהודה ארון של אש שלחן של אש ומנורה של אש ירדו מן השמים וראה משה ועשה כמותן שנאמר (כס כ"ה מ') וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בחר אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן גבריאל הנור כמין פיסקיא היה והראה למשה מעשה המנורה.

ז. אכן היתה לפני המנורה ובה שלש מעלות שעליה כהן עומד ומטיב את הנרות ומניח עליה כלי שמנה ומלקחיה ומחתתיה בשעת הטבתה. י. השלחן היה ארכו שנים עשר טפח ורחבו ששה טפחים והיה מונח ארכו לאורך הבית ורחבו לרוחב הבית ארבע סניפין של זהב היו לשלחן מפוצלין בראשיתן שהיו סומכין בהן שתי המערכות של לחם הפנים שנים מסדר זה ושנים מסדר זה והם הנאמרים בתורה וקשותיו. יא. סוכה הקמורת שהיה בהיכל היה מרובע אמה על אמה והוא נתון בהיכל מכון בין הצפון לדרום משוך בין השלחן והמנורה לחוץ ושלשתן היו מונחין משליש ההיכל ולפנים כנגד הפרכת המבדיל בין הקדש ובין הקדש הקדשים.

פרק ט"ז

א. אחר ההיכל הקדש היה בית קדשי הקדשים ובבית ראשון היה כותל מבחוץ בין הקדש לקדש הקדשים עוביה אמה על רום סאה אמה והיתה עומדת בנס ולא נפלה תחתיה מכובד המשקל ואולם בבית שני לא היו סומכין על הנס ועוד שנסתפקו בבית שני אם עוביה הכותל היה

(י') מנחות (ל"ח ע"ה).

(י') מנחות (ל"ח ע"ב).

מכרת הקדש או מסרת קדשי הקדשים לפיכך עשו קדש הקדשים עשרים אמה תמיכות והניחו אמה יחידה בין הקדש ובין הקדש קדשים ועשו שם שתי (י) פרכות אחד סצר קדש הקדשים ואחר מצד הקדש וביניהן אמה כנגד עוביה הכותל שהיתה בראשון אבל במקדש ראשון לא היתה שם אלא פרכות אחת בלבד שנאמר (שמו"ג כ"ו ל"ג) והבדילה הפרכות גומר.

ב. אכן היתה בקדש הקדשים במערבו שעליה היה הארון מונח ולפניו צנצנת הסן וכסה אהרן ובעת שבנה שלמה את הבית וידע שסופו ליחרב בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה בכססוניות עמוקות ועקלקלות (י) ויאשיהו המלך צוה וגנוז במקום שבנה שלמה שנאמר ויאמר ללויים תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל אין לכם משא בכתף עתה עבדו את ה' אלהיכם גומר וגנוז עמו מטה אהרן והצנצנת ושמן המשחה וכל אלו לא חזרו בבית שני ואף אורים ותומים שהיו בבית שני לא היו משיבים ברוח הקדש ולא היו נשאלים בהן שנאמר (מלכ"ג ס"ט) עד עכוד כהן לאורים ותומים ולא היו עושין אותן אלא להשלים שמונה בנדים לכהן גדול כדי שלא יהא מחוסר בנדים.

ג. כל הבית היה מסובב ביציעות זו למעלה מזו חוץ מכותל החיצון שהיא מורחית שם לא היו יציעות ויציעה התחתונה חמש באמה ורובד (י) על גבה שש ויציעה אמצעית שש ורובד על גבה שבע והעליונה שבע שנאמר היציעה התחתונה וגומר וכן היו השלש יציעות מקיפים לבית משלש ורוחותיו שהם היכל וכרשי קדשים.

ד. וכמו כן היו היציעות סביב לכותלי האולם למטה עד למעלה כך היה אמה אחת חלק ורובד שלש אמות ואמה חלק ורובד ג' אמות עד למעלה ונמצא הרובדן מקיפין לכתלים רוחב כל רובד שלש אמות עד למעלה ובין כל רובד ורובד אמה ורובד העליון היה רחבו ארבע אמות. ה. כל אלו המקומות הפניויות שבין הכתלים נקראים תאים נמצאו התאים המוקפים למקדש חמש כן הצפון וחמש מן הדרום ושלש מן המערב שלש ריומות היו דיוטא על גבי דיוטא נמצאו חמשה עשר תאים בדרום חמשה ע"ג חמשה וה' על גביה וכן בצפון חמשה עשר ושמונה תאים

(י) יומא (ל"א ע"ג).

(י) יומא (ל"ב ע"ג).

(י) שין יומא (ל"ב ע"א) הוכחה ד"ה כותל ההיכל שש. שיש במסכת תמיד (פרק קמ"א) בית גדול היה וסוף רובדן וקאמר בגמרא רובדן מאי רבדו גורמא דא'ענינה דסלק ברא לאוהא שבו שכן כעין א'ענינה סמיו לפניו מסביו מעלותם של אבנים שקרין דערב וישן חזק כול שורה.

היו במערב שלשה ע"ש שלשה ושנים על נביתן הדיוטא אתה הכל שמעיה ושלישים האים,

1. שלשה פתחים היו לכל אחת ואחת מן התאים אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואחד לתא שעל נביו ובספרן מורה"ת צפונות בתא שבדיוטא האמצעית היו חמשה פתחים אחד לתא מימין ואחד לתא שעל נביו ואחד למסיבה ואחד לתא שיש בו הפשפש ואחד להיכל ומסיבה היתה עולה מקרן מורה"ת צפונות לקרן צפונית מערבית שבה היו עולין לנגות התאים היה עולה במסיבה ופניו למערב הפך פניו לדרום הלך את כל פני המערב עד שהוא מגיע לדרום והוא מהלך לדרום עד שהוא מגיע לפתח של עליה שפתחה של עליה היה פתוח לדרום.

2. בפתחה של עליה היו שתי קלונסיות של ארז שבהן עולין לנגה של עליה וראשי ספספין היו מבדילין בעליה בין נג הקדש לנג קדש הקדשים ולולין היו פתוחין בעליה לבית קדשי הקדשים שבהן משלשלק את האיסנין בתבית כרי שלא יזונו עיניהם מבית קדש הקדשים ופעם אחת בשנה מספת לספת מלבנין את ההיכל.

פרק י"ז

א. הבנין שכנה שלמה מפורש במקרא אבל בנין בית שני אינו במקרא לפי שלא בנו אותו כאשר התנבא יחזקאל שהוא התנבא על הבית האחרון שיבנה הקב"ה על ידי המשיח לפיכך לא בנו הבית שני כמשפט הכתוב ביהזקאל אלא לפי שכלם.

ב. וזה היה מדרגתו מאה אמה על מאה אמה ועל רום מאה. וכן היתה מדרגת רוסו. בנו נובה ששה אמות אטום סתום כמו יסוד לו ורום כותלי הבית ארבעים אמה ורום הביור בתקרה אמה. ועל נביו נובה שתי אמות פניו שיכנס בו הדלף והוא הנקרא בית דילפא ועובי התקרה שעל נבי בית דילפא אמה ומעויבה נובה אמה ועלייה בנוייה על נביו נובה כותליה ארבעים אמה ובנגה נובה אמה כיור ואמתים נובה בית דילפא ואמה תקרה ואמה מעויבה ונובה המעקה שלש אמות וסם של ברזל כמו סף נובה אמה על נבי המעקה מביב כרי שלא ינחו עליו העופות והוא הנקרא כלה עורב (י) הרי הכל מאה אמה.

ג. מן המערב למזרח מאה אמה וזהו חשבונן ארבעה כתלים זה לפנים מה וביניהן שלשה סקומות פנויין בין הכותל המערבי ובין הכותל שלפנים מסנה חמשה אמות ובין כותל שני ושלישי שש אמות. ובין כותל שלישי ורביעי שש אמות ואלו המדות הן של עובי הכותל עם המקום

(י) עין מדרש (פסוק ד' משנה ו').

פנוי שבין שני הכתלים. ואורך קדש הקדשים עשרים אמה ובין שתי הפרוכת המבדילות אמה ואורך הקודש שהוא ההיכל ארבעים אמה ועובי הכותל המזרחי שבו השער שש אמות והאולם אחד עשר אמה ועובי כותל האולם חמש אמות נמצא הכל מאה אמה.

ד. מן הצפון אל הדרום מאה אמה עובי כותל האולם חמש אמות ומכותל האולם עד כותל הקדש עשר אמות וכותל הקדש ששה כתלים זה לפנים מזה וביניהן חמשה מקומות פנויים בין הכותל חיצון ובין השני חמש אמות ובין שני ושלישי שלש אמות. וחמש בין שלישי ורביעי. ובין רביעי וחמישי שש ובין חמישי וכותל הפנימי שש נמצא הכל ארבעים אמה מצד זה וארבעים אמה מצד שכנגדו ורוחב הבית מכפלים עשרים הרי מאה אמה.

ה. שני פשפשים היו להיכל מצדי השער הגדול שבאמצע אחד בצפון ואחד בדרום השער הגדול רחבו עשר אמות ונוכחו עשרים אמה ופתחו של אולם רחבו עשרים אמה ונובה ארבעים אמה.

ו. אורך כל המקדש עד סוף עזרות ישראל הוא מאה ושמונים ושבעה אמה כיצד מכותל מערבי של עזרה עד סף אולם מאה אמה בין האולם והמזבח עשרים ושנים אמה המזבח שנים ושלושים אמה מקום דריסת רגלי הבהנים והוא הנקרא עזרות כהנים אחד עשרה אמה. מקום דריסת רגלי ישראל והוא הנקרא עזרות ישראל אחד עשר אמה ואחד עשרה אמה לאחורי בית הכפורת הרי מאה ושמינים ושבע אמה. ורוחב העזרות מן הצפון לדרום מאה ושלושים וחמשה אמה כיצד מכותל צפוני עד בית המטבחים שמונה אמות בית המטבחים שנים עשר אמה ומהצד ושם תולין וספשיטין את הקדשים בצדו. מקום השלחנות שמונה אמות וכו' שלחנות של שיש שמינין עליהן הנתחים ומדיחין את הבשר לבשלו ושמונה שלחנות היו וכצד מקום השלחנות מקום הטבעות ארבעה ועשרים אמה ושש שוחטין את הקדשים ובין מקום הטבעות והמזבח שמינה אמות והמזבח שנים ושלושים אמה והכבש שלשים אמה ובין הכבש ולכותל דרומי שנים עשר אמה וסחצה הרי מאה ושלושים וחמשה אמה רוחב העזרות ולפני העזרות שהוא המקדש בכלל היה בנין קל"ה אמה על רוחב קל"ה ואותו הבנין שאין בכלל המקדש הוא הנקרא עזרות נשים ומה שהיה חוץ לזה היה הר הבית עם כל לשכותיו. ואם היו רוצים להוסיף על בנין חומת ירושלים ועל בנין העזרות הרשות היה בידם ובלבד שימשכו וירחיבו חומת ירושלים והרחבת העזרות על פי המלך ועל פי נביא ובאורים ותומים ועל פי סנהדרין של שבעים ואחד זקנים.

ז. וכיצד היו מסיפין על העיר היו הבית דין עושין שתי תודוה ולוקחין לחם חמץ שבהם והולכים ב"ר אהר שתי התודות ושתי התודות זו אחר זו עומדים בכנירות ובנבלים ובצלצל על כל פנה ופנה ועל כל

אבן ואבן שבירושלים ואומר ארוםסך ה' כי דלחנו ונימר עד שמגיעין לסוף המקום שמקדישין אותו ועומדין שם ואוכלין שם לחם תורה אחת משתי התורות והשניה נשרפת ועל פי הנביא שורפין את זו ואוכלין את זו. ת. ואם מוסיפין על העזרה היו מקדישין אותה כשירי המנחה מה ירושלים התורה שנאכלת מקדישתה אף העזרה שירי מנחות שאין נאכלין אלא בה הן שמקדישין אותה בהן ואוכלין אותן בסוף המקום שקדשה. ז. ואם לא נעשה כסדר הזה אין קדוש נמור וזה שעשה עזרא שתי תורות וזכרון הוא שעשה לא במעשיו נתקדש המקום שלא היה שם לא מלך ולא אירים ותומים ובמה נתקדשה בקדושה ראשונה שקדשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתן וקידשן לעתיד לבא.

פרק י"ח

א. וכיון שהשלימו בנין המקדש היו יראים ממנו ולא מן המקדש היו יראים שהרי הוא עץ ואבן אלא היו יראים לכנסו במקדש בלא הוספה וסדר מפני ה' השוכן בבית הזה כעבד שהוא מתקן מלבושיו ורוחץ את פניו ומסרק ראשו ומסלסל שערו מרס באו לחדר המלך ואם לא עשה כן הרי המלך כועס עליו ומצוה לשאר עבדיו העומדים לפניו במלבושי כבוד שישליכו וידיחו לזה העבד שלא חס על כבוד המלך ובא בשער המלך בלבוש שק אי מלוכלך בדבר מן הדברים וכיון ששאר עבדי המלך רואים חרפת העבד הזה איך דחתו המלך מטרפלין שלו הם יראים מאז והלאה מן הטרפלין הזה לכנסו בתוכו בלי הוספה מפני כבוד המלך וכמו כן לא נכנסו למקדש בלתי הוספה מפני כבוד הש"י השוכן בו והוא אמרם ו'ל לא מן המקדש אתה סתיירא אלא ממי שהזהיר על יראתו.

ב. מה היראה שהיו סתייראים מן המקדש זה היה יראתן לא היה נכנס אדם בהר הבית במקלו או במנעל שברגליו או באפונדתו או באבק שעל רגליו או במעות הצרורין לו במדינו ואם היו מודמן רוק בפיו היה מבליעו בכסותו ולא עשו הר הבית קפנדריא שיכניסו בפתח זו ויצא בפתח שכנגדה כדי לבא לרחוב שלפני השער השני ויקצר בזה הלוכו אלא היו מסבבין כל ההר הבית עד שבאו לרחוב השני.

ג. כל מי שהיה נכנס לעזרה היה מהלך בנחת במקום שמותר לו להכנס לשם ויראה עצמו שהוא עומד לפני ה' והיה מהלך באימה וביראה ורעדה ולא היו יושבין בכל העזרה הוץ ממלכות בית דוד לבדו היה (') יושב שנאמר (שמואל ב' ז' י"ח) ויבא המלך דוד וישב לפני ה' וכל מי שהשלים עבודתו במקדש ויצא לא היה יוצא וצתדיו להיכל אלא היה

(') עין ט"ה (מ' ע"ט) חמ"ד (פ"ז ע"ה).

מהלך אחורנית מעט מעט ומהלך בנחת על צידו עד שיצא מן העזרה וכן אנשי משמור ואנשי מעבד ולוים כרוכנן כך היו יוצאין כמי שפוסע אחר תפלה מפני יראת המקדש.

ד. לא היו מקליין את ראשן נגד שער מורחי של עזרה והוא שער נקנור שבעזרות ישראל מפני שהשער הזה היה מכון נגד בית קדשי הקדשים. לא היו ישנים בין מורה למערב באופן שיהא ראשם למורה ורגליהם למערב ואין צריך לומר שלא היו קובעין בית הכסא בין מורה למערב מפני כבוד ההיכל שהיה במערב.

ה. ומפני הכבוד והמורא שהיה להם מפני המקדש לא היו נכנסין למקום החלון שהיה להן בעליה המזון על קדש הקדשים לראות משם מה הוא צריך לחזק בדקו אלא פעם אחת בשמיטה.

ו. בשעה שהיו הכנאים נכנסים לבנותו ולתקן כהיכל או להוציא משם את הטומאה לא תקנו את הדבר ההוא אלא כהנים חסימים טלומדי כל מלאכת מחשבת והיו מכניסין אותן בתבות כרי שלא יסתכלו אנה ואנה. ז. עוד נהגו כבוד במקדש שכל הנכנס לשם היה משהחזיה שלש עשרה פעמים והיון היו משתחווים ארבע בצפון וארבע בדרום שלש במזרח ושתיים במערב ואחר כל הכבוד הזה היה מסיפין כבוד על כבוד המקדש והוא שהיו משמרים המקדש ואצ"פי שלא היה להם פחד מאויבים ולא מלסטים אלא היו משמרים אותו מפני הכבוד אינו דומה פלטרין של מלך שיש עליו שומרים לפלטרין שאין עליו שומרים.

ח. ושפירה זו מצותה היתה כל הלילה והשומרים היו כהנים ולוים שנאמר (כמדנר י"ח ז') ואת ובניך אתך לפני אהל העדות כלומר אתם תהיו שומרים לו והרי נאמר (טס ד') ושמרו את משמרת אהל סועד ונאמר (כמדנר ג' ל') והחונים קדמה לפני אהל סועד מורחה משה אהרן ובניו שומרים משמרת הקדש.

ט. כיצד היו משמרים הכהנים היו משמרים מבפנים והלוים מבחוץ וארבעה ועשרים עדה היו שומרין אותו בכל לילה המיד בכ"ד מקום והיכן? היו שומרין כהנים היו שומרים בבית אבטינס ובבית הניצוץ ובבית המוקד. בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות בנויות בצד שערי העזרה והרובין היו שומרים שם בית המוקד כיפה ובית גדול היה סוקף רוכרין של אבן וקני בית אב של אותו היום היו ישנים שם ומפתחות העזרה בידם. י. לא היו הכהנים השוכרים ישנים בבגדי כהונה אלא מקפלין אותן ומניחין אותן כנגד ראשיהן ולובשין בגדי עצמן וישנים על הארץ כדרך כל שומרי הצרות המלכים שלא ישנו על המטות. אירע קרי לאחד מהן הולך במסיבה שתחת הקרקע שהמהילות הפתוחות להר הבית לא נתקדשו ומובל ותחור ויושב אצל אחיו הכהנים עד שפותחין השערים בבקר יוצא והולך לו.

יא. והיון היו הלויים שומרים על חמשה שערי הר הבית ועל ארבע פנותיו מתוכו ועל ארבע פינות העזרה מבהון שאמור לישב בעזרה ועל חמשה שערי העזרה הוין לעזרה שהרי הכהנים שומרים על שער הסוקד ועל שער הניצוץ הרי שמונה עשר מקום ועוד היו שומרים בלשכת הקרבן ובלשכת הפרוכת ואחרי בית הנפירת.

יב. שר הצבא אשר ללויים היה דר בחר הבית ולכן היו קוראין אותו איש הר הבית ותחתיו ראשי אבות הלויים היה מחזר הוא אי' אנשיו על כל משמור ומשמור כל הלילה ואבוקות דלוקות לפניו וכל משמור שלא היה עומד מפניו עם כלי זינו ולא היה צועק מרחוק אליו איש הר הבית שלום עליך מיד היה ניכר שהוא ישן על משמרתו היה בא אליו וחבטו במקלו ורשות היה (') לו לשרוף את כסותו עד שהיו אומרים בירושלים מה הוא קול המהומה והצעקה גדולה אשר אנחנו שומעים בחר הבית השיבו זה לזה וראי קול בן לוי הוא שמצאוהו ישן על משמרתו ובגדיו נשרפין.

יג. בעלות השחר היה שר הכהנים המסונה על המקדש בא והיה דופק על הכהנים שבבית הסוקד והן פותחין לו נטל את המפתח ופתח את הפשפש שבין הסוקד ובין העזרה ונכנס מכית הסוקד לעזרה ונכנסו אחריו אחיו הכהנים ושתי אבוקות של אור בידם ונחלקו לשתי כתות אלו היו הולכין למזרח ואלו היו הולכין למערב עד שהגיעו שתי הכתות למקום בית עושי חביתין הגיעו זה לזה צעקי אלו לאלו שלום והעמידו עושי חביתין לעשית חביתין. כסדר הזה היו עושין בכל לילה ולילה חוץ מליל השבת שאין בידם אור אלא בודקין בנורה הדלוקין שם כערב שבת.

פרק י"ט

א. לקול צעקת הלוי אשר הכהן הכהן ושרף את כסותו מפני שהיה ישן על משמרתו כמו פעם אחת כהנים ולויים ואנשי מעמד כלם בכהלה ויריבו זה עם זה. אנשי המעמד שהם ישראלים היו אומרים ללוי הלא שכר שכיר אתה שכל הלויים כקבלים שכירות שמירתם בבית ה' מכל שבטי ישראל ולמה ישנת על משמרתך ולא קיימת את מצות ה' אשר צוה ללויים שישמרו את משמרת המקדש.

ב. ענה הלוי מי שם אתכם אנשי המעמד לשופטים עלינו וכי מכר אותנו לישראל לעבדים וגם הכהנים נלוו עם הלויים להתלונן על ישראל והיה להם לאמר הן נוענו אכרנו כלנו ופחתנו בכל עת ובכל שעה מרחוב עבודה ולמה תכו ללויים אחינו במקל ורצועה אם יחטאו בשגגה.

(') פרק ט' מסכת ט' מדרש ונס המד (כ"ח ע"ה).

ג. ויהי כל עם הכהנים במצה ומריבה עם איש ישראל ויקש דבר הכהן והלוי מדבר איש ישראל ונשמע קול הצווחה במקום לשכת הנוית מקום הסנהדרין ויהרדו איש אל אחיו לקול ההמון הזה. ויקם ראש הסנהדרין מכסאו וירך לקראת כלם וינער כס ויאמר להם מה זה כי תצעקו עמרו ואשמעה טענתכם ואנחנו סנהדרין נדון דינכם כיון ששמעו הדברים יוצאים מפי ראש הסנהדרין תהרישו כלם לא ענה איש דבר ויקרו וישתחוו לפניו ויענו ראשי הכהנים והלויים וראש המעמד הישראלי ויאמרו כן נעשה אדוננו. שב ראש הסנהדרין ללשכת הנוית וצוה שיאספו אליו שבעים איש זכני הסנהדרין ויאספו אליו ויעמדו כלם כחצי גורן עגולה ושלחו אחרי הכהנים והלויים ואנשי משמר.

ד. ענה ראש הסנהדרין ואמר אתם כהנים לויים וישראלים צויתו שתערכו לפנינו טענתכם ונדעה מה לעשות לכם. פתחו אנשי משמור ויאמרו אתם בחורי ה' ידעתם כי משה רבינו צוה על פי ה' לכהנום שישאו את עין המקדש ועם אחיהם הלויים ישמרו את משמרת הקדש ואת משמרת המזבח ועבד הלוי הוא את עבודת אהל מועד ובתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה ויהושע חמל עליהם ונתן להם אחוזה בתוך בני ישראל אלפים אמה מנרש לכל רוחות הערים שקבלו שהם סמ"ד מלין באורך על רוחב שלשה מילין ואם פחתו מעט מנחלתם במנרשים כפי מנן פקודיהם בצאתם ממצרים הלא הותירו בערים במד מד סמה שחסרו לפי דבריהם בשדות ובכרמים. ועתה אדוני איש ראש לסנהדרין הלויים מכן חרש ומעלה היו בימי משה ואלעזר שלשה ועשרים אלף ופקודי בני שמעון היו מכן עשרים שנה ומעלה שנים ועשרים אלף ומאתים וכמשפט הזה ירבו מאד בני שמעון על בני לוי אם נקיש מנין הבן עשרים שלו על מנין בן עשרים שנמצא ללוי בתוך מנין בן חורש ומעלה נמצאו רבים מכני שמעון עורפים על הלויים ואעפ"כ לא עלה בנחלה לשבט שמעון אלא שבעה עשר ערים והלויים זכו בארבעים ושמינה עיר אתהן ואת מנרשיהן נמצא שהיו ללויים שלשים ואחד עיר יותר משבט שמעון.

ה. ועוד אני בן ישראל בזעת אפי אוכל לחם וכמה יגיעות אני יגע אם אני רוצה לאכיל פת רבו עלי הפרשות תרומות ומעשרות עד אין מספר וגם אני חורש וזורע וקוצר ועומר ורש וזורר ובורר ולפעמים טוחן ורוקד ולש ואופה ומשכים לפתח הכהן והלוי לתת להם תרומות ומעשרות חלה ובכורים ובכורות וראשית הגז וזרוע והלחיים והקבה ואעפ"כ אין אנו רצויים לכהן ולוי. ופניהם אין אתנו כחמול שלשום וכמו בן הלוי ומעתה אם רוצים אנו שהב ישמרו את משמרת ה' בכל לילה במקום שמירת השערים היתכן שישכב הלוי וירדם ישפוט נא אתם בחורי ה' בין איש לאיש משפט צדק.

ו. ענה הלוי ואמר אדוני ראש לסנהדרין הנה הישראלי הזה צדיק

הראשון בריבו נקרא אני הלוי לא הכרתי אחי ואת בני לא ידעתי רק באתי לשמור את אמרות ה' ולנצור בריתי כי הורתי משפט ה' ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל ביום אכלני חורב וקרח בלילה ותדר שנתו מעיני בשמירת המקדש ועל מה יכו עוד אותי כאשר עשו הלילה הזה הכלב אנכי כי באו אלי תמיד במקלות ואתה ישראל אסרת איטב עמך מה הערים האלה אשר נתת לי כי לא ישרו בעיני מצלי שדות וברסים ומה יוסיפו ומה יתנו לי מנרשי הערים הלא הם ארץ אשר לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב כי אם מעט ננות ופרדסים אלה אמה סביב וגם כי הערים הם רחבות ידיים אם ארוץ לא אבשל בכרי חטה וצבורי שעורים ולא יטבעו רגלי במשרת ענבים וכאשר יאמרו לי בני הושיעה נא אדוננו אבינו כי בביתנו אין לחם ואין שמלה ומה נאכל ונפשינו יבשה אין כל מה אשיב להם המן הגורן או כן היקב ועתה סח לך בכוריד אשר הבאת לי ישראל ומעשרותך הדגן והשאר מינין ובמכוסם תן הלקי ונחלתי בארץ על כל פנים כי בזה אני רוצה ולא כמעשרותך ומה לי לחזור עליך על הגרנות ועתה האה כי לא ארצה עוד לשמור המקדש ומואם אני בו להיות עבדך הלא דברתי שסעו עכס כלם.

ז. אחר כך נכנס הכהן ואע"פי שהיה לו לכהן לכנוס בתהילה כי בכל הדברים מחלקין כבוד לכהן אבל כאן מכה כעסו של לוי על שהכהו קפץ לפני הכהן קרב הכהן לראש הסנהדרין ויישתחו לו אפים ארצה ואמר רבותינו כל המקצצ בדבריו הרי זה משיב. לוי אחי מקוצר רוח וסראנת לבו הוציא מלין וכמעט שהמיה דברים כלפי מעלה ולא יתפוס בם כי אמרם בשעת צערו אבל אני לא 'אתלונן ח"ו על ה' כי הפלא חסרו עמי אך רואנ אני על רוב תחלואי שבנללם לא אוכל לעכור בהיכל מלך ה' כי כל היום וכל הלילה לא אחשה מלישב על המטה הולה ובדמעת ערשי אמסה מפני הקרירות אבני שיש שאני הולך עליהם ירף יש לי תמיד חולה מעים ועתה אלכה נא אל ביתי לכלכל את שבתתי ולא אכוא עוד להשתתחות לישראל אחי לתרומתו וזבחו ולומר לו ספחני נא אל אחת הכהנות לאכל פת קמעה כי כשל בעוני כחי ולא יותן נא לעבדך משא צמר פרדים. אבל אקח חלק נחלתי כשאר שבטי ישראל ועליה אזרע אקצור אטע כרם ואשתה יין וייטב לבי גם אני עד אשר אדרוש ברופאים שירפאו את תחלואי ומן המקום ההוא ככל כחי אעביר את ה' כל ימי חיי עד אשר אשוב אל בריאתי כבראשונה ואו אל על משמרתי אעמודה להקריב על המזבח עולה וזבח כאשר צוה לי ה' אלהי.

ח. ויען ראש הסנהדרין מה הדברים האלה אשר אנכי שומע אל בני כי לא טובה השמועה שתהיו מעבירים עם ה' שובו נא אל ה' למען יסלה לעונכם וירפא לכל תחלואיכם ולא תמותו שובו הלילה אל משמרתכם

והתפללו אל ה' ובבקר אתר הקרבת עולת התמיד והקרבת כלם עלו אלינו ובעזרת ה' נוציא לאור משפטיכם כי האמת והשלום אהבנו.

פרק כ'

א. כלילה ההוא ישבו הסנהדרין בלשכת הגזית ונשאו ונהנו כל הסנהדרין בדבר. זה אמר כך וזה אמר כך עד שעמרו על קו הדין וגמרו לדבר על לב הכהן השרוי בצער תחלואיו והסכים לנדות הלוי עד כי ישוב ונחם מדבריו הרעים ועל אשר התעולל עלילות רשע להשתמש מעבודת המקדש לא שהדין כך מפני שלא דיבר הלוי אלא מרוב צערו והם לא התרו בו והוא לא עשה מעשה אלא דברים בעלמא דבר. אבל ראו הסנהדרין שהשעה צריכה לכך להשיבו אל משמרתו ולא יצא פעם אחרת לתרבות רעה וגם אמרו לפקיד עיני ישראל שלא ילנו על התרומות והמעשרות ולהורות להם כי ישרים דרכי ה'.

ב. לאור הבוקר אחרי אשר השתחוו לה' והקריבו הזבחים והעולות עמדו הכהנים והלויים ואנשי המעמד ובאו לפני העדה כאיש אחד ויקרו ויפלו על פניהם ארצה ויאמרו באנו לשמוע מה דיבר ה'.

ג. הסנהדרין כשמעם את דבריהם אמרו לכהנים ולישראלים שלום וללוי הכישי בזעם אפם ונתנו בו עיניהם לרעה עד אשר אמר לו ראש הסנהדרין שמע נא אתה הלוי התיצב סנגד ברחוק ארבע אמות סמנו כי מנודה אתה על אשר דברת אמש סרה על ה' אלקיך ועל אשר פרקתו עול מלכות שמים מעל צוארך כי אמרת לעזוב ביד מי שיודמן את משמרת בית אלקים המוטלת עליך סיום אשר בחר ה' באבותיך על כן נדנו אותך עד אשר תשוב ושמעת בקול ה' אלקיך.

ד. כיון ששמע הלוי את דברי ראש הסנהדרין ויצעק צעקה גדולה ומרה וישכב ארצה וישל נעליו מעל רגליו ויקרע את בגדיו ויתעלה ובשוב נפשו אליו כרע על ברכיו ויאמר ברכני נא גם אני אישי ראש הסנהדרין כי דואג לבי מאד על אשר חטאתי לה' יחוננו נא בחסדו וכרוב רחמיו יסחה פשעי וכאשר ראה ראש הסנהדרין כי שב הלוי אל ה' בכל לבב ובכל נפשו התיר לו את נדרו ויאמרו לו הותר לך סחול לך קום לך קרב אתה ושמע כל אשר נאמר אחרי אשר הרהרת תשובה בלבך אחינו אתה.

ה. אחר כך קרא ראש הסנהדרין אל הכהן ויאמר לו שוב אל ה' וירחמך וירפאך וישוב אותך לבריאותך ואתה אל תירא עמור על משמרתך וקרב אל המזבח ועשה את חמאתך ואת עולתך כמטל עליך ולא תהיה זאת למשא עליך שחרי אין אתה עובד במקדש אלא שני ימים בכל שנה אם תחלק הכהנים לבד משמרות לבד שבועות שב חצי שנה אלכ יגיע

באר הגולה

מה

שני שבועות לכל משמר בשנה וראש המשמר היה מחלק הכתנים שבמשמרתו ליסוס זה עובד יום ולילה אחד וזה יום ולילה אחד אם כן לא היה הכהן או הלוי עובד במקדש בכל שנה אלא שני ימים ונגד זה היה להם תרומות ומעשרות לרוב סאר וכמה וכמה סתנות עד אשר הרבו כסף וזהב לרוב לכן שמח בחלקך ולך.

ו. ולראש המעמד היה אומר סקל ססילות הסבלות סלבך והסר הטינא סלבך כאשר אמרת הלא צוה ה' שלא יהיה ללוי חלק בארץ ולא די שקבל חלקו במנרשים אלא שנהנה ג'כ מנחלת ה' בסתנות רבות המובאות אליו לא דברת נכונה. עתה ראה כי ארצנו הקדושה שבארץ כנען היא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה ואם תחלק כל הארץ הוואת לעשרה חלקים וחצי כפי סבים השכמים שלא נמלו נחלהם מעבר לירדן כמו שעשו ראובן וגד וחצי שבט המנשה יניע לכל אחד מהעשרת שבטים מבלי בחינת הרב והמעט שכונה ושלישים פרסאות ושני חלקים מאחר ועשרים בפרסה על אורך ארבע מאות פרסה ולחצי שבט יניע י"ח פרסאות וחלק אחד ועשרים בפרסה על אורך ארבע מאות פרסה.

ז. ולשבט הלוי לא הגיע אלא ארבעה ועשרים פרסה על חצי פרסה שהם כאין וכאפס בערך סה שנחלו שאר השבטים לכן אתה ראש המעמד דע כי הערים והמנרשים האלה לא נתנו ללוי לשם נחלה אלא לתגמול קצת שכירתו הראוי לו מצד עבודתו ולכן צוה ה' שהערים והמנרשים האלה יהיו ספוזרים בכל גבול ישראל כזי שבל שבט יפרע ללוי שכירתו ואם תרצה לצייר בסחשבתך פרעון שכירות המידי על שלשים ושמונה אלף איש סכן עשרים שנה ומעלה שכן היו הלויים בימי דוד המלך היה ההוב הזה על ישראל כבר מאד כי לחשבון שלשה זהובים לכל חורש לכל איש יעלה שכירתם לכל חורש סאה וארבעה עשר אלף זהובים שהם לכל שנה איף אלפים שלש מאות וששים ושמונה אלפים זהובים. ורצה הש"י לתת קצבה לשכירות הזה ולפרוע ללויים בפעם אחת שכירתם במנרשים ובערים להקל מעל ישראל וכן ככל שנה ושנה מסיף להם ה' במתנת תשלום שכירתם כזי שישמרו בלב שלם ובנפש חפצה את משמרת הקודש ולא יעשו כמשל הדיוט האוסר אם תרצה שהפועלים יעשו סלאכתך סקולקלת ורעה חפרע להם שכירתם בראשונה ומעתה ראש המעמד סר תלונתך מעל הלוי במה שאמרת כי הלוי נמל חלקי בארץ כשאר השבטים טעית בחשבונך ועוד חובה עלי להודיע לך ראש המעמד שאם תתן ללוי דבר אינו משל חלקך אלא מחלק גכסי גבוה ועתה תכין לבך לרעת משל של סלך בשר ודם מביאין לו מנחה שריו ופרשיו כזי שעל ידי זה יכיר שהם מודים לו שהוא מלכס והם עבדיו כן למלך מלכי המלכים הקב"ה שכל מישראל יחוייב להקריב מנחה לפניו

שהיא התרומה לא שהוא צריך לה אלא כדי שיוודה עם כל שבטי יה כי הוא אלקינו ואנחנו עם מרעיתו.

ח. ועוד שכל מה שאנו כפרישין ונותנין ללוי אינו אלא חובש פירות הארץ שהרי כל סאה היא ששה קבין וכל סב הוא ארבעה לוגין וכל לוג הוא ששה ביצים וראש ההפרשות על הסאה סאין יהיה הלקט שתי שבלים והם ארבעה קבין לכל כור והכור הוא שלשים סאין ומפני שהקפידו התכמים הרבה על הלקט והזהירו שלא יאסף איש העומרים שלו למסום אחר בתיך השדה אם לא לקחו משם בראשונה העניים את הלקט הואיל כי אין ספק בדינו עתה לראות אתכם החשבון במסופת צורק כי לא תבינו כזה הן החמין היוצאין מבית כור זרע להרחיק עצמנו מן גול סחנת עניים לכן במקום כור זרע נעשה חשבון על פי כור המין אחרי הדישה עד שהלקט על מאה סאין יהיה שני סאין וקב אחד ולוג אחד ושליש לוג הרי נשארו מאה סאין נקיים מהלקט שבעה ותשעים סאין ארבעה קבין שני לוגין וארבעה ביצים.

מ. אחרי הלקט צריך להפריש תרומה גדולה אחד סחמשים על השבעה ותשעים סאין ארבעה קבין שני לוגין וד' ביצים שהוא לערך אחד סאה חמשה קבין שני לוגין וחמשה ביצים הפרש עליהם המעשר ראשון עשרה סמאה שהוא תשעה סאין שלשה קבין ושני לוגין ישארו ששה ושמונים סאין אחד קב ואחד לוג ה' ביצים.

י. מהסך הזה צריך להפריש מעשר שני ומעשר עני ומעשר עני הוא בכל שלש שנים במקום מעשר שני הרי המעשר עני אינו יוצא מיד הבעלים כי אם שני פעמים לכל ששה שנים ויהיה המעשר עני משבעה עשר סאין ואחד סב שני סאין חמשה קבין ואחד לוג ישארו א"כ הששה ושמונים סאין שני קבין אחד קב ואחד לוג וחמשה ביצים ומסך זה צריך להפריש חלה לערך אחד מעשרים וארבע אם כן כל זה אינו אלא חומש סמא שנחן הישראל לכהן וללוי. וכאשר שמעו את כל הדברים האלה ויענו הכהנים והלויים וכל איש ישראל ברוך ה' אשר בחר בכם להיות שופטים על ישראל וברוך ה' אשר נתן לכם חכמה ותבונה יותר מכל שאר בני אדם וישתחוו וילכו לשלום.

פרק כ"א

א. היו עושין במקדש כלים מוכח לעולה ולשאר הקרבנות והוא בנוי בעזרות כהנים ונקרא מזבח החיצון וכבש שהיו עולין עליה למזבח וכיור וכנו לקדש ממנו הכהנים ידיהם ורגליהם לעבודה ומסומו היה בין האולם ולמזבח משוך לדרום שהוא שמאל הנכנס למקדש.

ב. עוד היה להם מזבח הקטורת אשר בהיכל. והוא מזבח הזהב

באר הגולה

מן

הנקרא מוכח הפנימי ושם היה להם אחד עשר מנורות של זהב מהור מנורה אחת של משה ועשרה עשה שלמה והמנורות היה בהיכל בדרום משמאל הנכנס ולא היו מדליקין אלא בשל משה שהיתה עומדת באמצע. עוד היה להם שם אחד עשר שלחנות אחד של משה של זהב מהור ועשרה של זהב מהור שעשן שלמה והשלחנות היו עומדים בצפון מימין של נכנס ולא היו נותנין עליהם לחם הפנים אלא על של משה הנתון באמצע. ג. שלש עשרה שלחנות היה להם במקדש חוץ מעשרה של שלמה

ואלו הן שמונה של שיש בבית המטבחים מצפון המזבח שעליהן מריחין את הקרבים ומקומן שם היו שמונה אמות. ושתי שלחנות אחרות היו במערב הכבש. האחת של שיש ואחת של כסף על של שיש היו נותנים האכרים אחר הנתוח עד שיעלו הכתנים למזבח ולא עשאו של כסף או של זהב שהרי אין העניות במקום עשירות אלא מפני שהכסף והזהב סתריחין ומסריחין והשיש מצנן ומקרר ומשמר הבשר שלא יסריח ולא היו סומכין על הנס דלא הסריח בשר קודש מעולם ועל של כסף היו סניחין התשעים ושלשה כלי שרת של כסף ושל זהב שהוציאו בכל בקר בשעת הוצאת התמיד. ושתי שלחנות אחרות היו באולם מבפנים על פתחו אחת של שיש או של כסף ואחת של זהב על של כסף היו נותנים להם הפנים בכניסתו אחר שנאפה עד שיסדרוהו על השלחן הזהב שבהיכל ואחר של זהב מבפנים שעליו לחם הפנים תמיד הרי שלש עשרה שלחנות. ד. עוד היו להם מזרקות ושפודין ומגרפות מלקחיים סתתות של כסף ושל זהב וקשות כפות סערות של כסף ושל זהב כוסות צלוחית של נסוך המים עמודים וכלונסות לתלות בהן הבהמה סכנים וקופצין סכעת פרוכת ארון וכפורת וכרובים כל כרוב היה רחוק מן הארון חמש אמות. עוד היה להם כלי גללים כלי ארסה בגדי כהונה מפתחות כנרות ונבלים והמצלתים ושופרות וחצוצרות התרועה.

ה. עוד היה להם כמה וכמה סרות לסרוד בהן הנסכים והמנחות הראשון מדה מחוסת עשרון ומדה של חצי העשרון למנת כהן גדול שבכל יום עוד היה להם הין וחצי ההין ושלישית ההין ורביעית ההין ולוג וחצי לוג ורביעית לוג. חצי ההין היה למדידת הנסכים ולוג למדידת שמן המנחות. וחצי לוג למדידת שמן לכל גר מנרות המנורה ורביעית לחלק בה השמן לחביתין ולא היה להם דבר לסרוד בו הין ולמה היה שם הואיל והיה כימי משה במשכן שמרד בו שמן למשחה ובחצי לוג שהיה במקדש היו מודדין מים למי מיטה ושמן לתורה ורביעית הלוג היו מודדין שמן ללחם הנזיר וסים לטהרת המצורע.

ו. עוד היה להם חשן ואפור ומעיל וציץ ואורים ותומים וזולת אלו היה להם כמה וכמה כלים של כסף ושל זהב ואבנים יקרות ואוצרות יין ושמן ואוצרות מלח ועצים ולבונה עם כל ראשי בשמים מלבד אוצרות

יין ושמן ומלח ועצים שהיה להם מפני המלחמה שהיו מנין בתי האוצרות אשר בירושלים אלף וארבע מאות בתי אוצרות ושיערו חכמי הדור שהיו יכולים לפרנס כהם שני פעמים מאה אלפים איש משך עשרים שנה כאשר העיד על זה אהרן כשרי הכהנים ויוסף (') כן נריון שמו אשר היה כהן משות מלחמה בירושלים ולא היה אפשר ללכד את ירושלים ביסורי רעב אבל כשהמאו בשנאת חנם עמדו פריצי הדור ושרפו כל בתי אוצרות אשר היו בירושלים וגרמו להיות רעב כבד בירושלים ואז צורם מכרם וה' הסנידם.

פרק כ"ב

א. המשה עשר (') מסונים היו במקדש וכל מסונה מהם היה שר ומושל על דבר אחד עד מה שהיה תחת יד זה לא היה תחת יד זה וכל אחד ואחד מהמסונים האלו היה תחת ידו אנשים הרבה כרי להכין המלאכה שהוא מסונה עליה.

ב. המסונה הראשון היה מסונה על הומנים כלומר הוא ואנשיו משמרים הומנים כיון שהגיע עת הקרבת הקרבן של שחר היה מצוה לאחר מאנשיו אשר היה בהר הבית שיכריזו וסן הקרבת הקרבן וכיון שהגיע עמוד השחר היה זה האיש מכריז בקול גדול ואמר עמדו כהנים לעבודה ולזים לרוכזן וישראל למעמד היה צועק והולך עד שהיו אנשי ירחיו שומעים את קולו בירדו מהר הבית.

ג. המסונה השני היה מסונה על נעילת שערי המקדש על פיו היו פותחין השערים ועל פיו היו נועלין ולא היו התוקעין תוקעין בכל יום לפתיחת השערים אלא ברשותו אחר שבחר המסונה על המשוררים אוזה לזים שיתקנו ובכל יום היו תוקעין במקדש שלש תקיעות לפתיחת השערים תקיעה תרועה תקיעה.

ד. המסונה השלישי היה הוא ואנשיו מסונים על השומרים וכל מי מאנשיו שהיה מסבב על משמרת הלזים בכל לילה היו קורין לו איש הר הבית וכל מי מהלזים שהיה ישן על משמרתו היה מלקה אותו במקלו ושורף את כסותו.

ה. המסונה הרביעי היה מסונה על המשוררים הוא היה בורר בכל יום המשוררים מהלזים שיעמדו על הרוכזן לומר שזיה בפה ועל פיו תוקעין על הקרבנות לא היו פותחין במקדש מכ"א תקיעה בכל יום ואלו הן שלש לפתיחת שערים ותשע לתמיד של שחר ותשע לתמיד של בין הערבים

(') יוסטין פרק ע"ט.

(') שקלים פרק ה' זמנ"ס פרק ז' מהלטה כלי המקדש.

יוסם שהיה בו קרבן מוסף היו מוסיפין עוד תשע על קרבן מוסף ואם היה ראש הודש או יום טוב בשבת לא היו תוקעין לכל מוסף ומוסף אלא תשע תקיעות לכולם. בערב שבת היו מוסיפין שש. שלש להבטל את העם מן המלאכה ושלש להבריל בן קרש לחיל וברגלים היו מוסיפין שלש לפתיחת שער התחתון והוא שער עזרות נשים ושלש לפתיחת שער העליון והוא שער נקנור ולמה נקרא שער העליון לפי שהוא למעלה מעזרות נשים וכן היו תוקעין למילוי המים של נסוך בחג הסוכות עוד היו תוקעין שלש תקיעות על הסוכה בשעה שבנסכין המים וכל התוקעין שתוקעים על הקרבנות היו תוקעין ברשות זה המסנה אשר היה על המזרחיים וכל אלו התקיעות היו בחצוצרות של זהב ושל כסף אשר היו תחת יד המסנה זה ולשון תקיעה הוא כל מה שיכול התוקע לתקוע על נשימה אחת ולשון תרועה הוא הרמת הקול למעלה למעלה כדרכיב (יבטע' כ') ויריעו תרועה גדולה ולא אמר ויתקעו תקיעה גדולה כי התקיעה היא בנחת ובמלחמה צריך להיות קול גדול לתת לב לאנשי המלחמה ולהחליש לב האנשים שבנגדם לפיכך נאמר במלחמה ויריעו תרועה גדולה.

ו. המסנה החמישי היה מסנה על הצלצל הוא המעמר כל המשוחררים על פי כלי שיר והתת ידו כל כלי שיר וכל ספרי השיר שמהם היו לומדים הלויים לשורר בפה ולנגן בכל כלי שיר. ודברות הלויים בשיר בבנין בית עולמים בפהם לא היה כשירות אנשי שדה והרועים עם כלי הנגן שלהם אלא היה אצל הלויים המשוחררים מינין הרבה מהוסרה המלאכותית עומדת על עמודי כמה תורות ותנאים לעורר תכונת הנפש. פעם לשמחה פעם לעצבון פעם לבקש ופעם לשחוק ופעם לרצון ולהשקם וכדומה לזה היה להם חכמים בקאים בשירות דוד בן ישי המלך בחיר ה' היה לו מינין הרבה מהשבח והשיר האלהי הנאמר בפה נבנה ונשלם ברוח הקודש עם כל יתירות התכונה המעוררת הנפש החכמה לשיר תהלות ה' ועזרתיו ונפלאותיו אשר עשה והיה להם עשרה (') מיני זמר לתהלות נקראים 'נגון', 'נצוח', 'מוסור', 'שיר', 'הלל', 'תפילה', 'ברכה', 'הודאה', 'אשרי', 'הללויה' עוד היה להם מינין אחרים נקראים 'רינה', 'זכירה', 'משביל', 'אל תשחה', 'שיר ידירות', 'עלמות', 'מבחר', 'שניין', 'נחילות', 'עדות', 'יונת', 'אלם רחוקים' שהוא שירה כמו נמוס וצפצוף העופות מעם כלי דבור כאלמים כינה ההוגה ומיללת בכאב אנוש סבלתי צאת דברים מפורשים הטיב מפיה על ריחוק בן זונה מסנה. תרסה כיצד מהנועים ומידות הקולות האלה. והיה זה המסנה משלח פרחי הלויים לוקני הלויים חכמי חננון שילמדו הננונים מהם על ידי מורח ועמל לא פחות מחמש שנים הלך

(') עין פה'ס (ק"ל ע"ה).

המשרוקיתא, הסמפנייא ודומיהן כי לא היו תוקעין בשופר לנגן בשיר אלא לחובה בשביעי לאחר לחודש. כלי המקדש הטובים מצד עצמם ורעים מצד רוממות קולם והם החצוצרות, והצלצל, והכנור, והאוראבלום והנה החצוצרות יש להם נעיםות מצד עצמן ובהן ישירו בקול השיר המלאכותי לברו כמשפט הקולות הנאותים לזמרה ואם ירצו הלויים לשורר עסקן בפה לא ישמע לעולם קול לשוררים כהוגן וכשורה כי לא יכלו לעולם המשרורים לדבר ולענות בקול שהוא דומה לחצוצרות כי גדלה צעקתם השמימה וגם כי החצוצרות נמצאו לעולם אצל הלויים על הרוכן, וגם הצלצל בשעת השיר לא היו תוקעין בזמן השירה עם המשרורים יחד לא חצוצרות ולא הצלצל אלא היו משמיעים קולם בין פרק לפרק של זמרה לבר לשמור את מצותה אשר צוה ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם. מנרפה היה להם ועשרה נקבים היה בה וכשנגנים בה יוצאים ממנה סאה (1) נעיםות שאינן דומות זו לזו ולגודל קול של כנרפה לא היו יכולים הלויים לשורר עמה בעת השיר כי לא היו שומעים דבריהם מקול הכנרפה. הכלי שירים שהוסיפו על קרבנותיהם יותר סכה שהיה להם על הרוכן הם, השרים, השרות, השרה, השדות, השמינית, הנתינת, השושנים, המחלת, השושן עדות, הנגינות. ועל הרוכן היה להם בכל יום, הנבל, הכנור, הצלצל, החצוצרות וכתנ נלוו עמם השני מיני חלילין שהם, הקרנים, והפלבטי ובשכחת בית השואבה היו שם כלי נגון רבים להכות בהם ביחוד שלא על השיר אלא בדוחק לתקוע בהם עם הזמרה בנעימה כמו שהיו, המינים, והעניב שהיו טובים עם השירות, והצלצלי תרועה ודומיהן שלא היו טובים עם הזמירות אלא בדוחק. הלויים היו משרורים עם שנים עשר קולות בלבד יחד ולא עברו ובהנחת הבית היה שם ארבעת אלפים לויים זמרו לאלקים באגודה אחת על סאה ועשרים חצוצרות וכלי הנגן עד אין מספר בפנים אחד ולא נסתו אחור לא נעשה כן בכל מלכי הגוים כבריאת עולם ועד חנוך הבית וכסותו לא יהיה לכל העמים. אלו הם פרטי כלי שיר שהיו במקדש כחנוך הבית סאה ועשרים חצוצרות ששים צלצלים סאה וארבעים וארבעה חלילים סאה ושמינים נבלים סאהים וארבעים כנורות וכאלה כלי נגן רבים נמצא שכל מה ששררו הלויים עם הכלי שירים אלו לא היו בהם קול נוסף על שנים עשר קולות. כיצד שלג לויים מהארבעת אלפים ישוררו בקול אחד ושנים עשר פעמים שלג הם שלשת אלפים ותשעה סאות ותשעים וששה נשאו ארבע לויים מהארבעת אלפים אין להרהר אחריהם כי הלכו לארבע חבורות של שלש סאות ושלשים ושלושה ועשו ארבע חבורות של שלש סאות ושלשים וארבע עה ושמונה חבורות נשאו של שלש סאות ושלשים

(1) ערךין (א' ע"ה).

ושלשה. ואע"פ שנתוספו אלו ארבע על השנים עשר תבורות לא עשו רושם שם שלא היה קולם נשמע רק היו מסונים עליהם. וגם אלו היו תוקצין לא היו קולם נרגש בשלשת אלפים ותשע מאות ותשעים וששה קולות א"כ הרי הב כשנים עשר קולות יוצאים כשנים עשר תבורות של שלש מאות ושלשים ושלשה. נחלק סאה ועשרים חצוצרות לשנים עשר יגיע לכל תבורה עשרה חצוצרות נמצא עשרה חצוצרות יתקצו בנגון אחד שהשנים עשר נגונים וכו' כן כל חמשה צלצלים ושנים עשר חלילים וחמשה עשר נבלים ועשרים כנורות יתקצו בהם כל תבורה ותבורה בקול נעימה אחת עד שכל המשוררים לא יעברו על שנים עשר קולות. כלל דבר על כל כלי שיר והשירות וספרי השיר ופי' שישורר בכל יום במקדש היה זה שעל הצלצל מסונה (') עליו ועל פיו נעשה הכל בבית אלפנה.

ז. המסונה הששי היה מסונה על הפייסות ארבעה פעמים היו ספיסין בכל יום וכיצד היו עושין כל ראשי הכהנים של אותו היום היו נבנסין אל לשכת הגזית אחר שעלה עמוד השחר ומלוכשין היו בבגדי כהונה והמסונה זה שעל הפייסות עמקן והמסונה היה נוטל המצנפת מעל ראשו של אחד סתן וסחורה והוא האיש שסתחילין בו למנות ומפיסין. וכיצד ספיסין עוסקין בהקף ומסכיפין על מנין שמונים מאה או אלה או כל מנין שימכיסו עליו והמסונה היה אומר להן הצביעו (') והן מוציאות מצבעותיהן אחת או שתים ואם הוציאו שלש מנין לו שלש. ואין מוציאות אגודל במקדש מפני הרמאים מפני שהאגודל קצר ונוה להוציאו ולכפוחו והמוציא אגודל אין מנין אותו לו. וסתחיל המסונה זה למנות מן האיש הירוד שהסיד מצנפתו תחילה ומונה על מצבעותיהן וחוזר חלילה עד שישראל המנין שהמכיסו עליו והאיש ששלם המנין אצל מצבעו הוא שיצא בפייס ראשון לעבודה ולמה מונה המנין שהמכיסו עליו על המצבעות ולא היה מונה על האנשים עצמן לפי שאסור למנות ישראל אלא ע"י דבר אחר שנאמר (שמואל ב' ט"ו ד') ויפקדם במלאים. ארבע פייסות שהיו ספיסין בכל יום הם אלה. הפייס הראשון סי' תורם את המזבח הפיסו חכה סי' שובה לתורם והוא מסדר את המערכה והוא המעלה שני גורי עצים למזבח והוא מכניס מתחת מלוא אש כן המזבח החיצון למזבח חוהב

(') מונח בלשון נגונים פתח כמנח דה"ל ח' (פ"ז כ"ג) ומכינוי זה ה"ל כמנח יסוד כמנח כי מנח הוא. אמר כי כמנח ה"ל זה ה"ל כמנח כינוי סדר המזבח ללוים כמזכירים כלל ולו נגנו המלחמות חכמה הכיז ויחיה זה ה"ל כמנח כחכמה מודגם כמנח ויחיה כמנח מלחם לשם חם כמנח כל הכס היה עלי' כמנח עמקן. לפי דעת כללי נגונים הכיז, Harfe הארס Clavier העוגן Violine

סכל Laute

(') יחל (כ"ג ע"ה).

להקמיר עליה קמורת הפיים השני וזכן בו שלשה עשר על סדר עמידתן כיצד המסנה אימר להם הצביעו ומונה כדרך שכאירנו וזה שיצא בפיים ראשון הוא היה שוחם תמיד של שחר והשני שהיה עומד בצדו הוא היה מקבל את דם התמיד והוא זורקו והשלישי שהיה ספך לשני כרשן סוכת הפנים שהוא סוכת הקמורת. והרביעי שבצדו מרשן את המנורה ומסביב את הנרות. והחמישי מעלה ראש התמיד והנלו לכבש. והששי מעלה שתי הידים. והשביעי מעלה העוקץ והרגל. והשמיני מעלה החזה והגרת. והתשיעי מעלה שתי חרפנות. והעשירי מעלה הקרבים. והאחד עשר מעלה סלת הנסכים. והשנים עשר מעלה התביתין. והשלשה עשר מעלה היק של נסכים. הפיים השלישי היה אומר להם המסנה לכל אנשי בית אב של אותו היום מי שלא הקמיר קמורת סימיו יבא ויפס יתקבצו אצל המסנה ויפסו ומי שיצא בפיים זה ראשון הוא זכה להקמיר קמורת. הפיים הרביעי היו מתקבצין כולן ומפסין לידע מי מעלה אברים מכבש למזבח הפיסו זכה מי שזכה והמיד של בין ערבים לא היו מפסין עליו אלא מי שהיה זוכה בתמיד של שחר היה זוכה בתמיד של בין הערבים וכל שאר עבודות של שחרית שעבד הכהן בשחר הוא היה עושה אותן בערב חוץ מן הקמורת שהיו מפסין לה פיים אחר בין הערבים. והיו באים להפס על הקמורת הכתנים שלא הקמירו קמורת מעולם סאנשי אותו בית אב שהקמורת היה כעשר את מקמירו לפיכך כהו שהיה מקמיר פעם אחת לא היו מניחין לו להקמיר פעם שניה כדי שיהיו כולם עשירים ואם כבר הקמירו כולם סימיהן מפסין לחן כולן בשחרית בפיים שלישי וזה שזכה בה שחרית מקמירה בין הערבות. בשבת שהיה שם המידן ומספין ושני בויכי לבונה כיצד הן עוברין מפסין בשחר אנשי אותו בית אב של משמור היוצא ומקריבין תמיד של שחר ושני כבשי עולה של מספין וכל שזכה בעבודה מצבורת התמיד של שחר הוא זוכה בה בשני כבשי מסין ולמשמור האחר שהיה נכנס בשבת היו מספין פייסות אחרות לתמיד של בין הערבים.

ד. המסנה השביעי הוא היה מסנה על הקנים והם תורים או בני יונה הוא שמוספין עמו שיסבר הקנים לקרבנות כך וכך בסלע וכל מי שהיה חייב תורים או שני בני יונה יביא דמיהם למקדש וזה המסנה נותן הקנים לבעלי הקרבנות ועושה השבון עם הגורבין ונותנים לו משלשים יום לשלשים יום מוספין עמי השער ואם הוזלו הקנים מספיק כשער הוול ואם היקרו מספיק כמו שספיק עמו שיד התקדש על העליגה וכן קן שנמצא פסול או שנפסל קידם שיקרב נותן אחר תחתיו.

ו. המסנה השמיני הוא היה מסנה על החתמות הוא שהיה מקבל דמי הנסכים סמחוייבי נסכים ונותן להם חתמות זה שעל הנסכים הוא שמוכר הנסכים. כיצד ארבע חתמות היו במקדש האחד כתוב עליו

על השני כתוב עליו זכר והשלישי כתוב עליו נדי והרביעי כתוב עליו חוסא, והנה כל מי שהביא קרבנותיו למקדש נותן דמי הנסכים לזה המסנה שעל החותמות ונותן לו חותמות כמנין הקרבנות שלו ואם היה כצורה עשיר נותן לו חותם אחד שכתוב עליו חוסא והלה הולך בחותמות שבידו לזה המסנה שעל הנסכים ונותן לו נסכים כמנין החותמות וכמו שהיה כתוב על החותמות ולערב היו באים זה אצל זה. מציא זה את החותמות ומקבל כנגדן כעות אם הותירו המעות הותירו להקדש ואם פחתו המעות ישלם זה שעל החותמות מביתו. ומי שהיה אבר חותמו סמתינין לו עד הערב אם מצאו במעות יתר על כדי חותמו היו נותנין לו ואם לאו לא היו נותנין לו ושם כל היום היה כתוב על החותם מפני הרמאים שלא ישהה החותם אצלו עד שיקריב הנסכים. כשלושים יום לשליש פוסקין שער היין והסולת עם המסנה על הנסכים אם הוקרו הנסכים מספיק להן כמו שפסדו עמו ואם הוזילו מכפיק להם בשער הוזל והשכר שמשתכר ההקדש בשערים אלו הוא הנקרא מותר נסכים ולסותין בה עולות לקיץ הסובת.

י. המסנה הנשיעי היה מסנה על חולי מעיים לפי שהכהנים היו עוסדין במקדש על הרצפה של שיש יחפים ואוכלין בשר הרבה מקרבנות ואין עליהן בגדים בשעת עבודה אלא בגדי כהונה שאינם אלא חלוק אחד ומנסכים ומצנפת ואבנט ומפני הקרירות היו באים ליד חולי מעיים לפיכך היה להם מסנה אחד בקיץ בכל מיני רפואות והוא היה מכפר הכהנים והיה כרפא כל תהלואיהן והיה עוסק בהן תמיד הוא ואנשיו שתחת ידו.

יא. המסנה העשירי הוא היה מסנה על המים והיה מצוה לאנשיו שתחת ידיו לחפור בארות המים ושיתקנו כל הבארות כדי שיהיה מים מצויין בירושלים לכל אחד מיושביה ולכל עולי הרגלים.

יב. המסנה האחד עשר היה מסנה על מעשה לחם הפנים והוא היה משלם לכל אופין אותן ועל ידו נתקן כל כלי מלאכתו וכיצד היה מעשה לחם הפנים מביא ארבעה ועשרים סאים חמין הראויין לסנחות ושפין אותן ובושטין בהן כשאר חמין סנחות וטוחנין אותן ומנפין סתן באחד עשר נפה עשרים וארבעה עשרון סולת ועושין מהם שתיים עשרה חלות מצות לישתן ועריכתן היה סתון למקדש ואפייתן בפנים בעורה כשאר הכנחות, ולשין אותן אחת אחת ואופין אותן שתיים שתיים, ושלשה דפוסין של זהב היה להם אחד שהיו נותנין בו תחלה והוא בצק והשני שהיו אופין תחלה בו, והשלישי היו נותנין תחלה בו אחר אפייתו כשרודה אותו סן התנור כדי שלא תתקלקל. כל חלה סתן היתה מרובעת שנאמר (שמות כ"ג ל') לחם הפנים יהיו לו פנים רבים. אך כל חלה סתן היתה עשרה טפחים ורחבה חמשה טפחים ורימה שבע אצבעות וכך היתה

תואר החלה עשה שני קרנים מכאן אחד וסכאן אחד כל קרן היה נבזה שני טפחים מכאן ושני טפחים מכאן ונשארו בארכן ששה טפחים כדי שיכול הכהן לסדרן על השלחן הזהב שהיה רחב ששה טפחים על כל תיקון המלאכה הוואת בכלים ובמעות ובאימנין היה זה סמינה עליו.

יג. המסינה השלשה עשר היה סמונה על כל האוסנים העושים הקטורת והיא נעשית בכל שנה ושנה ועשייתו מצוה שנאמר (שמות ל' יד') ואתה קח לך סמים וגומר ונתפרשו בתורה ארבעה סמנים והן נטף^א "ושחלת" "והלכנה" "ולכונה" ושאר סמניה הלכה למשה סמני. וכמה היו הסמנים שנאמרו למשה כסני אחד עשר והם היו עושין אותם במשקל סכין והיו מוסיפין עסקן בלא משקל מלח סדומית וכפת הירדן ועשב אחד שמעלה עשן ולא היו יודעים אותו אלא אנשים ידועים^(*) והיא היה הלכה בידם איש מפי איש. והיו משקל אחד עשר סמניה נטף ושחלת והלכנה ולכונה מכל אחד משקל שבעים מנה והסנה כאה דנין וסאח דנין הם משקל תשעים וששה שעורים בינונית. וסר וקציעה ושבלת נרד וכרכום מכל אחד ששה עשר מנה וקושט שנים עשר מנה וקסמן תשעה מנים קלופה שלשה מנים משקל הכל שלש מאות וששים ושמונה מנה שחוקין הכל הרק והיו מוסיפין לה רובע הקב מלח סדומית וכפת הירדן ומעלה עשן כל שהוא והיה מקמיר סמנה בכל יום על מזבח הזהב מנה שלש מאות וששים וחמשה מנה כנגד ימות החמה והשלש מנים הנשארות היה שוחק אותם ערב יום כפורים דקה מן הרקה עד שהיה מוציא ממנה מלא חפניו להקמיר ביום הכפורים והשאר היה מותר הקטורת.

נטף הוא עצי הקטף שיוצא מן הצרי והשחלת הוא הצפרון שנותנין אותה בני אדם בסוגמרות. וההלכנה הוא כמו רביש שחור וריחו קשה והוא שרף אילנות בערי יון והיו שמות הסמנים בלשון ערבי בלסאן ובצפאר איל טוב וסיעה ולכאן וסכך וקציעה וסנבל אלנמורן וועפרן וקושט ועוד וקשד סליבה וענבר. וכיצד היו מפיסין את הקטורת היה מביא תשעה קבין בורית כרשינה ושף בה את הצפרון ואחר כך היה שורה את הצפרון באחד ועשרים קב של יין קפריסין או יין לבן ישן חזק ביותר ואחר כך היה שוחק כל אחד מן הסמנים בפני עצמו הרק וכשהוא שוחק היה אוסר הרק היטב הרק היטב כל זמן שהיה שהתחיל לשחוק ובערב הכל. וכל מעשה הקטורת היה בקודש בתוך העזרה ובכלים של הקדש וסמעות של הקדש. ואם היה מפסס מן החולין או בכלי של חולין פסולה. פעמים בשנה היו מהזירין אותו למכתשת בימות החמה היו מזורין אותה כדי שלא תחפשי ובימות הגשמים צוברין אותה כדי שלא יאבד ריחה ואם נתן האומן זה מעט רביש בקטורת או היה מחסר אחד מכל סמניה או

(*) גם לכנים היו נקטין במטה הקטורת כל עין יומא ל"א ע"ה.

באר הגולה

עשה כמשקל הזה לזרים להריח בה היו מחייבין לאותו האומן מיתה ועל כל האומנים הללו היה זה כמינה עליהם לשלם להם ולצוות עליהם. יד. המסנה הארבע עשר היה מסונה על הפרוכת והוא היה משלכ וכצוה על כל אומני ארני הפרוכת והרוקסין בהן שיהיו מוכנת להיכל ולשערים ושתי פרכת היו עושין בכל שנה להבדיל בין קדש לקדש הקדשים והומי הפרוכת היו כפולין ששה. וארבעה מינין היו בה שש ותכלת וארגמן ותולעת שני וכל אחד מהן כפול ששה הרי כ"ד חוטין ומפח היה עוביה ועל שנים ושבעים גירין היתה נארגת ארכה ארבעים אמה ורחבה עשרים אמה. ושלש עשרה פרוכת היו במקדש שני שבע על שבעה שערי העזרה ואחת על פתח האולם ושתיים לדבר בנין ובין הקדש ושתיים כנגדן בעליה, ואם היתה נטמאת היו מטבילין אותה וכל הכלים שהיו להם במקדש היו להם שניים ושלישים שאם נטמאו הראשונים הביאו השניים תחתיהם כמו כן היו להם פרכת שניים ושלישים שאם נטמאת זאת הביאו אחרת תחתיה והיה זה מסונה על כל מלאכת הפרוכת. **פז.** המסונה החמשה עשר היה מסונה על מעשי בגדי כהונה היה עוסק בהכנת בגדי כהנים הדיוטים ובגדי כהן גדול ובאריגותן ומתחת ידו נעשה הכל ולשכה היתה לו במקדש. ובגדי כהונה שהיו זה מסונה עליהם היו שלשה מינים בגדי כהן הדיוט ובגדי זהב ובגדי לבן. בגד כהן הדיוט היו ארבע כלים ואלו הן כתונת ומכנסים ומנבעות ואכנמ. וארבעתן של פשתן לבנים והוטן כפול ששה ואכנמ לבדו רקום בצמר בגדי זהב היו בגדי כהן גדול והם שמונה כלים הארבע של כהן הדיוט ומעיל ואפוד והושן וציץ ואכנמו של כהן גדול מעשה רוקם הוא והוא דומה במעשיו לאכנמ כהן הדיוט ומצנפת האמורה באהרן היא המנבעות האמורה בבניו אלא שבהו גדול היה צונף בה כמי שלונף על השכר ובניו היו צונפין בה ככובע ולפיכך היא נקראת מנבעות. בגדי לבן היו ארבע כלים שהיה משמש בהן כהן גדול ביום הכפורים כתנת ומכנסים ואכנמ ומצנפת וארבעתן לבנים והוטן כפול ששה ומן הפשתן לבדו היו ושתי כתנות אחרות היו לכהן גדול ביום הכפורים אחת לובשה בשחר ואחת בין הערבים ושתיים בשלשים סנה משל הקדש ואם היה רוצה להוסיף מוסיף משלו ומקדיש התוספת ואחר כך עושה בה הכתנות ובגדי הכהונה היו חדשים ונאים ומשולשים כדרך בגדי הגדולים שנאמר (שמות כ"ח נ') ולכבוד ולתפארת היו ארכן יתר על מרת אורך הכהן או קצרים פחות ממדתו או שמלקין באכנמ או שהיו מטושטשין או מקורעין ועבר עבודתו פסולה. כל בגד מכגרי כהונה שהיו מלוכלכים בצואה או במים לא היו מלבנין אותן ולא היו מכבסין אותן אלא היו מניחין לפתילות ולובש חדשים ובגדי כהן גדול שבלו היו גונון אותן ובגדי לבן שעבר בהם ביום הכפורים לא היה עובד בהם פעם שניה לעולם אלא היו גונון

במקום שפושטן שנאמר (מזח פ"ז כ"ו) והניחם שם וגומר והיו אסורין בהנאה ומכנסין הכהנים הדיוטים שכלו או אכנסיהם היו עושין מהם פתילות והיו מרליקין מהן במקדש בשמחת בית השואבה וכתנות כהנים הדיוטים שכלו היו עושין מהן פתילות למנוחה חמיר. כל כנדי הכהנים היו משל צבור ואם התגדבן יחיד היה כסרן לצבור ליר זה הסמנה מבגדי כהנים הדיוטים היו עושין מהן מחלצות רבות והיה להן תבות בחלונות ששם היה נותן כל משמר כנדי כהונתו ולכל תבה של כל משמר היה כדמות המשה הלונות ולהן המשה דלתות על הדלת היה כתוב מבחוץ חול ששם היו נותנים כנדי חול שלהן ועל הדלת שניה היה כתוב מבחוץ כתונת ששם היו לוקחין הכהנים כל אחד כתונת בד קידש ועל הדלת השלישי היה כתוב מצנפת ועל הרביעי אכנט ועל החמישי מכנסים ולמה עשו כן לתת תבה לכל כנדי שלא יהיו הכנדים מעורבים ולכן כל הכתנות היו בחלון אחד והמצנפות בחלון אחד והמכנסים בחלון אחד. וכהן גדול היה מניח בגדי זהב שלו בלשכה שלו בלילה או בעת שיצא מן המקדש. ולכל הכהנים היה רשות ללבושם בבגדי כהונה ביום עבודתם אפילו שלא בשעת עבודה הוין מן האכנט מפני שהיה שעטנו ולא הותר לו שעטנו אלא בשעת עבודה. ויציד היה מעשה הכנדים זה היה מעשיהן הכתנות בין של כהן גדול בין של כהן הדיוט משיבצת היתה שהיא בתים בתים בארינתה כמו בית הכיפות בדרך שעושין האורגין בכנדים הקשים ובית יד שלה נארג בפני עצמן ומחברין אותו עם גוף הכתנות בתפירה אורך הכתנות עד למעלה מן העקב ואורך בית יד שלה עם פס ידו ורחבו כרוחב היד. המכנסים בין של כהן גדול ובין של כהן הדיוט הם סמננים עד ירכים שהוא למעלה מן הטבור קרוב מן הלב עד כף היד שהוא הארכובה ושנצים היה להם ולא היה להם כית הנקב ולא בית העריוה אלא סוקפין כסין כיס. המצנפת של כהן גדול או של כהן הדיוט היה ארבו ששה עשר אמות והאכנט היה רחבו כמו שלש אצבעות ואירכו שנים ושלשים אמה מסיפו ומחזירו בדרך על גבי כרך ובגדי כתונה כולם אין עושין אותם מעשה מהם אלא מעשה ארוג שנאמר (מזח כ"ח ל"ג) מעשה אורג. כיצד היה מעשה הציץ היה עישה טס של זהב רחב שתי אצבעות וסקף מאוין לאוון והיה כותב עליו שני שיטין קודש לה' קדש מלמטה ולה' מלמעלה ואם כתבוהו בשיטה אחת היה נס כן כשר אמר ר' אליעזר ברבי יוסי אני ראיתיו ברומי וכתוב עליו קדש לה' בשטה אחת. היה הופך את האותיות מאחוריו והוא היה מדובק על השעוה עד שהיה בולט כל אות בפניו והוא היה נטוב בשתי קצוותיו ופתיל תכלת היה למטה ממנו נכנס סנקב לנקב כדי שיהיה נקשר בפתיל כנגד העורף. המעיל היה כלו תכלת וחוטיו היו כפולין שנים עשר ופיו היה ארוג בתחלת אריגתו ואין לו בית יד אלא היה נחזק לשתים מסוף הגרון עד למטה בדרך כל המעילים ולא היה

מחובר אל אלא נגד כל הגרון בלבד והיה מביא תכלת וארגמן ותולעת שני כל סין משלשהן שזור שמונה לפי שנאמר בשוליו משזור נכצאי חוטי השולים כ"ה והיה עושה אותן כמין רימונים שלא פתחו פיהן והיה תולה אותן במעיל והיה מביא שנים ושבעים זונים וכרם שנים ושבעים ענבולים הכל זהב טהור והיה תולה בו ששה ושלושים בשולי כנף זה וששה ושלושים בשולי כנף זה והזוג עם הענכול התלוי בין שניהם כאחד נקרא פעמין עד שיהיו שוליו ששני צדדין פעמון ורימון פעמון ורימון. הוהב שהיה כאריגת האפור והחושן האסור בתורה ככה היה מעשהו היה לוקח חוט אחד זהב טהור והיה ניתנו עם ששה חוטיין של תכלת והיה כופל השבעה ח'טיין כאחת וכן היה עושה חוט זהב עם ששה של ארגמן וחוט אחד עם ששה של תולעת שני וחוט אחד עם ששה של פשתים נמצאו ארבע ח'טיי זהב ונמצאו כל החוטים שמונה ועשרים שנאמר (שמות ל"ג ג') וירקעו את פחי הזהב וגומר לעשות בתוך התכלת ובתוך הארגמן ובתוך תולעת השני ובתוך השש מלמר שהיו הזהב היה כפול בתוכן. כיצד היה מעשה החושן היה אורג בנדר מעשה חושב סן הזהב והתכלת והארגמן ותולעת השני והשש על שמונה ועשרים חוטיין ארכו אמה ירחבו זרת והיה כפול לשנים נמצא זרת על זרת סרובע וקובע בו ארבעה טורים של אבן הכתובים בתורה כל אבן סהן היה סרובע ומשיקע בבית של זהב שמקיפו מלמטה ומארבע רוחותיו והיה מפתח על האבנים שמות השבטים כתולדותם.

אברהם יצחק יעקב	פארה	ברקת	נפך
ראובן אורם	שמעון	לוי	יהודה
ספיר	יהלם	לשם	שבו
דן	נפתלי	נדר	אשר
אחלמה	תרשיש	שהם	יששכר
זששבר	זבולון	יוסף	בנימין שבט יי

(י) כיצד היו כותבין על אבני החושן היה מביא את האורים וכתב עליו ראובן ולמעלה מראובן אברהם יצחק יעקב ואחר כך הביא את היששכר וכתב עליו בנימין ולמטה מבנימין היה כותב שבט יי כרי שיהיו כל האיתיות מצויות שם ובאסור לא נאמר כתולדותם ולא נאמר בסלאותם אלא מעשה תרש אבן פתוחי חיהם לפיכך היו אבני החושן לבד בשמיר והאפור באומיל. מהו שמיר בריה כשעורה ומששת ימי בראשית נברא

(י) הסדר הזה שמביא המחבר פה מלפני החושן מסכים עם המדרש דנה רק נעשה הבבאים דלובן שמעון לוי יהודה יוסף בנימין אולם שאר השבטים מביא גם על סדר אחר ולסדרו על דן היה כתוב לשם אולם גם זה עם שגל דלובן היה כתוב אברהם יצחק יעקב ואלי בנימין שבט יי ומביאו גם הכתובים הלכות כלי המקדש פרק ט' הלכה ז' וזימא ע"ג ע"ב.

ואין כל דבר קשה ויכל לעמד לפניו ובמה משכרין אותו בסגנון של צמר ומנחין אותו בכלי של אבר מלא סיבין ושעורים וכשהיו רוצים לפתח האבנים היה עושה רושם דק על האבנים כדיו בצורות האות והראה נדמם השמיר מבחויז והן נבקעות מעליהן כתאנה זו הנבקעות בימות החמה ואינה חסרה כלום וכבקעה זו הנבקעת בימות הנשמים ואינה חסרה כלום. ומאין הביא שלמה השמיר הזה שדריה ליה לבניהו (י) בן יהוידע יהיב ליה שושילת דחקיק עליה שם ועזקתא דחקיק עלה שם וגבבי דעמרא וזיקי דעמרא אזל לאתר דאמרו שדים לשלמה שאשמדאי שם במדרא פלן כריא ליה בירא ומליא מיא ומיכסיא בטינפרא וחתימה בנושפנקיה וכל יומא סליק דרקיע וגמר מסתיבתא דרפינא ונתת לארעא וגמר מתיבתא דארעא ואתי סייר ליה לנושפנקיה ומגלי ליה ומכסי ליה וחתימ ליה ואזיל סה עשה בניהו כרא בירא מתתאי ושפנהו למיא וסתמינהו בגבבי דעמרא וכרא בירא מעלאי ושפכניהו לחמרא ומסינהו סליק יתיב באילנא כי אתא סיריה לנושפנקיה נליה אשכחיה חמרא אמר כתיב (משל כ' ה') לץ היין הוסה שבר כל שונה בו לא יחכם וכתיב (תנע ד' י"ה) זנות ויין ותירוש יקח לב לא אישתי כי צחי לא סניא ליה אישתי רוח וגנא נחית אתא שרא ביה שושילתא סתמיה כי איתער הוה קם סיפרול אמר ליה שמא דמרך עלך כי אתא קמיה שלמה אמר ליה מיכדי כי ביית ההוא גברא לית ליה בהרין עלמא אלא ארבעה גרמידי השתה כבשתיה לכ'ע ולא שבעת עד דכבשתן נמי לדידי אמר ליה לא קא בעינא סינך מידי בעינא דיאכנייה לבית המקדש וקא סיבעי לשמירא אמר ליה לדידי לא מסר לי לשרא דימא מסירא ליה ולא יהיב ליה אלא לתרגולתא ברא דמחימן ליה אשכועתא ומאי עכיד ביה כמטי ליה לטורא דלית ברו יישוב ומנח להו אישינא דטורא ופקע טורא ומנקיס סייתי ביורני דאילני ושדי התם והווי ישוב והיינו דמחנמינן נגר טירא בדרקו קינא דתרגולא ברא דאית ליה בני וחפיוה לקיני זוגיתא חיורתא כי אתי בעי למיעל ולא מצי אזיל אייתי שמירא ואותביה עלויה רמא ביה קלא שרייה שקליה אזל חנק נפשיה אשכועתא. ובשמיר הזה היה משה מפתח שמות השבטים על החושן. עוד היו עושין בארבע זויות של חושן ארבע טבעות זהב ונותן בשתי הטבעות של מעלה שהחושן נתלה בהן שתי עבות הזהב והם הנקראים שרשרות ונותן בשתי טבעות של מטה שהן כנגד הדרום שני פתילי תכלת. האפיד רחבו כרוחב גבו של אדם מכתף לכתף ואורכו מכנגד אצילי הידים מאחוריו עד הרגלים ויש לו כבו שתי ידות יוצאת ממנו כארזי לבאן ולבאן שחונרין אותו בהן זהם הנקראים חשב האפוד והכל ארון זהב הכלת וארנמן והולעת שני ושיש על שמונה ועשרים חוטי

(י) עין געין ס"ח.

באר הגולה

כמעשה החושן והיה תופר עליו שתי כתפות כדי שיהיו על כתפות הכהן והיה קיבוע על כהף וכתף אבן שוהם מרובע מישקע כבית של זהב ומפתח על שתי האבנים שמות השבטים ששה על אבן זו וששה על אבן זו כתולדותם והיו כותבין שם יוסף יהוסף ונמצאו כ"ה אות באבן זו וכ"ה אות באבן זו והאבן שהיה כתוב בה ראיבן על כתפו הימנית והאבן שהיה כתוב בה שמעון על כהף השמאלית וכך היו כותבין בסדר הזה (')

ראובן	שמעון
לוי	יהודה
יששכר	זבולון
נפתלי	דן
גד	אשר
יהוסף	בנימין

והיו עושין בכל כהף שתי טבעת אחד מלמעלה בראש הכתף ואחת מלמטה לכתף למעלה מן החשב ונותן שתי עבותות זהב בשתי טבעות שלמעלה מן החשב ונותן שתי עבותות זהב בשתי טבעות שלמעלה והם הנקראים שרשרות ואחר כך מכנים קצות העבותות של חושן בטבעת של מעלה בכתפות האפוד ומכנים שני פתילי חבלת שבשולי החושן בשתי הטבעות של מעלה מחשב האפוד ומורידיו את השרשרות שבטבעת כתפות האפוד עד טבעת החושן העליונה כדי שירדקו זה בזה ולא יוח החושן מעל האפוד. נמצא כשהיה לובש האפוד עם החושן יהיה החושן על לבו בשוה והאפוד מאחוריו וחשב האפוד היה קשור על לבו תחת החושן ושתי כתפות האפוד על שתי כתיפיו ושתי עבותות זהב יורדות מעל כתיפיו מיכן ומיכן מכתפות האפוד עד טבעת החושן ושתי חוטי חבלת היו מרוכסין מתחת אצילי ידיו משתי טבעות החושן התחתונה עד שתי טבעות כתפות האפוד התחתונות ישה למעלה מן החשב : כל אלו המלבושים וכל מלאכתן ופיקדונותן היה תחת יד המסונה החמשה עשר הזה. עוד היה להם שלשה נזברים ותחת ידם כל איצרות המקדש והן היו גובין כל הקדשות ועל כלם היה שבעה שורי המלוכה אשר משרי הכהנים והם היו נקראים שבעה אסרכלין ומפתחות העזרה בידם היה רצה אחד לפתוח לא היה יכול עד שיתכנסו כל האסרכלין מאי אסרכלין אמר כלן

(') הסדר הנמצא במחבר פה הוא ע"פ דעת הרמב"ם בירושלמי כלי המקדש פרק ט' הלכה ח' ועיין בבבא מציעא טז שם שמעון שהרמב"ם מפרש כן דברי ר' חנינאל בן גמליאל כוסה ל"ז ולרש"י שיהיה חמשה עשר עיין בהפסוק על שמונה (כ"ח יוד) ולפיכך הרמב"ם שם בנימן בלא יוד וכן ל"ל כדי שיהיה בכל אבן כ"ה אות ולא כמו שכתב רש"י.

שהוא היה מדבר על כלם וזהו אמר כל ולא היו משיבין על דבריו מפני כבודו.

פרק כ"ג

א. הכהנים היו בותרים מהם חמשה ראשים הנקראים שרי הכהנים שכל הכהנים והלוים של כל א"י ועריהם היו תחת ידיהם הישר האחד וראש מושל על כלם ונכבד כמלך הוא הנקרא כהן גדול והוא היה גדול מכל אתיו הכהנים בנוי וכח ובעושר ובמראה ואם לא היה לו מספן כל הכהנים היו נותנין לו משלהם כל אחד לפי עושרו עד שנעשה עשיר גדול וכשם שהם היו נותנין בו כבוד וגדולה כך היה הכהן גדול נותן כבוד וגדולה בעצמו וזה כבוד היה נותן בו לא היקל את ראשו עם שאר העם ולא הראה את עצמו ערום בבית המרחץ ולא בבית הכסא ולא כשהיה מסתפר ולא היה רוחץ עצמו עם שאר העם ואם היה רוצה שידהצו אתרים עמו הרשות היה בידו.

ב. לא היה נכנס לבית המשתה ולא לסעודה של רבים אפילו של מצוה אבל היה הולך לבית האבל וכשהיה הולך לאבל לנחמו לא היה הולך בערבוביא עם שאר העם והכהנים אלא היה הולך לבד בראש והסנן ומשוח שעבר מימינו וראש בית אב כשסאלו ושאר כל אחיו הכהנים היו מסבין לו כעבדים הסגבים את המלך והיו חולמין לו כבוד גדול והסנן היה אמצעי בינו לבין העם והאבלים וכל העם היו עומדים בצד שמאלו של כהן גדול והיה אימר לאבלים תנוחמו והן היו כב ברוך אותו כפי כחן.

ג. סת לו סת לא היה יוצא אחריו ולא היה יוצא מפתח ביתו או מן המקדש וכל העם היו באים לנהמו בכיתו והוא היה עומד בשורה ומנן מימיני וראש בית אב כשסאלו והיו אימרים לו אנו כפרהך והוא היה אומר להם התברכו מן השמים וכשהיו כברין אותו כל העם היו מסובין על הארץ והוא היה כוסב על הספסל ולא היה קורע על סתו כשאר הכהנים שנאמר (ויקרא כ"ג ו') ובגדיו לא יפרום אלא קורע הוא מלמטה נגד רגליו ולא היה מרבה פרע לעולם (כס) את ראשו לא ירע ואפילו בעת שלא היה נכנס למקדש אלא היה כספר מערב שבת לערב שבת ולא היה מספר בתער אלא בזוג ובית היה לו מיכן במקדש והוא היה נקרא לשבת כהן גדול והפארתו וכבודו שהיה יושב במקדש כל היום ולא היה יוצא אלא לביתו בלבד בלילה או שעה או שתים ביום והיה ביתו בירושלים לא היה זו כשם אפילו אם היה יודע עדות לחברו לא היה סעיד אפילו לפני ב"ד הגדול שבירושלים מפני כבודו שזה לא היה מכבודו שילך ויעד חוץ אם היה יודע עדות למקדש ישראל היה הולך לב"ד הגדול שבירושלים והעיד. לא היה נושא אלכנה כי אם בתולה סעמיו ולא היה נושא שתי

נשים ובוסן שהיה נכנס להשתחות שלשה היו אוהזין בו אחד מימינו ואחר בשמאלו ואחד באמצעים טובות מאחוריו ונכנס להיכל והשתחח וזכין ששמע הסגן קול רגליו של כהן גדול שהוא חוזר ויצא מן המקדש היה הסגן רץ ומדר והגביה את הפרוכת שלפני השער מלפני הכהן גדול עד שיצא ואחר שיצא נכנסו אחיו הכהנים להשתחות ויצאו.

ד. בכל יום שהיה רוצה להקטיר את המסורת היה מקטיר והיה נוטל חלק בראש בקדשי המקדש כולן כיצד כשהיה רוצה היה אומר זו חרמאת שלי זו האשם שלי ולא היה עובר בפיים אלא בכל עת שהיה רוצה להקריב היה מקריב ובקדשי הגבול היה כשאר כהנים.

ה. ובוסן שהיה הכהן גדול רוצה להקריב היה עולה בבבש והסגן מימינו הגיע למחצית הכבש אחו הסגן בימינו והעלהו והושיט לו הכהן שהוא היה מולך את ראש העולה האברים שבירו היה סומך עליהן וזרקן לאש וכך היו מושיטין לו שאר האברים כל אחד ואחד היה נותן האברים שבירו לראשון והראשון היה נותן לכהן גדול והוא היה סומך וזרק לאש ואם היה רוצה היה סומך בלבד וכהן אחר היה זרקן לאש ולא היה שם סמיכה לאברים אלא לכהן גדול בלבד מפני כבודו שכל המסכות היו נותנים בבעלי חיים בלבד.

ו. כהן גדול זה שהיה בן שלש עשרה שנה ויום אחד היה כשר לעבודה במקדש אבל אחיו הכהנים לא היו מניחין אותו לעבוד במקדש עד שהיה בן עשרים שנה ולא היה נכנס לעזרה לעבודה תחלה אלא בשעה שהיו הדיוט אומרים שירה ולא היה עובר הוא או כהן הדיוט תחלה במקדש עד שהביא עשירית האיפה משלו והיה עובר בירו שנאמר (ויקרא י' יג) זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה' ביום המשת אותו. ואם לא הביא עשירית האיפה בתחלה ועבר עבירתו כשרה וזה היה חומר בכהן גדול מכהן הדיוט שבהן הדיוט לא היה מביא בתחלה חנוכו לעבודה אלא עשירית האיפה אחת בלבד והכהן גדול היה מביא שתים אחת כשאר כהן הדיוט והשנייה לחנוך כהן גדול בלבד חביתי כהן גדול שהיה מקריב בכל יום ופעשה שלשתן שזה.

ז. כהן גדול זה לא היה נעשה על פי בית דין של שבעים ואחד והיו מושיחין אותו בשמן משהת קודש והיו מלבישין אותו בבגדי כהונה גדולה שנאמר (ויקרא ל"א י') והכהן הגדול מאחיו אשר יוצא תומר ובבית שני שלא היה שם שמן המשתה שאנשי בית ראשון נגזו אותו עד זמן המשיח שיבא ויגלה מקומו ויחזיר דימשה בו כהנים גדולים לפיכך לא היה להם בבית שני אפילו ספה מסנו למשוח בו אלא היה מרביץ לכהן גדול בנדים בלבד והם שמונה בנדי כהונה גדולה והיו קוראין לכהן גדול של בית ראשון כהן משוח ולזה שבתית שני מרובה בנדים ואין בין כהן משוח למרובה בנדים אלא פר הבא על כל המצות שהכהן משוח היה

מביא פר על כל המצות ואם שנג בהן שנאמר (ויקרא ל' ג') אם הכהן המשיח יחטא ונוסר מה שאינו כן במרובה בנדרים אבל לשאר דברים השווים הכתוב שנאמר (ויקרא כ"א י') והכהן הגדול סאחיו אשר יצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבוש הבגדים.

ח. כיצד היו מרכין אותו כבגדים היה לובש שמזנה בנדרים ופושטן וחוזר ולבשן לאחר שבעת ימים יום אחר יום שנאמר (שמים כ"ט ל') שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו מבניו וכשם שריבוי בנדרים שבעה כך היתה המשיחה שבעה ואם לא נמשח או שלא לבש הבגדים אלא פעם אחת נעשה כהן גדול לכל דבר אלא שהמצות היתה שבעה. לא היו מרחצין אותו או לא היו מלבישין אותו לשם כהן גדול אלא ביום שנאמר (ויקרא י' י"ד) ביום המשח אותו ולא היו ממנין שני כהנים גדולים כאחד.

ט. השר השני שהיה בכהנים הוא הנקרא סגן הכהנים והוא לכהן גדול כמו משנה למלך והוא ממנה על כל הכהנים והלויים ועל עריהם ומגדליהם ועל כל נחלתם והוא היה עומד תמיד לימין כהן גדול. השררה השלישית שבכהנים הם הקתיקולין והם שני שרים והם לסגן כמו שהסגן הוא לכהן גדול. השררה הרביעית שבעה שרי מלוכה אשר לכהנים והם הנקראים שבעה אמרכלין והם תחת ידי הקתיקולין אשר לסגן של כהן גדול. השררה החמישית הם שלשה גזברים הכמונים על כל איצרות המקדש ועל נדרים ונדרות העם אשר לכסף לכסף ואשר לזהב לזהב ואשר לקרבן לקרבן הכל היה תחת ידיהם והם היו תחת שבעה אמרכלין השר הששי הנכבד הוא השר הצבא אשר היה לכהנים והוא הנקרא כהן משוח מלחמה ותחת ידו שרי אלפים ושרי מאות ושרי עשרות משרי אחיו הכהנים ומסע ה' והוא הכהן המדבר אל העם במלחמה ואשר בידו זכיר אחיו הכהנים חציצרות התרועה והוא הכהן המוליך הארון הקודש עמו במלחמה והוא הנמשח בשמן המשחה במשיחת הכהן גדול והוא היה מוליך עמו במלחמה את האורים ואת התומים לשאול בהם ואם ישיאך לבך לומר שהם שלחו במלחמה כל כהן גולם שהודמן להם אלא יודע שהשיאך לבך על שקר אלא היה זה הכהן משוח מלחמה איש גבור חיל סלומה מלחמה איש יודע ספר חשב ונכון ובעל תחבולה כאשר נכון לכל איש שר וצבא כמותו.

פרק כ"ד

א. קודם שקרבו אל המלחמה צוה הכהן המשוח זה להכריז בכל המדנה מי האיש הירא ויך הלבב ילך וישוב אל ביתו או מי אשר ארש אשה ועדיין לא לקחה או נסע כרם ולא חללו או בנה בית ולא תנכו ילך וישוב אל ביתו כדכתיב (דברים כ' ט') מי האיש הדא ודך הלבב ילך

וישוב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו וגומר והעמידו אנשים במלחמה מאחריהם וכל המבקש לחזור מהמערכה שלא מן התורה היו אותן אנשים הורגין אותו שהתחילה נפילה ניסה שנאמר (שמואל א' ל' ז') גם מפני הפלשתים וגם מפני גדולה היתה בעם ולהלן הוא אומר ויניסו אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו על כן עמדו על מקומם כחומה כצורה נגד האויב שנאמר (סוף מ' י') אני חומה ושרי כסגירות והיו לוחמים באויביהם עד אשר השמידם ה' מפניהם ונתקיים בה ויכחשו אויבך לך ואתה על במותימו תדרוך כאשר עשה יהושע לחמשה מלכי האמורי.

ב. כשהיו באים למלחמה השר הצבא שלהם שהיה תחת יד הכהן המשותף היה מסדרם במקדש הכהן בסדר ארבע סתות כדרך שעשה משה לישראל בסדר ויהי מעמיד אותם במקום גבוה ובמקום שלא הוריה השמש בעיניהם פן יכו בסגורים ולא יראו האויב מפני השמש הורחת בעיניהם והיו קדושים וצנועים במלחמה לא ראה איש בחברו עדות דבר וכאשר יצא אחד להסיד את רגליו היה מנסה צרכו בארץ ברכתיב (דברים כ"ג י"ג) ויהי תהי לך על אוניך.

ג. לזה הסדר של ארבע סתות הורו כל חכמי אומות העולם שכל אומני הסדר אשר מלאו ממנו כל ספריהם לא מצאו סדר נאה ונכון ומעולה בסדר חניית הדגלים שבסדר החנייה הזאת היתה ברבוע ובאמצעיותו היה כמו עיר מבצר ועמדו בו המלך והאנשים הנכבדים והכועלים ומלפניו ישבנו אנשי המצבה ומהצדדים יצפנו ויהיו כמו חומת ברזל כל אנשי המלחמה בחרבות וברכחים למתת ולמסתור מכל איש צר ואויב.

ד. הרומים הראשונים שימדו עיר רומי הקדומה מרם שידעו לתקן המתנות כחנייתן וסדר הלגיונות כתקן לא הצליחו לכל אבל אחר שהבירו הנזק המגיע לכל אימה שתיהם בערבוביא ובלא סדר הערובי וחלקו כל הלגיונות לעשות הכורות וכל הכורה להמשיך חלקים וכל חלק להמשיך ועשרים אנשים וכן עשה משה לישראל בסדר חלק המתנות לארבעה דגלים וכל דגל לשלושה שבטים וכל שבט לבתי אבות וכלם לארבע חלקים והם שרי עשרות שרי המשיך שרי מאות שרי אלפים הרי ארבע חלקים וכמו שמשנה רבינו ע"ה נשא גם האחד גדול ופרוס לרוח לשלשה שבטים משותפים כרי שיראה מרחוק ועוד עשה שני נסים אחרים קטנים ממנו לשמש כל אחד ואחד מהשבטים שהיו בהברתו כמו כן עשו הרומים כפי מערכת משה ועבשו הוסיפו נסים רבים של כל מאה ושמונים איש הוסיפו גם אחד והוא שלא לצורך ודי היה להם סכום הנסים שלמה לנו התורה ולא זו בלבד עשו הרומים כתורתנו אלא כקרבם אל המלחמה הלכו בעקבות התורה והעמידו להם אנשים חכמים ונבונים ככהן משוח מלחמה שלנו שידבר באוני העם דבריו טובים לחזק את לב הירא ורך

הלכב מן יהפך עורף ולא פנים לאויב וימס לב אנשי המלחמה כלבבו כאשר צוה משה לעשות כהן משה מלחמה שידבר אל העם.
 ד. לסדר הדגלים אלו סדרם הכהן המשווה בעת אשר יצא למלחמה ומהו ענין הדגלים שהם לעזרה לאנשי המלחמה להורות להם מרוחק בעת הצורך אנה ילכו ואנה יפנו להלחם אחרי נושאי הדגלים. בוסנים הקרמינים היו האומות תוקעין בחצוצרות ונאספו אליהם כל גבורי החיל להלחם ביחד זה עם זה גבורים מול גבורי האויב ואם נפלו הגבורים היו נופלים חללים בכל מחניהם אחר שנהרגו גבוריהם מלפני מלחמתם וכמו זה עשו פלשתים העמידו גלית הפלשתי לפניהם כדי להמיל איכה ויראה על המחנה שכנגדם ולפיכך כשנפל הפלשתי נפל כל מחנותו. עוד היה דרכם האיש אשר היה עומד בראש מחניהם היה בעל צורה רחבי שכמה וגבוה קומה וכפוסבי כסול ריגה וישועה והיו מלבישים אותו בתפארה לבושי ברזל חדשים לכנים וגם חרב חדשה חגור על מתניו ולא היו מציירין שום ציור על השריונות או על הסנן עד שעשו באויבים דבר של גבורה הנגלית חזקה וברכה והכניסו הגבור הזה להיכל עכו"ם שלהם שבהם היו מצויירים על הכותל השמש והירח והכוכבים וכל צבא השמים וקף הגבור מצבעותיו נגד עבודה זרה זאת ונשבע בה שלא ימושו אלו השריונות והמלבושים מעליו עד שידעו כל העם סקצה סכחו הגדול וידו החזקה. אחר שנשבע כך כתבו אותו בספרי הפרשים הנכבדים והחזקים ונתנו לו רשות לרכוב על עיד בן אתונו עם שרים רבים ונגידים ויפתחו לו כל השערים עד כי הביאו לו בהיכל מלך בתורה וקול זמרה ואח"כ היה נגינתם כל היום לערוך מלחמה להתפאר ולהראות גבורות הגבור והגבור מתפאר שיהיה פלוגי הגבור שכנגדו ולפיכך כתיב אצל גלית ויאמר להבות את דוד ונהפך ויכתו דוד.
 ו. עוד היה דרך האומות הקדמונים שהיו משתמשים במרכבות בשעת מלחמה לקלל כדחיפת הסוסים עם המרכבה כל עם האויב ולהכות בכלי זין אשר ביד הגבור שהוא על הרכב האנשים הלוחמים נגדם בשורה ובקבוצ בנף אחד שכשנפחדו זה מזה נקל להפילם חללים חללים והמרכבות האלה מהן היו של עץ וסוס אחד מושך הרכב ומהן היו של ברזל ושני סוסים חזקים יריצו אותו.

ז. והיו צורת המרכבה ומעשהו שהוא פרוץ סכל צדדיו ואין לו מסכה ואין לו אלא שני אופנים וברכב מבפנים כנגד הסיסים בנה מקום כיורד לשבת עליו כשרצה הגבור לנה כי היה עיף להורגים היה יושב בו מעט עד שהשיב רוחו בקרבו ובירו היה סוף והוא הרב של שתי פיות להכות מעל המרכבה באויבים ועל המרכבה היה גם כן קרדמות ופטיש ברזל לפצוע סוח הלוחמים כנגדם והיה נ"כ שם כדורי ברזל ואבני סלע וכפי הצורך היה משתמש בכלים האלה פעם באחד פעם בשני כפי מה שהורסן וכמהני המרכבה היו שני רכבים ולא היו יושבים עליו כסננה

אלא היו רוכבים על הסוסים המושכים הרכב ובידם האחת היו מנהיגים הסוסים במתן ודמן כמשפט ובידם האחרת היו גם הם לעירות הגבור שהיו מכים באויבים בכל כלי משחת וגם בברזלים תחדים שעל עקבות הרכבים היו מכים בכרס הסוסים למחר מרוצתם עד שהיה הרכב הזה חזק מאד אף לו ערך כי היה עליו שלשה גבורים מכים בלוחמים כאחד ולפיכך פרעה כשרצה להלחם בישראל מרוע לבבו ומשנאתו אותם לא בחר ברכב אשר לו סוס אחד אלא הביא עמו רכב של שני סוסים ושל שלשה לוחמים דכתיב (שמות י"ז) ושלישים על כולו.

ח. והכהן המשוח בראותו כי קרבו למלחמה צוה לשר הצבא שיערוך עם ה' למלחמה ואף היו עומדים ועורכים מלחמה נגד האויבים זה היה משפטם ועריכתן שאם היו שנים עשר (אלף?) איש למספר שבטי בני ישראל והאויב שכנגדם היה כמאה אלף איש חלק אותם לחמשה חבורות כדרך שהיו במדבר השתי חבורות הראשונות היו כל אחד של אלף איש וכן היו השתי חבורות האחרונות והחבורה האמצעית, היה של שמינת אלפים איש ולכל אלף איש נתנו ארבע חצוצרות וד' תופים ותתופים היו משמשים שברגלי והחצוצרות שמשו לרוכבי הסוסים שכך צוה השם יתברך והרעותם בחצוצרות על הצר הצורר אתכם וכתיב (דב' כ' י"ג י"ד) ויפנה יהודה ויצעק לה' והכהנים מהצצרים בחצוצרות ולכל מאהים וחמשים איש היה להם חצוצרת אחת ותוף אחת חצוצרת ותוף חצוצרת ותוף חצוצרת ותוף חצוצרת אחת לפני העם ואחר החצוצרות היה נעמד שר האלף מצד ימין ומשנהו שהוא במקום שר האלף אם אינו שכ היה עומד בצד שמאל ושניהם היו מלוכשים בשריונים טובים וחזקים וכובע נחושת על ראשם והחרב על ירכם וחרב שלופה הנאחו בשתי ידיה היה על כתף כל אחד. בשורה הראשונה של אנשי המלחמה היה עשרים אנשים בשפודים מלוכשי שריונים והמגן על זרוע שמאל והרבותם על ירכיהם לעזר ולמשמרת שר האלף ומשנהו ואחריהם היו השורות של נאנשי המלחמה עשרים ושנים איש זה אחר זה עד כלות מאהים וחמשים איש לחבורה הראשונה וכסדר היה היתה לחבורה שאצלה וכן לשלישית ולרביעית נמצא עומדים שמונים אנשים לרוחב השדה מחבורה הראשונה של אלף איש עם חרבם וקשתותם ובכל עשרים איש היו שני שרי עשרות אחד לצד ימין השורה והשני לצד שמאל השורה כדי שיוכלו לראות אם להפנות על ימין או על שמאל כפי צורך המלחמה.

ט. קודם שהיו מגיעים אנשי המלחמה למכום חמש מאות עשו שלשה שורות האחרונות של שמינים רמחים בכל שורה א"כ היה מספר הרמחים ההולכים אחר שלשה שורות הראשונים שולשי חרב מאהים וארבעים רמחים ואחריהם היה הולך נושא הדגל המלוכש בשריונים וחרבו על ירכו. ועל הירחולכים חמשה אנשים עם החרב הנלקח בשתי

ידים שלופה על שבמם וכמו כן בצד שמאל לעזרת נושא התגל שלא יקפצו האויבים פתאום במלחמה ויגולו הרגל מרגושאו כי בזה יש להם שמחה גדולה כמוצא שלל רב כי אם אין דגל לעם לא ידעו אם להימין או להשמאל מי הוא האויב או האויב אחרי שאין סימן לחבורתם ונתבטל מלחמתם ויש להם לנום. ואחריתם היו הולכים עור שלשה שורות וכספרם כבתחלה מאתים וארבעים רמחים ואחריהם שלשה שורות של שולפי חרב כספר שלשה שורות הראשונות וחיה ספרם אלף חלוצי צבא נוסעים ראשונה לדגליהם ועמם שר האלף ושר הספר נוסעים ראשונה לדגליהם והספר הוא הספר השורות של אנשי המלחמה על מקומם (ברנינמי בלעז) והשר ההוא היה עובר תמיד בכל שורה ושורה להעמידם על כדורם.

י. אחרי האלף איש שעברו היו באים אלף איש בשנים כמנינה הראשונים כך היה מנינה השניים ואחריהם היתה באה תחבורה השלישית של שמונת אלפים אנשי מלחמה ולמניהם י"ב חוצצות וי"ב תופים בשורה כאמור. אחריתם מנינה שר הצבא ורעהו מויתים וכמקום חרב שלופה של שתי ידים היה על שבמם כידון והסלך או השר הצבא עצמו לא בא במערכה וכמו כן יועציהם ותכניהם כי היו עומדים במחנה סן הצד עם אנשיהם במקום חזק וגבוה משם היה הסלך ושר הצבא רואים איך יוריד העם ועל איה מקום יתחלו להלחם או אם לעסוד ואם לנום. וזולתו היו בעורים בתוך המלחמה כי השר הצבא היה חכם וסלוד הגדול שבמלחמה לפיכך נתן יואב את אוריה בראש המלחמה החזקה את אוריה נתן אבל יואב עצמו לא היה שם במערכה אלא כן הצד במקום חזק עם אנשי גבורי היל לא היה לורם אלא שר הצבא לקראת שר הצבא וכמו כן סלך לקראת סלך והסלך היה שוכן במקום חזק כמו פרסה או שתי פרסאות במערכה עם אנשי נכודי חיל ברכתיב והוא לא ילין בתוך המחנה והיו השלוחים הולכים תמיד סלך למערכה ומהמערכה לסלך ואל המערכה לא בא הסלך פן יכבה את נר ישראל.

יא. על צד ימין של מנינה היו כספר הנאמר בנושא הרגלים ואחריהם שלשה שורות זו אחר זו כולם שולפי חרב ונושאי קשת ומגן כל שורה מהם היתה רחבה ארבע מאות ושישים איש ואחריהם שלשה שורות של קולעי הקלעות הוורקים באבנים גדולות מאד ואם היתה האבן פיגעת באיש היה הותך את ראשו. ממנו או נפל כריסו ובני מעיו ממנו והולכים בכת האוויר עד למיתוק כי הם היו מלומדים קלעים אל השערה ולא יחטאו. יוסף בן נרין בעוד שהוא היה כהן בשות מלחמה כאשר היה עומד על חומת יורפת עם עמו נגר חיל אסמנינים קיסר רומי המצירים על עיר יורפת ורק אחר בקלע אבן אחת על החומה והיתה עומדת שם אשה מעוברת כאשר באה האבן בכת כף הקלע פגעה בכרם האשה ובקעה כרסה ונפל עברה ממנה והולכו עד הצי פרסה כן העיר עוד בא אבן

אהת ופנעה באיש שעל תזוכה ונמל ראשו כסני והוליכו האבן עמו עד למרחוק.

יב. אחריה היו באים כמי כן ששה חצוצרות וששה תופים ואחריהם האיש הנושא הדגל הגדול ומימינו ומשמאלו בכל צד חמשה אנשים מזוינים כאסור ואחריהם שלשה שורות כל שורה של ארבע כאות וששים איש כולם סלובשים שריונים נושאי כידון ורוסח ואח"כ . . . (י) שורות של ה' כאות וששים עם עשר המסבכים לשר האלף ועם העשרה המסבכים נושא הדגל יעלה בספרם ארבעים אלפים איש אחריהם היו באים ארבעת אלפים איש האחרונים כבעשה הראשונים רק אלו מימינים ואלו משמאלים ואחרי חבורות אלו של שכונת אלפים באו השתי חבורות של אלף אלף איש בראשונים וכאשר עמדו כך עם כלי זייניהם כין בסינו רצה לומר איש שולף חרב עם איש שולף חרב צוה השר הצבא שיחליפו זה עם זה כיצד היו כבואים איש נושא כידון או רוסח ואצלו היו מעמידים איש הקולע ואצלו איש שולף חרב ואצלו איש מושך בקשת ככה עשו עד כלות השורה והיה כאשר בא האויב לנגדם ברכב ובמסוסים או אלו עוררו הניתם לנגדם ואלו לחבו בתרבות ואלו זורקים הצים ואבנים כחול אשר על שפת הים לרוב עד אשר לא ירע האויב להשכר מכמה כלי זין אשר נפלו עליו ברנע אחד וכאשר עיפה השורה הראשונה הלכה לאחריה וקרבה השורה שנייה ואחר זה שלישית עד שהיה נשלם הששה שורה הראשונה היתה אחרונה וחמשה חבורות אלו היו להתליש האויב. אלף איש היו עומדים מצד ימין האויב ואלף מצד שמאל האויב ושמונה אלפים איש מאחוריהם באמצע והיה כאשר עיפה נפשו האויב כאלפים איש הראשונים קרבו השכינת אלפים איש אנשי כנוחה והכו באייבים מבה רבה והאלפים היו שומרים הסתנה לבלתי בא האויב מאחריהם ואם היתה מלחמה חזקה זכבדה קרבו אנשי המלחמה מקצה וילחמו במקצוע שכנגדו כזה

* *		* * *		* *
* *		* * *		* *
* *				*
* *	* *	* * *	* *	* *
* *	* *	* * *	* *	* *
* *	* *		* *	* *
	* * *		* *	
	* * *		* * *	
	* * *		* *	

(י) פה נמחק מבה אחת בכלי אולם לפי התחטן מלאה שהיו מ"ז מוכה ועד חלק לשער חל מוכה.

כדי שיכלו לזרוק החצים והאבנים מכל הסתנה כאחד ולא יזיק איש את חברו ולפי סדר האויב היו עורכים סתנותם בהרף עין פעם כך ופעם כך כי היו מלומדים על כך שנאמר ללמד בני יהודה קשת (ממולל ב' ל'').

יג. סביב הסתנה עשו חפירות וחריצים כדי שלא יכול האויב לבא עליהם פתאים והיו עושין סוללות נגד האויב לעכד עליהם ולירות ממקום נכוח זה בחצים ובאבנים עד למרחוק שמצאום בחכמתו עזוהו סלך יהודה והיה להם הלילה למשכר והיום למלאכת החפירות והסוללות לא היה אחד מהם יוצא מהיץ לסתנה או להכות האויבים אם לא ברשות וברצון השר הצבא שלהם והיא היה בוחר מהם כל איש גבור חיל ונתן להם כלי זיין טובים והיה אובר להם דעו כך וכך הם פנום האויבים לכן כך וכך לכו לנגדם ובשובם מהכות האויבים היו קצת מהם ישנים במסתנה בלילה וקצת מהם עמדו על המשמר ואחר כך עמדו הישנים וישבבו תנעורים ככה עשו כל הלילה שעה אחר שעה חה אחר זה. כל הלילה בתוך הסתנה היה להם נרות רבות או אש שיאיר לכל בני המלחמה ולאנשי הסעבה כדי שיהיו יכולין לשמור את עצמם מהאויבים ועשו מבוקות מחבלים סעשתן ומקנבים ועשו הקנבוס זפת ונפרית וחלב שור ושעוה ושרף לכל אחד משקל שוה ושמו אותם על ענפי עץ ארוכים וקופים במקומות הרבה והאיר להם בכל הסתנה. הרומיים הקדמונים היו משתמשים בעצים עגולים כשרביטים כרמות חצים שבראשם היה תקיע בברול חזק כסין חצרות ארוכה שנים עשר ספחים מלאה בנעורת של פשתן מטובלת חיטב בנפרית בעטרן ובנפט וכשמן שרפה מוצתה באש ומכח קשת נחושה היו זורקים העצים השרופים האלו מן הקשת במקום חצים על האויבים והיו שורפים בכל מה שנגעו וכן היה מנהג בני יהודה לירות כן מחסנדלים הנכוהים לסתנות האויבים. הכורך אור ושר הצבא שלח אנשים נאמנים לרנל את סתנה האויב החזק הוא אם רפה כאשר צוה משה לרנל את הארץ וכוה ידעו כדת מה לעשות באויב והמרגלים עשו לפי אשר צוה השר הצבא לא הפילו דבר מכל דבריו ארצה עד שידעו מקום סתנות האויב ולפעמים שבו אנשים מאנשי אויב והם גלו להם באזה המקים אשר חנו סתנות בדכתיב ברוד שאמר לעמלקי תתורידני אל הגדוד וכאשר ידעו היטב סתנות האויב ומה שזווסם עליהם לעשות אסף השר הצבא כל חבורות אנשים גבורים ובעלי זרוע עורכי סנ וצנת עם כל יתר כלי המלחמה אחד מהם הכה על עשרה ועשרה על מאה ומאה על אלפים ואלפים על רבבות כדכתיב (ממולל ב' י"ח) הכה שאול באלפיו ודוד ברבכותיו והוא היה עורר חניתו על שמונה מאות הללכפעם אחת ויקימו בחצות לילה באישון חשך בחשאי ולא היה נשמע מהם אפילו קול רגליהם כדי שלא ירגיש האויב שבאו עליו והיה לבם כלב הארית וקלים ברגליהם כאחד הצבאים כאשר יראה הנשר והיו נוחים לפסץ כאיל על הסוללות בחכמת תרבת

באר הגולה

היה בידם אז אלא חרב וכרן לבד וצעקו על הסוללות כאלו היו אליהם רבבות ועשו מהומה גדולה במתנות האויב והכה איש את רעהו והם ידו עליהם כסל (במלם?) אשר על פני הארמה והכו בהם מכה רבה כאר כאשר עשה אברהם דכתיב (נחשם יד) ויחלק עליהם לילה וכאשר עשו יחננה ונושא כליו.

יד. ובלילה כשהיו הולכים היו מלובשים בחלוקים לבנים על השריונות וכרסי דברול וצינף לכן על כובע נחושת כדי שיכירו זה את זה בלילה ועל ידי החלוקים אשר היו עליהם נפל פחדם על העמים ולמדו החלק לכן זה מאברהם דכתיב ויחלק עליהם לילה.

מז. בעת הליכתם לילה למתנות האויב היו הולכים במהירות רבה והיו דבר גדול במלחמה דכתיב ויבא עליהם פתאום כל הלילה ויכם מכה גדולה כנבערן וכיון שהיו יראים פן יסוככו אותם האויבים מפנים ומאחור היו עושים אורב חוק מאחריהם והיה להם סימן עם האורב לכשיראו כך וכך יקומו מהאורב ויכו השונאים מאחריהם ואולי יהפכו ויכו האויבים מלפניהם ויהי להאויב המלחמה מפנים ומאחור ויפלו לפניהם כאשר עשה יהושע לאנשי העי ולמלכיהם ואם היו נסגרים בשתי מהנות אויבים והם היו באמצע או היו לוחמים בחזקה לפניהם ולא פנו עורף והאורב מאחריהם בא והכה את האויב אשר היה בא מאחורי הראשונים והפילו חללים חללים אלה מזה ואלה מזה דכתיב (שמואל ב' י"ט) וירא יואב כי היתה אליו פני המלחמה ויערוך לקראת ארם נוסר ואת יתר העם נוסר ויאמר אם תהוק סתנה ארם נוסר וילחמו בחזקה ויכו אותם וינף סתנה ארם לפני סתנה ישראל.

מז. כשהיה היום לעשות מלחמה עם אויביהם עם כל כלי זייניהם ואשר עמדו כסדר אנשי המלחמה שורות שורות ונגש הבקן משוח מלחמה ראש על כל שרי הצבאות ושר הצבא אשר לעם עשה הכל על פי הבקן המשיח השואל באורים ותומים ואתו ארון אלהים והוא היה במקום פניהם בן אלעזר הבקן אשר היה משוח מלחמה במדין ובידו חצצרות התרועה וירכב בתוך המהנה וירבר אל העם (') שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם ולא על אחיכם לא יהודה על שמעון ולא שמעון על בנימין שאם הפלו בידם ירהבו עליכם דכתיב (דניאל ב' כ"ח מ"ו) וכל מערומיהם הלבישו כן השלל וילבשו וינעלו ויאכלו וישקו ניסר אבל עבשו על אויביכם אתם הולכים שאם הפלו בידם לא ירהבו עליכם ואל תאמרו מי הם הבאים עלינו הלשים וינעי כה אין הרבר בן כי לכם כלב האריה חוקים הם ולא חלשים אבל רעו כי הם עם גדול ורב מאד מבם

(') כל הלשון כזה ומלא סופה מ"ב ע"ל ועיין שם נל כפרק משוח מלחמה והמלא כדכתיב דברים שאלחמו נסר.

באר הגולה

עא

כלם לובשים שריונים וכובע נחושת על ראשם ומצחת נחושת על פניהם ולהם חשבונית מחשבת חושב לירות במסתרים ובנלוי באבנים גדולות למרחוק הורגים הרבה בוריקה אחת ולהם חיות שונות פילים רבים וסוסים רכב לאין מספר קשתות כידונות ורמחים דגלים קרנות תריסין קלנסין (*) ויוסף הכהן המשוה לדבר אל העם לזרזם שלא יתנו מהרבה ושלא ילחמו בבלי דעת והשכל ושלא יבזו החיל הבא עליהם אשר כונן להשחית סן יפלו בידם מחמת סבלותם ואם יתנו מאויבים כראוי ויכינו לבם לשמים ויתפללו לה' שיושיעם מיד שונאיהם וינאלם מיד אויביהם ולא יבטחו על כחם וגבורתם וסלסם ה' מיד אויביהם כי לו לבדו הישועה ולו עצה וגבורה להדביר עמים תחתינו ולאומים תחת רגלינו. כדברים האלה דבר הכהן משוה מלחמה לכל אנשי הצבא להזהירם ולא להבהילם ויוסף לדבר אליהם הכהן משוה מלחמה אשר בידו הצצרות התרועה אל ירך לבבכם מפני צהלת הסיסים וצחצוח חרבות אל תראו מפני הנפת התריסין ושפעת הקלנסים ואל תחפזו מקול הקרנות אל תערצו מקול הצוחות כי ה' אלהיכם הוא ההולך עמכם הם באים בנצחוננו של בשר ודם ואתם באים בנצחוננו של מקום פלשתים באים בנצחוננו של גלית מה היה סופו נפל בחרב והם נפלו עמו בני עמון באים בנצחוננו של שובך מה היה סופו נפל בחרב והם נפלו עמי ואתם אין אתם כן כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם הוא יחשיע אתכם וישמיד את אויביכם מפניכם כי הנה ביד ה' להושיע אתכם בלא חרב ובלא חנית אבל אלהיכם הוא מבקש מכם שתאמצו ותחזיקו ברכים בדרך כל הארץ ועתה עלו ואל תאחרו וה' הצליח את דרככם הכינו לבם כל כלי הנשק להשמיד ולהרוג ולאבד את כל חיל העם הבאים נגדיכם אבל אין לכם לחזור אחר הפילים והנמרים והאריות וחיות רעות להביאם במלחמה כגוים האלה הבושתים בהם גם הניחו ריבוי המרכבות והסוסים שלא תעברו על החורה דכתיב (דנחם י') ולא ירבה לו סוסים כתיב (ישע' ה') וסימיהם תעקר ומרכבותם תשרוף באש ואם בחר ה' בכל אלה לא היה מינע איתם מכם וגם אל תבטחו בחניתות ובקרקהאות של ברזל שמכסים כל הראש והפנים ולא יניחו רק שריטה אחת צרה ופתוחה נגד העינים לראות משם פני אויב הואיל כי נכונית הן בלבד לפרשים מוויינים בחרב ובחנית ובכריסי ברזל ובכתי שוסים וזרועות וידים לשושים בנחושת ובברזל המכסים כל גופם עם מנן וצנה להלחם כן במרוצת הסוסים מוויינים על המצח ועל החזה לקראת פרשים אחרים מוויינים בחרב ובהגית כמותם הרצים במהירות כאשר יראה הנשר לעומתם ופועים זה את זה וידור אפר (שמואל ב' כ"ג) ונחת קשת נחושה וזרועותי

(*) קלנסין היינו נענור שממיתים קול היינו קול גם המנע למחזק נקלס קי. מלכי הגוים.

אמר רוד כשהייתי מצליח בסלרמה לא הייתי כמתהלל בנבואתי אלא הקב"ה נתן כהל' בי לרדוד קשת נחושה כן אתם אל התהללו עצמיכם בנבואתכם אלא בנבואת הש"י המושיע והפודה אתכם מכל צרת ית'. ויהי ככלות לדבר אל העם צוה שיתפללו אל אלהי אבותיהם אישר ברא את השמים ואת הארץ אשר בידו העוון והמסשלה והיכולת להציל אותם מיד שונאיהם מיד היו תולים את עיניהם לסרוס והיו משעבדים את לבם לאביהם שבשמים והתפללו אנא ה' אלהי אבותינו הסה אונך וישמע הפילתנו אשר אנחנו מתפללים לפניך לא על צדקותינו אנחנו נשענים כי על רחמך הרבים שתצילנו מיד הערלים האלה עובדי פסילים ופשתחיים אל האלילים הבוטהים באל אשר לא יוכל להושע האומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתי אסרו לנו ונלחמה בבני אברהם יצחק ויעקב ונכתידם כגוי ולא זכר שם ישראל. ועתה ה' זכור ברית אברהם ועקדת יצחק לידידך ותסיבית יעקב לשוכרי תורתך אשר באו היום עד כשבר והמים הודונים הגיעו עד נפשנו סבבנו נס סבבנו באמרם אלינו כל היום איה אלהיכם יקום נא ויצילכם מכף ידינו ואם זרוע כאל לו ידעם עלינו בקול רעם נבורתו ויושיע אתכם מנבואינו אלה. ועתה ה' אלהי שמע לגרופים האלה אשר תרפוך העמים הערלים האלילים ולמענך ולשמך הקדוש הגדול הנכבד והנורא עשה והצילנו מכף כל אויבינו הקמים עלינו כי אנו עסך ואתה סלכינו. ואם הטאנו לפניך לא להכעיסך נתכוונו אך כי יצר לב האדם רע מנעוריו סלה וסהל לעונינו ולהטאתנו ואם תבקש להמיתנו הרוג נא אותנו עתה ובידך נפול ולא בידי הערלים האלו המתהללים באלילים ופשתחיים לפסילים ושמע נא הפילת עמך הביטחים עליך והכפצים על ישועתך ותרחם עלינו כרחם אב על בנים ותשמע הפילתנו כי עתה שומע הפילת כל פה ברוך אתה ה' שומע תפילה.

יב. כל דברות הכהן ותפילתם היה בהשכמה הבוקר קודם שהעריך והסדיר האויב כהנותיו ואחר התפלה והתהנה והתורות הטאתם ענה הכהן המשוה בקול גדול שמעו נא אחי הלחמו בנבואה כי יעתה ה' קולכם וישמע תפילתכם השמים ויסלה לאשמותיכם ויהן את אויביכם הקמים עליכם נגפים לפניכם בדרך אחר יצאו אליכם ובשבעה דרכים ינוסו לפניכם. ויחל הכהן לתקוע בהצצרות התרועה אשר בידו וכשמוע כל העם מקצה את דברי הכהן וקול ההצצרות אשר בידו צעקו בקול גדול ותבקע הארץ לקולם וככה צעקו התרוקי נא אחינו והיו לאנשים ונלחמה בעד עכנו ובעד ערי אלהינו פן נעבדה לאנשים הרשעים האלה המתרפים את אלהינו שבשמים ולנו. מיד הניפו הרגלים של כל הכהנות ויתקעו כל השופרות וריעו כל ההצצרות ויכו כל התופים ככשפט ותהום כל הארץ לקול התרועה גדולה ויבהרו ויעלו ולחמו בשונאיהם כאיש אחד ויכום ויכתום עד בלתי נשאר לאויב שריד ופליט.

ב. ויהי כשמוע האויבים את קול התרועה הגדולה אשר במחנה העברים ויענו זה לזה ולא ידעתם כי אלהיהם הוא ההולך במחנותם להצילם. והוא האל אשר הכה את מצרים בכל סכת בערים ובבתים ובשרדות ובמדרבות והוא ירעם עלינו בקול אדיר וחזק ויפחדו לנפשותם כדכתיב (שמו"ל ד' ח') אוי לנו כי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה. כיון שהיו ישראל מנצחים האויב היו נותנים תורה חסדה לאל אשר בשמים על כי הושיעם מיד לוחציהם כדכתיב (מלכים ל') נרננה בישועתך ובשם ה' אלהינו נרגל גומר וכתוב ויעץ המלך אל העם ויעמד משוררים לה' גומר ויהודה בא למצפה גומר וביום הרביעי נקחלו לעמק ברכה כי שם ברכו את ה' על כן קראו את שם המקום ההוא עמק ברכה (דכ"ו ב' ל' כ"ז).

בא. וכיון שהיו כך נכונים וסדורים לרגלם במחנותם לחכות האויב אל האמין שקפצו כנדיים וכמלאים למחנות האויב אלא עמדו ולא יצאו להלחם מן המחנה עד שהראה להם השר הצבא הסימן שנתן להם כדכתיב (שמואל ב' כ' כ"ג) והיה כשמעכם את קול הצעדה גומר או תצאו וגומר וגם לא היו יוצאים להלחם עם אויביהם עד שידעו בכרור מה היו רוצים האויבים לעשות נגדם. והיה דרך הקדמונים להביא עמהם במלחמה זאבים ודובים ואריות וגור באנשי המלחמה שבנגדם או הלכו לנגדם כל אנשי הגבורים מלומדי מלחמה ותרביהם שלופות ומלוכשים כשריונות סכף רגלם ועד ראשם וידם היו מלוכשים בכתי ידים של ברזל ובהם מסמורים קטנים הדים כחמט וכיון שבאו החיות הרעות לנשכם ולבלעם היו מכניסים ידיהם בפי החיות ושברו מלתעותיהם ונשארו החיות תלויות בנגדם בברזלים החדים כדנים הנאחזים בחכה ודקרו אותם בחריבותיהם גם היו להם אנשים של נחושת כצורות אדם והיו חלולים ובתוכם שמו נחלי אש בוערות והחיות היו הושבים שהם בני אדם וכאשר רצו החיות לנגדם בחמת כחם לנשכם שרפו פיהם ונשתגעו החיות ועוד שלחו שם אנשים גבורים ובירם לפידים וכדורי אש בוערים ובראותם החיות לפניהם אנשי אש וכדורי אש ולפירי אש ושמעו קולות האנשים הגבורים ויתרדו החיות ויפחדו לנפשותם והיתה בהם המהומה והיו רצים לכאן ולכאן על שעל ידי המראות והקילות אלו נשתגעו ושבו לאחור למחנותם בחמת אשם והרגו מהם רבים ואם שלחו לקראתם הפילים ועליהם היו אנשים רבים במגדל הבנוי עליו יורו כסנו המורים בהצים ובאבנים או במהירות היו עושים סוללות גדולות כמו עשרה סימן וכמו כן מצד שמאל ושמאל על הסוללות אנשי מלחמה עם הצים שגונים ומהם היו זורקים חצים לאלפים ולרבבות עד שהרגו את הפיל ואם נפל הפיל לארץ אירע לפעמים שלא היה מה אלא היה כך שוכב מפני סכות החצים ובשוב רוחו אליו היה כששוגע והיה רץ במהירות למחנות האויבים אשר להם הפיל והרג

בהם הרכת מאד יותר ממה שהם היו עושים אלו הרגו אותם בכליהם.
 כב. ואם באו עליהם בקשתות וברפחים גם הם באו נגדם כמוהם
 ובין הקשתות היו נותנים אנשים הזורקים באבני בלסטראות שורה של
 קשתות ושורה של אלו ביניהם עד כלות המחנה ולא נתנו בזה מנוחה
 לאויבים שעד שלקחו החצים ודרכו הקשתות היו אלו זרקו עליהם באבנים
 גדולות ועד שאלו לקחו אבנים זרקו אלו עליהם בחצים שונים והיה זה
 במהירות גדול עד אשר השמידו האויבים כלם מעל הארץ.

כג. ואם היו באים לנגדם ברוכבי הרכב היו נותרים מאד ולא
 עמדו צפופים אלא הרחיק האיש מדעהו מעט והיה ביד שנים מהם התרבות
 הגדולים הנאחזים בשתי ידיים וכיד איש אחד היה קשת עד כלות השורה
 וכן כל שורה ושורה ועמדו על עמדם עד שהיה בא הרכב אצלם והאיש
 היה מושך בקשת לפי תימו על האיש שבסרכבה והיה לו גם כן פטיש
 חזק שבו הרג את הסוסים ובעלי התרבות הכו על הרכבים שעל הסוסים
 זה מכאן וזה מכאן במהירות ובוריות ואחר כך הפכו פניהם אל הגבור
 הישוב על הסרכבה והרגו הגבור בתרבות ובקשתות וכן עשו לכל רכב
 ורכב ויצמח להם ה' הישועה וההצלה.

כד. ואם היו רצים לנגדם הפרשים הקלים שעל סוסים קלים זה
 היה משפסם אם רצים לנגדם אחד אחד היה ביד שני אנשי ישראל התרב
 הגדול הנאחו בשתי ידיים וכיד השלישי הקשת ואם היו רצים לנגדם
 באגדה להשמיד אותם אז היו מסדרין ארבעה שורות של אנשים מזוינים
 של שלשה שורות כיצד בשורה הראשונה היו מעמידים מאה אנשים עם
 רמחים והיו אלו מאה אנשים מלובשים שריונות וכובע נחושת על ראשם
 על ירך שמאל היה להם חרב ועל ימין היה להם המגן וקופיץ היה תלוי
 להם מאחוריהם ובשורה השניה שמו גם כן מאה אנשים הנורים בקשת
 נחושה וזורקים חצים כבדקים ואיש חרבו על ירכו וקופיץ של ברזל
 מאחוריהם. ובשורה שלישית היה מאה שולפי חרב וכיד השניה קופיץ
 של ברזל וכאלו השלשה שורות עשו ארבע פעמים זה אחר זה עם הכלי
 זיין כאמור והיו כולם נוטים כלי זייניהם נגד הפרשים וככה עשו בעלי
 רמחים כשהיו סכים אחר האויב לא היו עומדים ברוחב גופם נגד האויב
 אלא היו עומדים בצדוד והיו סכים להאויב עם הרוחב בהיפך הגוף כר'
 שיבא הצד שמאל שרו נגד האויב אשר עליה היה תלוי המגן ולא היו
 האויבים יכולים לו להזיק מפני המגן כיון שנשכרו הרמחים היו לוקחים
 הקופיץ של ברזל להכות באויבים וכן עשו בעלי הקשתות ואנשי התרב
 עד שהביאום להם כלי זיינים אחרים אבל כשהיו בערבוביא לא היו יכולין
 להלחם בקשתות עם האויבים.

כה. ואם היו האויבים באים לנגדם בתרב ובמגן אז לא היו יוצאים
 נגד האויב במגן וצנה שאם היו הולכים לנגדם במגן וצנה היו כמו מתים

באר הגולה

עה

מושלבים לפני האויב וזה ברור שבמקום שהיה להם לשמור מהנאות האויב היו סומכין עיניהם במנן וצנה ודקרום האויבים בחרבותיהם והם לא ראו ולא נשמרו בחרבות שכיד האויבים כי היה המנן לנגד עיניהם ולכן היו יוצאים נגד האויב זה בחרבות קשורים בשלשלת על זרועותיהם ובידם השמאלית היה להם סל גדול ובראשו קשר סלא מסמרים וברולים חדים שאם (נתחב?) התרב שכידם בשריונות האויבים והאויב רץ לנגדם בחרבו אוי היו סכים במקלות על האויבים מכה רבה מאד עד "שהוציאו חרבם סתוך השריין של אויב וכשמוש החרב היו בקיאים מאד והיה להם עינים כמו נמר עד שראו היטב להיכן יד האויב נוסה ולפי מצב האויב היו מסתרים לתקן עצמן לעשות חיל נגד האויב להכותו בחכמה רבה והיה זה בשלשה דרכים בליסוד מלחמותיהם או בהעמדת חודה של חרב למעלה נגד הראש נקראת שמירה נבזה או בהנבחות היד על הראש וחודה של חרב נגד הרגלים נקראת שמירה שפלה. או כשיבט חודה של חרב נגד גוף האויב נקראת שמירה רחבה ובכל אחת מכל אלו היו עומדים נגד האויב והכו אותו וכשהכו בחרבות הכו כמו עגול בחרבות ולא ביושר שכל עוד שהחרב נבזה היינו שיכה ממקום נבזה בחרפת יד על האויב יתיר ותהיה המכה עזה עוד היו נשמרים שלא יקריב האויב כל כך אליהם עד שיוכל האויב לאחוז אותם בוקנם או בלבושיהם כדרך שעשו נערי יואב ואבנר על ברכת נבעון ואם אירע להם כך היו מכיפין היטב על יד הימנית של אויב ואז עזבו החרב שהיה קשור בשלשלת על ידם והגביתו שתי ידיהם למעלה מראשם ולקחו הקופיץ של ברזל מאחוריהם ואחוזו בו בשתי ידים והיו סכים בו על ראש האויב או על ידו וכשהרחיק האויב מעט מהם קפצו עליו והכו אותו מכה רבה בקופיץ של ברזל שכידם ובמהירות אחוז החרב וחזרו וקשרו אותו בשלשלת ולחכו עמו מחדש ביד חזקה.

כז. כיון שראו האויבים שנפלו כמעט כל סתניהם וכי מתו רובם עם כלי זייניהם כדובים שבולים שלחו לנגדם כל חבורות פרשיהם וסוסיהם אשר כמנו עליהם כל אנשי המלחמה ואז ראו אשר לעמוד לנגדם בחרב ובחנית ובכידון ולא היה אפשר להם לתנצל כהאויב אם לא בעזר האל מה עשו סדרו במהירות שורות של עשרה עשרה אנשים הוזרקם באבנים גדולות חמשת שורות והיתה השורה האחת רחוקה מהשורה חמשים אמה ולא חסנו שורות אבני קלע נגד אבני הקלע בקו ישר אלא היתה השורה לעומת ריות השורה הראשונה ואתה סדרו שורה של מאה מאה אנשים של קשת נחושה ובחרבות ובחניתות ובקופצים של ברזל והיו רחוקים משורות אבני הקלע כמו מאה מאה זורקים חצים לאלפים ולרבות ואחריהם היו מסדרים כמה אלפים שולפי חרב נושאי רמחים וכידונים העומדים כחומה נגד האויבים אלו זורקים חצים ואלו אבנים

גדולות ואילו עומדים כלפניו אש בחרב ובחנית. וזה הניצול מאבני המלע נפל בתצית והניצול מהצית נפל בחרב ובחנית. לא היה תקיפה להאויב כי היו כולם נכודי חיל מלומדי מלחמה והיו מעבירים קול גדול במתנותם שיהיו נזהרים מלהפשים החללים אלא אחרי ידיעת נכונה שתמו כל אנשי המלחמה מסתנות האויב. כי פעמים רבות קרה ששבו האויבים הנסתרים במארב בפתע פתאום וכשמצאו אותם נמושים על פני כל הארץ לשלל שלל ולבז בו העריכו מלחמה נגדם והכו אותם והיו בזה נזהרים הרבה מאד ולא היו פושטים קמן ונגדיל עד כי היה להם רשות משר הצבא.

בז. ודע כשהיו לוחמים בחרבות ארוכות הנאחזות בשתי ידים לא שמו שורות רבות מהם מפני שהיו צריכים למקים רחב ידים להכות בהם פנים ואחור וכן הצדדים בסביב שאם לא יהיה המקום רחב ביניהם יכה אחד את חברו ואיש את רעהו ולא היו חללים בחרבות האלה אלא נגר המרכבות והבעלי הסוסים הקלים. עוד היה להם תריס אלה ודומה. מאי אלה קיפל ודומה למקל של ברזל ארוך באמה וסחצה וראשו עגול כמו כדור גדול שיש לו לסעלה מבעת נכון לתלות אותו בעגולים של ברזל כמו ענק שמשמין להם סביב צוארם ויוצאים ככדור הקופל האמור יתדות של ברזל חזקות ונסות יוצאת סמושביו של כדור וחרין בסופן שפוצעים בו כל כלי נשק של נחושת מראשי הלוחמים המכוסים בכבעי ברזל ונחושת קלל והסוסים המוויינים בכל זה נקרא אלה בלשון אילום. מאי רומח הם כלי עץ ארוכים ובראשו ברזל-חד (פיקי בלע"ז) וזה היה ביד פנחס בהרגו לנשיא של שבט שבען על שונה עם כובי בת צור הסדניית דכתיב (נמנע ל"ה) ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו והיה ארוך כמו ששה אמות ובאמצעית העץ סביב סביב היה חתיכת בנד או כיוצא בו רחב כחצי אמה קבוע בעץ במסמרים קטנים עם ציצת משי מזה ומזה לבגד לנזי ולצורך האיש המשתמש ברומח כדי שיהיזק המכה בו ולא תחלוק ידו מהרומח. כידונים היה להם סה כידונים קנים דכתיב (ס"ג כ"א) ומשקל קינו שלש אמות משקל נחושת עוד היה להם שפודין מאי שפודין ברזל ארוך שצילק בו כדכתיב ולהב חניתו שש אמות שקלים ברזל (מ"א י"ז) עוד הביאו עמם כובעי ברזל ושריונות רבות והיו מלבשין בהם כל הנוף מראשם ועד הכרעים והיה להם דגל גדול הכיוון לשר הצבא והגנלים אחרים קטנים סמני מיוחדים לשרי אלפים אשר על פיהם ילכו אנשי המלחמה לקראת האויבים ויבירו לבסעיהם אם ילכו בדרך אשר התחילו בו או יסובו ויצדרו פנים. גם היה להם קלגסים שהם התצורות לתקוע בהם פעם להעמיד פעם לפזר כדכתיב (נמנע ו' מ') והרעותם בתצורות על הצר הצורר אתכם.

כת. כשהיו לוחמים בשונאיתם לא הניחו להם שעה של השקט ובמה אף היו תמיד בתחבולה איך יעשו פה לרגלי האויבים ויכניסום

בצרה ובצוקה עד שמצני זה היו שולחים לפעמים מאנשי המלחמה כמו מאתים או אלף איש להתגרות באויבים כדכתיב (מ"ב י' י"ד) יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו. ואם מצאו שהיו שונאיהם בלי סדר ובערבוביא ויתחלו לנפול חללים הוסיפו סכום על אנשי הצחוק ולחמו באויביהם ויכו אותם עד רדתם.

כמ'. לפעמים היו שולחין לערים הבצרות שלהם להזהירם שישמרו העיד כהונן שהאויב הולך סביביה ובעת הזאת ובשעה הזאת אנחנו יוצאים להכות האויב וכשלא היו יכולין לשלוח אל העיר כי היתה העיר במצור היו שולחין אגרת אליה בתכסה רבה וככה עשו שלחו אנשים ושמו עליהם חלוק ושלמות בלות ונעלות בלות ומטילאות ברגליהם ולרם יבש נקודים בתוך שקיהם שבורים ומצוררים ובחרסילים ובמשענת עץ בידם כאלו היו אכזבים נאנחים מבקשים לחם ועל חלוקיהם הבלות והמטילאות כתבו מה שהיו רוצים כי האויבים לא הפשימו כתונתם כיון שהיו בלים ומטילאים לא הצליחו לשום דבר. או שהיו לוקחים וישראל והיו כותבים על החלוק ואחר כך שמו החלוק במי עפצים ונעשו האותיות כולם שחורים וראו מה שהיו כותבים וכיצא בזה היה להם תחבולות רבות היו כותבים על גוף האדם עם החלב היוצאות מאילן תאנים ולא היה הכתב ההוא ניכר עד שכתשו נחלים ופזרו ועליו והיה הכתב ניכר ואחר כך היה האיש ההוא רוחץ בשרו ושב כמראשונה.

פרק כ"ה

א. הן אלה קצות דרכי משפטי המלחמה היוצאים מספר מלחמות ה' אשר היה ביד כהן המשוה וביד עם ה' יהודה וישראל בהיות ההיכל על יסודו והמזבח על מכוננו וירושלים בבניינה וישראל על אדמתן היו מאספים כל איש נבור ויודע מלחמה והיו לוחמים בארם ובמואב ובפלשתים ובכל הגוים מסביב ובכל תקופת השנה לעת צאת המלכים יצא יואב עם העם להשחית ברכות בני עמון לא בטחו בקשת ובחרב כי אם בה' אלהיהם אשר יצא לפנייהם להלחם בכל הגוים כדכתיב (פיליס מ"ד ז') אני לא בקשתי אכסח וחרבי לא תושיעני נוסר.

ב. אבל עכשיו נפלו נבורי ישראל ונאבדו כלי מלחמתן וכיון שנבר האויב ולא הצליח הכהן המשוה עם שר הצבא במלחמתם היו יודעים ישראל שאין רצון הקב"ה עוד במלחמותיהם וה' סר מעליהם עד זמן המשיח שיבא ועל ענין זה ובשביל גלות ישראל התפלל דוד ואמר הלא אתה אלהים ונחתנו ולא תצא בצבאותינו נוסר ומעתה אם יעמדו ישראל ויערכו מלחמה שלא ברצון הקב"ה יפלו בחרב כדכתיב (נמנע י"ד מ"ב) אל תעלו כי אין ה' בקרבכם ולא תנפלו לפני אויביכם שכשם שהיה

הקב"ה לוחם מלהמותיהם כשהיתה המלחמה ברצונו כמו כן יהפוך להם לאויב כשתהיה המלחמה שלא ברצונו כדכתיב (תשי"ט ס"ג י') ויהפך להם לאויב הוא נלהם בהם וכתיב (לכ"ט ח' י"ג) ממרום שלהם אש בעצמותי נומר ואל תהמה על זה איך זנח ישראל וגדע כל קרן יעקב כי זה דרכו מששת ימי בראשית שאם אימה אחת הופטת לפניו הוא לוקח אימה אחרת ומיסר בה הראשונה והופטת ואחר כך מייסר אותה האומה עצמה שהוכיח בה הראשונה וזהו ברור בתורה ובנביאים ובכתובים אין צריך ראייה למי שבקיא במקרא והוא אמרם ז"ל על דאמפת אמפור וסוף מסיפיד יטופון (לג"ט פק"ב) כמו כן ישראל נרשו עם אמוריים ולא מפני שהיו ישראל ראויים לכך לגבור על עם גדול ורב ורם אלא שהיו עם אמוריים רעים והטאים לה' כדכתיב (דנ"ט ט' ה') לא בצדקתך וביישר לבבך נומר כי אם ברשעת הגוים האלה נומר וכאשר חטאו ישראל בזמן השופטים כסרם השם יתברך ביד האוכות וכאשר שבו ישראל מעונם העמיד להם שופטים להושיע אותם מיד לוחציהם פעם היה השופט משבט זה ופעם משבט זה ופעם היתה אשה שופטת את ישראל כדכתיב (שופטים ד' ד') והיא שופטת את ישראל וגומר כי בתחלה היה יהודה מושל בכל אחיו אבל כיון שבאו לשילה אשר היה בזמן השופטים פסקה גדולת יהודה מלהיות תמיד מושל על ישראל אלא שחלק הקב"ה שבט ממשלתו לשאר השבטים ועל זה התנבא יעקב לא יסור שבט מיהודה עד כי יבא שילו' (י') כי גם אחרי השופטים לא חזרה מלכות ליהודה אלא לבנימין והוא שאל המלך איש ימיני ואע"פ כי היו מאספים כל ישראל ליהודה לעלות עמו במלחמה כדכתיב (שופטים ח' ח') מי יעלה בתחלה להלחם ואמר ה' יהודה יעלה. וכן אע"פ שהמלך שאול היו מאספים כלם לרוד והלכו אחריו כדכתיב (שמואל ב' כ' ב') הן בהיות שאול מלך עלינו אתה המוציא והמביא נומר ובשביל שהתאספו אל יהודה אף בזמן שסר שבט ממשלתו לפיכך התנבא יעקב ולו יקרה עכס וגומר כי יהודה ינה את העם שהוא דוד מימי שאול ולפי שהיה יהודה מושל בתחלה ובסוף ובאמצע סרה ממשלתו מסנו התנבא יעקב גור אריה יהודה בעת ממשלתו בתחלה שהם ימי נערותו נקרא גור ובעת זקנתו חזר לממשלתו לפיכך נקרא אריה שהוא זקן אבל באמצע ימיו שסר השבט מסנו לא היה נקרא בלשון גדולה אלא בשמו יהודה סתם ולפי שזה הדבר אמת ייתום הכתוב לו שלש שמות

(י') זאת הערה כמנהג בגליון: "שאלו משקן שילה ואל תמהם על הומו כהנה במלחם יבוא שילה שאין זהו הכדל לשילה כה"ל שוטל דבר אחד כי שילה הוא לשון שלום ומתחה לפיכך אמרו חז"ל מנחה זו שילה הדק של מקדש לחלף ו' עם ה' דכתיב לויכיה שלו ב"י וכתיב שילה הייתי בבימי כה"ל ולפי שאלהה אשה יתורה שסגנים נורמים שלום לאלהה סס בעלה לק קדשה לכה סגולד לה בעת זקנתה בשם שלה והוא נכתב כה"ל."

אלו הם נור בתחלתו אריה בוקנתו יהודה באמצע. ובאמת היה לו לכתב יהודה באמצע אמנם אינו מתיישב על אופן הלשון שאי אפשר לוטר נור יהודה ארית. ולמה פסקה ממשלנו באמצע לפי שחטא וריסה את אביו במכירת יוסף והביא הכתונת קרוע ומלוכלך בדם ואמר הכר נא הכתונת בנך הוא אם לא וגומר ולפיכך נאמר אחר חטא זה וירד יהודה כאת אחיו ואמרו ו'ל מה שאמר וירד מאת אחיו הורידוהו מגדולתו שאלו היה הוא מוחה ביד אחיו שלא יטרפו את יוסף ולא ימכרו אותו לא עשו מה שעשו לפיכך כשראו צער אביהם היו מתחרטים על מה שעשו וישנאו ליהודה על שלא מיהה בידם לפיכך אמרו אחיו אין אתה ראוי להיות מלך עלינו ויקחו הממשלה מידו לפיכך נאמר וירד יהודה וגומר הרי התנבאו אחיו מה שיהיה בסוף שבאותו הזמן לא היה יהודה מלך שהרי היו גרים בארץ לא להם וזהו שהתנבא יעקב נור אריה יהודה מטרף בני עליה וגומר הנה אמר בפירוש למה יסור השבט ממך באמצע יסד מטרף בני בשביל שטרפת את בני יוסף ומכרת אותו למצרים עליה (') נמחקה הממשלה ממך אבל לבסוף תחזור לגדולתך בימי דוד לפיכך אמר אחר כל זה כרע רבץ כארי וגומר וזהו סדר נבואתו נור אריה יהודה הלבאי בנערותו נקרא נור ולעת זמנתו אריה ובאמצע יסד לא נור ולא אריה אלא לבאי לפיכך קרא ליהודה נור בתחלה אריה בסופו יהודה באמצע ואלו נכתב יהודה באמצע הייתי קורא נור יהודה ולא הייתי יודע מי הוא הנקרא אריה לפיכך נכתב יהודה בסוף להורות ששני שמות אלו נכתבו על יהודה ואף בשעה שלא היה נור ולא אריה יהיה גבור חיל ושר הצבא וזהו שאמר כרע רבץ כארי וכלביא מי יקסנו בשעה שלא יהיה לא מלך ולא יהודה יהיה שר הצבא כלביא הזה שהוא גבור ולא נקרא נור ולא אריה באותו הפעם ולא יסור שבט מיהודה אע"פ שהורידוהו אחיו לא נתקיימה הירידה אלא עד אשר יבואו ישראל למשכן שילה ואעפ"כ יהיה שר הצבא ויאספו אליו כלם בימי שאול כדכתיב (ס) אתה המוציא והמביא וגומר וזהו שהתנבא יעקב אע"פ שבוטן שילה יחסר השבט מיהודה עם כל זה ולו יקחת עמים וגומר יאספו אליו אז העמים ויהיה שר הצבא מיהודה.

ג. וכאשר חטא שאול בעסלק נטל מלכותו ממנו וחזר ונתנה הממשלה והמלכות ליהודה שהוא דוד ונעשה אריה שעליו כתיב אשר לבו כלב האריה וגומר כי באותו הזמן לא היה יהודה נקרא נור אלא אריה וכאשר חטאו יהודה וישראל הביא עליהם נבוכדנצר הרשע ולקח מהם הממשלה והגלם לבבל ואחר כך הסירה ממשלה מבבל ונתנה לאלכסנדר מלך יון בוסן בית שני ואחר כך סרה מיון ונתנה לפרס ולכמו

(') כמו ועל ה' מעל אנדרכם נמחלק ממנו אף כחן נמחלק ממנו : על הגליון.

כן הוא עושה עם האומות עד היום הזה ואל תשאלני הלא אתם אימרים
אנחנו נקראים בנים לה' וכיון שאתם קרובים כל כך אליו יתברך למה
עוב אתכם בגלות זה ימים רבים בצער ובדוחק מה שאין כן לשאר אומות
שהוא מצער אתכם באכילה ובשתיה ועוד שאתם אומרים שאסור לכם
לאכל בשר גבלה וסרפה בשר ההוד השקץ והעכבר ואתם כואבי לב
חלשים ויגיעי בת ואנו אוכלים כל מה שנמצא ויש לנו כח ובריאות כאשר
תראנה עיניכם זה היה איש עכוס אשר שאל כזאת ועתה אשיב להמין
הזה ודע כי הלב הזה שבנוף האדם הוא יותר קרוב אל החיות שבאדם
משאר האברים וטבע הלב להיות חלוש ורך כמר ואין לו אפילו עצם
אחד. נתקנאו בו שאר האברים ואסרו ללב מדוע התנשא עצבך על כל
שאר האברים להיות קרוב אל החיות יותר מסנו אסר הלב אני כך ורך
ואין אני מתנשא עליכם אבל אפנה לכם מקום שתקרבו אל החיות וכלבר
שלא יהיה באברכם שום עצם מעצמות האדם שאם יקרב דבר קשה אל
החיות הפנימית הרק לא ירגיש אותו האבר הקשה אם יש בנוף חיות רב
או מעט החזק הוא אם רפה ואם לא ירגיש האבר ההוא הקרוב אל החיות
בהרגשה רבה ימותו כל האברים פתאום ולא יהיה או לי ולכם חלק בחיות
ויוסף עוד הלב לדבר ויאמר דעו אברי כי משפט האבר הקרוב אל החיות
הוא שלא יקח אליו כל מה שנבגס בפה האדם כי אם המעשר מן המעשר
והיותר וך וטוב והשאר צריך לחלק לכל אברי הנוף שאם יקח הלב חלק
מהאכילה והשתיה כחלק שאר האברים יסתים כח הרגשתו ויהיה ככד
כאבן מחמת רבוי הדם ויעלו ויפרתו בו אבעבעות כאשר יארע לשאר
האברים השואבים כל מאכל ומשתה ואם לא יעשה כן האבר תרוצה להיות
קרוב אל החיות ואבר הרגשתו וימות בתחלואים פתאום לא נדע מי הבהו
הנה הגדתי לכם משפט המלוכה והטוב בעיניכם עשו. ויען הרגל למה זה
לי מלוכה לילך למות עבודה אני צריך לעצמי מאד שאם אבטל עצמי
או לא אשאב אצלי כח כל מאכל אשר יאכל איך יהיה לי כח לילך לכן
אני אבוה את המלוכה ולא אבטל את כחי ואקח מכל מאכל ולא אדאג
על רבוי הדם שיעלה אבעבעות כי אני אסמוך על הרוב שאין להם
אבעבעות כי לא חיוקם האכילה והם בריאים וחוקים. ותען היד ותאמר
מה מאד נמלצו דברי הרגל אין חכם כסחו בכל הארץ ואלפני חכמה כי
איך אוכל אני למשש דבר אם לא יהיה לי עצם אפנס אתם אברי והברי
גלבה נא ונבקש מחילה מהלב ונדבר אליו תחנונים שהוא יקח לו הבהו
מלוכה ואם יקבלנו יהיה לנו ההשקפה וההבטחה הטובה שאם יארע חולי
לאבר מאברינו ויגע הלב הזה ויהיה בדוחק ובצער וידיאג עלינו עד
שיתור להמציא תרופה לאבר ההוא אין לכם גמילות חסד יותר מזה שהוא
כחולל מפשענו ומדוכה בעונותינו ובתבורתנו נרפא לנו ויתכחו כל
האברים על חכמת היד ויאסרו כל אשר דברת נעשו ויתנו ללב בחר

מלוכה ורלב המוב הזה קבל המלוכה כדי להחיות האברים וזה נרם ללב
 שיהיה תמיד בתנועה בלתי השקטה כדי לעורר רפואות האברים ובוסן
 שיתבטלו החלאים והמות מהנוף אזי ישקוט הלב מעצמו וינוח כשאר האברים.
 ד. ועתה דע כי ישראל נמשלים אל הלב דכתיב (ס"ג ד' ס')
 לבבתי אחותי ונאמר צעק לבם של האומות שהן ישראל אל ה' והם
 קרובים אל הקב"ה שנאמר (דברים ד' ד') ואתם הדבקים בה' אלהיכם ונאמר
 (נחמד י"ד ס') בנים אתם לה' והעבד'ם נקראים אברים שנאמר (יחזקאל י"ז
 ג') ארך האבר כלא רנוצה וכמו שהרב מסובב סכל האברים כן ישראל
 וארצם מסובבים סכל אימה ולשון ומכל ארצות שנאמר (ס"ה ס') בתוך
 הגוים שמתיה וסביבותיה ארצות וגומר מיום עמדו על הארץ לא היה
 להם השקט ובטחה אביהם הראשון היה נחמד בעיני הקב"ה כתיב בו
 לך לך מארצך והיוו היו חיי צער באור כשרים בברית סילה בעקדת
 יצחק בלקיחת ובסמית שרה. עמד יצחק נאמר בו נור בארץ וחי חיי צער
 ויהי רעב בארץ נלקחה רבקה לאבימלך ותבהנה עיניו מראות. עמד יעקב
 ויברח מפני עשו אחיו ויברח מפני לבן חיי צער שנאמר (נחמד ס"ז
 ס') מעט ורעים היו ימי שני חיי. גלו אבותינו למצרים וחיו חיי צער שנאמר
 ויאנחו בני ישראל (שמות ז' כ"ג). עמד להם משה ויברח מפני פרעה וחי חיי
 צער שנאמר (נחמד י"א ס') הרגני נא הרון ואל אראה ברעתי הוציא את בני
 ישראל סמצרים נתקנאו בהם כל האומות שנאמר (שמות ס' י') הבה נתחכמה
 לו פן ירבה ויירדפו מצרים אחריהם. ויבא עמלק ויצא מלך אדום. אמר
 הלב לאברים ישראל לעבד'ם מה לי ולכם כי תקנאו בי ותשנאו אותי
 יותר משאר האומות הלא בשביל שאני דבקתי עצמי בהקב"ה וקבלתי
 תורתו הנה אני אעזוב אותה לפניכם קבלוה אתם ויהיה הקב"ה קרוב
 אליכם כמוני ויאמרו כן דברת אבל הגד נא לנו בתחלה מה כתיב בה
 אמר הלב אני כך ורך ואין אני מתנשא עליכם אבל אכנה לכם מקום
 שתקרבו אל החיות שנאמר (דברים ל"ג ז') הופיע סהר פארן וזרח משעיר
 לסו וגומר ובלבר שלא יהיה בכם עצם קשה שחבטלו היצר הרע סכם
 שהוא עצם קשה מלשבור אותה משום דכתיב בה לא תרצח לא תנאף
 לא תגנוב ועוד כי משפט האבר הקרוב אל החיות הוא שלא יסח אליו
 כל מה שנכנס בפה דכתיב (ויקרא י"א כ') ואת החיה אשר תאכלו חיה אשר
 לא תאכלו וזה לכם השמא. ויען הרגל זה עשו דכתיב בו (נחמד ס"ה כ"ו)
 וירו אוחות בעקב עשו ויאמר למה לי זה מלוכה לילך לסות עליה ואיך
 אוכל אני לבטל כחי דכתיב (נחמד ס"ה ל"ג) למה לי בכורה הנה אנכי
 הולך לסות וכתיב על חרבך תחיה ואילך לציד ציד להביא סכל ולא אחוש
 ליריבוי הרס המביא לצרעת ולספחת ולבהרת ואססך על הרוב שלא יזמו
 לפיכך אני אוכל את הכל לסען רבות כוחי דכתיב (ס"ה ל') הלעישני נא
 ונאמר ויקם וילך ויבו וגומר ותען היר אלו בני עשו וישמעאל דכתיב

(נלמדיה כ"ז כ"ט) יהודים ידי עשו וכתוב בישמעאל (נלמדיה כ"ז י"ג) ידו בכל ויד כל בו. חסם גדול היה אבינו שלא קבל את התורה בימי יעקב וישמעאל בימי אברהם אמנם אתם אברו והברי נלכה נא ונבקש מחילה מהלב ונבקש שיקה הבהר ובוה לנו בטח והשקם שאם נעבר על לא תרצה או על לא הנאף ולא תגנוב ועל כל התורה לא נדאוג מן הפורענות כי אנהנו לא קבלנו דבריו אבל הלב צריך להיות בדאגה על זה להשגיח בהשגחה רבה על הנוף, כן ישראל צריכים להגן על כל האוסות לפיכך בזמן המקדש הקריבו ישראל שבעים פרים נגד שבעים (') אוסות ומעת הוסר התמיד ונתן שקוץ משומם ולא יכלו להקריב עוד נפלאו האברים בתחלואים והגיע מפני זה תנועות רבות ללב לעורר הרפואה לאברים והלכו ישראל בגלות עבורם שנאמר (סעי' ל"ג כ') והוא מחולל מפשעינו סדוכא מעונותינו ונוסר ואת אשר יאהב ה' יוכיח ואלו בשביל חטאות ישראל לא היה צריך לגלותם כי היה בהם חסידים ואנשי מעשה שהיו ראויים להגן על ישראל שנאמר (מלכ' ב' כ' ז') וגנותי על העיר הזאת למעני ולמען דוד עבדי אבל בשביל חטא עכו"ם שהוסר התמיד וחקבו המקדש ולא היה עוד קרבן לכפר על העולם (') אז לקח ישראל עצמן לקרבן שהם בלי סום שנאמר (סעי' ד' ז') כלך יפה רעיתי וסום אין כך והם נקרבים בכל יום במקום קרבן דכתיב כי עליך הורגנו כל היום נחשבים כצאן למכחה (מלכ' מ"ד כ"ט) כאיזה צאן כצאן קרשים והקב"ה כביכול כמתאונן עליהם כדכתיב (זכריה י"א ד') כה אמר ה' רעה את צאן ההרנה אשר קוניתו יהרגו ולא יאשמו וגומר ולפי שבימי קדם כשהטאו העכו"ם ולא היה להם פריון לנפשם לפיכך הביא עליהם הסכול ולא נשאר מכל אלא נח ובניו לקיום העולם וכיון שהרגישו נח שהעולם צריך פריון בבהמה ובעוף לפיכך ויבן נח מזבח מה כתיב שם וירח את ריח הניחוח ויאמר לא אוסיף עוד להכות כל חי וסנח ועד אברהם במל הקרבן ראה מה כתיב (נלמדיה י"א מ') ויפץ ה' איתם פשם ויהפוך את הערים האל וכיון שבא אברהם הרגיש שהחסידים ואנשי מעשה הם הקרבנות לכפר על העולם לפיכך וילך אברהם אל ארץ המוריה לעקיד את יצחק בנו ולא רצה אברהם להקריב את עצמו לפי שטחורה שינקה מן הטמאה פסול לקרבן ולפיכך רצה להקריב את יצחק אבל הקב"ה אמר אל תשלח ירך אל הנער כי אם תקריב אותו תחריב את העולם כי לא יהיה אז קרבן לכפר שהרי כל ישראל היו באים מסנו אבל רמו לו שיפרה את נפש יצחק באיל דכתיב (נלמדיה כ"ז כ"ט) והנה איל אחר נאחו בסבך מאי אחר

(') סוכה ל"ה ע"ב.

(') סוכה ל"ה ע"ב. אר"י לוי להם לעכו"ם שאלו כו' בזמן שנית המקדש ק"ס מזבח מכבד עליהם כו'.

באר הגולה

פג

נאחו בסבך אלא כך אמרה התורה והנה איל הקרבו במקום יצחק ואל תעש לו מאומה שלא יצערנו בשום עינוי נפש למעט חלבו ודמו להיות במקום קרבן כי אין עתה חוסן אלא אחר נאחו רצה לומר באחרית הימים בזמן הגלות יהיה זרעו של יצחק נאחו במקום קרבן ובמה יהיו נאחוס בסבך בקרניו קרן ישראל יהיה נאחו ומסובך בין האומות וצערם ומכאובם יהיה בסטם קרבן לפיכך נאח"ו בסב"ך ראשי תיבות ועל ידי מי במל הזבח הנה בא הסוד הקדוש בתורה המרוסז במלת נאח"ו נבוכדנצר ארום חללו זבח בסב"ך במלכו סנהדרין במלכו כהנים בקרניו במלה קרושה ריחצו נביאים ישראל ויתרו ומסן יצחק במל הקרבן וקם יעקב ובקשו עשו להרגו שנאמר ואהרנה את יעקב אחי (נחשית כ"ו מ"א) מה עשה ויבן מזבח בבית אל פדה נפשו בקרבן ומסן יעקב במל הקרבן ולקח הקב"ה בניו במקום קרבן לכפר על העולם לפיכך ייסר את ישראל ביסורים קשים במקום מיתת הקרבנות דכתיב (שמות ה' ע') תבכר העבודה על האנשים וכתוב (שמות כ' כ"ג) ויאנחו בני ישראל מן העבודה עד זמן שבא משה והודיע להם פדיון הקרבן דכתיב (שמות י"ז כ"ה) משבו וקחו לכם צאן ושהטו את הפסח ואז מיד היו נגאלים משם במל הקרבן מה כתיב וידרפו סצרים אחריהם ויבא עמלק עד הר סיני קבלו סחדש לכפר על כל העולם שנאמר (שמות י"ט ה') כל אשר דבר ה' נעשה ובהם בחר ה' שנאמר (שמות י"ט ה') והייתם לי סגולה ככל העמים רצה לומר אתם תכפרו על כל העמים ובוה תהיו לי סגולה ככל כי עברי אתם וכתוב הן עברי אתסוך כו בחירי רצתה נפשי (שמות מ"ז ה') וכתוב (שם כ"ג ח') כפשע עמי (שם עכ"ב) ננע לסו (ישראל) אחר כך היו ישראל מתחרטים על שהם יהיו קרבן כפיה לכל העולם כי חשבו שהקב"ה יבקש מהם שיקריבו גופם על האש על המזבח לפיכך אמרו דבר אתה עמנו ונשמעה ענין הקרבנות ואל ידבר עמנו אלהים מן נמות אולי יבקש מאהנו שנמות על כך לפיכך נאמר קרב אתה ויחי וצוה הקב"ה שלא ימריבו מהם קרבן אלא מן הבהמה מן הבהר מן הצאן תקריבו את קרבנכם וכיון שהרבו המקדשות ובטלו זבח ומנחה לא הרגישו בזה האברים כי הם רחוקים מחיות אבל הרגיש בזה הלב שהוא יודע מרת נפשו כי קרוב הוא אל החיות והוא סך ורך וחלש בטבעו וכדי להצילו ולעורר רפואה לאברים הגיע בזה תנועה גדולה ללב לעורר רוח החיני אשר בנוף ואם לא יתנוע הלב במהירות ימות כך התנועה הגיע לעם ה' בגלות וצערם ומכאובם הוא במקום קרבן וביותר כמה נהרגו ונשרפו על קדושת השם ואם נשארו ישראל על אדמתן ולא היו יכולין להקריב קרבן היו חייבים בלייה דכתיב (דניאל י"ז ז') ובגלות נפש יד עם קדש תכלנה כל אלה אבל עכשיו טובה גדולה עשה להם הקב"ה בתנועת הגלות שהוא מכפר עון בקרבן לפיכך נפטר ישראל מידי כלייתן דכתיב (ויקרא כ"ז מ"ד) ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא

נעלתים לבלותם ואי אפשר לישראל להקריב קרבן בכל מקום אם לא בירושלים על המזבח ואם יקריבו חוץ מירושלים כאשר כבר עשו הקב"ה שונא אותן הקרבנות דכתיב (שע"ה ח' י"ח) למה לי רוב זבחים יאמר ה' רוב זבחי לא נאמר אלא רוב זבחים מה שהם מזבחים בכל מקום אשר לא צויתם אתכם כי אם בכקדש ולפי שהיו זבחים כל אחד בבמה לעצמו לפיכך אמר זבחים ולפי שעשו לזבחיהם חודש ומועד לזה אמר חרשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ובתיב שיחמץ השור מכה איש וגו' וכתיב לא אריח בריח ניוחתיכם ואין נאילתן של ישראל תלויה אלא בתשובה לא שיהלה נאולתן בתשובת ישראל שכבר שבו דכתיב (שע"ה ט' כ"ח) ועמך כלם צדיקים אבל נאולתן תלויה בהשבות עכו"ם דכתיב (כס"ב' כ') ביום ההוא ישליך איש את אלולו והבו ואת אלילי כספו וכתיב (יחמ"א ו') קומו ונעלה ציון ויורנו מדרכיו וכתיב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד וגם במצרים לא רצת להוציא את ישראל עד ששב פרעה ועמו דכתיב (שמות ט' כ"ז) ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים. וכיון שנלקח אבר כאברי הגוף והוציאו מסנו על ידי הקות דרם הרע והעכור אזי יהיה זה נחת רוח ללב ויהיה שקט מנדל תנועת הזעף אלא יתנועע בנחת ובשמחה דכתיב (פליס ק"ד ל"ו) יחמו חמאים כן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה.

ה'. וכיון שראו ישראל כך בתרו להם לפזר עצמן בכל ארבע כנפות הארץ וכדי שיראו האומות שלא יעלה על לבם לערוך מלחמה עוד עמם ושלא יצאו סן הגלות עד זמן שיבא המשיח ואף על פי שיהיה להם בתוך זה הוכן אנשי גבורי חיל ואע"פ כן לא יערכו מלחמה נגד האומות שככה השביע אותם שלמה המלך הנביא בשם ה' ואמר השבעתי אתכם בנות ירושלים אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ. הגה אמר לבנות ירושלים אם תהיו בגלות בין האומות אל תעירו ואל תעוררו עמם מלחמה מפני אהבת ארץ ישראל עד שתחפץ עד שיהיה רצון וחפץ הש"י בכך וישלח לכם המשיח בדרך ששלח משה למצרים ואמר כה אמר ה' פקד פקדתי אתכם ואני ידעו שרצון הקב"ה שיאספו עצמן מכל ארבע פינות העולם ויהיו אז לעם גדול ועצום ליקח ארצם סיד הישבעאליים והנביא כתב עליהם ואמר מי אלה כעב העופנה וכתיב (שע"ה מ"ג כ"ח) מי ילד לי כל אלה וכתיב היוחל ארץ ביום אחד כי הלה גם ילדה ציון את בניה וכיון שהדבר כן נסנו וגמרו כל ישראל שלא ילמרו עוד מלחמה מפילו לעזור אוסם מהאומה שכנגדה אם לא ברצון מלכיהם אשר הם נבנעים תחת ידו ויתפללו כל אחד ואחד בארץ אשר הוא נר שם שיתן השם שלום וחצלחה להמלך המושל על הארץ והיא וכך אמרו ותלמדוידים הוי מתפלל בשלומה של מלכות ולחלוק לו כבוד שכל מלך שישראל נבנעים תחת ידו הקב"ה אוהב המלך וקרא אותו משיח ברכתיב (פס"מ"ח א') כה אמר ה' למשיחו לכורש. ואין הבדל בין

באר הגולה

פה

המשיח שיבא לבין המלך שישראל נכנעים תחת ידו אלא שהמשיח שיבא יביאם אל ארמתן ויהי להם מלוכה בפני עצמם וכך אמרו בתלמוד אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכות לכה. כי המשיח שלנו שאנחנו מצפים עליו שיבא לא יהיה כי אם אדם יהיה ויסלך תחתיו בנו וכן בנו כמו דוד משיח ה' שהיה לו מלוכה ולורעו אחריו אבל ברצון הש"י יהיה המשיח יותר מדור אביו כדכתיב (מל"ג כ"א ה') חיים שאל סכך נתת לו אורך ימים עולם ועד לפיכך יהיה המשיח שיבא רם ונשא ונכה סאד יותר מאבות וממשה אף ממלאכי השרת כי הנה אברהם שהקב"ה היה צוהבו סאד לא האריך ימים רבים כמו אדם ונח אלא מיד שנתמלאו ימיו מת כדכתיב (נח"מ כ"ד ה') ואברהם וקן בא בימים ויצחק מת קודם זמנו חמש שנים ויעקב אסר מעט ודעים היו ימי שני חיי ופשה אסר מעט אעברה נא ואראה את הארץ המובת ולא ניתן לו בקשתו ומלאכי השרת מצפים לראות תמיד הדור נאון הש"י ואינם יכולים לראותו כדכתיב (מחלל ג' י"ב) ברוך כבוד ה' ממקומו במקומו לא נאסר שאלו אמרו במקומו היו יודעין את מקומו אלא אמרו ממקומו לחזרות שלא ידעו מקום הקב"ה ואמרו ברוך כבוד ה' ממקום שהוא עומד בו יהיה איוה המקום שיהיה לא כן המשיח שיבא וישראל שהם יראו הש"י עצמו שנאמר (ישע"ל כ"ג ח') כי עין בעין יראה בשוב ה' את שיבת ציון הרי נאסר שהקב"ה בעצמו יגלה כבודו לישראל לימות המשיח וישוב ויחזור עם ישראל אל הארץ לשכן שמו שם ונאמר כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל ותואיל הדבר כן שנתמלא בקשת המשיח באריכות ימים מה שלא זכו האבות ונתמלאה בקשתו יותר ממשה והשם יתגלה אליו פנים אל פנים מה שלא זכו מלאכי השרת שנאמר (מחלל ח' כ"ג) ועל ראשיהם רקיע בעין הסרה הנורא לכן הוא נבזה מכלם וכיון שראו ישראל כך לא בקשו ולא חשקה נפשם לצאת מן הגלות עד זמן ההוא שיהיה רצון הש"י בכך.

ו. משל לאשה עקרה שלא היה לה בנים ותאות נפשה ותשוקתה להוליד בנים פעם אחת נתמלאה בקשתה ונתן לה הקב"ה בן. ויגדל הבן והיה הנער יהוא יפה תואר ויפה מראה ויחכם מכל אדם. ויהי היום ויצעק הנער ראשו עליו ויכת ותיילל האשה ותצעק סאד על הנער הסת והיה כי ארכו הימים ותלך האשה אהרי אנשים אחרים ותזנה ותהר ותלד בן ונס הוא היה חכם אבל לא כבן הראשון שמת ויגדל הנער ויסת ותצעק האשה עד סאד ותאמר אני האשה הנצבת לפניכם היו לי שני בנים אחר מאישי ואחד מאיש אחר ומקרה אחר היה לכלם כמות זה כן סות זה סעתה אני עושה שבועה נגד הש"י ונגדכם שלא אורקע עוד לאדם מעולם אחר שכל בני סתים עד שיבטיחני הקב"ה שיתן לי בן קיימא ותלך האשה וישבה לה בבית אחר במקום אשר לא יעבור שם איש ועסם היתה כאן ופעם כאן כדי שלא ימצאיה האנשים ויבעלוה. פעם אחת בא אליה הנביא

בשם ה' ויאמר אליה מה לך האשה כי תשב בבית שכולה וגלמודה סבעל ותחלחל האשה ותאמר סי אתה בני כי באתה הלום ויאמר אליה אל תירא נביא אנכי לה' והוא צוני להניד לך כי ראה בענייך עיר יהן לך בנים ובנות רבות ויהיו ולא ימותו וירבר על לב האשה וינתמה ויאמר אל תעצב עוד כי יתן לך ה' יותר ממה שהיה לך ויוסיף את כל אשר לך למשנה ותקוד האשה ותשחתה ותאמר לאיש האלהים אל תכזב באמתך כי וקנתי מהיות לאיש ואחרי בלותי התהיה לי עדנה ויען איש האלהים ויאמר למה זה צחקת היפלא מה' דבר לסועד אשוב אליך כעת היה ואת חובקת בן ולא יפלו דברי ארצה ותאמר האשה בי אדני איש האלהים שא נא לפשע אמתך לא אשוב לדבר אליך כדברים האלה אבל שאלתי ובקשתי מסך איש האלהים שתתן לי אות על הדבר הזה אשר דברת למען יהיה לי בטחון על דבר נבואתך לימים רבים ויען איש האלהים זה לך האות כי לא יעזוב אותך אישך לעת וקנתך ובכל בית ובית שאת כסתרת שם הוא יבא אליך לדרוש בשלוםך. ותען האשה עתה ידעתי כי איש האלהים אתה ודבר אלהים בפך אמת כי זה עשה אישי סיום היותי עמו ואף כי יתקוטט עמי ואני עמו לא עזב חסדו ואסתו סמני והוא הולך אחרי אל כל החורים והסדקים אשר אני רפרתי יצועי שם לדרוש בשלומי ומנהם אותי בדברים טובים ואומר אתה חייבת בעצמך כי נשבעת בכעסך על חטאותיך ויבא הזמן ואתיר את שבעתך ואקח אותך אל ביתי ותשוב לימי נעוריך כימי עולם ובשנים יקדמוניות. וילך הנביא לדרכו והאשה שמרה דברי הנביא. והיו כי ארכו הימים וימת הנביא וירא אישה כי מת הנביא הדובר אליה ויאמר בלבו עתה אראה היש עוד אמונה בלב האשה הוואת אם אין וישלח אליה איש אחר לנסותה ויבא אליה האיש לדרוש בשלומה ויען האיש מדוע אתה יושב לבדך בבית הזה האפל ועד אין לא תצא כצאת הנשים המתעננים בהליכתם בננות ופרדסים ושומעים לקול כנור ועוגב והמה סקושטים בכל תכשיטי נשים ואת למה תבלה יסרך בבית האפל הזה כלם שוחקים עליך ומלעיגים על יסרך אשר עיניך כלות אליהם לכן איעצך ויהי אלהים עמך צאי נא בעקבות הנשים ורעי את ניהך על משכנות הרואים אחריך שמה יתנו לך פאר תחת אפר ושמן שישן סחברותיך לעדן נפשיך בתסרוקי הנשים ובשמן המור ויתאו המלך יסרך ויתן לך כתר מלונה. והאנח האשה ותאמר גם אנכי ידעתי כדברים האלה אשר דברת אך דע נא כי נשבעתי שלא אצא מן הבית הזה לחורק עוד עם בעלי אחרי מות שני בניי עד אשר יבטיחני השם שיתן לי בן שיחיה וכיון שבא הנביא והבטיחני שיבא עת חסן שאלויד עוד בנים ובנות וכשיגיע הזמן ההוא שדבר הנביא לכווד ההוא אצא בשמחה לקראת בעלי והוא לקראתי ואז אתיר שבעתי ואודקק עם בעלי כדרך כל הארץ ועד לא הגיע העת לא אליך אל בית בעלי ומכל שכן אל בתים זרים.

באר הגולה

פז

ז. ויען האיש ויאמר אדם חכם אחד סאלף מצאתי ואשה בכל אלה אלה לא מצאתי כי אם חסרת לב ונבערת מדעת אשאלך מה הבטחון הזה אשר אתה בוטחת בו בכר מת הנביא אכר כל חזון ולשוא ולהכל תצפה לא יבא לך הבטחון לעולם. ותען האשה אל נא תדבר כדברים האלה על הנביא כי איש אלהים קדוש הוא אנה פנה רוח ה' מן הנביא וינח עליך כי תלעג על הנביא ואם מת הנביא נבואתו לא סתה וכל עוד אשר אני רואה לפני האות אשר נתן לי הנביא אני מצפה על נבואתו שתבא ואם לא תבא לא אאשים הנביא אבל אאשים את עצמי כי כפני חמאותי מאריך השם הוסיף למען יהיה לי כפרה על עונותי ואני נותן הודאה לאל על הרעה כשם שהודיתי לו על הטובה. ויען האיש עד אן תמלל אלה ורוח כביר אסרי פיך עיניך סגורות ואוניך אסוסות כי מה שריבר הנביא בשם ה' שעוד תוסיף ותלך כבר בא והיה זה בן השני אשר הולדת ועתה על מה תצפה עוד אין טוב לך כי אם לשמוע אל עצתי שתצא ותתענג בטוב נפשך ותאזרו עיניך ויצא לך שם גדול בשמים ושרות יבואו אליך מרחוק יציעו שש וארגסן לך אל ההרים הגבוהים ותחת כל עץ רענן. ותען האשה העיני תנקר ותשימני עוד כעברי ותרש כמלאכי העוסדים מחוץ לבית לא יבאו בסורי. אבל אני אודה לך ללישנא מעליא שקורא לעזר סגיא נהור עמי שרי ע"כ אני רואה מרחוק כי הנביא לא הכמיחני על הבן הנולד שכבר סת עד שלא בא הנביא אצלי אבל הבטיחני על העתיד לבוא ועוד עוזה הבן השני אשר הולדתיו היה מאיש אחר ולא מאישי והנביא אמר שיהיה לי בן מאישי ושיחיה זה כבר סת. וירא האיש כי לא תאבה האשה ללכת אחרי עצתו וילך משם בחרי אף ויעזוב את הדלת לכנוס שם כל עוברי דרך ויבא אל אישה וידבר אליו את כל הקורות ויאמר אשה קשת רוח היא לא תשמע לקול דברי סלחשים וחוברי חברים עובתיה פרצתי כל נדריה וארוה כל עוברי דרך.

ח. כשמוע האיש את דברי אלו ויתכח על אמינות האשה ועל קיום שביעיתה ויאמר אשת היל מי ימצא שקר תחן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל בטח בה לב בעלה ושללה לא יחסר וילך אישה אחריה וימצאה שתורה ונאווה ויאמר אליה קומי ולכי לך כי הנה הסתיו עבר הגשם חלף הלך לו עת הוסיר הגיע שתצא ותתענג כרב טוב אשר צפנתי לך שבועתך סותרת לך הסר ססך בגדי אלסנותיך שים עליך בגדי שש וארגסן וקום ושבה אל ביתי ונחלתי הלא אנכי טוב לך מכנים ומבגנות וינחם אותה וידבר אל לבה ותשמע אל דבריו ותלך אחרי האיש ותרבב על הגסל ועל סוס מרכבת הישועה.

ט. חבו פתרון המשל האשה העקרה היו ישראל דכתיב (יחזקאל י"ד ה') רני עקרה לא ילדה מתחלה עבדים היו למצרים לא ילדה בנים אשר הצליחו למלוכה כי אם לעבדים לפרעה ולכל חילו ויציאם תכב"ה משם

ויתאלם וינשאם וינמלם כל ימי עולם העמיד מהם מלכים ושרים והם בנו הבית ראשון והיו הבן הגולר לה מאישה היינו מישראל אבל לא ממלכים אחרים אחר מת הבן תחכם כי מתו כל מלכי יהודה וישראל וחרב הבית וספרו ישראל מספר רב על חרבן הבית ועל עס ה' כי נפלו בחרב וזה היה הבן הראשון לאשה שהם ישראל הנקראים אשת נעורים להקב"ה הלכה האשה אחרי מות בנה ונתתה עם איש אחר שהלכה בגלות בבבל ודברה על לב השרים שיפתוהו למלך כורש לבנות לה בית וכן עשה וקראו אותו על הדבר הטוב ההוא אשר עשה משיח שנאמר (סס מ"ה ה') כה אמר ה' למשיחו לכורש. וזה היה הבן השני אשר לה כאיש אחר כי לא היה כורש מבני ישראל וימת הבן השני שהוא כורש והורדוס וכל המלכים אשר היו בבית שני וחרב הבית והלכו ישראל בגלות בין האומות השביעים הנביאים שלא יסדרו במלכי אומות העולם דכתיב השבעתי אתכם בנות ירושלים וכן עשו ונשבעו שלא יסדרו באומות ולא יעשו עוד מלחמה והלכו וישבו לחם בגלות כאבן דומה ולא בקשו עוד לבנות בית לשם ה' עד אשר יבסחם השם ע"י משיח שלא יתרב עוד הבית ובנוהו הבית האחרון שיהיה כבודו גדול מן הבית הראשון והשני שנחרבו והאחרון לא יחרב ובא אליהם הנביא בשם ה' (זכריה מ' מ') כה אמר ה' צבאות תחזקנה ידיכם השומעים בימים האלה את הדברים מפי הנביאים אשר ביום יסד בית ה' צבאות ההיכל להבנות וגומר והיה כאשר הייתם קללה בנוים בית יהודה וישראל בן אושיע אתכם והייתם ברכה אל תיראו תחזקנה ידיכם וגומר כה אמר ה' בימים ההם אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר גלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם וגומר והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימר ולא יספר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי ונקצצו בני יהודה וישראל יחריו וגומר והיה בכל הארץ פי שנים בה יכרתו יגעו והשלישית יותר בה והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובתנתיים כבחן את הזהב הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו אמרתי עמי הוא והוא יאמר אלהי וגומר הנה יאמר הכתוב בפירוש פי שנים בה יכרתו רצה לומר שני פעמים יכרתו ישראל מארצם פעם אחת בזמן חרבן בית ראשון ופעם שני בזמן חרבן בית שני ושם נהרגו מישראל כפלי כפלי כיוצא מצרים ויותר לפיכך נאמר עליה פי שנים יכרתו יגעו אבל החלק השלישי מישראל שהם הישראלים המפורדים עתה בגלות האחרון בצער וברוחק ואש הגלות בוערת בהם ככל צדדים לפיכך נאמר עליהם והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף וגומר הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו אמרתי עמי הוא והוא יאמר אלהי וגומר עוד אמר הנביא עוד תמעי כרמים בתרי שומרון וגומר ויכנה ערי יהודה וחצוצות ירושלים וגומר לא יאמר לך עוד עזובה ולא יצדך לא יאמר עוד שממה כי יבעלוך

בניד כמשיש התן על כלה ישיש עליך אלהיך. הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע וגומר ועינו ישראל מקוצר רוח אשר הלכו בגלות, אדוני מה אחרית האלה מי יצילני מיד כל אומה ולשון דכתיב (ספס' ד' י"א) עניה סוערה לא נוחסה ואמר הנביא יש לכם להאמין בדבר ה' דכתיב יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם וכתוב ביום ההוא אקום את סוכת דוד הנופלת וכתוב ושפכתי על בית ישראל רוח חן ותחנונים והביטו אלי את אשר דקרו וספרו עליו וגומר אמר זכריה הנביא בשם ה' שהוא היה בבית שני והוכיח את ישראל ואמר ידעתי שלא ישמעו אלי ויהרגוני כדכתיב אם ייהרג בסקדש ה' כהן ונביא שהוא זכריה שהיה כהן ונביא אבל לכסוף כאשר ישפיד השם רוח חן ותחנונים עליהם ויראו שנבואת זכריה אמת והביטו אלי ר"ל יתפללו אלי אמר הקב"ה שאמחול להם את אשר דקרו הנביא הקדוש הזה וספרו עליו וגומר ולפי שיש שישראל מתחרטים על הרעתו לכן לא פרסם הקב"ה שם הנביא לפי שמחל להם עונם דכתיב (תלים ל"ב ב') אשרי נשוי פשע בסמי המאה לפי שהקב"ה מוחל עונו הוא סכסה פשעיו וישראל היו שוננים בהריגתו שמתוך צערם וכבוד המלחמה הרנו אותו ואין איש נתפש על צערו אבל ההורג בשונג נולה לפיכך התפללו אל הקב"ה שיכפר עונם ע"י הנלות והמלטול וזהו שתרנם יונתן והביטו אלי את אשר דקרו ויבעון קדמי על דאמלטלי כו' ופירוש זה אמת לא תסור סמנו כי הוא בקבלה. עוד אמר הנביא אחרי כן ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ונאמר (מלאכי ג' כ"ט) הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום הגדול והנורא והשיב לב בנים על אבותם ולב אבות על בנים וכתוב ואתה דניאל סתום וחתום הדברים האלה עד עת קץ: וגומר וכאשר יצאו מירושלים בחרבן בית שני היו אומות העולם משחקים עליהם באותו הזמן ואמרו אנה פנה דודך איה הוא משיחך מתי יבא מה הכסחק הזה אשר הבטיחך הנביא שמה שדבר הנביא לא היה אלא על בית שני על כן אין טוב לכם אלא שהשבעי לעצהנו ותערנו עמנו ונעשה ככם שרים ונכבדים וכמו כן יאמר נוג וסנוג כסוף הנלות עד שישראל יתפללו באותו הפעם על נוג וסנוג למה רנשו נזים ולאמים יהנו ריק ננתקה את סיסריתיסו אלו התפילין שישראל מקשרים בהם בכל יום נשליכה סמנו עבותיסו אלו ציצית שהם מעשה עבות. וישראל משיבים איך ידבר הנביא על בית שני וכבר חרב וחנו זכריה ומלאכי היו בבית שני והנביא אמר לא יאמר עוד עזובה ואני עד אתה שכולה וגלמודה ואמר הנביא גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון ואם נאמר זה על בית שני לא ידע נפשי מה כבוד וגדולה אשר היו שם (י) האחר

(י) כפלה המדונה מניה ג"י נראה מנחל יומא (י"א ע"א) אמר כ' זקק לא קריא כן בניה נאמן כן בניה ג"י דאמר אסא מרקבא דדדרי פ"א ליה מנחל כה

שבית ראשון בנהו מלכי יהודה ובית שני מלכי אוסות העולם והורדוס שהיה עבד לחשמונאים הכתנים והוא הרג עם ה' ומשרתי אל עליון ובנה בית ועזר ברמים אשר שפך היצדק לומר על הבית הזה שנדול יהיה כבודו מן הראשון שבנו אותו חפידים ואנשי מעשה הבית הראשון היה שם ארון וכפורת ושמן המשחה וצנצנת המן ותומת ההיכל לפני הדביר היתה נבזה מאה אמה ועובי לא היתה אלא אמה והיו עומדים רום מאה אמה על עובי אמה בנס ולא היתה נופלת ובבית שני לא היתה יכולה לעמוד אלא עשו שני פרוכת וביניהם אמה מרקסין ולא היו שם ארון וכפורת ושמן המשחה וצנצנת המן ולא היתה האש יורדת מן השמים אשר כל זה יורה שלא היה רצון הקב"ה בבית הזה ולא שכן שמו עליו. וארבעים שנה קודם הגלות היו סוגרין אותן בלילה וחיו משכיסין ומצאו אותו פתוח עד שנער עליהם ר' יוחנן בן זכאי ואמר היכל היכל עד אנה אתה סבצית אותנו ידענו כך שבסוף תחרב. וזה לא היה בבית ראשון כי שם היו הדלתות נסגרים עד שיצאתה בת קול ואמרה פתח לבנון דלתוך בבית ראשון היה כהן גדול סוכתר בכתר כהונה בחכמה ובנוי ובכל המדות הטובות והאריך ימים רבים ובבית שני העמידו המלכים כהנים גדולים שלא היו ראויים לכך ולא האריכו ימים היהיה כבוד הבית הזה גדול ואם נאמר שמלכי בית שני היו גדולים מהראשונים זהו שקר נמור ומפורסם ועוד כי לא דבר הנביא מכבוד מלך או שר שיהיה בבית שני שאם כן היה לו לומר גדול יהיה כבוד ביאה שנייה מביאה ראשונה אבל מפני שלא דבר ממלך או שר שיהיה בבית שני שאם כן היה לו לומר ולא משום מושל אלא מבית עצמו כאלו נתן סימן שאין השם סרוצה בבית הנבנה לשמו אלא אם כן יהיה כבודו גדול מבית ראשון וזה יהיה הבית האחרון שאלו דבר מבית שני היה לו לומר גדול יהיה כבוד בית שני כי אחר הראשון יבא שני ולא אחרון אבל מפני שראה שיהיה לישראל כמה בתי מקדשות האחד בנה שלמה והשני כורש והשלישי הורדוס ולא יהיה לכלם תקומה ולא היו לבית שני ושלישי שום כבוד כי היו ישראל נכנעים תחת יד האוסות אבל היה להם כבוד מבית ראשון לכך לפיכך לא ייחס הנביא הכבוד כי אם לבית ראשון ולבית אחרון ששתי אלו מקדשות יהיו ברצון השלישי. ויהיה כבוד הבית האחרון גדול מזה הצד שהבית הראשון בנוהו בני אדם וכמו שהם עוברים אף מעשיהם עוברים לא כן הבית האחרון שיוכנה הקב"ה בעצמו שנאמר (עמוס ט' י"א) ביום ההוא אקים את סכת דוד הנופלת. אמר שיקים את סכת דוד ולא סכת כורש והורדוס ואמר אקים ולא אמר ביום ההוא ויקים להודות שתוא עצמו יקים הבית האחרון לפי כך

כיוסם לינח מלכא על הלוקמים ליסחע בן נמלח בכהנל כרכני. ועין בגמל העקדס פרהה תרומה עזר מעשים מדנז ג"כ על זה הענין כמו שכתב המחבר פה.

נאמר אקים ולפיכך יהיה כבודו גדול והיה ראוי להנביא לומר גדול יהיה כבוד הבית הרביעי אבל כיון הנביא לנדר המספר שכל עוד שיבא דבר אחר דבר שייך לומר בהם המספר ראשון שני שלישי אבל אם לא יבוא אחריו דבר שייך לומר בו אחרון אמנם כשלא תמצא אלא שני דברים לבד לא יאמר ראשון ואחרון אלא ראשון ושני כמו בית ראשון ובית שני ולא תמצא שיאמר אחר בית ראשון בית אחרון ולפיכך כיון שראה הנביא שבנין אשר יקים הש"י בארצית הימים לא יחרב אמר גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון. ועוד כי אין אמונתנו תלויה במשיח שאם יבא הרי הוא בשר ודם כמונו ולא יהיה אלא נביא ומלך ואם לא יבא (') לא יהיה זה לפוקה ומכשול באמונתנו כי כאשר האמינו אבותינו בה' אחר קודם שירעו מהמשיח דבר כן אנחנו מאמינים כמאז ומקרב. אין המשיח הזה מביא לנו תוספות ולא גרעון באמונתנו שאין בין ימות המשיח לעולם הזה אלא שעבוד מלכויות לבד. וכיון שישמע לעתיד נוג' ומנות בל מענותינו יתרה אפי' בנו ויערוך מלחמה לנגדנו או כתיב (מלכים ב') יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו ונאמר והיתה עת ליעקב אשר לא נהיתה ובעת ההיא יעמוד סיכאל שרכס העומד על בני עמך וגומר ובעת ההוא ינאלם הש"י שנאמר (שפי' מ"ג ס') ואכים ואין עוזר ותושע לי ימיני וזרועי קדשי וגומר ונאמר אמרו לגמחרי לב חזקו אל תיראו הנה אלהיכם נקם יבא נמול אלהים הוא יבא ויושיעכם. ובקשו ישראל על זה אות מהנביא ואמר להם זהו האות מה שכתבה לכם התורה ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתם ולא נעלתם לבלוכם להפך בריתי אתם כי אני ה' אלהיכם. וכששמעו ישראל הדבר הזה אמרו זהו הבטחון הגדול שיש לנו וראינו עין בעין כי לא יעזוב אותנו על כן הבר' ד' בפיך אמת על כן פזרו ישראל עצמן בגלות לסבות תחת כנפי המלכים והשרים ושם מתפללים בעד שלות המלכים והשרים שהם אצלינו משיחים בזמן הזה שכל המכנים ישראל בארצו ועושה עמם טובות נקרא משיח. כמלך כורש שלא היה מישאל והכתוב קורא אותו משיח בשביל טובתו שעשה לישראל ולפיכך אין אנו לומדים מלחמה בזמן הזה כי המלכים והשרים בזמן הזה מתנהגים כשורת דיניהם וגומלים עמנו חסד ועושים עמנו טובה הרבה ולעת משיחנו שאנו מצפים עליו שיבא בזמן קרוב ויכניס אותנו אל ארצנו לעבוד שם את ה' כל הימים במנוחה ובהשקט לא נצטרכנו או ללמוד מלחמה שעל הזמן ההוא נאמר לא ישא נוי אל נוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה כי המלחמה היא שבט מוסר ביד ה' להעניש בזה האומה החוטאת לפניו ובזמן המשיח יכפר עון כל בני אדם והיו כלם כאלו נבראו עתה בלי עון ופשע שנאמר (שפי' מ"ג ס') והפאותיך לא

(') כוונתו כל זמן שחזר לא בל כי אמונתו כמשיח היא אמונה לנצח ולא לעבר.

אזכר עד כי אסלה לאשר אשאיר ונוסר למיכך יהיה אמת ושלוש בימי
הוא יהיה לנו לכהן משוח מלחמה ללחום מלחמתה של תורה להאזיר
ענינו בה אכ"ר.

פרק כ"ז

א. למת היו קירין אותו כהן משוח לפי שנמשח בשמן המשתה
כאשר נמשח הכהן הגדול ופי עשה ומסה נעשה השמן הזה משה רבינו (')
עשהו במדבר ולקח מן הסוד והקנמן והקדה מכל אחד משלשתן חמש
מאות שקל בשקל הקדש ומקנה הבשם חמישים ומאתים וזהו שנאמר
בתורה וקנמן בשם מחציתו חמישים ומאתים ששוקלים אותו בשני פעמים
חמישים ומאתים בכל פעם ושוחק כל אחד ואחד לבדו וערב הכל ושרה
אותן במים זכים ומתוקים עד שיצא כל כהן במים ונתן על המים שמן
זית הן והוא שנים עשר לוג כל לוג ד' רביעית ובשל הכל על האש עד
שאבדו המים ונשאר השמן והניחו בכלי לרדות.

ב. ר' יהודה אומר שמן המשתה שעשה משה במדבר הרבה נסים
נעשו בו מתחילתו ועד סופו תחלתו לא היה אלא שנים עשר לוג דכתיב
(מסח ל' ל') שכן משחת קודש יהיה זה לי לרורותיכם ז'ה בנסמריא י"ב
לגן הווין ראה כמה יורה בולעת כמה סמנים בולעים וכמה האור
שורף ובו נמשח משכן וכל כליו ואהרן ובניו כל שבעת ימי המלוואים
ובו נמשחו כהנים גדולים שבהן גדול בן כהן גדול מעון משיחה ולא היו
מושחין מלך בן מלך ומפני מה משחו שלמה בן דוד מפני מחלקותו
של אדוניה.

ג. הסוד (') הוא הרם הצרור בחיה שבהורו הידוע לכל שמתבשמן
בה בני אדם בכל מקום. אמרו חכמי הטבע כי הבעל חי זה איכל פרחים
מבושמים יולד מהם בו רם חם והוא מריח אחד הפרחים וזהו סוד. ויש
אומרים (') שהוא מירא שעל מור תרנגם אונקלוס מירא דכיא. והקנמן
הוא העץ שבא מאיי הודו שיריחו טוב ומתגמרין בו בני אדם והוא עשב
מבושם והיה מרעה לצבאים שבארץ ישראל ומיום שנדרב הארץ אין
להפציץ עוד הקנמן הזה הטוב אלא קנמן גרוע והטוב לא נודע איה
מקומו והקדה הוא הקישש וקנה בושם הם הקנים הרקים כתבן האדומים
הבאים מאיי הודו וריחן טוב והם סמיני הבשמים שנותנין אותה
הרופאים בצרי.

(') עד סוף ב' העתיק לוח נאות לשון המכ"ס פ' ה' מעלי העקדס הלכה כ'.

(') גם זה שם נה"כ.

(') ק גם דעת המכ"ן פ' כ' טהא.

ד. כיצד (י') היו מושחין את הכהן יצק את השמן על ראשו וסך מסנו על גבי עיניו כפן כף יונית שנאמר (ויקרא ח' י"ז) ויצק משמן המשחה על ראש אהרן וימשח אותו לקדשו ומלכי בית דוד היו מושחין אותו כפן נזר על ראשו ולא היה מושח במקומות אחרות ולא הרבה בשמן. כל כלי המקדש שעשה משה במדבר לא נתקדשו אלא במשיחתן בשמן המשחה שנאמר (כמדבר ז' ה') וימשחם ויקדש אותם ודבר זה לא היה נוהג לדורות אלא הכלים כלם כיון שנשתמשו בהן במקדש במלאכתן נתקדשו שנאמר (כמדבר ז' י"ב) אשר ישרתו בם במקדש בשירות הם מתקדשין אעפ"י שכהן משוח מלחמה נמשח ככהן גדול כהן גדול היה גדול מסנו לפיכך היה להם מעלות זה על זה לא היה אחד הולך בפני מי שגדול מסנו אלא כהן גדול קודם למרובה בנדים ומרובה בנדים העומד לשרת קודם למשוח שעבר מחמת קרי והעובר מחמת קרי קודם לעובר מחמת מום והעובר מחמת מום קודם לכהן משוח מלחמה ומשוח מלחמה קודם לסנן וסנן קודם לקתיקול וקתיקול קודם לאמרכל ואמרכל קודם לזובר וגובר קודם לראש משמיר וראש משמיר קודם לראש בית אב וראש בית אב קודם לכהן הדיוט נמצא הכהנים שפנה מעלות זו למעלה מזו.

ה. ומה בין כהן גדול לכהן משוח מלחמה כה"ג דומה למלך שאם מת מעמידין בנו תחתיו או הראוי ליורשו וכל הקודם לנחלה קודם לשרת הסת והוא שיהיה מלא מקומו בחכמה או ביראה אעפ"י שאינו כמותו בחכמה שנאמר במלך הוא ובניו מקרב ישראל מלמד שהמלכות ידושה והוא הדין לכל שררה שבקרב ישראל זוכה לעצמו ולזרעו מלבד משוח מלחמה שאין בנו מתמנה תחתיו כי אין כל אחד כדאי להנהיג את העם למלחמה אלא אם כן חכם ומבין אלא הרי הוא כשאר הכהנים אם נמשח למלחמה נמשח והרי הוא אחר כ"ג מיד ואם לא נמשח לא נמשח וכשהכהן משוח מלחמה עובר במקדש היה משמש בארבעה כלים כשאר הכהנים.

ו. היו מעלין משררת לשררה גדולה ממנה אבל לא היו מורידין אותו למטה ממנה אם לא טרם שמעלין בקדש ולא מורידין.

פרק כ"ז

א. כיצד היה סדר לבישת הבגדים של כהונתם היה לובש המכנסים תחלה והיה חוגר את המכנסים למעלה מטבורו מעל מתניו ואח"כ היה לובש הכתונת ואח"כ היה חוגר את האבנט כנגד אצילי ידיו ומקיפו כרך על גבי כרך עד שנומר וקושר ואח"כ היה צונף במצנפת ככוכב וכהן גדול אחר שהיה חוגר באבנט היה לובש המעיל ועל המעיל האפור והחשן יש אומרים שעל החשן היה כתוב באופן כזה

(י') כל זה מלשון המצ"ס שם.

באר הגולה

ראובן א	שמעון ב	לוי רהם
יהודה י	יששכר צ	זבולון ח
דן ק' יעק	נפתלי ב	אחלמה נר שבמי
אשר ישר	יהוסף ון	בנימין

האידם היא אבן שדומה בצבע לבשר האדם ונמצא אצל הנזר רינו אשר בין נבול אשכנז וצרפת וכאשר יחליקו אותה אומני האבנים טובות הקנה לה בהירות טוב ויפה והיא עוצרת הדם ובפרט דם הנדות והטחורים ותחזק הלב ותשקט הכעס ונתנה האבן הזאת לראובן על שם שנתמעט דמו ובשרו בתעניתיו כשבלבל יצועי אביו והוא מיסן שקבל השם תשובתו ומחק את עונו.

ב. הפסדה הוא המפאניאה היא אבן ירוקה כעשב הלח או היא משותפת עם צבע ירוק ככרכום והיא רכת עד שתשבר בנקלה והיא טובה לחולי העינים ולחולי השקוי בלעז נקרא אידרופיסיא^ה ולקרתת הירקה נקראת איסיקיה בלעז והאבן הזאת במכעה תגדל. לפעמים בכמות נופה הרבה מאד עד שאמרו שעשו האנשים הקדמונים ממנה פסל אחד כדמות אשה לכבוד ולתפארת מלכת מצרים הנקראה ארסינואי אשת המלך פילאדילפו שהיתה רומה לה ארבע אמות קומתה. והפילוסופים אמרו שהמפאניאה במבצע נגר תאות המשגל לפיכך עלה לחלק שמעון בשביל שחטא עם כובי בת צור המדינית וסימן לעבירה הדרוקן כאבן הזאת שהוא ירוק ככרכום והאבן הזאת מצנן מאד ולכן נתנוה לשמעון שיצנן נופו מאש התאוה ואלבערסום מאננום הפילוסוף העיד כי היא מקררת מאד בסגולתו כי שמו אותה בסיס שהיו רותחין על האש נצטננו המים מיד עד ששמו במ הירים ערומות מבלי חיוק שום כויה או תולדה אבעבועות הנולדים מכויתת האש.

ג. הברקת הוא אבן הנופלת מן השמים עם הרעמים וצבעה נוטה לירקות עשבים דומה לקריסטאלו ונמצא בארץ אשכנז וספרד והספרדי הוא בחיר כאש וטוב להחלים הלומות טובות ויועיל לנצח האויב במלחמה ומשמר האדם מהזיקות והרעמים ונתנה האבן הזאת לשבמ לוי לכבוד ולתפארת להיות כי הם לומדים משפטי ה' ותורתו לישראל כדכתיב (דברים ל"ג י') ויורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל זהתירה גם כן בקולות וברקים כדכתיב (שמו"ג י"ט מ"ז) ויהי קולות וברקים וענן כבר על ההר ויצאתה התורה מתוך האש דכתיב (דברים כ' י"ט) את הרברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בחר מתוך האש.

ד. הגפך הוא הקרבונקיא היא אבן אדומה כגחלת בוערה ובהירה מאד והיא של מינים רבים והיותר צבועים ובהירים יקראו זכרים והם דומים לאש המצתת בפחם הבוהר והמבהיק ולפיכך נקרא נוסף כי הוא

כאש נופח ואשר למטה סתם בצביעות ובבחירות הם הנקבות וקליסטריוס הפיליסיף אמר שהקארבונקיא ידמה בראשונה כמו שיעלה עשן ממנו ושאתרי כן צריך שיראה עצמו צלול וכווער כלבת אש צלולה ויש מין במיני הנפך שיטו בטבעם לצבע השחור ושנגד האש או השמש יבהיקו יותר משאר מיני הנפך וכשיהיה המין הנפך הזה בתוך הבית במקום שלא ישלום בו אויר בהיר בשופע יהיה כצבע השושנה ובמקום סגולה נראים כבווערים באש ונגד השמש ידמו לאש בהיר שיוצאת ממנו נצוצות רבות אמר אלכירטוס הפיליסיף כי הקארבונקיא באבנים טובות היא נעדר כוהב הטוב בין הסתכות במעלה ושסגולותיו הם רבים מאד על שאר אבנים טובות וסגולותיו להשקיט תאות המושגל המרובה והוא מתנגד לשנוי האויר והמנפה ומסיר המחשבות רעות ומחזיק הרוח החיוני ואחרים אמרו שיועיל בפרטות נגד המרה השחורה והדאגה והנושא אותו ינצח אויביו במלחמה והאבן הזאת נתנה ליהודה משום דכתיב (נחמ"ס מ"ח) ירך בעורף אויבך וכמו שהאבן הזאת היא במעלה על כל שאר אבנים כמו כן יהודה גבר באחי' וכמו שיש לאבן מעט שחרות כן הושתר פניו של יהודה בראותו שהיה לב אביו עליו כאשר לא נמצא יוסף וירד או מגדולתו וגם הושתר פניו כששלחה תמר אליו ואמרה הכר נא למי החותמת ומפני שהיה יהודה רואן על אשתו ובניו שמתו בחייו נתנה לו האבן הזאת שהוא סמיר הדאגה.

ה. הספיר היא אבן יפה ובהירה דומה לרקיע והיא אבן יותר קשה מכל שאר האבנים טובות הוץ מהדיאמנטי והיא של שני סינים המין האחר אינו כל כך בהיר והוא הטוב, השני הוא יותר בהיר ועל כן קוראים אותו ספירי מימי ואינו כל כך טוב כמו הראשון ומי שלא יכיר אותו אינו סבחי' בינו ובין הדיאמנטי הגרוע. מקום מוצא השני סינים של האבן הזאת הוא בהודו והנבחרים יביאו אותם ממקום נקרא ויאילן והיותר משובחים הם מארצות פיני והטוב יש בקרבו כמו עץ כהוי וצבעות העננים דומים לצבע התבלת עד שידמו ללהב הנפרית כשיתחילו להצית בו האש עם נקודות קטנות דומות לוחב הכהיר וסגולת האבן הזאת היא להסית המורסא בוסן השנוי אויר ותשמור האדם שלא יבא עליו נרב ותמנע הוועה הרכה ותצחיב ותיטיב פנים ותסול הפחד והרעדה והמרה השחורה ותשבור בריאות העינים והחרטומים וכל המכשפים הם משתמשים באבן הזאת בלהטיהם ואם ישימו האבן הזאת שהיא בטבעה קשה מאד בכלי זהב על האש שלשה ימים רצופים תחזור להיות לבנה וזהירה. במאד עד שתחשוב לדיאמנטי טוב ומעולה ומפני שיש באבן הזאת כרסות ענן לכן נתנה ליששכר שהם גדולים בחכמת התורה הנתונה בעב הענן כדכתיב (שמות י"ט) והיה קולות וברקים וענן כבד על ההר והענן לא היה בהיר כדכתיב (ס"ג כ"ז י') וערפל תחת רגליו וכתיב (דברים ל"ג י') ישמח וכולון בצאתך ויששכר כאהליך וכתיב (דכ"ה ה' י"ב ל"ג) סבני ויששכר וידעי בגנה

לעתים לרעת מה יעשה ישראל והם היו לוסדים התורה שנתנה חרות על הלוחות של סנפירינן היו ובסתן תורה כתיב (שמוס לל' י') ותחת הנליו מעשה לבנת הספיר והאבן הזאת תועיל לרדיפת השלום והסנוחה ולכן נתנה ליששכר דכתיב בו (נללסס מ'ס ע"ו) וירא סנוחה כי טיב נומר.

ו. היהלום הוא הדיאמאנטי והוא במעלה רבה בין כל הפצי האדם והיא העולה בחשיבות על כל שאר האכנים הטובות כפי דעת פלינאוס הפילוסוף והיהלום הזאת רבו הימים והשנים ולא הכירו אותו אלא מלכים סועסים סיסי קדם והאמינו שלא ימצא אלא במחצבי הוהב והוא נמצא גם כן בסקום שימצא הקריסטאלו וסיני היהלום המה ששה ואלו הן הכושי ההינדי הערבי. המוקרני. הציפריאני. והסידיריטי. שהוא דומה לברזל המצהיב אחרי הלמישה וכל אלו המינים בלתי השני מינים האחרונים הם קשים עד מאד ודוחפים לאחור הפמיש הסכה במ ומקום סחצבתה של אותה האבן יועיל למלך המדינה ההוא ויעשיר סמנה מאד להיות כי יש לו ססשלה רבה על כל עמו וכמו שבספר המלכים שלהם יש להם חוקה על כל הדנים הגדולים נקראים מיני שכל האיש שיצור אחד מהם ברשת או בחכה הוא של מלך כן יש למלך המדינה הזאת חוקה על מחצב הדיאמאנטי וכל עוד שימצאו יהלום שמשקלו יותר משני דראנטי והוא משקל רביעית האינטי הם של מלך וגם על שאר הדיאמאנטי יש לו ססשלה רבה. כי אם אחד מעבריו יוציא דיאמאנטי אחד חוץ למדינה סכלי רשותו יקח המלך ססנו כל נכסיו. ומקום אחד יש תחת ססשלה מלך קמן אשר שם ימצאו היהלומים הטובים ואינם כל כך גדולים ומקום סחצבן נקרא סחצב הישן ומשם יבואו לארצות הגוואראטינסידושם ימכרו ביזקר והיהלומים האלה הם טיבים וחשובים ביניהם ויותר חשובים אם יוציאו סתוקנים סעצסם סהמחצב סטבע סכלי תיקון סלאכת האומנין ואומרים: כמי שהבתולה היא סעולה סהבעולה כן היהלומים סהתוקנים סטבעס הם יותר סעולים סהיהלומים סהתוקנים בירי אדם ועוד במקום אחד יש סחצב הדיאמאנטי שהם היהלומים ססיד לים סאניאם סשם היה שלמה המלך ע"ה סוציא הוהב והביאו ירושלים ועוד היום ימצאו שם בנינים שעשה שלמה. והיהלום הזאת נמצאת במעי הארץ עסוקים ובהירות האבן הזאת הוא רב וגדול והוא לבן ומאיר היטב בעין הקרה הנורא וסצר קשיו יתחוך כל האכנים טובות והוא כמעט נומה לשם שמיר סצר פעולותיו והאש אינו סושל בו אלא אחרי ימים סה וכאשר ישפשופו אותו ימשיך סמוך והקש והדברים הקלים לפי גדלו ויסיר סהנושא אותו עליו סחד הלילות וירפא כל חולי סהרה שחורה ויאמינו שיהיה הנושא אותו קשה יום כי כן הוא סצר עצבו עם פעולות הנפש כאשר הוא השמש עם העין שבמקום תוספות אורה יחשך סמיד עין סככים בו ויש מי שאמר כי אם יקשרו אותו על ורוע שסאל יהיה נושאו נוצח את אויביו ובעל גבורה והוא סגרש ססנו

אז החיות רעות והמזיקים בעת השנה והוא שימר נושא מהסכים המסיתים וישמור אותו גם כן מהטענות ומריבות וסגולותיו הם יותר טובים ומועילים אם יקשרו אותו בכסף או זהב. עוד אמרו כי היהלום פורק על כל הרברים המפסידים אותו מעל שבמו ויעסד בתקפו שנים רבות ונקרא בלשון הקדש יהלום מפני שהיא רושם ושובר הכל כמו הולם פעם ויועיל היהלום ג"כ לעושר וספני זה ניתנה לזבולון שהוא היה עשיר וכמו שהאבן הזאת עומד בה קפו שנים רבות כן שבט זבולון האריכו ימים לפי שהוא על חוף ימים ואמר הפילוסוף הערבי תלמיד אריסטו שהארצות שהם על חוף הים יאריכו ימים הנרים שם יותר ממה שיתיו בערים שהם על הנהרות והמים המתוקים. ומפני זה נאמר בזבולון (דברים ל"ג י"ט) כי שפע ימים יינקו גימר וכמו שהאבן הזאת מונעת ממנה כל הפסד והחזק והיתה עומדת תמיד להרויח בה והיתה נמכרת ביוקר כפלים משאר פרקמטיא של שבטים וזה דומה ליהלום הזאת שהיא יולדת יהלומים אחרים ממנה ואמר פראנציסקוס הפילוסוף שספרה לו אישה חיל נאמנת שהיתה מטרוניתא אהת נקראת איורינוסא ממשפחת השרים לונסימבורג שנפלה לה ירושה ובה היו שני יהלומים ואמרה שפעמים הרבה בנס נמור וסוחלט מולידים בזמן סן הזמנים אבנים אחרים טובים כדמותם וכצלמם והמציאופראמטיס היוני שהיה תלמיד מעולה לאריסטו הגדול שבתכניהם כתב גם הוא כי האבנים טובות הם מולידות כדומה כל עוד שכח אלהי מתנוסס בו ישפע באצילות נפלא מאתו יתברך וינוח בקרבם ובטבעם בחוקה ובאופן רב וגם פליניאוס הפילוסוף בעשירי מסבעיים אמר שהאבן הנקרא ניסורדאני היא באה מארץ סרי וצבעה נוטה לכרכום המפור עליו פרחים רבים אמרו שהאבן הזאת היא הרה ואם יקישו בה יכירו כי יש אבן אחרת בקרבה והיא יולדת אותה במשך שלשה חדשים. הלשם הוא הטורקואיס והיא אבן יקרה וחשובה בעיני רבים עד שהוחכ והכסף וכל החפצים לא ישוו בה דבר בעיניהם מבלערה והיא של שני מינים המין האחד היא באה מארץ ספרד והוא ירוק מאד והוא המין הגרוע והשני בא מהורדו וצבעו ירוק כמו שיהיה סוג עם חלב שהוא לבן כמדוע (?) וברוב פעמים יש בו כמו הרשומים עוברים בו ונוטלים קצת יופי מסנו והאבן הזאת סגולתה לשמור האדם מהסכנות ולהזקק הלב ולהאיר העינים והאיש הנושא אותה האבן יהיה שמח וטוב לב כל הימים ופראנציסקוס הפילוסוף אמר שראה בעיניו טבעה של האבן הזאת ואמר דעו כי איש אחד היה ממשפחתו ומבית אבי שהיה לו האבן הלשם קשורה וקבועה בטבעת של זהב והוא היה נושא אותה תמיד כמו תכשיט מעולה באצבעותיו וביום סן הימים נפל האיש הנושא הטבעת בחולי אשר ימות בו וכאשר מת נשאר אבן הלשם אשר היה בטבעת באצבעו ותחת אשר היתה האבן הזאת בחיי בעליה כהירה וזהירה כחמה נהפך חודה לשחת ונשארה כעורה לא

הצליחה לשום קונה כי פניה לא היו לה עוד כאשר המתאבל על בעלה ובגלל הדבר הזה סרה כסני החאזה שהיתה בי כבר לקנות אותה ולא הפצתי בה עוד ובא איש אחר וקנה אותה בזול ובכואה הלשם הוזה לרשות אחר שבה לצבעה הראשונה ולא הסרה מכל הפארתה מאומה ונצמערתי עליה מאד את אשר לא קניתי אותה בתחלה וכו' ודע כי האבן הזאת נכונה לחזק הלב תחלוש ולהסיר הדאגה ולהרבות השמחה ולשמור בריאות העינים ולעשות שחאיש המשתמש בו אל כל אשר יפנה יצליח. לפיכך נתנה האבן הזאת לרן (') שהוא היה מצליח במלחמה בימי שמשון וכשם שהאבן הזאת מתחלפת הצורה פעם לטוב ופעם לרע כפי מבע האיש הנושאה כן היה שבט דן מתחלף תמיד צורתו פעם אהב את השם ופעם הלך אחרי הבעלים והענלים והיה להם פסל סיכה ועוד נתנה לו הלשם לפי שנפלה להם עיר לשם בחלקם כדכתיב ויקרא את שם העיר לשם וגומר.

ז. חשבו הוא דיאבציניני הוא האבן הדומה לפרח הנקרא בשם יאבציניני וצבעו הוא כשוהף מצבע הזהב וצבע הדיוק כמו עשב כמעט דומה לכרכום דומה ללבת אש שיש בה נ"כ צבע נוטה מעט לירקות העשבים חלוש והאבן הזאת היא של ילשה סינים האחד הוא נוטה מעט לארסימות הפחם או הגהלת המוצתת כאשר ולאבן הזאת שהוא הכין הראשון הסכימו עליו רבים מחכמי האבנים מוכות שהוא ראשונה בסעלה. המין הב' הוא נוטה לצבע הכרכום עד שיהיה חשוך מעט מהצבע פולבו הפשוט. והשלישי הוא נוטה מהצבע פולבו לצבע צירוליא ונקרא האבן מהמין השלישי זה יאבציניני סיפורי ולמין זה האחרון חכמים אחרים נתנו הסעלה הראשונה העולה על שאר המינים לזה המין בהיותו כולל עמו עוד מין אחר שהוא ספורי והמין הזה ירניש באויר יותר משאר מינים וזהו אם יהיה האויר וך גם הוא יאיר היטב ואם יהיה יום מעונן גם הוא יחשיך ויתמעט קצת סויו ומהדרו ואלו השלשה מינים הם קשים במבעם ולא יעשו בו פתחי חותם אלא ביגיעה רבה ומנולתם הם אלא שהם מקררים ומצננים את נוף הנושאים ויועילו ללב וישמרו האדם מכל רע בזמן המנפה ושנוי האויר אם יתלווה על הצואר והתחת-בלתי הכדל והציצה בינו ובין הנוף וגם הוא טוב להעשיר לכן נתנה השבו הזה לנפתלי מפני שהוא היה עשיר דכתיב (דברים ל"ג כ"ט) נפתלי שבע רצון וסלא ברכת ה'. וגם הקב"ה שומרו מכל רע כמו האבן הזאת השומר את נוף הנושאה.

ח. האחלמה היא של סינים רבים והיא האוניקוי וחומר שוה לכל המינים שלו. המין הראשון הוא לבן דומה לציפורן האדם שכן בלשון יון

(') וחצי יודע שלטל כפלק כ"כ נתן סמך לכן ולא לסס וסס העצמות ע"ז שמה שמכין סה סה ע"פ מד"ר סוף המס.

באר הגולה

צמ

קורין לצפרון איניקס והמן חזו אין לו שום רושם עליי. המין השני לבן עם רשומים אדומים. המין השלישי לבן עם רשומים שחורים. הרביעי שחור בהחלט מכלתי שום רושם. הרביעי הוא הטוב שבכלם הוא שחור עם רשומים לבנים. ואולם ההבדל שיש ביניהם הוא סצר המקום כי המינים האלה מוכאים סארץ מרי או סארצות הערב אסרו התכמים שלהם כי מי שישא האבן הזאת עליו היא תביאנו לירי דאנה ופחד ורעדה וירבו עליו החלומות המבהילים והקטטות והמריכות והסלחמות ולכן נסראת האבן הזאת בלשון עברי אולסה על שם החלומות. וספני שהוא ססנל לסלחמות ניתן לנר שהוא היה טרוד במלחמות. דכתיב (נללסס מ'ס י'ס) נר נרוד ינורנו היינו נרודים ינורו הימנו שעברו עם אחיהם כל חלוץ ססס לסלחמה עד שנכבשה הארץ ובשביל טרדות דאנות המלחמה רעיונו על סשכבו סליקו והיינו אחלמה וכתיב ותחלימני ותחיני.

ג. התרשיש היא הקריסטוליטא והיא אבן שצבעה נוטה מעט לירקות כרכובי ועין השמש ירמה לכוכב כהיר ובא סארץ כוש או סארץ הערב או מהינדי (') ההינדי צבעו נוטה לשמן וית צלול והכושי יש לו צבע ירוק חלוש וכחיר והעירבי הוא בלתי פשוט ועכור. וההינדי והכושי הם הנכחרים אסרו התכמים בטבע האבנים כי תועיל אבן הקריסטוליטא לאברי הנשימה ולרכות הלבב ולסרה השחורה ושהיא סננרת לסבלות ושהיא סגרישת ומכרתת הרוחות רעות וסונעת החלומות רעים והסחד והרעדה והנושאה ימצא חן בעיני כל רואיו והסשתמש בה המיד יצליח כפרקסטיא ויהיה פקח בעסקי העולם וספני שהקריסטוליטא שהוא התרשיש סנולחו חן וחסד לכן ניתן לאשר שהוא היה מיצא חן בעיני אחיו. דכתיב (דכריס ל'ג כ') יהי רצוי אחיו והתרשיש דוכה לים ונאמר באשר ישב לחוף ימים ועל ספרציו יסכון ונמר ועוד שהוא דוסה לשמן וית צלול ונאמר באשר (סס) וסובל בשמן רגלו.

י. השוהם היא הסמיראלרו והוא בין כל האבנים טובות השלישי ספעלה ואין ככולם צבע שייטב בעיני האדם יותר סמנה ועוד כי השוהמים לבדם הם נאים וכתוקנים לעינים המיד ובהיותם העינים הלוישים ועינים סמכט דבר סה הקשה לעינים יחזירו השוהמים הראית על סתכינתו כבראשונה והאומנים הספתחים פתחי הוהם באבנים טובות ישתמשו בהם להסיר סעיניהם כל הלשה ויניעה הבאה בהם כשיתעסקו וסן אריך סמלאכת הפתוח עוד הם סחוקים העינים עד שיראו לסרחוק הסשתמשים שם יותר ססה שהיו רואים וולחם. והנה השוהמים הם על שנים עשר סינים כפי טבע המקומות הסוכאים ססס והם אלה השיטיצי. הבריטאניצי הכאים

(') לו הוא כל מלך ססנז והלסנזי הוא כלצט לכן מלך טעה מעט אל הכסר והוא לכן כך הסנז סנקלה. סלעי הנטורים.

מאינליתרה. המצריים. הציפריאני. הכושיים. הארמניא. הפרסיים. האסיניאונים והבאים מארץ מדי. הקארקירוני. הלכוניצי. והציציליאני. אך המעלה הראשונה תיוחס לאבן שיטיצי כי הם יותר קשים משאר השוהמים ואין בו כל סוס כמו שיש בשאר המינים. המעלה השנית היא הבריטאני הבאים מאינליתרה והשלישית היא במצריים והשיטיצי כמו שאמרו רבים ימצא בהרים הנבזים במקום אשר שם מחצבי הזהב ובעמל רב ויגיעה רבה יקחו אותם אנשי הארץ ההיא משם כי הפרס והעזניה שבה יקנו ישמרו אותם ולא יניחו להגוים הדרים בהר ההוא שיקחו אותם משם כי הם צריכים לבא תמיד נגד עופות אלו בכלי זיוניהם להוציא האבנים בחוסה סמקוס הטבעי הזהב והשוהם והגוים ההם הדרים שם נקראו ארימאספי ואין להם אלא עין אחת במצחם והיוני העיר כי השוהם יצמח בהרים אשר הם במעי ים האוקיאנוס הנקראים סקוליי בלעז ואחרים אמרו והוא האמת שיוולדו בסחצב הנחישת מפני שהשוהם הטוב הוא ירוק בשלמות כמו הלורה של נחישת יצריך שיחיה השוהם ישר בכל חלקיו באופן שחלק אחד לא יכסה בצלו זיו חלק השני. אמרו החכמים כי השוהם יועיל בסמים המסיתים כי אם יתנו ממנו כמו שמונה נרעיני שעורה כתוש היטב עד שיחיה לעפר רק למי שאכל סם הסות יציל החולה ההוא מהמות ואמרו שאם הנחשים הרעים יביטו כמו שעה באבן השוהם ימקו עיניהם בחוריהם והוא טוב לתלות בצואר החולי שיש הנופל. וגם השוהם מתנגד לבעילת האשה ואם יהיה ביד אדם כשהוא בועל יתפוצץ מרוב התנגדות. אמר אלכירטוס סאניוס בספרו השני פרק י"ז כמיני המחצב והאבנים טובות כי סלך איננאריאה שמלך בימי אלכירטוס והיה למלך ההוא אבן שוהם טובה ומוכתרת קבועה בטבעת באצבעו בשעת בעילת המלכה אשתו נשבר האבן לשלשה חלקים והיו דבר ברור שהשוהם שונא זמה ואמרו עוד שיועיל לזכירה ולכאירת עינים טוב להעשיר וטוב לרבוך ולתכסה. וכפני שהוא שונא זמה ניחן ליוסף שהוא שונא זמה דכתיב (נלג'ט ל"ט י') ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה וגם היה חכם בפתרון החלומות דכתיב (נלג'ט מ"א ל"ט) אין נבון וחכם כמוך והיה עשיר ויפה תואר ויפה מראה דכתיב (נלג'ט מ"ב ל"ב) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין וגומר והאבן הזאת מאירת העינים.

יא. הישפה הוא האספי אמר אלכירטוס בספרו השני מאבנים טובות שהישפה היא רכת הצבעים והיא של עשרה מינים ולא זכר אותם אמנם כספריהם נראה שהם אלה ההינדוס. הציפריאה. השיטיקה. הפרסית. הטירסורונציאקה. הקפארוציאה. הפריגיה. הטראציסה. הקאלצריקה. היאמפאקאטי. אמנם ההינדית היא אבן ירוקה בעשב ובהירה דומה לשוהם אין הבלל ביניהם אלא חומרם שהישפה הוא חומר גס מה שאין כן בשוהה והוא יותר חיבה משאר מיני הישפה. הציפריאה והשיטיקה הם צירוליא

באר הגולה

קא

בצבעם שאמרתי ואולם הצרפתים קוראים לו ישפה לכנה והקאפרוציאה נוסה צבעה לתכלת ואינה בהירה הפריניאה היא נוסת אל האדסיסות והטראציקה תטה לצבע ההינרית ואינה מוכחרת כמות. הקלאצידיקה היא עכורה ומעורבת ומעורבת בצבעים רבים והיא הנרוועה שבכלם ואהרי ההינרית הישפה צבע התכלת שניה במעלה והדומה לשישנה או לצבע אבן השוהם הם הנרוועים. אמרו החכמים סגולת הישפה הם אלה שומר את האדם מהסמים הממיתים והנושאה לא ימות בשטיפת מים בימים ובנהלים וגלינוס העיר שהוא מרפא במנע את הלשת האצטוסמא ומעצר הדם כמנע בפה ובהוטם או בהקזה או ברחם אם דם שותת מהם ומסיר תאות המשגל כועיל לאשה המקשה לילד וכמו שסגולת האבן היא עצירת הדם כמו כן בנימין אשר לו הישפה היה מעצר את פיו ולא הלשין על אחיו במכירת יוסף ומפני ששבטו חמא בפילגש בנבעה לכן ניתן לו הישפה שהוא מסיר תאות המשגל.

יב. ובאפוד לא היה אלא שתי אבנים שלא רצה הקב"ה להמריח את ישראל בחיפוש אבנים כי לא ימצאו המיד אלא בדרך נס כמו הברקת והנופך והיהולם. ואל תתמה איך ימצאו אבנים טובות גדולות כאלה לכתב עליהם ששה שמות על אבן אחת וששה על השנית אין זה מן הפלא כי נמצא שהטופאציאה הוא גדול מאד עד שעשו ממנו צלם ודמות סלכת מצרים ארבע אמות קומתו. ופליניא הפילוסוף בספר שבעה ושלשים מספר הדברים הטבעיים אשר שראה חתיכה אחת מאבן ישפה משקלה אחד עשר אונקיות וממנה עשו פסל דמות נירון קיסר בשריון קשקשים. ונס טיאופראסטוס כתב שמצא בדברי הימים של מצרים שמלך אחד מבבל שלח מנחה למלכם אבן שוהם אחת ארבע אמות ארכו ושלש אמות רחבו. וכתב עוד שבבית אלילים של מצרים של אסון סנא היה שם פסל אחד עשוי מארבעה אבני שוהם ארבעים אמה אורך הפסל ומצר אחד היה רחבו ארבע אמות ומצר השני שתי אמות הנה הבין מזה שהיה מן האפשר לכתוב ששה שמות על אבן אחת וששה שמות על האבן השנית כתולדותם.

יג. אחר שלבש הכהן גדול האפוד והחושן היה חוגר בהשב האפיר על המעיל מתחת החושן לפיכך היה נקרא מעיל האפוד שהיה חוגרו באפוד ואח"כ היה צונף במצנפת והיה קושר הציץ למעלה מן המצנפת ושערו היה נראה בין ציץ למצנפת ושם היה מניח תפלין בין ציץ למצנפת ואם היה כהן גדול זה משמש במקדש פחות משמנה כלים אלו, שלבש או כהן הדיוט פחות מארבע היתה עבודתם פסולה והיו חייבים מיתה ביד' שמים כזר ששימש שנאמר (מנח כ"ט ט') וחגרת אותם אכנט והיתה להם כהונה בזמן שבגדיהם עליהן כהונתן עליהן אין בגדיהם עליהן אין כהונתם עליהן אלא הם כזרים ונאמר והור הקרב יוסת וגומר וכשם

שמתווסף כנדים היה חייב מיתה כן אם הוסיף בכנדים היה גם כן חייב אין הברל בין חסר ויתיר בענין זה.

יד. תחת החושן היו כותבין השם המפורש ואותיות אלפא ביתא שכחושן שהם שמות השבטים ושמות האבות ושכטי יה היה זה נקרא אורים ותומים והיו שואלין בהם מלך וסנהדרין ועדת ישראל אם נסתפקו על איזה דבר מן הדברים וכיצד היו שואלין עמד הכהן ופניו לפני הארון והשואל פאחריו פניו אחורי הכהן (') ואמר השואל אעלה למלחמה או לא אעלה לא היה שואל בקול רם ולא היה מהרהר בלבו אלא שאל בקול נמוך כפי שמתפלל בינו לבין עצמו ומיד היה הרוח הקדש לבש את הכהן והיה מכיז בחושן והיה רואה בו במראה הנבואה כתוב לפניו עלה או לא תעלה. לא היו שואלין על שני דברים כאחד ואם שאל לא היו משיבין אלא על הראשון לבד לא היו נשאלין בהן להדיוט אלא למלך או לבית דין או למי שהצבור צורך בו שנאמר (כמלכ ל' כ"ה) ולפני אלעזר הכהן יעמוד זהו מלך וכל בני ישראל זהו משה מלחמה או הצבור וכל העדה זהו בית דין הגדול שבירושלים.

מז. זה שאתה מוצא בדברי נביאים שהכהנים היו חוגרין אפור בד לא היו אלו כהנים גדולים שאין אפור של כה"ג אפור בד אלא אף הלויים היו חוגרין אותו שהרי שמואל הנביא לוי היה ונאמר בו נער חגור אפור בד. אלא אפור זה היו חוגרין אותו בני הנביאים ומי שהיה ראוי שתשרה עליו רוח הקודש להודיע כי הגיע זה למעלת כהן גדול שהיה מדבר על פי האפור והחושן ברוח הקדש.

מז. בבית שני עשו החושן גם כן בדמות אורים ותומים של בית ראשון כדי להשלים שמינה כנדים אבל לא היו שואלין בהן ומפני מה לא היו שואלין בהן מפני שלא היתה שם רוח הקדש שלא היה השם יתברך מרוצה בבנין בית שני לפיכך סר קדושתו מכנו ולא יחזור שכינתו לציון עד הבית האחרון שיבנה על ידי המשיח ואז יהיה כבוד הבית גדול מן הראשון דכתיב (מנ' ל' ט') גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון האחרון יהיה גדול ולא השני ומפני שלא היתה השכינה בבית שני לא היה הכהן יכול לדבר ברוח הקדש לכן לא היו נשאלין בהן ואם שאלו לא היו משיבין.

פרק כ"ח

א. הכתנים היו במעלה על הלויים באשר הוברלו מכלל הלויים לעבודת הקרבנות שנאמר (דכ"ו ט' כ"ג י"ג) ויברל אהרן להקדישו בקדש

הקדשים ומצות עשה היא להבדיל הכהנים ולקדשם ולהבינם לקרבן שנאמר (ויקרא כ"א מ') וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב וצריך כל אדם לנהוג בהם כבוד הרבה ולהקדים אותם לכל דבר שבקדושה לפתוח בתורה ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון.

ב. משה (') רבינו חלק הכהנים לשמינה משמרות ארבע סאלעוד וארבע מאיחמר וכן היו עד שמואל חנביא ובימי שמואל חלקם הוא ודוד לעשרים וארבעה משמרות ועל כל משמור ומשמור ראש אחד סמונה והיו עולין לידושלים לעבודה משמר לכל שבת וסיום השבת ליום השבת היו מתחלפין משמר יוצא והאחר שהוא אתריו נכנס עד שנמרו חזרין הלילה.

ג. מצות עשה להיות כל המשמרות שוים ברנלים וכל שיבא מן הכהנים ברנל ודצה לעבוד. עובד וחולק עמהם ולא היו אוסרים לו כך עד שיגיע משמרך שנאמר (דברים י"ח ו') וכי יבא הלוי סאהר שעריך. במה דברים אמורים (') בקרבנות הרנלים ובחלוק לחם הפנים ובחלוק שתי הלחם של עצרת אבל נדרים ונדבות ותמיד לא היו מקריבין אותן אלא משמור שזמנו קבוע ואפילו היה ברנלים שנאמר (ס"א י"ח מ') חלק כחלק יאכלו לבד מסבירו על האבות כלומר חלק כחלק יאכלו לבד מסבירו יאכלו בקרבנות הצבור ואינו חלק כחלק שאר הדברים שכבר חלקו אותם האבות וקבעום כל משמר ומשמר בשבתו.

ד. וכן עבודת לחם הפנים במשמר שזמנו קבוע אבל עבודת שהי הלחם בכל המשמרות. ומנן שאינו מדבר אלא בכהנים שנאמר (דברים י"ח מ') חלק כחלק יאכלו ואין שם מתנות במקדש להאכיל אלא לכהנים בלבד. וכן כהן שהיה לו קרבן חרי זה בא למקדש ומקריבו בכל יום שירצה שנאמר (ס"א י"ח ו') ובא בכל אות נפשו ושרת ואפילו סמאות ואשמות הוא מקריב ומספר ע"י עצמו והעור של קרבנו שלו ואבילתו ואם היה רוצה ליתן את קרבנו לכל כהן שירצה להקריבו היה נותן ועור הקרבן ועבודתו לאותו הכהן שנתן לו בלבד.

ה. ואם היה הכהן בעל סום המביא הקרבן היה נותן קרבנו לאנשי המשמר והעור שלהם ואם היה זקן או חולה שהיה יכול לעבוד ע"י הרחק היה נותן קרבנו לכל כהן שירצה והעור והעבודה לאנשי משמר ואם אינו יכול לעבוד כלל היה הקרבן כלו לאנשי המשמר. ואם היו כל הכהנים מסאים היה נותנו לבעלי סומין סהודין שבאותו משמר ועורו ועבודתו לאנשי משמר המסאים ואם היה הקרבן של כהן גדול וחיה אונן היה נותנו לכל כהן שירצה ועורו ועבודתו לאנשי משמר.

ו. כל ראש משמר ומשמר היה מחלק משמרו לבתי אבות עד

(') מסכת תענית (כ"ז ע"ה).

(') סוכה (ל"ה ע"ה).

שהיה כל בית אב ואנשיו עובד ביום אחד מימות השבת והאחד ביום שלאחריו והאחד ביום של אחריו וכן כלם ולכל בית אב ואב היה ראש אחד ממנה עליו.

ז. הלויים היו במעלה על הישראלים לפי שהוברל כל זרע לוי לעבודת המקדש שנאמר (דברים י' ח') בעת ההוא הברל ה' את שבט הלוי ובצוה עשה להיות הלויים פנוים ומוכנים לעבודת המקדש בין רצו בל שלא רצו שנאמר (כמדנכ י"ח כ"ג) ועבד הלוי ההוא את עב ודת אהל מועד ואם היה בן לוי מקבל עליו כל מצות הלויים היין מדבר אחד לא היו מקבלין אותו עד שקבל את כלן.

ה. מה היה עבודת הלויים היו שומרין זאת המקדש והיה מהם שזערים לפתוח שערי המקדש ולהניף דלתותיו והיה מהם משוררים לשורר על הקרבן בכל יום שנאמר (שם י"ח ז') ושרת בשם ה' אלהיו איזה שירות שהוא בשם ה' הוא אומר זו שירה ואימת היה אומר הלוי שירה על כל עולות הצבור החובה ועל שלמי עצרת בעת נסוך היין ואם היה עולת נדבה שהיו הצבור מקריבין אותה לקיץ המזבח וכן הנסכין הבאין בפני עצמן לא היו אומרין עליהן שירה על הקרבן.

מ. לא היו פותחין משנים עשר ליום עומדין על הדוכן בכל יום לומר שירה על הקרבן והוסיפו עד לעולם. ולא היו אומרים שירה אלא בפה בלא כלי שעקר השירה עבודתה בפה ואחרים היו עומדים שם וסנגנים בכלי שיר מהן לויים ומהן ישראלים מיוחדים המשיאין לכהונה שאין עולה על הדוכן אלא מיוחדם ואותן שהיו משוררים בכל כלי שיר לא היו נחשבים עם השנים עשר ליום האומרים שירה בפה ובסה היו סנגנים בנבלים וחלילים וכנורות וחצוצרות והצלצל לא היו פותחין משני חלילי ולא היו מוסיפין על שנים עשר וכן לא היו פותחין משני הצוצרות ולא הוסיפו על עשרים ומאה לא היו פותחין מתשעה כינורות והוסיפו עד לעולם והצלצל אחד בלבד.

י. בימי המועדות כולם ובראשי חרשים היו הכהנים תוקעים בחצוצרות בשעת הקרבן והלויים אומרים שירה שנאמר וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חרשיכם ותקעתם בחצוצרות והחצוצרות היו של כסף ושל זהב והחלילין שהיו סנגנין בהן היה אביב שלהן של קנה מפני שקולו ערב ולא היה מחלק אלא באביב יחידי מפני שהוא מחלק יפה. בשנים עשר יום לשנה היה החליל מכה לפני המזבח כשהיטת פסח ראשון ובשמיטת פסח שני וביום טוב הראשון של פסח וביום טוב הראשון של עצרת ובשמינת ימי החג וחליל זה היה דוהה שבת מפני שהוא חליל של קרבן ועבודה הוא ודוהה את השבת.

יא. אין בן לוי נכנס לעזרה לעבודתו לשורר עד שלמדוהו המט שנים תחילה כל הנזונים וספרי השירות שנאמר (כמדנכ מ' כ"ד) ואת אשר

ללויס מכן חמש ועשרים שנה וכתוב אחד אוסר מכן שלשים שנה הא כיצד חמש ללמוד ולא היה נכנס לעבודתו עד שנעשה גדול והיה איש שנאמר (שם ד' ו') איש איש על עבודתו לא היה הלוי נפסל אלא בקול שנתק לקלולו מרוב הזקנה אבל היה מן השוערים ואעפ"י שהתורה פסלו בשנים דכתיב (שם י"ח כ"ה) ומכן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה לא היה זה אלא בוסן שהיו נושאים המקדש ממקום למקום אבל כשבאו אל הנחלה ואל המנוחה לא היה זה נוהג.

יב. שמואל הרואה ודוד המלך הלכו הלויס לעשרים וארבע משמרות וכל משמר היה עובד שבוע אחת וראש המשמר היה מחלק אותם לבתי אבות וכל יום מימי השבת היו עובדים בו אנשים ידועים וראשי המשמרות היו מחלקין אלו העובדים ביום שלהן איש איש על עבודתו כל הלויס היו מוזהרין על עבודת המזבח שנאמר (נמדבר י"ח ג') אך אל כלי הקודש ואל המזבח לא יקרבו לעבודה אבל ליגע בהן היו מותרין וכשם שהיו הלויס מוזהרין שלא לעבוד עבודת הכהנים כך הכהנים היו מוזהרין שלא לעבוד עבודת הלויס שנאמר (שם) גם הם גם אתם וכן הלויס עצמן היו נוהרין שלא יעשה אחד מלאכת חברו שלא סייע המשורר לשוער ולא השוער למשורר שנאמר איש איש על עבודתו ועל משאו.

פרק כ"ט

א. לא היה הכהן גדול נכנס למקדש דהיינו קדש הקדשים אלא מיום הכפורים ליום הכפורים ובהן הדיוט היה נכנס להיכל לעבודה בכל יום אבל כל הכהנים היו נוהרין מלכנס לקדש ואין צריך לומר לקדש הקדשים שלא בשעת עבודה שנאמר (ויקרא מ"ז ז') ואל יבא בכל עת אל הקדש זה קדש הקדשים מבית לפרוכה להזהיר על כל הבית ואם נכנסו שלא בשעת עבודה לקדש הקדשים נתחייבו מיתה בידי שמים. ובהיכל שלא בשעת עבודה היו מלקין אותו לפי שעבר על לאו יבא בכל עת אל הקדש.

ב. בשעה שהיו עוסקין בעבודת המקדש לא היה אחד מהן יוצא מהיץ למקדש בין כהן גדול ובין כהן הדיוט אפילו סת לו סת ואפילו שרפו ביתו באש דכתיב (ויקרא מ' ל"ג) ומפתח אהל סיעד לא תצאו מן המותו כלומר לא תניחו עבודה ותצאו מבוהלים ורחופים ספני נזירה זו ולא נאסר בכהן גדול ומן המקדש לא יצא אלא בשעת עבודתו.

ג. אע"פ שהיה הכהן כשר אפילו הכי לא היה רשאי לכנס למקדש אפילו לעבודה אם שתה רביעית יין חי בבה אחת סוין שעברו עליו ארבעים יום משעת הרריכה ואם נכנס שכור ועבר עבודתו פסולה וחייב מיתה בידי שמים שנאמר ולא תמותו ולא היה נקרא שכור אצל המקדש

אלא א"כ היה שכור מיין אבל לא משאר משקין. אלא שעל היין נתחייב מיתה בידי שמים ועל שאר המשקין מלקות. וכשם שהיה אסור לכהן שכור ליכנס למקדש כך היה אסור לכל אדם לנכנס למקדש בשכרותו ואנשי משמר שלא הוטל עליהן לעבוד במקדש באיתו היום היו שותין יין בלילות אבל לא ביום שםא הכבד העבודה על אנשי בית אב של אותו היום שהיתה עבודת המקדש כוטלת עליהן ויצטרכו לאחרים מאנשי משמרם לסייע. אבל אנשי בית אב של אותו היום היו אסורים לשתות יין בין ביום ובין בלילה.

ד. כהן שהיה מגדל שערו לא היה רשאי לנכנס למקדש ולא כהן פרוע ראש ואנשי משמר היה אסור להם לספר ולכבש בשבתן כרי שלא יעלו למשמרתן כשהן מנוולין אלא היו מנלחין ורוחצין ומבבסים קודם שעלו. היה הכהן טמא לא היה רשאי לנכנס למקדש ואם נכנס במזיד ועבר נתחייב מיתה בידי שמים אבל אחיו הכהנים לא היו מביאין אותו לבית דין אלא היו מוציאין אותו חוץ למקדש והיו פוצעין את מוחו ולא היה שום איש מסתה בידם. היו סקצת בית אב טמאין ומסקצתן מטהרין הקריבו המטהרין. היו כל בית אב טמאי סת הביאו בית אב אחר היה כל המשמר טמאי סת היו מביאין משמרה אחרת ואם היו רוב הכהנים הנכנסין לירושלים טמאי סתים הקריבו בטימאה ולא הקריבו בטומאתן אלא קרבנות חובה כנון עולת תמיד ופסח וביוצא בהן אבל קרבן שלא היה חובה לא הקריבוהו בטומאה מפני שהיה לו זמן להקריבו בכל יום.

ה. לא היה נכנס הכהן לעבודה למקדש אלא א"כ רחץ ידיו ורגליו בתחלה וזה היה מצות עשה דכתיב (שמו' ל' י"ט) ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם לא היה צריך לקדש ידיו ורגליו בין כל עבודה ועבודה אלא היה מקדש ידיו ורגליו פעם אחת בבקר והיה עובר וחולץ כל היום כולו והוא שלא יצא מן המקדש ולא היה ישן ולא הטיל מים ולא הסתח רעתו ואם עשה אחד מארבעתן היה צריך לחזור ולקדש ואם עבר ולא קידש ידיו ורגליו בתחלה נתחייב מיתה בידי שמים אבל אם יצא מן המקדש ולא הסתח דעתו מן הקודש וחזר ועבר ולא קידש עבודתו כשירה.

ו. זה הכלל היה במקדש לא היה אדם נכנס לעזרה לעבודה אע"פ שהוא טהור עד שהיה טובל עצמו וכל המסיד את רגליו טעין טבילה וכל הכטיל מים טעון קדוש ידים ורגלים מאיות המקום היו בקדשין ויריהם ורגליהם מן הביור שעשה משה במדבר ואם קידש בכיור אחר שהוא קודש או בכלי שרת הרי זה כשר לא היו מקדשין בתוך הביור או בתוך הכלי שרת אלא כהן שנאמר (שם) ורחצו אהרן ובניו ממנו ולא בתוכו. הים שעשה שלמה לא היו מקדשין ממנו מפני שהיה מקוה לטבול בו אבל היו נוטלין מים מים הנחושת זה ומלא בהן את הביור בכל מים כי מי

הים לא היו נפסלין בלינה לפי שאמה של מים היתה עוברת תחתיו ונמשך דרך רגלי השוורים אל הים.

ז. כיצד היתה מצות קידוש היה מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ושוחה ומקדש וכל מה שהוא חוצץ בטבילה היה חוצץ בקידוש לא היה מקדש כשהוא יושב אלא מעומד כשאר עבודה שבמקדש ולא היה עובר אלא ביסין אם היה יכול לעבוד ביד אחת וגם רגליו היו עומדים על הרצפה של שיש שבמקדש יחפים ולא היה חוצץ דבר בין הרגל ובין הרצפה וגם לא היו עובדים במקדש אלא כהנים חסידים אשר אין בהם כל מום.

פרק ל'

א. כל כהן שהיה בו מום בין מום קבוע בין מום עובר לא היה נכנס למקדש מן המזבח ולפנים שנאמר (ויקרא כ"א כ"ד) אל המזבח לא יבא ואל המזבח לא יבא ואם עבר ונכנס היו מלקין אותו וגם אם עבר היו מלקין אותו בפני עצמו מפני שעבר על לאו דכל אשר יהיה בו מום לא יקריב איזה מום קבוע כגון שבר רגל או שבר יד ומום עובר כגון גרב או ילפת והיא החזוית ולא המוסים הכתובים בתורה בלבד היו פסולים בכהנים אלא כל המוסים הנראין בגוף ואלו הכתובים בתורה דונאמא הן שהרי כתיב (שם כ"א י"ח) כל אשר בו מום לא יקריב.

ב. בית דין הגדול היו יושבין בלשכת הגזית ועיקר מעשיהם התדיר שהיו יושבין ודנין את הכהונה והיו בודקין ביוחסין ובמוסין כל כהן שהיה פסול בייחוסו היה לזבש שחורים ומתעטף בגלימא שחור ויוצא מן העזרה וכל כהן שנמצא שלם וכשר היה לזבש לבנים ומתעטף לבנים והיה נכנס ומשמש עם אחיו הכהנים מי שנמצא כשר בייחוסו אבל נמצא בו מום היה יושב בלשכת העצים ומתלע עצים למערכה וחולק בקדשים עם אנשי בית אב שלו שנאמר (שם כ"א כ"ג) לחם אלהיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל.

ג. כל המוסין הפוסלים באדם ובבהמה חמשה והיו פרטין ואלו הן חמשה באדם מי שנפגם סחוס אוזנו כרי שתחנור הציפורן בפגם אבל העור המוקף לסחוס האזן אין בו מום בין ניקב בין נפגם בין נסדק. מי שנסדק סחוס אוזנו כבדאשונה בין ניקב ענול בין ניקב ארוך אם מצטרף לכרשינה דרי זה מום. מי שיבשה אוזנו כרי שתנקב ולא תוציא דם. מי שהיתה אוזנו כפולה לשתים אפילו הנידין שדרך אוזניו להיותן נטות וכפולות. ובלבד שיהיה לו שני סחוסין אבל אם אין לה אלא סחוס אחד ודרי היא כגוף אחד שנכפל וכשר.

ד. שלשה ברים של עין ואלו הן מי שניקב ריס מרימי עיניו בכל

שהוא או נסרק או נפגם בכל שהוא הרי אלו מוסין. עמונה בעין ואלו הן העור בין באחד מעיניו בין בשניהן מי שאינו רואה בשתי עיניו או באחד מהן אע"פ שאין נראה בהן שינוי כלל מחמת שירדו מים קבועים כנגד ראייתו. מי שאינו רואה בשתי עיניו או באחד מהן ראייה ברורה מחמת שהיה בו סגורים קבועים מי שבעינו כמו עינב אע"פ שהוא רואה. מי שיצא בשר יתר בעיניו עד שחפה מעט מן השתר של עין מי שנמשך הלובן של עין ונכנס ממנו מעט בשחור עד שנמצא השחור מעורב בלובן והוא תכלול האמור בתורה אבל אם יצא מן השחור לתוך הלובן אינו מוס שאין מוסין בלובן. מי שהיתה נקודה לבנה בתוך השחור וזהו דק האמור בתורה והוא שתהיה צפה על נכי השחור אבל אם לא היתה צפה או שהיתה משוקעת בשחור אינו מוס. היתה נקודה שחורה בתוך הלובן אפילו צפה אינו מוס שאין מוסים בלבן היתה נקודה שוקעת בתוך השחור אף זה נקרא דק אבל אם היתה צפה הואיל והיא שחורה בשחור אינו מוס. ה. שלשה בחוסם ואלו הן מי שניקב חוטמו אפילו מצד אחד מי שנסרק חוטמו מי שנפגם חוטמו.

ו. ששה בפה ואלו הן מי שניקב שפתו ואפילו אחת מהן מי שנפגמה שפתו מי שנסרק שפתו והוא שנסרק מזר שלה עד שתחליק לשני ראשים מי שעצם לחיו התחתון עורף על והעליון כל שהוא מי שפיו נבלם מחמת גופו ובריותו אבל אם נבלם מחמת הרוח אינו מוס מי שנימל רוב המדבר של לשונו.

ז. שנים עשר באברי הורע ואלו הן מי שנמעך הניד שלו או נכתת או נתק או נכרת וכן הוא בביצים. מי שאין לו אלא ביצה אחת ואע"פ שיש לו שני כוסין. מי ששני ביציו בנים אחד. הטומאים. והאנדרוגינים.

ח. ששה בידים וברגלים. ואלו הן הפסח ובי שנשמטה ירכו והוא שרוע האמור בתורה מי שאחת מירכותיו נכוה מחבירתה. מי שנשבר עצם ידו או רגלו וניכר השבר אחר שנתרפא. מי שרגליו מבלטות מחמת עצמן ובריותן אבל אם היו מבלטות מחמת הרוח אינו מוס.

ט. ארבעה ראויין להיות בכל הגוף ואלו הן מי שיש בו גרב יבש כל שהוא וזהו גרב האמור בתורה מי שיש בו יבלת שיש בה עצם והיא היבלת האמורה בתורה מי שיש בו חזוית מצרית כל שהוא והיא קשה וכעורה וזו היא ילפת האמורה בתורה.

י. כל עצם שנחרץ בו חריץ הרי זה מוס והוא בכלל חריץ האמור בתורה ואין הצלעים בכלל עצמות שבגלוי ועוד יש שלשה מוסין אחרים ואלו הן הוקן שהגיע להיות רותת ורועד כשהוא עומד החולה כשהוא רועד מפני חליו וכשלון כחו אבל המרפה ויוצא דופן כשר בארם ופסול בבהמה.

באר הגולה

קמ

יא. המוזהם וכתן שהוא מוזהם בזיעתו רוחץ ושה כל נופו בבשם ועובר. היה ריה פיו רע נותן בפיו פלפול או זנביל וכיצא בתן ועובר ואם לאו חלל עבודתו כשאר בעלי כומין.

יב. כל המומין (י) המיוחדין באדם תשעים וזהו פרמן ואלו הן שמונה בראש. מי שאמצע קרקרו שוקע למטה כמי שדחקו בידו. מי שאמצע קרקרו עולה למעלה כמו ביצה מי שפאת ראשו יוצא כנגד פניו כמו סקבת מי שראשו יוצא מאחוריו כנגד ערפו מי שראשו רחב ויוצא מכאן ומכאן עד שתמצא ראשו על צוארו כמו ראש הלפת על העלין שלו הקרח שאין בכל ראשו שיער כל עיקר ואם יש לו שיטה של שיער סוקפת מאחוריו מאוון לאוון כשר. מי שהיה השיער מקיף מאוון לאוון מלפניו בלבד ושאר הראש קרח הוא תרי הוא פסול מי שהיה שער שלו מקיף את כל הראש סביב מלפניו ומאחוריו ואין שם שער באמצע גם זה קרח ופסול.

יג. שנים בצואר ואלו הן מי שצוארו שוקע הרבה עד שנמצא ראשו כאלו הוא מונח על כתפיו מי שצוארו ארוך הרבה עד שנראה כשמוס מבין כתפיו.

יד. ארבעה באוון ואלו הן מי ששתי אוזניו קטנות הרבה מי ששתי אוזניו נפוחות רומות לפסונו מי שאוזנו מדולדלת למטה מי שאחת מאוזניו משונה מחברתה במראה.

טו. המשה בנבינים ואלו הן מי שאין לו שיער בנביניו והוא נבן האסור בתורה מי שנביניו שוכבין מי שאין לו אלא נבן אחד מי שיש לו נבינין יתר על שנים מי שאחד מנביניו משונה מחברו בין ששערו של זה ארוך ושערו של זה קצר בין ששערו של אחד שחור ושערו של שני לבן או אדום הואיל ויש ביניהם שינוי זה תרי זה פסול.

טז. ארבעה ברים העין ואלו הן מי שאין לו שער כלל ברימי עיניו מי ששער ריסי עיניו מרובה מעובה הרבה מי ששער אחד ברימי עיניו משונה משער ריס אחד כגון אחד שחור ואחד לבן או שאחד נושר והשני מעובה מי שעפעפיו סגורות מעט ואין נפתחות הרבה כשאר כל אדם ואחד עשר בעינים ואלו הן מי שהיו שתי עיניו למעלה מן המקום הראוי להם קרובה מפרדתו. מי שהיה שתי עיניו למטה מפקים הראוי להם מי שהיו שתי עיניו עגולות ואינם נמשכות באורך מעט כשאר העינים מי שעניו מורות והן יוצאות כעיני הנמר וכמי שהוא מסתכל בעת שכועס הרבה מי (י) שעניו קטנות כשל אוז. מי שדמעיו זולפית הסיד מי שלחלוות נמשכת מראש עיניו נגר החוסם או מונב עינו מצד צדעיו מי

(י) פה העתיק לכן הכתב'ס פרק שמי' מהלכות נזילת המקדש עד סוף המעקף.

(י) נכתב'ס טס הל' ו' מי שעניו גדולות הרגס ככל עגל חסר עי.

שסמכין ריסי עיניו ועוצמן מעט בשעה שהוא רואה או אם רצה לרקק בראה מי שראות עיניו מעורבת עד שרואה את החרד ואת העליה כאחת ויודע דבר זה בעת שידבר עם חברו ונראה כאלו הוא מסתכל באיש אחר מי שאחת מעיניו משונה מחברתה בין במקומה בין במראה כגון שהיתה אחת שחורה ואחת פתוכה או אחת קטנה ואחת גדולה הואיל ויש גין שתיהן שינוי מכל מקום פסול.

יז. ששה בחוטם ואלו הן מי שעיקר חוטמו שוקע אע"פ שאינו כוחל שתי עיניו כאחת וזהו חרום האמור בהורה מי שאמצע חוטמו בולט למעלה מי שעוקץ חוטמו בולט למטה מי שהחוטמו עקום לצד אחד מי שהחוטמו גדול מאבריו מי שהחוטמו קטן מאבריו וכיצד משערין אותו באצבע קטנה שעל ידו אם היה חוטמו גדול ממנה או קטן ממנה הרי זה סוס. יח. שלשה בשפתים ואלו הן מי ששפתו העליונה עורפת על התחתונה מי ששפתו התחתונה עורפת על העליונה מי שפיו רפוי ורירו יורד מפיו.

יט. שלשה בכפן ואלו הן מי שכריסו עבה (') מי שטבורו יוצא ואינו שוקע כשאר בני אדם מי שרדיו שוכבין על בטנו כדרי אשה. כ. שלשה בנב ואלו הן מי ששררתו עקומה מי שיצאתה חוליין משררתו בין שכלטה לחוץ או נכנסה לפניו או נסתה לצרדין וזהו בעל חסוטרות. מי שתפח בשרו בגבו ונעשית כחוטטורות אע"פ שלא זוה חוליית סמקיה הרי זה סוס.

כא. ששה בידים ואלו הן מי שיש בידו אצבע יתירה באצבעותיו אפילו היו שש ושש ואם התך את היתירה כשר ואם היה בה עצם אפילו התכה פסול. מי שהמר אצבע מידו מי ששתי אצבעות ידיו קלוטות עד למטה מן הפרק ואם התכן והפרישן כשר באיזה פרק אמרו בפרק ראשון הסמוך לכף היד מי שאצבעותיו מורככות זו על זו מי שפיקה יוצאת מנודלו מי שהוא אשר יד ימינו ואם היה שולט בשתי ידיו כשר.

כב. ארבעה באיברי הורע ואלו הן מי שבים הבצים גדול וארוך עד שמגיע לארכבותיו מי שהגיד שלו ארוך עד שהגיע לארכבותיו מי שנמרחו אשכיו והם הכים של ביצים. מי שרונה באשכיו והוא סרוח אשך האמור בתורה.

כג. המשה עשרה בשוקים וברגלים ואלו הן מי ששוקיו עקומות עד שמחבר רגל לרגל ואין ארכבותיו זנועות זו בזו מי שפיקתו יוצאת והפיקה הוא העצם העגול של מעלה מן העקב מצד פנים והוא דומה לפיקה שמזות בה הנשים מי שעקבו יוצא לאחוריו עד שנמצא השוק כאלו הוא באמצע רגלו עומד מי שפרסותיו רחבות כאז אע"פ שאינה

(') ל' אנה עיין בהמשכ' סס.

באר הגולה

קיא

כלומה בשל איו מי שפיקה יוצא בגודלו מי שיש ברנלו אצבע יתירה אפילו שש ויש ואם חתכה כשר והוא שלא יהיה בהעצם מי שהכר אחת מאצבעות רנליו מי שאצבעותיו מורכבות זו על גב זו מי שהיה אצבעות רנליו קרוטות עד לכמה כן הפרק ואם היו עד הפרק או שחתכן והפרישן כשר מי שרנלו כלו שיה שנספצא רוחב פס אצבעותיו כרוחב עקבו וכאלו הוא חתכה שיה מי שרנלו עקומה רוכה לכלל שנמצא פס רנלו שיש בו האצבעות עם עקבו כאלו הם שני ראשי קשת מי שרנלו חלולה והוא שיהיה אמצעה גבוה מעל הארץ ונמצא כשעופד עומד על עקבו ועל אצבעות רנליו והמקיש בקרסוליו בעת שמהלך מי שמקיש בארכבותיו בעת שמהלך מי שהוא אטר ברנל ימינו.

כד. ארבעה בכל הגוף ואלו הן מי שגופו גדול מאבריו מי שגופו קטן מאבריו הארוך ביותר. הננס והוא הקצר ביותר עד שיהיו מופלגים משאר העם.

כה. שמינה בעור הבשר ואלו הן הכושי הלבן ביותר כמו נצינה האדום כשני בעלי נגעים מהורים שנשתנה העור מחמת עצמו כמו הבוהק שנשתנה העור מחמת דבר אחר כגון צרעת הפסוק והוא בכלל נגעים מהורין מי שהיתה בעור פניו שומא שיש בה שיער אע"פ שאינה באיסור אלא כל שהוא (י) בעלי הרלדולין והוא שידלדל העור והבשר או הלהלוחות שיש בעור שנגדלדל באיזה מקום שיהיה מכל הגוף הרי זה סוס. ועוד יש באדם ארבעה מיסין אחרים ואלו הן החרש השומא והנכפה אפילו לימים רבים מי שרוח רעה מבעתתו הסיר או בעתים ידועים נמצאו כל המסין הפוסלין בבהנים סאה וארבעים וזהו כללם. שמונה בראש ושנים בצואר ותשעה באזנים ותשעה בנבנים ושבעה בריס העין ותשעה עשר בעינים ותשעה בחוטם ותשעה בפה ושלושה בכטן ושלושה בנב ושבעה בידים וששה עשר באבריו הזרע ועשרים ברנלים ושמונה בכל הגוף ושמונה בעור הבשר ושבע בכת הגוף וריתו וכבר נפרטו כלן אחר אחר. ואלו פסלו מפני סרואת עין מי שנשרו ריסי עיניו אע"פ שנשאר השיער בעיקרן ומי שניטלו שיניו. וזולת אלו היו הכהנים תמימים וכשרים לעבודתם.

פרק ל"א

א. אחרי שהיה הכהנים תמימים וראוים לבא למקדש לתקריב קרבן לריח ניחוח לה' עם כל זה לא היו מקריבין קרבן אלא אם כן בעליו

(י) בהמש"ס גם מי שהיה בעור פניו שומא באיסור. סיכס כעבר פסל כל שהוא וגלל שער פסל באיסור. ועיין בהמש"ס הלכות בילת המקדש מסקן ו' פד ע' ט' תמלל כל הדברים האמורים שם.

עומד על נבו להורות שהקרבן הוא פדיונו ואם הקריבו קרבן צבור שהוא קרבן של כל ישראל ולא היה אז אפשר שיבאו כל ישראל בכל יום לקרבן התמיד ולא היה אפשר שיהא ישראל כולו עומד בעזרה בשעת הקרבת קרבן לפיכך תקנו נביאים ראשונים שיבחרו מישראל כשרים ויראי הטא ויהיו שלוחי כל ישראל שיעמדו בשבילים בכל יום אצל עולת התמיד שהוא קרבן צבור לפיכך נקראים אלו השלוחים אנשי מעמד וחלקו אותם לעשרים וארבעה מעמדות כמנין משכרות כהונה ולויה ועל כל מעמד ומעמד אחד מהם היה סמונה על כלם.

ב. בכל שבת ושבת היו מתקבצין אנשי מעמד של אותה השבת מי שהיה מהן בירושלים או קרוב לה היו נכנסין למקדש עם משמר כהונה ולויה של אותה השבת והרחוקין שבאותו המעמד כיון שהגיעו למעמד שלהן היו מתקבצין לבית הכנסת שבמקומן ומא היו עושין אלו הסתקבצין כן בירושלים ובין בבתי כנסיות היו מתענים בשני בשבת שלהם בשלישי וברביעי ובהמישי. אבל בערב שבת לא היו מתענים מפני כבוד שבת ובאחד בשבת לא היו מתענים כדי שלא יצאו מעונג שבת לצום ויהיה זה קשה לנוף ובכל יום ויום מימי השבת שלהן שהיה בהן מעמדם היו מתפללין ארבעה תפילות שחרית ומנחה ונעילה ועוד היו מוסיפין תפלה אחרת בין שחרית ומנחה והיא היתה יתירה להן והכהנים היו נושאים כפיהם במעמד שלשה פעמים בכל יום בשחרית ובתפילה זו והיתירה ובנעילה והיו קורין בס' שלשה אנינים שני פעמים בכל יום בשחרית ובתפילה שנייה שהיו מוסיפין אבל במנחה לא היו קורין בס' אלא בעל פה כקוראין את שמע ולא היו מתקבצין לתפלת המנחה בערב שבת מפני שהיו מרודין לשבת וקיבוצן לכל תפלה מארבע תפילות אלו ועמידתו אשר היה שם לתפילה ולתחינה ולבקשה ולקרות בתורה נקרא מעמד.

ג. ובמה היו קורין במעשה בראשית ביום א' היו קורין בראשית ויהי רקיע. בשני יהי רקיע ויקוו המים. בשלישי יקוו המים ויהי מאורות. ברביעי יהי מאורות וישרצו המים. בחמישי ישרצו המים ותוצא הארץ. בששי ותוצא הארץ ויכולו. פרשה גדולה היו קורין אותה בשנים וקטנה באחד ושתי פרשיות שהיו קורין אותן שחרית היו חורין לקרוא אותן בתפילה השנית בספר והיו חורין וקראו אותן על פה במנחה.

ד. שמונת ימי חנוכה לא היו אנשי המעמד עושין מעמד בשחרית ובכל יום שהיה בו קרב מוסף לא היה בו מעמד לא בתפילה שנייה שלהן ולא במנחה אלא בשחרית ובנעילה לכך וכל יום שהיה בו קרבן העצום לא היה בו מעמד בנעילה אלא בשחרית ובתפילה שנייה ובמנחה ומהו קרבן העצום זמן קבוע היה למשפחות משפחות לצאת לערים להביא עצים למערכה ויום שהיה מניע למשפחה להביא עצים אותה המשפחה הקריבה ביום הבאת עציה קרבן עולת נדבה והיו קוראין אותו סרבן

באר הגולה

קיג

העצים. והיה היום ההוא לבני המשפחה ההיא כמו יום טוב והיו אסורין באותו היום בהספד ובתענית ובעשיית מלאכה. ולא היה זה אלא מנהג בעלמא וכמו זה נהג היחיד אם התנדב עצים למערכה היה עושה יום טוב. אנשי המעמר היו אסורין מלספר ומלכבס כל שבת שלהן ובחמישי היו סותרין מפני כבוד השבת ומפני מה היו אסורין לספר ולכבס כדי שלא יכנסו למעמדן כשהן מנוולין אלא יספרו ויכבסו מקודם שיכנסו לבית מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

מליק חלק ראשון מספר באר הגולה ובעזרת האל נתחיל חלק שני.

באר הגולה

חלק ב.

פרק א'

א. אחרי שהיו ישראל על אדמתן והיתה העיר הבחירה היא ירושלים על סכניה והמקדש בבנינו והמזבח על סכנו והסנהדרין בלשכת הגזית היו בודקין בייחוס הכהנים והלויים העומדים לשרת בבית ה' ושהרו הכהנים והקריבו קרבן אשה ריח ניחוח לה' ומהו ענין הקרבן לפי שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא והיה כאשר יחטא איש נגד מלך בשור ודם הרי זה נקרא מורד במלכות וחייב ראשו למלך אחר אשר לא עשה את מצות המלך ואם במצות מלך בשור ודם כן שהיום הוא חי ולמחר אפשר שימות גם כאיש המורד בו אשר הסית אותו היום ומקרה אחד לכלם כמות זה כן מות זה על אחת כמה וכמה באלפי אלפים הברלות ועד אין סוף במלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקיים לעולם אין לו נשם ולא מיתה ושינה ותנומה ולא דבר אחר מכל מה שיתחייב באדם בשור ודם המשתנה מדבר לדבר פעם לרונו פעם לרחם לא כן האל ברוך שהוא כולו רחום דכתיב (דברים ז' ל') כי אל רחום ה' אלהיך ואף אם מייסר את האדם ונאמר (דברים ז' ד') וחרה אף ה' בכס ויותר אפו אין זה שינוי אליו יתברך אבל זאת היא סדרת הרחמנות שבאשר ירחם האב על בנו לגדלו במוטב הוא מאיים עליו בשבט. והנה אף שיכיהו האב לבנו אין זה דין שהרי נאמר באב כרחם אב על בנים. אמר שהאב על בנו כל הנהנתו אתו ברחמנות ואותה ההכאה היא הרחמנות בעצמו להנהיג את הבן בדרך הישר שלא יתחבר אל הגנבים והלסטים וימסר על ידי זה למלכות להסית אותו ומפני שהכאת האב לבנו היא הרחמנות נאמר (מסיל י"ג כ"ד) חושך שבמו שינא בנו ואיהבו שחרו מוסר ואם כן איש כי יחטא נגד ה' הוא חייב ראשו למלך מלכי המלכים הקב"ה אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש ומפני שהש"י הוא כולו רחמים לא רצה בזה שהרי כל אדם הוטאם לפניו בכל עת ובכל רגע ואם ירצה כך יצטרך לחרב העולם בכל עת ובכל שעה ויצטרך לברוא עולם אחר לפיכך לא ברא הקב"ה את עולמו בסדר הדין רצה לומר שלא ידון רוחו באדם בעת אשר יחטא לפניו אבל שיהיה סדרת הדין לסדרת הרחמים שלא להמית את האדם בשביל חטאו. ושלא ינקח אותו מעונו אלא צוה כך שבאשר יחטא האדם

באר הגולה

קמו

לפניו יהיה חייב מיתה ומפני שאין השו"ת הפך במיתת האדם שנאמר (ומקלל י"ט ל"ט) כי לא אחפץ במית המת כי אם כשוב הרשע מחטאו וחיה. אמר כיצד תשובו ותהיו לפני עשיו זאת ותנצלו פרו את נפש החוטא בקרבן ויתודה עונו אצל הקרבן יספיק ידו עליו להורות שתהיה נפש הבהמה תחת נפשו ודם הנזרק מהבהמה כאלו דמו נזרק על הסוכה וחלב הבהמה תחת חלבו כאלו הקטיר חלבו על הסוכה ובשר הבהמה הנשרפת כאלו נשרפת בשרו וא"כ בהכנת הבהמה לקרבן יהיה כאלו יאמר האדם לפני האל אמת שאני חייב מיתה לפניך וכך וכך ראוי לעשות בבשרי בדמי ובנפשי כאשר אני עושה בבהמה הזאת אבל בשביל שאתה רחום והנני נחת לי מתנת הנס ותחזרת לי את נפשי ורחמי לפניך משיחיה הדין וצוית להיטב לברואיך שבאשר יחטא יפדה את נפשו בנפש הבהמה ואין בזה רצה לומר במיתת הבהמה הועלת להשי"ת דבתיב (תלוי ל' י"ט) אם ארעב לא אומר לך כי לי תכל ומלואה. אבל אין זה אלא רית ניהוח לפני כביכול אומר נחת רוח הוא לי כשאני רואה שהאדם מתחרט על עונותיו ומבטל את עצמו לפני כי בזה אני רואה שהוא מכיר מלכותי ואימתי מוטלת עליו וזה נחת רוח לפני כי מפני זה נכרא האדם שירא אותו מהשי"ת ובשוב מחטאו השלים כונת הבורא יתברך ועישה לו נחת רוח בזה והיינו רית ניהוח לה'. והנה ישראל הם ערבים לכפר עון האיסות והבהמה ערובה לכפר עון ישראל ועכשיו שהרב המקדש והוסר התמיד לקח הקב"ה את הערב שהם ישראל וחבש אותם כדי שיכפרו בנלותם עון כל העולם שנאמר (נמוס ג' ז') רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ואין לישראל תרופה עד שישבים הקב"ה בתחלה לארצם ויבנה המקדש והמזבח להקריב קרבן ואז יצאו ישראל מידו ערבתי כי כאשר הבטירה הלוח למלוח הערבים פטורים ולפיכך כתיב (לוי כ' ג') השיבנו ה' אליך בתחלה השב אותנו אליך ואח"כ ונשובה כי אי אפשר להם לשוב תשובה שלמה אם לא בקרבן וזה לא יוכל להיות כי אם אחר שישב אותנו הקב"ה אליו רצה לומר למקום אשר הוא שוכן שם שהוא בבית הבחירה ואז נשובה וכשתהיה התשובה על זה האופן ירענו שתתחדש ימינו כקדם.

ב. אחרי שהודעתך ענין הקרבן ראוי לך לדעת כמה היו אלו הקרבנות וממה הן באין ואלו הן כל הקרבנות של מיני נפש (') חיה לא היו באין אלא מחמשה מינים בלבד מן הבקר ומן הכבשים ומן העזים ומן התורים ומן בני היונה כל הקרבנות שהקריבו במקדש לא היה להן אלא ארבעה שמות ואלו שמותיהן עולה. חטאת. !אשם. שלמים. וכל קרבנות הצבור לא היו אלא עולה או חטאת. לא הקריבו הצבור שלמים אלא בעצרת והם שני כבשים באים עם להם התנופה ודם נקראים זבחי שלמים

(') עין הקמ"ס רב הלכות מעשה הקדשות.

צבור אבל אשם לא הקריבו לעולם ולא הביא הצבור לעולם קרבן מן העוף.
 ג. היחיד הקריב עולת נדבה וחטאת ואשם ושלמים והמסח והמכור
 והמעשר והתנינח והיא שלמים והראייה והיא עולה וקרבן הנר והוא עולה
 הבא מן הכהמה או מן שני בני יונה או שתי תורים ושתייהן עולות או
 מן שתי כהמות אתת עולה ואחת שלמים. וקרבן תודה הבא מן הנודר או
 מן המתנדב עולה או שלמים וכן שלמים הבאים עם שתי הלחם הם
 הנקראים תודת. וקרבנות הנזיר הם אלו עולה וחטאת ושלמים. וקרבנות
 מצורע הן חטאת ואשם ועולה. וקרבנות זבים ויולדות הן חטאת ועולה
 וקרבן השונג במצות לא תעשה שיש בה כרת הוא חטאת. ואם נסתפק
 לו אם עשה עבירה או לא אותו החומא מביא אשם תלוי. ויש עבירות
 שמביא עליהן אשם והוא היה נקרא אשם ודאי. ובכלל קרבן יחיד איל
 העולה ופרת חטאת שהקריב כ"ג ביום הכפורים משלו.

ד. ואלו הן קרבנות הצבור שהקריבו בזמן המקדש שני תמידין
 של כל יום ויום את הכבש האחד בבקר ואת הכבש השני בין הערבים
 ומוספי שבתות ושעירי עזים שהביאום על שנת בית דין בהוראת עזים
 חפר לעולה והשעיר לחטאת. ואלו הן השעירים של כל שבט ושבט
 נקראים שעירי עזים. וכן פר העלם דבר שהביאוהו על שנת הוראת בית
 דין בשאר המצות הרי אלו קרבנות הצבור.

ה. כל עולת כהמה לא היתה באה אלא מן הזכרים לבד הן מן
 הכבשים והן מן העזים ומן הבקר בין גדולים בין קטנים ובעוף מן התורים
 ובני יונה מן הזכרים ומן הנקבות.

ו. הנקבות החטאת היתה באה מהחמשה המינים האלו מן הזכרים
 ומן הנקבות מן הגדולים ומן הקטנים ואין העוף בא שלמים. הקטנים היו
 סבן שמינת ימים עד שנה חמיסה מיום ליום. אם היתה השנה מעוברת
 נתעברה לו. ובגדולים בבקר עד שלש שנים שלימות מיום ליום ובצאן
 עד שתי שנים שלימות מיום ליום יותר על זה הרי הוא זקן ולא היו
 מקריבין אותם.

ז. שעות היו מונס לקדשים ואם הסיפו שעה אחת או פרתו
 שעה אחת היו פסולין כיצד קרבן שהיה מצוה להיות בן שנה אם הסיף
 על חשנה שעה אחת פסולה אפילו היה בן שנה בשעת שחיטה והוסיף
 שעה אחת על השנה בזריקה היה זה פסול עד שהיה בן שנה עד הוריקה
 וכן בכל הזכרים.

ח. כל קרבנות הצבור היו באים זכרים וכן חטאת של צבור מן
 העז או מן הבקר ואין בהם מן הכבשים וכל עולת הצבור היו באים מן
 הכבשים ומן הבקר ולא היה להם עולה מן העז. כל חטאת היחיד היתה
 באה נקבה חבשר היו הכתנים אוכלים אותה ולא היתה באה מן הבקר
 חוץ משלש חטאות האחת חטאת נשיא ונאכלת השנית חטאת כהן משוח

מ. כל הקרבנות האלו הם נקראים זבחים. וכל העולות והחטאות והאשמות ושני כבשי שלמים של עצרת היו נקראים קדשי קדשים אבל שלמי יחיד והכבד והמעשר והפסח היו נקראים קדשים קלים. האברים שהיו שורפים אותם על גבי המזבח היו מן החטאות הנאכלות ומן האשמות ומן השלמים ואיברים אלו היו נקראים אימורין ומה אלו האימורין בשור ועז היו קוראין האימורין החלב אשר על הקרב ובכללו חלב שעל גבי הקבה ושתי הכליות והלב שעליהן עם החלב אשר על הכסלים ויותרת הכבד והיה נישל אצבע הכבד עם יותרת כל אלו היו נקראין אימורין ואם היה הקרבן מסך הכבשים היו מוסיפין על אלו האלויה תמימה עם החלויות מן השדרה עד מקום הכליות שנאמר (ויקרא נ' ז') לעומת העצה יסידנת באיזה המקום היו שורפין אימורין אלו על מזבח התענון.

פרק ב'

(1) לוי נחמה עד שם המזבח מקדש הנה' ביום השמיני עתה זאת (ל' ק' ל')
ממנו עד כ' ל' (ל' ל') ל' לוי נחמה עד שם המזבח מקדש.

או אלף או כל מנן שהסביו עליו והמסנה היה אומר להם הצביעו (') והן היו מציצין אצבעותיהן אחת או שתיים ואם הוציא שלש מונין לו שלש. ואין מציצין אגודל כבקדש מפני הרמאים מפני שהאגודל קצר ונזה להוציאו ולכפותו והמוציא אגודל לא היו מונין אותו לו והיה מתחיל המסנה זה למנות מן האיש הידוע שהסיר המצנפת שלו תחלה וסנה על אצבעותיהן והוור הלילה עד שישלים מנן שהסביו עליו והאיש ששלם המנן אצל אצבעתו הוא שיצא בפיים ראשון לעבודה והוא היה זוכה בתרומת הדרן והוא היה מסדר את המערכה והוא המעלה שני גזרי עצים למזבח והוא היה מכניס מחתה מלאה אש מן המזבח החיצון למזבח הזהב להקטיר עליה קטורת. הפיים השני היו זוכין בו שלש עשרה כהנים על סדר עמידתן כיצד המסנה היה אומר להן הצביעו וזה שיצא בפיים ראשון הוא היה שוחט תמיד של שחר והשני שהיה עומד בצדו הוא היה מקבל את דם התמיד והוא זורקי והשלישי שהיה סמוך לו לשני היה מדרשן מזבח הפנימי שהוא מזבח הקטורת והרביעי שבצדו היה מדרשן את המטרה ומסביב את הנרות. והחמישי מעלה ראש התמיד ורגלו לכבש. והששי מעלה שתי הירדים. והשביעי מעלה העוקץ והרגל. והשמיני מעלה החזה והנרת. והתשיעי מעלה שתי הדפנות והי' מעלה הקרביב. והאחד עשר מעלה סלת הנסכים. והשנים עשר מעלה החביתין. והשלש עשרה מעלה היין של נסכים הפיים השלישי היה על הקטורת מי יקטיר. הפיים הרביעי מי מעלה אברים מכבש למזבח הפיסו וזה מי שזכה ומי שזכה בעבודה מעבודת התמיד של שחר הוא זוכה בה בעולת התמיד של בין הערבים חוץ מן הקטורת שהיו מפיסין עליו פיים אחד בין הערבים מפני שהקטורת מעשרת. ובשבת שהיה שם תמידין ומספין ושני בויכי לבונה כיצד היו עושין היו מפיסין בשחר אנשי בית אב של משמר היוצא ובקריבין תמיד של שחר ושני כבשי עולה של מוספין וכל מי שזכה בעבודה מעבודת התמיד של שחר הוא זוכה בשני כבשי מוסף והמשמר האחד שהיה נכנס בשבת היו מפיסין פיסות אחרות לתמיד של בין הערבים וזכה מי שזכה כל אחד בעבודתו. ב. מי שזכה בתרומת הדרן לקח המחתה של כסף שהיתה מונחת בין הכבש ולמזבח במקצוע מורחית דרומית ועלה למזבח והרים את הדרן לעשות מקים פנוי לעולה התמיד וכאשר נכנס לתרום את המזבח היו אהיו הכהנים אומרים לו הוי זהיר שלא תגע בכל דבר קדש עד שתקדש ירך ורגליך מן הכיור. ואחר תרומת הדרן היה מסדר את המערכה גרולה ואח"כ מערכה שנייה ואח"כ שלישית ואע"פ שהאש יורדה מן השמים מצוה היה להביא מן ההדיוט שנאמר (ויקרא ה' ז') ונתנו בני אהרן הכהנים אש על המזבח ולכן בבקר היו עורכין עצים בראש המזבח והיא היתה

(') יומא (כ ז ע"ה).

באר הגולה

קיט

נקראת מערכה גדולה של אש שנאמר (ויקרא ו' ה') ובער עליה עצים בבקר בבקר והיו עולים בשני נורים של עץ עם תמיד של שחר יותר על עצי המערכה שנאמר (שם) ובער עליה הכהן עצים בבקר. וכן היו מוסיפין שני נורים עם תמיד של בין הערבים שנאמר (שם ו' ז') וערכו עצים על האש והואיל ולא נאמר בבקר הרי הוא של בין הערבים. שני נורים של שחר ערכם כהן אחד ושל בין הערבים בשני כהנים כל אחד בידו עץ יחידי שנאמר (שם) וערכו בני אהרן הרי כאן שנים.

ג. על המערכה הגדולה היו מקריבין התמיד עם שאר הקרבנות מערכה שניה בצדה קטנה ששמנה היו לוקחין אש במחתה להקטיר קטורת בכל יום. מערכה שלישית לא היה עליה כלום אלא לקיים מצות האש שנאמר (שם ו' ז') אש תמיד תוסר. וכשהיה מסדר עצי המערכה גדולה היה מסדרה במורה המזבח והיתה נראית שהתחיל לסדרה במורה המזבח וריות היה בין הנורים וראשי הנורים הפנים היו נוגעים בדשן אשר באמצע המזבח והוא היה נקראת תפוח רצה לומר תל הרשן.

ד. אחר שהיה מסדר המערכה גדולה היה חוזר וכוור עצי תאנה יפים ומסדר מערכה שנייה של קטורת מכנגד קרן מערבית דרוםית משוכה מן הקרן כלפי צפון ארבע אמות ובה כמו חמשה סאין נחלים. ובשבת היו בה כמו שמונת סאין נחלים מפני שעליה היו מקטירין בכל שבת שני בזיכי לבונה של לחם הפנים.

ה. מערכה שלישית של קיום האש היה עושה אותה בכל מקום שהיה רוצה על המזבח והצית בה את האש. וסאין היה לוקח זה האש מן המזבח עצמו היה מצית שנאמר (שם ו' ז') ואש המזבח תוקר בו וכל זה בכלל תרומת הדשן והכהן שובה באלו העבודות לא היה לובש בגדי כהונה עצמן אלא בגדים אחרים סתוטים מבגדי כהונה שנאמר (ויקרא ו' ז') ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אבל לא היו בגדי חול אלא ג'כ בגדי קדש ואין דרך ארץ שיסווג כוס לרבו בבגדים שבעל בהם קדרה לרבו.

ו. אימתי היה תורם את הדשן בכל יום משעלה עמוד השחר וברגלים מתחלת שליש אמצעי של הלילה וביום הכפורים מחצות הלילה וכיצד היה תורם את הדשן עלה לראש המזבח ומפנה את הנחלים אילך ואילך וחזרה מן הנחלים שנתאכלו בלב האש ויורד לבטה בארץ והופך פניו לצפון והיה סהלך בארץ למזרח הכבש כמו עשר אמות כלפי הצפון והיה צובר את הנחלים שחתה על נכי הרצפה רחוק מן הכבש שלשה ספחים במקום שהיו נותנים שם כוראת העוף ודישון מזבח הפנימי והמנוחה ואחר שירד זה שחרם היו רצים אהיו הכהנים והקדישו את ידיהם ורגליהם במחירות מן הכיור והיו נוטלים את הסנפיות ואת הצנורות והיו עולים לראש המזבח וכל אברי העולות ואמורי של הקרבנות שלא נתאכלו בלילה

היו מחזירין אותם לצדדי המזבח. אם לא היו הצדדים מחזיקין היו סודרים אותם בכבש כנגד המזבח.

ז. אחר כך היו גורפין את הדשן במגרפות 'מכל צדדי המזבח ומעלין אותו עריסה על גבי המזבח והיו גורפין מאותה עריסה פסכתו והוא כלי גדול שהחזיק לתך והיו מורידין אותו למטה וברגלים לא היו מורידין אותו אלא היו מניחין העריסה גבוה באמצע המזבח מפני שהיה נוי למזבח וכל מי שהיה רוצה מן הכהנים היה מפלא מן הדשן שהורידו למטה והוציא אותה אל מחוץ לעיר לשפך הדשן. ומעולם לא נתעצלו הכהנים מלהוציא את הדשן ולא הוציאו אותה כהנים בעלי מומין אלא תמימים ובאיווה סקום היו מניחים הדשן מחוץ לעיר במקום שאין היות מושב בו בחזקה כדי שלא יפורנו וגם הם לא פורוהו אלא היו מניחים הדשן שם בנתת. והמדישן את המזבח לא היה מדשן אלא בשעת שחיטת התמיד.

ח. קודם ששחטו את התמיד השקוהו מים בכוס של זהב וזה היה כהן שחטוהו היה מושכו לבית המטבחים והיו הולכין אחריו הכהנים שזכו להעלות האברים על גבי המזבח והיו שוהין שם מלשחוט עד שהיו פותחין שער הגדול של היכל ובשעת פתיחת השער היו שוהין את התמיד ואחר כך נכנסו שני כהנים להיכל. האחד שזכה בדישון מזבח הפנימי והשני שזכה בדישון המזבח הפנימי כיצד היה נכנס בכלי קודש ומני היה שמו ושל זהב היה מחזיק קביים והצי. היה מניח המני בארץ לפניו והיה חופן בידיו האפר והפחם שבתוך המזבח ונתן לתוך המני. ובאחרונה היה מכבד את השאר לתוכו וכן היה מניחו שם בהיכל ויצא וכשהכניסו את הקמורת היה זה הכהן המדישן מקדים לפניו ונטל את המני שבו הדישון. והשתחוה ויצא. דישון המזבח כיצד כל נר שכבה הסיר הפתילה וכל השמן שהיה בנר ומקנתו והיה נותן בו פתילה אחרת ושמן אחר במדה והוא חצי לוג וזה שהסיר היה משליכו אל מקום הדשן אצל מזבח החיצון עם דישון מזבח הפנימי והחיצון והדליק הנר שכבה וכל נר שלא כבה היה מתקן אותו וזהו דישון המזבח.

ט. אחרי שדשנו המזבחות והמזבח בשעת שחיטת התמיד היו זורקים את הדם שקבלו ואחר זריקת הדם על גבי המזבח היה נכנס הכהן שזכה בהטבת הנרות להיכל והשיב הפשה נרות ואחר כך יצאו שנייה המדישן את המזבח והמשיב את הנרות כן ההיכל. והטבת הנרות כיצד שהיה עושה דבר להשיב אורו היה נכנס בבקר ובין הערבים בשעת שחיטת התמיד והיה נוהן לכל נר חצי לוג שמן בין בחול ובין בשבת ובין בטומאה אם אין כהנים טהורים שנאמר (שמות כ"ז א') יערוך אותו אהרן ובניו גוסר ואם היה נר מערבי כבה כמו בבית שני שלא היה שם נס נר מערבי לא היה מדליק אותו אלא מאש של מזבח החיצון אבל שאר הנרות היה

באר הגולה

קבא

מדליק אחד סחבירו כיצד היה מושך הפתילה עד שהגיע לנר השני ומדליק ומחזירה לפי שהנרות עצמן היו קבועים בכנורה ולא היה יכול להדליק בנר עצמו לא היה מסיב כל הנרות בפעם אחת אלא המשה בלבד והיה כפסיק ועשה עבודה אחרת ואחר כך היה נכנס והטיב את השנים הנשארים כדי להרגיש את כל העזרה. וזהו סדר ההטבה היה נכנס אותו הכהן שזכה בדישון הכנורה וכלי בידו וכו' שמו ושל זהב היה דומה לקיתון גדול מדישן בו את הפחילות שכבו ואת השמן הנשאר בכנורות והיה מסיב המש נרות והיה מניח הכו' שם לפני הכנורה על סעלה שנייה משלש סעלות אשר היו לכנורה ויצא ואחר כך כשנכנס להיטב השני נרות הנשארים היה נוטל את הכו' בידו והשתחוה ויצא וכל זה נקרא הטבת הכנורה.

י. עד שאלו היו מדישנין ומטיבין היו אלו שכבית המטבחים מפשיטין העולה של תמיד והיו מנתחין אותו וכיצד היו מנתחין את העולה לא היה שובר את הרגל כדרך הטבחים אלא היה נוקבו ותולה בו ומפשיט ואם היה שור היה מפשיטו בלא תלייה היה מפשיט עד שהוא מגיע לחזה הגיע לחזה היה תוחך את הראש וניתנו לכהן אחר סן הכהנים שזכו באכרים בפיס. אחר כך היה חיתך את הכרעים ונותנם לאחר היה משלים את ההפשט ואח"כ קרע את הלב והוציא את דכו התך את הידים ונתן לכהן אחר. עולה לרגל ימיני הותם ונותנו לאחר ושני ביצים עמה. אחר כך קרע את הבהמה עד שנילה את הכעים היה נוטל את הפרד ונותנו על הראש מלמעלה על בית השחיפה היה נוטל את הקרבים ונותן לאחר והיה הולך ומדיח אותן בסיס שנאמר (ויקנל ל' י"ט) והקרב והכרעים ירחץ בסיס וכל הסימית היו כשרים אלא שהיו כדוהין אותן בלשכת המדיחין עד כמה מדיחין בכרם עד שתהיה נקי והקרבים לא היו פוחתין הרתחן משלשה פעמים וגמרו הרתחן על שלחנות של שיש שבין העמודים היה נוטל את הסבין והפריש את הריאה סן הכבר ואצבע הכבר סן הכבר ולא היה סויו הכבר כמקיסו. היה נוקב את החזה ונותנו לאחר ועולה לרופן הימנית והותך ויורר עד השדרה לא הגיע בשדרה עד שהוא מגיע לשתי צלעות רכות היה חותכה ונותנה לאחר והכבר תלויה בה. היה בא לגרה הניח בה שתי צלעות סכאן ושתי צלעות סכאן היה חותכה ונותנה לאחר והקנה והלב והריאה תלוין בה היה בא לרופן השמאלית הניח בה שתי צלעות רכות מלמעלה ושתי צלעות רכות מלמטה וכך היה כניח בחברתה. נמצא הניח בשתי הרפנות ארבע צלעות בוו וארבע צלעות בוו היה חותכה ונותנה לאחר והשדרה עמה והטהול תלויה בה. היה בא לעוקץ הרכו ונתנו לאחר והאליה והאצבע סן הכבר ושתי הכליות עמה היה נוטל את הרגל השמאלית ונותנה לאחר וכסדר הזה היו מפשיטין כל עילת בהמה ואלו היו דנהתים דאכורים בתורה שנאמר בהן ינתהו ונתנהתין.

יא. בכסה היו מוליכין את אברי עולת התמיד הבא מן הכבש וכן שאר עולות הבאים מן הכבשים בששה כהניז הראשון בראש וברגל הראש בימינו וחוטמו כלפי זרוע יקרניו בין אצבעותיו ובית השחימה למעלה והפרד נתן עליו והרגל של ימין בשמאלו ובית עורן לחוץ. השני בשתי הידים של ימין בשמאלו ושם שמאל בשמאלו ובית עורן לחוץ. העוקץ הוא הזנב והרגל של שמאל בכהן שלישי. הרביעי בחזה ובגרה החזה בימינו והגרה בשמאלו וצלעותיה בין אצבעותיו. החמישי בשתי רפנות של ימין בימינו ושל שמאל בשמאלו ובית עורן לחוץ. הששי בקרבים נתונים בכרך וברעים על גביהן סלסעלה אם היתה עולת התמיד או עולה אחר של כבש או עז אבל אם היתה איל מוליכין הקרבים שנים. וכן הסולת של נסכיה ביד אחד והיין ביד אחר. ואם היתה איל הסולת בשנים והיין בשנים נמצאת למד שהכבש או העז מוליכין אותו שמונה לסוכה והאיל היו מוליכין אותו אחד עשר והשור היו מוליכין אותו כ"ד. הראשון היה מוליך את הראש. השני והשלישי היו מוליכין הרגל של ימין והרביעי והחמישי היו מוליכין את העוקץ והששי והשביעי היו מוליכין את הרגל של שמאל. והשמיני היה מוליך את החזות. והגרה היו מוליכין אותה שלשה תשיעי ועשירי ואחד עשר. השתי ידים בשנים והרפנות בשנים והקרבים והסולת והיין בשלשה שלשה הרי כ"ד.

יב. עולת העיף כיצד היתה נעשית עלה לכבש ופנה לסוכה ובא לו לקרן דרומית מזרחית והיה מולק שם את ראשה סמול ערפה וסבדיל ואם לא הבריל נפסלה והיה סמצה דם הראש ודם הנף על קיר הסוכה למעלה מן החוט שבאמצע הסוכה ואם סצה דם הראש ולא סצה דם הנף או איפא כשרה היה נוטל את הראש והקיף בית מליקתו לסוכה וסיפנו בסלח וזורקו על גבי האשים ובא לו לניף והסיר את המראה והעור שעליה בידו עם הנוצה ואת בני מעיים היוצאים עמה והשליכם לבית הדשן היה משסע אותו בכנפיו בידו בלא סבין ולא הבריל ואם הבריל כשר. היה סופנו בסלח וזורקו על גבי האשים כיצד היה מולק קוצץ ויורד בציפורן סמול עורף אם היה רוצה תולך והביא ואם היה רוצה דם בצפורן ולא היה הושש לעיקר הסמנים והיה חותך השרה והמפרקת בלא רוב בשר וכל העורף כשר למליקה.

יג. אחרי שהיו הכהנים סרורים עם אברי העולה היו הולכים זה אחר זה עד הכבש והיו נותנים שם האברים סחצי הכבש ולמטה סממנה ושל מוספין היו נותנים אותם סחצי כבש ולמטה במזרחתה ושל ר"ה היו נותנים על הסוכה סלסעלה בין קרן לקרן במקום הילוך רגלי הכהנים כדי לפרסמו שהוא ראש חדש והיו מולחים שם את האברים וזורקים סלח על הכבש אפילו בשבת כדי שלא יחליק ויפלו הבהנים שם בעת הליכתם בעצים למערכה. ואחר שהיו מעלים האברים לכבש היו סתכנסים כולם

באר הגולה

קכג

ללשכת הגזית והיה ממנה אומר להם ברכו ברכה אחת. והן היו פותחין וקורין אחבת עולם ועשרת הדברות ושמע והיה אם שמעו ויאמר אמת ויצב ורצה ושים שלום ורשבת היו מסיפין ברכה אחת והיא מה שאמרו אנשי המשמר היוצא לאנשי משמר הנכנס מי ששכן שמו בבית הוה הוא ישכון בעיניכם אהבה אחוה ושלום ורעות ואח"כ היו מפיסין פיס שלישי ורביעי מי שיקטיר את הקטורת ומי שיעלה האברים מן הכבש ולמזבח הפיסו זכה מי שזכה והיה נכנס ומקטיר.

יד. כיצד (י) מעשה הקטורת היו מביאים צרי והצפירן חלבנה וחלבנה חמור והקציעה והשכולת נדר וזכרון הקושט והקלופת הקנמן והבורית כרשינא היין קפריסין והמלח סדומית המעלה עשן וכפת הירדן וערבו הסכמנים זה בזה במשקל הכתוב בתורה. הצרי מהו אמר ריאסקורירי הפלוסוף היוני בספר הראשון מהנטיעות והאילנות והסמים כי הצרי נקרא בלשונם באלסמאכו והוא אילן סמן וענפיו דומים לאילן שקראו ז'ל פנים כרתנן הפנים והרבוזין דשביעית (י) ואילן הצרי זהו צומת בארץ ישראל לבד ואין הבדל בין אילן אשר יצמח בארץ ישראל לבין אשר יצמח במצרים רק בשלושה דברים בקליפת העץ ובחלקיה ובקטמיה ובגודלו של אילן. והנה: השרף היוצא מזה האילן הוא הצרי ונקרא באלסמאכו והם מאספים אותו בומי הכלביים וגורפין האילן עם מגרפות של ברזל והנה השרף הזה יוצא מן האילן בזיעה מן הבשר החי היוצא וכשנה תמימה לא ימצא באילן כי אם מדה אחת והוא רוחני מאד והיו מיכרים אותו בכסף משנה על משקלו. והנה קצת סוויפים הצרי הזה ומערכים אותו בדבר אחר ויותר זויפו באופן זה שאם יתנו ממנו על כגד צמר וירחצו היטב הבגד בפיס אם אחר הרחיצה ישאר בו רושם השמנונית וכשישפשפו הידים על כתם הבגד יורבקו בו הוא סוויף ואם לאו הוא הצרי הטוב והמובחר ואמר גאלינום הפילוסוף נספר השישי כסגולת הדברים הפשוטים כי הצרי הוא חם ויבש במדרגה השנית והוא נברא מחלקים דקים מאד עד שבעבורם יהיה רוחני ומבושם ביותר והצרי הוא יותר טוב מפעולות הנרעון אשר בפרי המגודלת על אילן הצרי והנרעון. אשר בפרי המגודלת על אילן הצרי והנרעון טוב בפעולותיו יותר מעולת העץ. ויוסמינו איסטוריקו הפילוסוף בששה ושלשים מספרו כתב בארץ היהודים יש בקעה אחת הנקראת בקעת יריחו מסובבת בהרים שהם לה כחומה טבעית ובה יש יער אחד מלא תמרים וצרי ארכה של בקעת יריחו היא כמו מאתים וארבעים רגלים שהם מאה ושישים אמות בינונית ורחבה מאה ועשרים רגלים שהם שמינה

(י) כתיבה (י) ח'.

(י) פרק ט' מנה ח'.

אמות בינונית. ולדעת היראנימוס הפילוסוף יהיה אורך בקעת יריחו שלשה עשר אלפים ושלש מאות ושלשה ושלשים מילין כל סיל אלפים אמה. ואמנם מדברי סטראבא הפילוסוף היוני נראה שיש הבדל בין בקעת יריחו לשדה יריחו. ואמר עוד שיריחו הוא שדה מסוכב בהר בריבוע ובתוך השדה הגדול הזה של יריחו היו שם מעיינות ונחלים ושם גרים ותושבים רבים ושם ארמון המלך ונגות הבאלסאמו ואילנות של תמרים רבים ועיר הצרי הוא חלק רביעי מהשדה של יריחו ונתנה לכני יונדב בן רכב כשהיו מחלקים את הארץ הניחו דושנה של יריחו חמש מאות על חמש מאות אמה ואסרו כל מי שיבנה בית הבחירה בחלקו ויטול דשנה של יריחו ונתנה ליונדב בן רכב שהיו אוכלים אותה ארבע מאות וארבעים שנה. אמר טהעאפראסטוס גודל האילן של צרי כאילן רמונים גדול שיש לו ענפים רבים ותכופים זה לזה וענפיו דומים לענפי הדומה והם לחים ורטובים וריח פרי הצרי הוא יותר מבושם מהצרי עצמו והשרף הנמצא בארצנו של יון הוא מזויף. ופליניא וירוניסו הפילוסוף בשנים עשר (*) מדברים הטבעיים אמר שהצרי הוא הראשון והמבוחר מהמסים המבושמים והוא עליהם במדרגה ונפל בלבד לנחלה לארץ היהודים ולימים שעברו לא היה ממנו אלא כשני גנות בלבד ושניהם היו גנות המלך ישראל ואספאסיאנוס קיסר רומי לקחו מארץ ישראל והביאו לרומי בגילה ובקול וסרה ובהיום הזה עוד עם בני עמו והוא פורע מס לרומיים והוא דומה לאילן הנפן. ונומעים אותו כמו הנפן והוא עומד לעצמו סבלי סמיכת עצים אחרים שינחו עליהם וקוצצים ענפיו וחורשין הקרקע תחתיו ובמשך שלש שנים הוא עושה פרי ועלה שלו דומה לעלה הרומא. ואמר עוד שלא נטה אכוריות היהודים נגד הנטיעה הזאת מהאכוריות שהוא שנתנו נגד עצמם ונופס בשביל קנאה ושנאה שהיה להם זה על זה. והרומיים הנינו על האילן הזה בחרבות וברמחים ולעת עתה המסונים על המכס נוטעים אותו וממלאים צרכיו עד שרבו ופרו כהיום הזה נטיעותיו במספר זנס גדלו בקומתן יותר ממה שגדלו לשעבר והאילן הזה לא יעבור באורך מדות שתי אמות והוא שלשה מינים המין האחר יש לו עלים דקים כשער הצומח בראש האדם. המין השני קליפתו היא בלתי חלקה ומלאה פנימות וכפופה בקומתה ומבושמת מאד. המין השלישי הוא המצליח והמאושר כי יצליח במסעו והוא גדול וארוך משאר מיני אילני הצרי וקליפתו חלקה והגרעינים והפרות מאילן צרי יש להם טעם יין וצבע הפרי אדום ויש בו מעט שמנונית ואם הם קל במשקלם וירוקים הם גרועים ומכין באילן ועושין בו חבורה בקליפי העץ עם כלי זכוכית או של אבנים חדים או עם סכינים של עצם כי אם יכו אותו בכלי ברזל יסותו ענפיו

באר הגולה

קבה

פתאום שיש בהם עוד נפש חיי הצמחות ופי שיעושה בו הנקבים יוהר שלא ינקב כי אם הקליפה אבל לא העץ. והמוץ היוצא מהקליפה הוא השרף הנוסף מעצי הקטף והרסעות היוצאות הם קטנות והם מאספים אותם עם צמר נקי ומנופף ביותר וסוהטים אותם בכלים העשויים מקרני בעלי חיים. ואחר כך היו לוקחים המיץ מהקרנים ושופכים אותו לכלי הרם חרש והוא ברמותו כשמן דשן ושמן עב ולאשר הוא קרוב לקטיפתו מן העץ הוא לבן ונהפך אחרי כן לצבע הנוטה לאדמיות ומתקשה והוא זך ובהיר ואלכסנדר מוסרן כאשר נלהם בארץ ההיא היה מאסף מן המיץ ההוא והיו קונים אותו במשקל כסף כפלים במשקלו. בזמן הזה הוא מיציא מיץ יותר סבה שהוציא מלפנים וקוטפין אותו שלשה פעמים בכל שנה בימי הקיץ ואחר כך קוצצין הזמורות שלו כדי שיוצמחו ענפיו מהרש ועצי האילן זה נמכרים ביוקר והזמורות הנקצצות בהמש שנים ימכרו בשמונה מאות מטבעות כסף ומכשלין אותן עם שאר סיני הסמנים המבושמים והיוצא מהם בכישול נמכר במקום הצרי והוא סוויף ונקרא באלסום. ופליניא ומילינו אמרו כי יצמח הצרי גם כן במקומות אחרים אשר לא מארץ ישראל כמו במלכות שבא אשר שם הלבונה והמור והקנמן וגם הצרי. ובאפסאנאיה האשורי אמר כי ימצא הצרי נ"כ בארצות הערב אצל הגוים הנקראים בואיטי ואילן הצרי שם גדול הקומה זה הכלל לא נמצא צרי טוב כצרי א"י ומפני זה שלח אבינו יעקב למצרים אל יוסף מעט צרי אע"פ שהוא גדל נ"כ במצרים את של א"י טוב מסנו.

יד. השחלת האמור בתורה מהו הוא שורש בשם חלק ומצהיר כצפורן ובלשון המשנה קרוי צפורן ותרנום אונקלס ושופרא. וריאסקורדי בחמישי מספרו השני אמר שהצפורן הריחנית הוא סכסה רמש הנקרא פורפורה ונמצא באנמי הירדן הצומח בכ הנארי והם סמים שונים ריחנים מאד והבעל חי זה שהוא הצפורן ניון מאלו הסמים על כן הוא רוחני כסוהם והצפורן הבאה מככל היא שהורה ויותר קטנה מהצפורן המוכתרת הבאה מים סוף וצבעה נוטה ללבן והיא בעצמותה רשנה ואין הברל בריחנית הצפורן הבאה מים סוף לבין הבאה מככל אלא הגדול והקומן וכמעט ריחה נוטה לריח הביאיברי והיא עו הים טובה בריחה ומפני שהציפורן היא סכסה רמש הים והוא דבר טבא ותנן בעשירי מכלים עורותיהם ועצמותיהם אינם כקבלים טומאה לכן היו שפין את הציפורן בבורית כרשינה להסיר קליפת בשר וזוהמא הנשארת בעור הרמש וגם הוצה לה היו שפין את הציפורן בבורית כרשינה משיפה מעליהא מפני שהבורית כסיר החלק הארציי שעל גבה שאם לא יסירו ינטל קצת מריח העור ומפני שהיא עזת רצה לומר שריח העור היתה נוטה מעט לריח העז שבים וכדי להעביר זה הריח הרע המעט היו שורין אותה בין חיור עתיק לתחליש הריח העז הלוח שבה והוא יין קפריסין.

כז. ההלבנה האסור בתירה ריחו רע והוא שרף האילן הנמצא בערי יון והוא כמו דבש נהור וריאוסקורדי אפר שהוא שרף שרבים הצופה בארץ סוריא והיא מקום קרוב וסמוך לארץ ישראל ושרבים נקרא קנה שאין לו ענפים והוא עץ ורע בריחו ואם ישרפו אותו על התלים יכרתו כשם כל בעלי חיים הארסיים כפני ריחו הרע וכי שימשות כמנו על בשרו לא יעקצו אותו הבעלי חיים הארסיים.

כח. הלבונה הנאסרת בתורה הם שני מינים והראשונה במעלה הוא מין הובר מהם הזה שנקרא סטאנוניאה והגרעין שלה היא כדורי במבוע ושלא בנופו ולכן וכפנים כשישכרו אותו הוא שכן ורשן וכשישרפו אותו תעלה להבת אש מכנו. והלבונה המביאים אותו מהרוד תטה לארסיסיה והיא בצבעה דומה לאפר והגרעין שלה נעשה כדורי בסלאת היר כי חותכים את הלבונה הזאת להלקים קמנים סרובעים ומשיסים אותם בכלי חרס ומנענעים הכלי באויר בחוקת היר סביב סביב בעייל עד שיהיה הגרעין כדורי אמנם זה המין מהלבונה כשיזקין וטה אחרי כן לארסיסיה. ויקראו אותו בלשון יון אטומו אטיכים רצה לומר קטן וברתי סתלק והלבונה השנית במעלה היא הצומחת במקום אחד ונקרא סאמילו וקצת הרופאים קירין אותה קופוסקו קיפים בלשון יון ר"ל התיך וכתוש והמין הזה הוא קטן מאד ואדום בהפלה והנה נמצא מהלבונה מין אחד יקראו אותה בלשון יון אטוניטו ר"ל שינוכה והוא באמת לכן וכשישכשו בו בחוקה ביר הוא נסעך תחת האצבעות כמו שעושים בסם ההוא הנקרא סאסטיי בלעז. ופליניא אסר בספר י"ב פרק י"ד שהלבינה היא צומחת בלבד בארץ ערב אמנם אינה צומחת בכל המקומות שלה אלא באמצע הסהו ההוא יש ארץ אחרת השיבנים בה האטראסטי והעיר שבה נקראת סאבוטה שהיא ראש לכל מלכות שבא ורחוקה מהר הנביה אשר הצמח שם הלבונה מהלך שמינה ימים נקראת הארץ ההיא שבא מפני שהיא מלאה מיסטיא בלשון יון ר"ל סודות של קדושה והיא פינה ומבטת לצד קדים של קיץ ובכל פינה כמנה יכנסו שם בקושי רב כי מצדה האחד יש הרים גדולים סביב לה ומצדה אחר מיסך יש גבול הים ומשכריו וגליו עם סלעים רבים בתוכו שימנעו כל נכרי מלבא שמה וצבע האדמה כאשר ספרו לנו מסוצעת בין הארסיסיות ולבינות החלב. אורך היער הזה אשר בו הלבונה הוא של עשרים מיל בקרוב ובמקום היער הזה ינבחו ההרים ויעשו נבעה ביניהם אשר שם צומחים אילנות הלבונה ולפיכך כתיב (להל' ד' ו') אלך לי אל הר הסוד ואל נבעת הלבונה. והארץ ההיא מלאה הול ויש שם סעינות מעטות וכמים שבמעיינות יש חלק מה סמלה וסמוך ליער זה יש עיר פרוז אין הוצה נקרא מיניא שיכנסו בה בדרך צר אין לנסות ימן ושכאל ואנשי הארץ הזאת היו ראשונים שהתחילו לעשות סחורה ולסבור הלבונה וניטאים ונותנים תמיד כפרקסטיא הזאת וקוראים

באר הגולה

קבו

הלבונה בלשונם על שם עירם סיניא ומבלעדי האנשים האלו אין כי שיראה בארצות הערב אילן הלבונה ונס אפילו תושבי הארץ ההיא לא יראוהו כי אסרו שיש שלשת אלפים משפחות ובתי אבות ולא יותר שידשו אילני הלבונה מעת הולדם ואין לשאר בני עמם חלק בס ועל כן נקראו האנשים האלו קדושים כי לא יקרכו אל אשה ולא יסמאו לכת בעת אשר ילקטו הלבונה. ויש מי שאומר שכל אנשי הארץ ההיא יזכו בנחלת הלבונה בשנה זו כת אחת ובשנה שניה כת שניה וכן חוזר חלילה לעולם. ושרביט האילן אשר הביאו לעיר. רומי היה כדורי חלק סבלי קשרים וכבר היינו נוהגים ללקט הלבונה פעם אחת בשנה כי היו סוכרים כסנה כעט ואולם זמן ליקוט הלבונה הוא בימי הכלביים והיער אשר בו הנמיעה הזאת נחלק לחלקים רבים ואין מאנשי הארץ ההיא שיננוב הלבונה מחברו הנם שהאילנות הם בלתי שמירה והוסיף הפילוסוף פליניא ואמר בשלהי הקיץ הם לוקטים הלבונה חיוצא בקיץ עצמו וזה הוא הלבונה וזה והוסף השני סהליקום הוא בחדש האביב והלבונה הנלקט בעת ההיא היא אדום ואין להעריך ולחשוף אותה לראשון והראשון נקרא קארפיאסיה והשני נקרא דאמיאטמה ותאמינו שהלבונה היוצאת מאילן חרש הוא יותר לבן ומאילן הזקן יותר כבושם והלבונה העגול נקרא זכר. ומהעאפראסמוס ברביעי סקפר התשיעי שלו אמר כי אילני הלבונה הם בגובהם בחמישה אמות ויש להם ענפים רבים ושהעלה היא דוכה לעלה האנס וצבעם ירוק כאר כרמית עשב הנמיעה הנקראת רוסה וכל האילן הוא חלק סבלתי קשרים והלבונה היא המים חיוצא סן האילן כשמן עב ונקפה ונעשה כאבן זך ובחיר והיינו לבונה זכה והוא נעשה כך ברצון הבורא יתברך בלתי עבודת האדם. יי המור הבא בתורה אונקלס תרגם אמר שהוא מירא רביא ויונתן תרגם מור בחיר וקצת אמרו כי המור הוא הרם (') הצרור שבחיה הורו הידוע לכל שכני ארם מתבשמים בו בכל מקום ודיאוסקורדי אמר שהמירה היא להא או סיף חיוצא מאילן אחד הצומח בארץ ערב ופליניא בחמישה עשר ובששה עשר סספר שנים עשר שלו אמר שאילן המור הוא צומח בשיתוף ביער שצומח בו אילן הלבונה (וקרא פסייע לו דכתיב אל הר המור ואל נבעת הלבונה) אבל רבים אמרו שראילן זה נפרד מאילן הלבונה ויצמח לבדו אף בארץ הערב אמנם המיר המוב הוא הבא ספקים צמיחת הלבונה ואשר נטוע סכני אדם והוא היותר טוב ומעולה מעצמו והוא נבזה הכש אמות וקליפתו אינה נקיה מהחומים ומהקוצים שעליה ונוע האילן הוא קשה ועקום ויותר נס כנוע אילן הלבונה ובספוס אשר אין שם קוצים תחיה קליפת האילן הלכה. והנה סיני המור הם רבים והסוכתר הוא הבא משנא והסוכתר שבשבא הוא היוצא מראש האילן

(') עץ לעל סק כ"ו.

היינו מהענפים ההוקים שבראשו ולא היוצא מן הנזע. וזה ידוע מפני שהשמש מכה כל היום בראש האילן ויבש השרף היוצא מהענפים ואז יחיה הסור במדרגה מעולה ריחנית אין כמוהו במינו.

יח. הקציעה הנאמר בתורה הוא שורש עשב נקרא קציעה והיא קידה וקצת אמרו שהוא הקושט וקצת אמרו שהוא מיץ האילן הצומח בהודו ולא יצא המיץ ממנו אלא בשריפת העץ והוא צומח במקום כפירים ואריות ונקרא קציעה על שם שקוצצים האילן במקצעות גדולות והמפרש הגדול יהיה משיה שיבא בע"ה ויאמר מה לשון קציעה.

יט. השבולת נרד הבא בתורה הוא צומח בחינדי והצומח שם בחר הוא יותר טוב מאשר צומח בבקעה לרוב ליחותו נמול ממנו קצת הריח וגאריצאה דאליאורטו בספר הסמים כי הנרד הוא בהודו ונקרא שם הנרד קאזאורא והוא צומח ג"כ במדינת קיסור וביותר מקומות ואין בנרד מינים שונים והוא צומח בחר שצדו אחד ישקיף נגד המזרח ומצדו אחר נגד המערב אשר לעומתו היא המזריאה. והנה שבולת הנרד הוא השורש יעושה הנרד שמשתמשים בו בני ארם כדעת גאלינו בספר התרופות המועילות.

כ. הכרכום (') הבא בתורה היה רטוב יפה הצביעה ובפתילים שלו לא היה דבר מועט מהלבנונית וכשהציקו מים עליו היה ציבע את הידים.

כא. הקושט שהוא הסם התשועי מסממני הקמרת הוא אשר יגא מארצות הערב והוא לבן וקל ומכושם ומעונג בריחו הטוב והקושט הטוב הוא הרטוב והלבן והמלא ופליניא בשנים עשר מספר שנים עשר אמר שיש לאנשי הודו שורש אחד ועלה אחד שהם רובי הערך והשורש מהקושט יש לו טעם חד וריח גדול אולם שרביש הקושט הוא שפל הערך וכלי תועלת וקושט הלבן הוא הטוב ושלושה מינים בקושט לבן שחור וכבד ופרח הקושט הוא ריחני וקליפתו הוא כצבע אפר והוא צומח בארץ קיסור ובמקומות אחרים וכלל דבר הקושט הוא שורש נמוכה אחת ידועה בערבי.

כב. הקלופה שבסממני הקמרת היה מבושמת וריחני והיא קליפה מקליפת העץ וצורת האילן הוא גדול כאילנות הוותים ולפעמים הוא קטן ויש לו ענפים רבים שאינם עקומים אלא זקופים וישרים וצבע העלים שלו דומים מעט לצבע האילן שקוראים היונים אידיקא ובל"א ציטרון איפסיל והנה הקלופה הזאת אינה אלא קליפה שניה הסמוכה לעץ כי האילן זה יש לו שני קליפות ואחרי שיסירו ממנו הקליפה החיצונה הם

(') הערכים קורין אותו זאהאפאק והאפאקמים והאיפאקלים והלפתים קורין אותו זאהאפאנו. מלמי הנזירים.

באר הגולה

קבמ

מנקים היטב הפנימיות ואחר כך חותכים הקליפה לחתיכות מרובעות דקות וארוכות ומשליכין אותן בארץ ועוזבין אותה שם על גבי קרקע והקליפות האלה מעצמן סבלי סיוע ידי אדם מתהפכין מתוכן ומתקבצין בענול כמו קנה אחד שלם גם כאצבע של אדם כנסות ענפיו שהוא כאצבע וצבע הקליפה זאת היא כשושנה או כצבע האפר בין אדום שזה בא להקליפה מסבה הכאת השמש בה ואם יכה בה השמש יותר מדי ימה לשחרות ואולם אחרי הסרת הקליפה הזאת מהאילן לא ינעו בה עד שיעברו עליה שלש שנים שלמים ואילן זה שהקליפה באה ממנו נקרא ואילן ולוקחים ממנו הקליפה הזאת הטובה הנקראת קאנלה וכל האילנות מהקאנלה בכלל הם צומחים וגדלים מעצמם ואינם צריכים לעבודת האדמה בידי אדם. כד. הקנמון הנאסר בתורה הוא גדל בא"י ועצים וצבאים (1)

איכלים ממנו והמבוחר צריך שיהיה אדום רב האדמיות עד שיטה לצבע אדום בוער ויהיה רטוב מלא פרחים ודק ושהלקיו הנשברים ידמו בצבעם לשני התולעת ואם ישפשו בידים בו יהיה ריחו נודף כשושנה וחר ללשון בלעיסה והם וכתו ופעולותיו שנה בפרחים ובקנים ובשרשים. ויצחק בן עמרם המכונה הישראלי אמר שהקנמון הוא עשב הדומה לקש ויש לו ענפים דקים וקשים ובראש הענפים יש כמו שבולים מלאות שעירות והם הפרחים מהקנמון זה וריח העשב הוא טוב והרשומים מהקליפות שלו הם שהורים מכהוץ ולבנים מכפנים ומעמו סר וכך העיר גאלינו בשמיני מהמסים הפשוטים.

כה. הבזרת כרשינה הנזכר במעשה הקמורת אמר דואסקורידי במאה וחמשים ושנים מספר השני שהוא עשב מהצמר שבלשון יון נקרא סטרוטיואן ושורש העשב זה הוא גדול והוא מפורסם וידוע לכל האנשים משתמשים בו האיכנים לנקות וללבן הצמר ושורש הנטיעה הזאת הוא הר בטעמו והרופאים הערביים קראו לנטיעה הזאת קונדיס ומשתמשים בו לעורר העימות (2) שכל מי שיריח בו יבא לירי עמיש ואין צריך לומר אם יעשה מעפרה לתוך הנחירים שיעמש ופליניא אמר בשלישי מספר י"ט שעשב הזה נקרא בשם ראדציטה ויש לו מיץ טוב ונפלא לרחיצת הצמר והעשב הזה יצמח בכל מקום שיטעו אותו שם אמנם הצומח מעצמו והמבוחר שבמינו הוא הנמצא בסודיא בארץ יבשה הסלאה נשיי אבנים והעשב הזה יש לו שרביט והרדים שם יאכלו השרביט הזה בסעודתם והוא צובע והופך כל דבר ללבן שיבשלו אותם עם וענפו הם

(1) עין מד"ר שיר השירים.

(2) ואולי לזה כיוון הנמלה יומא (ל"ט ע"ט) וגם בפרק ג' דהמד' למד ר' יודן בן בלגאי עינים היו ללגלג בערי מטור והיו מתעצמות מריח הקמורת מפני שהיהו בטירת כקניה וזה עורר בהם העצבות.

דומים לענפי הוית ועושה פרחים נאים לכראה ואין בהם ריה וענפי בלאים קוצים והשרביט שלו ככוסה בדבר הדומה לצמר ואינו עושה ירע והשרוש שלו הוא גדול וקוצצין אותו להשתמש מכנו והו דרך הבורית כרשינה.

כז. היין קפריסין הנזכר בסעשה הקטורת אמר הכלבו שיוין קפריסין הוא היין הבא מכסין הנקרא קפרוס והיין שבמקום ההוא הנזכר בטבעו הקיף חר ריחני ונאה לציפורן יותר מכל שאר יינות ארץ ישראל. ורש"י אמר שהוא היין הנעשה כאילן ששמו כפרס והפליסיף דיאסקורידי אמר בכ"ה בספר החמישי שיוין קפריסין נעשה כפרחי הכרם הכדברי היו לוקחים הפרחים ושרו אותם בקנקן אחר של תירוש לבן ואחר כך היו סותמים פי החבית כל זמן השרייה אחר כך סגנו היין והיו שומרים אותו בחבית טובה ומתוקנת עד עת הצורך ואכנס כפי דעת חכמי ישראל שיבינו שהיין נקרא כן על שם אילן קפרס תהיה השרייה כאופן זה כי לקחו קליפות משרשי הקפרס והיו חותכים אותן להלקים קטנים ואחר כך היו שיפכים עליו יין סגנו והיו סותמים החביות עד שיכלה רתיחת היין ואחר כך סגנו היין והיו משמרים אותו שנים רבים עד שנעשה עתיק צלול ריחני וסווקק היטב לשרות בו את הצפורן.

כח. כפת הירדן הנזכר בסעשה הקטורת אמר הכלבו שהוא עשב או ורד הגדל על שפת הירדן ויש לו ריח טוב ורש"י אמר שהורד הגדל על שפת הירדן היתה נטועה בירושלים בנינת ורדן ונקרא הורד ההוא כפה או כפת הירדן על שם שדרך הורד ההוא לגדל על שפת הירדן. ויש אוסרים שהוא רעי של דג הגדל על שפת הירדן ולפי דעת פליניא הפליסיף בחמישי בספר המישי יראה שכפת הירדן אינו בושם והוא כי אמר שנהר ירדן הולך לאט והוא יוצא ונולד משני מעיינות שהם בקצה הלבנון ואם שהם נפרדים זה מזה עם כל זה בקרוב יעשו גזר אחר שהוא הירדן שנקרא בשם זה כפני שהכעין האחד נקרא יאר והאחר נקרא דן וכעבור שחופן (') נתנו לו שם זה ירדן. ולפי שזה הירדן הוא הולך וסוער מפני הרוח וספני רתיחתו יעלה ממנו קצף ונקרא הקצף זה כיפה מפני שבצורתו הוא דומה לכיפה שנותנים על הראש כדורי או עגולה מכוון וחלול סבבנים. ובדחנן הר חבית היה כיפין על גבי כיפן וזה הקצף יקרא כפני הרוח ונעשה ככיפה חלולה ונקרא כיפת הירדן שהיה סבבשירי הקטורת שכן הרוקחים עושים כאשר הב כוהנים הדברים הנדבקים כדי שלא ישארו נדבקים בסבבש או בעלי וילכו לאיבוד שבושחים אותם עם סין כפני השמנים שלא יקלקל ריח הסבבנים וכפני שרוב השמנים הם רעים לריח הטוב וזהו בהון כשהקב כוסקו טוב ותערוב עמו שכן וזה לא יסאר בו

(') דומה לזה מלמד הנמלה נכודים ל"ה פ"א דן יאיר מק.

באר הגולה

קרא

היה. על כן הרוקחים בוחרים בשמן של שעדים בתוקים בבה הביצה
הזאת סצר נפות הקצף יש בה שוכנונית כה כשמושחק בו הכתש והעלי
לא ידביקו הסמנים בכלי בעת הכתישה. ועוד כי הביצה ינגב הסמנים
בכלי בעת הכתישה שלא יעפשו וישארו טיבים ברוחן וישארו הסמנים
במשקלם הצורך ולא יפתחו מהשעור הנאכר בתורה ולא יעדיפו עליו
כפי שיעדיפו עם הרבש כי הביצה ייבש וילך רטיבתו מהסמים כי הקטורת
הוא ספורה טהור ואסרו ול מאי טהור שלא הסר כסנו כלום.

ב. המעלה עשן הוא עשב הכתמר עשן הקטורת והוא היה ידוע
לבית אבטינס בלבד (') ואנתנו קוראים אותו הוסר עשן בלשון הכתוב (שם)
ה' (כ') כי זאת עולה מן הסדר כתכרות עשן והכלה כדוסית הוא הכלת
שנעשה בגורת ה' מהארץ עצמה של סרוס שהפך ה' באפו ובחבתו ואינו
מעשה אדם ולא בא סמימי הים אך הוא ארסה סרוכית השרופה כגפרית
ואש שירדו מן השמים אחר כך היו סערבין כל סמני הקטורת ככתוב
בתורה.

כב. נכנס הכהן להיכל להקטיר קטרת בכל יום בבקר ובערב
שנאמר (שמות ל' ז') והקטיר אהרן עליו קטורת סמים וכמה היה מקטיר בכל
יום משקל מאה דינרין חסשים בבקר והפשים בין הערביים ובעת שהיה
מקטיר הקטרת בהיכל בכל יום היו פורשים כל הכהנים מן ההיכל ומבין
האולם ולמזבח לא היה שם אדם עד שיצא זה שהקטיר את הקטורת וכן
היו פורשין בשעה שהיה נכנס להוות דם חסאת שנאמר (ויקרא ט"ז ט"ז)
וכל אדם לא יהיה באהל סועד בכואו לכפר בקדש בנק אב לכל הכפרות
שלא יהא שם אדם.

ל. וכיצד היתה עבודת הקטורת בבה היה מעשיו פי שוכה.
בקטורת היה נוטל כלי סלא קטורת וגדוש וכסו היה לו זכך היה שמו
היה מכסה את הכף בכנר קטן ואיחו הכף בידו והיה נכנס עמו אחר
בפתחה של אש כידו וכיצד היה חותה זה שוכה בסחתה היה לוקח כחתה
של כסף ועלה לראש המזבח וכפנה את הנחלים אילך ואילך היה נוטל
מן הנחלים שנתאכלו במערכת שניה ויורד ומערן לתוך כחתה של זהב
אם נתמורו מן הנחלים בעת עירוני לשל זהב כמו קב אי פתח היה סכסוך
לאכה וכשבת היה כופה עליהם פסנתר ואם נתפזר יותר סקב היה חוזר
והותה ושלישה דברים היה זה הפסנתר משמש היו כופן איור על הנחלים
ועל השרף בשבת והיו מורידים בו הדשן סעל הסוכה.

לא. זה שהיה בידו רסחתה היה ציבר את הנחלים על גבי המזבח
הפנימי וסידרן בשילי הפחתה והיה ססתחתה ויוצא. זה שהיה בידו הכף
היה נוטל את הכך סתוך הכף ונותנו לאוהבו או לקרובי והיה רואה אם

(') ימל (ל"ה ט"ה).

נתפיר כן הקמורת מעט בכף או אוהבו סרובו היה נותן לו לתוך חפניו זה שנתפיר עם הקמורת שבבוכד ומשתחוה ויצא והיו אומרים לזה המקמיר הוהר שלא תהיה מלפניך שלא חבוה והיה מתחיל להשליך הקמורת על האש בנחת כאדם שהוא מרקד סולת. והמקמיר לא היה מקמיר עד שהיה המסונה אומר לו אישי כהן גדול הקטר ואם לא היה כה"ג היה אומר לו הקטר והקמיר המקמיר והשתחוה ויצא.

לב. ואחר כך היה נכנס זה שזכה בדישון המנורה והיה מיטיב שתי נרות הנשארות ויצא זה שהקמיר עם המדשן את המנורה והיה עומד הוא ואחיו הכהנים על מעלות האולם כשהגיעו הכהנים העומדים בעזרה בין האולם ולמזבח היה נוטל אחד את המנריפה וזרקו בין האולם ולמזבח והיה לה קול גדול אמרו בשעה שהיה נשמע קול המנריפה לא היה יכול לשמוע דברי חברו בירושלים ושלישה דברים היתה משמשת השומע את קולה היה יודע שאחיו הכהנים נכנסין להשתחוות והוא רץ ובא. ובן לוי היה שומע את קולה היה יודע שאחיו הלויים נכנסים לדבר בשיר והוא רץ ובא. וראש המעמד כשהיה שומע את קולה היה מעמיד את המטאים בשער כורת ספני החמד שידעו הכל שעדיין לא הביאו כפרתן ואחר כך היה מעלה זה שזכה באברים את האברים סן הכבש ולמזבח והיה נוטל כל חתיכה וחתיכה וזרקו על גבי האש ואם היה שם כה"ג היה הוא זורק לתוך האש ואם לא היה רוצה לזרוק היו מעבירין לפניו כל האברים והוא סומך את ידיו עליו היינו כל חתיכה וחתיכה ומי שזכה להעלותם על גבי המזבח היה זורק כל חתיכה לאש ואין סמיכה זו אלא ספני כבודו של כהן גדול אם היה שם. ואחר העלאת האברים על גבי המזבח היו מתחילין הכהנים אשר נשארו עומדים על מעלות האולם לברך את העם שהיא ברכת הכהנים בשם המפורש שהוא את השם ככתבו ובנקודתו הידועים לחכמי המכובלים וידיהן היו נשואות על ראשיהן וכהן גדול לא היה מנבית את ידיו למעלה סן הציץ ומה היה ברכת כהנים הכתובים הנזכרים בתורה והם יברכך ה' וישמך יאר ה' פניו אליך ויחנך ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. ואחר היה מקרא אותן תיבה תיבה כמו שעושים אנחנו היום על הדוכן ולא היה העם עונה אכן במקדש אחר כל פסוק אלא היו אומרים בסוף כל ברכה וברכה. אלא היו עונים ברוך ה' אלהי ישראל סן העולם ועד העולם. ואחר כך היו מעלים סלת הנסכים והיא נקראת מנחת נסכים ולא היתה מעונה תנופה והגשה ולכונה אלא סלח לבד ונשרפת על גבי המזבח החיצון. וכמה היה שעור הסולת לעולה עשרין סלת כלול ברביעית החין שמן ואחר הסולת היה מקמיר החביתין והיא מנחת כהן גדול שהיא עשירית האיפה סלת מחציתה בבקר ומחציתה בערב ועל שם חצייתה נקראת חביתין. ואע"פ שהיא קריבה חציה לא היתה מתקדשת לחצאין והיה מכיא עמה שלשה לוגין שמן שנאמר בשמן

באר הגולה

קלג

העשה. היה כולל את הסולת בשמן וחולטה ברותחין והיה לש מכל הצי עשרון שש חלות נמצא שנים עשר חלות לעשירית האיסה. וליום ואחת ארת היו נעשות. וכיצד היה עושה מחליק השלשה לוגין ברכיעות שבסקרש רביעית לכל חלה והיה אופה החלה מעט ואחר כך קולה אותה על הסוכת בשאר רביעית שמן שלה ואינה מכשלה הרבה שנאמר תאופנה בין בשל ונא. ואחר כך היה חולק כל חלה וחלה לשנים באומד כדי שיסריב החצי בבקר והחצי בערב והיה לוקח החציים וכופל כל אחד מהן לשנים ופותת עד שהמציא כל פתיתת כפולה לשנים ומקריב החציון עם חצי קומץ לבונה בבקר והחצי הנשאר עם חצי קומץ לבונה בערב כלייל לאישים.

לג. אחר ההכיתין היה מעלה את היין לניסוך וכיצד היה מעשה הנסוך עלה בכבש ופנה לשמאלו ושני סמלים של כסף היו בקרן מערבית דרוסית למעלה מחצי המוכת מורחי של יין מערבי לניסוך הסים בחג ומנוקבין היו כמין חוסמין דקין יורדין ליסוד ומשם לשיתין אחד סעוכה ואחר דק כדי שיוכלו שניהם בבת אחת. עמד הכהן על הקרן והסודרין בירו ושני כהנים היו עומדים על שלחן החלבים ושני חצוצרות בידן ובאו ועמדו אצל זה המסונה על הצלצל אחר סימינו ואחר משמאלו. שהה המנסך לנסך היה סניף הסנן בסודרין הקיש זה בצלצל תקעו אלו בחצוצרות ודברו הלויים בשיר. ומהו השיר שהיו הלויים אומרים ביום הראשון היו אומרים לה' הארץ וסלואה. בשני היו אומרים גדול ה' וסהלל סאר בעיר אלהינו הר קדשו בשלישי היו אומרים אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט. ברכיעי היו אומרים אל נקמות ה' אל נקמות הופיע. בחמישי היו אומרים הרנינו לאלהים עוזנו הרינו - לאלהי יעקב. בששי היו אומרים ה' מלך גאות לבש. בשבת היו אומרים סומור שיר ליום השבת במוספי שבת היו אומרים סומור שיר ושירת האזינו והיו חולקים אותה לששה פרקים סימנים היו: ל' כדרך שקורין אותה ששה בבית הכנסת היו אומרים פרק בכל שבת. היו נוסרין השירה כששה שבתות חוזרין לראש במנחה של שבת היו אומרים אז ישיר וסי כסך. במוסף של ראש השנה היו אומרים קול ה' יחיל סדבר ואם היה ראש חדש בשבת היו אומרים שיר של ר"ה לפרסם שהוא ר"ה ומה שיר היו אומרים בר"ה ברכי נפשי ה' אלהי את גדלת סאר או ה' אדוננו מה אדיר שמך. הניע לשרק תקעו והשתחוה כל העם שבעזרת. על כל פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחוה וכל תקיעות עולת התמיד תשע.

לד. וכיצד היו עומדים על הדוכן לשיר שנים עשר ליום היו עומדים בשורה ששה: זה אצל זה אחוריהם לסורת ופניהם למערב. הלוי הראשון מהשורה היה משורר בקול פשוט אניסונו בלעז. השני היה משורר בקול השלישי מהפשוטים דיאנונו בלעז. השלישי היה משורר בקול חמישי דיאנינו בלעז. הרביעי היה משורר בקול השמיני מהפשוטים דיאנסון

בלעז. ואלה הארבע היו משמשין בפרק הראשון מהשיר ועל הסדר הזה היו משוררים כל ארבעה ארבעה מהשנים עשר ליום ואחורי שורת שנים עשר ליום היו עיבדים שנים עשר מננים ופניהם לאחורי המשוררים ואחוריהם לכותרת. הכנן הראשון היה בידו נבל של עשרה סדרי ביתרים הנקרא נבל עשיר דכתיב (הלים קצ"ד פ') בנבל עשור אוסרה לך: הסנן השני והשלישי והרביעי ביד כל אחד מהם כנור והוא כלי הנינון נעימת הקול דכתיב (ספ"א נ') כנור נעים עם נבל ואלה הארבעה היו מננים ומקישים על סיתרי הנבל בחזקה ועל סיתרי הכנור כרפין והם היו מננים עם הארבע משוררים הראשונים לפרק הראשון מהשיר. ועל הסדר הזה היו מסודרים עד כלות שנים עשר מננים ושלושה נבלים ותשעה כנורים לשלושה פרקי השיר. אחורי הכננים היתה שורה אחת תוקעים בחצוצרות ובכים בצלצל הכל משל כסף צרוף והצלצל היתה באמצע השורה ובימות השבוע לא היה אלא הציצרת אחת מיסין הצלצל ואחת שמאלת. וכשהתחילו הארבעה ליום שעל הדוכן לומר היו מננים הארבעה הראשונים עמדם. וכשהגיעו המשוררים והמננים לסוף פרק הראשון מהשיר התחיל זה להקיש בצלצל ושני הכהנים היו תוקעים בחצוצרותיהם והשתתחו כל העם. אחריהם היו מננים ארבעה ליום השניים לפרק השני של שיר והיה מקיש הצלצל לבד כדי להעמיק על קולות של הארבעה הראשונים כי מפני הסין הכנורים והנבלים הצלצל והחצוצרות וקול רעש השתחויות העם היו שוכחים קול השיר עד שהקיש הצלצל לבד להזכיר בו קול אחיהם וישורו כראשונים אחריהם הקיש הצלצל והמננים לארבעה האחרונים וכשהגיעו לסוף הפרק של שיר התחילו הלויים כלם לשורר עם המננים והצלצל והקעו הכהנים בסוף השירה שלשה פעמים והשתתחו כל העם. זה היה סדר עולת התמיד של שחר שהיו עובדים אבותינו לאלהינו הגדול והקדוש בבית הגדול וכמו כן יעבדהו בניהם לימות המשיח שיבא לזמן שיה קבצין ופלגא ובגדול דבשחא דבר נש גבר בין גזברין והוא סוד הצל של יום הבא אחר חצות. והוא סוף גלות שישראל יהיו מכוזים וכדוכאים בין האומות כאר דכתיב (יחזקאל ו') אוי לנו כי פנה יום כי נמו צל לי ערב והיה לעת ערב היה אור וילך הצל שישראל ויאיר להם הלילה כיום ואו יהיה לא יום ולא לילה ודוכנא דהאי רוא בין חבריא דכתיב (לויק מ' ט) כי תסול אנחנו ולא נדע כי צל ימינו עלי ארץ בגלותא ולא הוינא ידעי כי צל ימינו עלי ארץ לאשראה לון קב"ה עלי ארץ ישראל.

לד. בשבת היו מקטירין את שני ביכי לבונה עם המוספין קודם ניסוך הין של מוספין ובסדר שהיו עושין בתמיד של שחר כך היה סדרם בתמיד של בין הערביים ולא היה הבדל בעבודת השחר לבין הערביים אלא אלו תמיד של שחר שהמזוה קודם שתעלה החמה אלא שביאר מני כל המזוה והיון שהמזוה על קרן צפונית מערבית של בית המסבחים על

באר הגולה

קלה

מבעת שניה מעשרים וד' טבעות יהיו בכית הסמכים לבד משמרות כהונה והיו מכניסין במבעת ראש העילה כדי שיהיה נוח לשהות כי לא היו כוסתין את המלה מפני כיוון קדשים ואיזה כופת יד ביד רגל רגל רגל אבל היו מעקדין רצת לומר היו לוקחים בידם יד ורגל כעקירתו של יצחק בן אברהם ראשו לדרוס ופניו למערב ואת של בין הערבים היתה גם כן עקירתו כך אבל שהיטתו היתה על קרן צפונית מזהה של בית הסמכים ומסנה על טבעת שניה וכך היתה קבלה בידם משה מסיני אלו המקיסות לשחיטת התמידין וזמן שהיטת עולת התמיד בין הערבים משיאריך הצל שהוא משיש שעות ומחצה ולפעלה עד סוף היום אבל לא היו שוחטין אותו בכל יום אלא בשמונה שעות ומחצה וקרב בתשע ומחצה ולפסח היו מאחרין אותו שתי שעות לשחיטתו מפני הקרבות של יחידים או של צבור שהיו מקריבים אותם אחר תמיד של שחר וקודם תמיד של שחר ואחר שהיטת תמיד של בין הערבים היה אסור להקריב דבר חוץ סקרבן פסח שהיו מקריבין אותו אחר תמיד בין הערבים דכתיב (במזל י"ב ו') ושחטו את הפסח בין הערבים כסוערו וכמו כן היו מקריבין אחר תמיד הערבים קרבן מחוסרי כסורים שנמחרו כמזמאתן ולא נשלם סחרתן עד שהביאו כפרתן לפיכך היו מקריבין אותם אחר תמיד הערבים כדי שיהיו טהורים לאכל את פסחיהם לערב ולא היו שוחטין הפסח קודם תמיד הערבים משיש שעות ומחצה לפי שלא היה אפשר לכל ישראל לעשות פסחיהן בשתי שעות. אבל אם היה ערב פסח בין בחול בין בשבת היה התמיד נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמינה ומחצה כדי שיהיה להם ריוח לצלות את פסחיהן קודם השבת. וכן לא היה בתמיד של בין הערבים הרבת הרשן מסוכב החיצון וסדר הערכות והפייסות שלא היו עושים דברים אלו בכל יום אלא בתמיד של שחר לבד ושאר דברים הנהגים בעולת התמידים בהפשיטן וניתוחן וזריקתן והקטרתן היו נהגים בכל עולות הצבור והיחיד כמעשהן של אלו כדי היה מעשהן של אלו לא היה הברל ביניהם.

פרק נ'

א. אדם שהטא צותה התורה לפדות עצמו מחטאו בקרבן חבהמה או עוף שיהרגם תחת נפשו ויראה כזה כאלו הרג את עצמו כיון שהורה שהוא חייב מיתה בשביל חטאו ומפני זה נקרא הקרבן קרבן חטאת שהיא היתה באה על שגגות מצות לא העשה שיש בה כרת והיא היתה באה מחמשת הפינים. מן הכפר ומן הכבשים ומן העזים ומן התורים ומן בני יונה בין גדולים ובין קטנים אחד זכרים ואחד נקבות כשה דברים אסורים בחטאת הצבור אבל בחטאת יחיד אינו כן שהיא באה מן הנקבה ולא מן

הזכרים ולא מן הבקר ונאכלת. לכהניס. חוץ משתי חמאות היחיד שהם באים משל בקר. חמאת כהן משוח שהוא פר ונשרף והוא הפר הבא על כל המצות. והשניה הוא פר של כהן גדול של יום הכפורים שהיא חמאת ונשרפת.

ב. וכך היתה מצות עשה של חמאת היה שוחט את החמאת בצפון המזבח ושם היה מקבל את דמה וכשקיבל את הדם במזרק היה מוליכו אצל המזבח והיה טובל אצבעו הימנית הסמוכה לגודל בדם והיה מוסך באצבעו הגדול מכאן ובגודל מכאן. ומחטא ויורד כנגד חורה של קרן עד שיכלה כל הדם שבאצבעו וכן היה עושה בכל קרן וקרן. והיה טובל אצבעו על כל קרן וקרן וכשהיה גומר נתינתו על קרן אחר היה מקנה אצבעו בשפת המזרק ואחר כך היה טובל פעם שנית ששירי הדם שבאצבעו היו פסולין ליתן על קרן שני. ועל כמה קרנות היה נותן בחמאת הנאכלת על ארבע קרנות ואין בכל הקרבנות היות דם באצבע אלא בחמאת לבד שנאמר (ויקרא ד' ו') ומבל אצבעו בדם.

ג. ובאיזה הקרן היה מתחיל לזרוק היה עולה לכבש ופנה לימינו והלך על הסוכב ונתן בקרן דרומית מורחית תחלה ואחר כך בקרן השניה הסמוכה לה שהיא מורחית צפונית ואחר כך בקרן שלישית הסמוכה לה שהיא צפונית מערבית ואחר כך בקרן רביעית הסמוכה לה שהיא מערבית דרומית ועל יסוד אותה הקרן שהשלים בה המתנות הוא היה שופך שירי הדם שנאמר (שם ד' י"ט) את כל הדם ישפוך אל יסוד מזבח העולה זה יסוד דרום.

ד. כל חמאת הנשרפת היה מכניס דמה לפניו להיכל והוא מסנו שם כמפורש בתורה ושירי הדם היה שופך על יסוד מערכי של מזבח התיצון שהוא היה פוגע בו תחלה בצאתו מן ההיכל והאיך היה מזה וכמה היה מזה פר ושעיר של יום הכפורים דם כל אחד מהן היה טעון שמונה היות על בין הבדים ושמונה על הפרכת והיה מערב דם הפר והשעיר והוא משניהם ארבע הזאות על ארבע קרנות מזבח הזהב שבהיכל בארון ובהיכל אחת למעלה ושבע למטה והוא שנאמר בו שבע פעמים היו יתרים על האחד שנתן למעלה. וכך היה מונה (') אחת אחת ואחת אחת ושנים. אחת ושלש. אחת וארבע. אחת וחמש. אחת ושש. אחת ושבע. ולמה היה מונה כך שלא ישתבח וימנה הוייה הראשונה סכלל השבע. ואח"כ היה מזה מדם השעיר שמונה כדם הפר קרוב לכפורת במפות אחת למעלה ושבע למטה כמנין דם פר. אחר כך היה חוזר והוא בתיכל על הפרוכת מדם הפר שמונה אחת למעלה ושבע למטה וכך היה מונה וכו'. והיה חוזר והוא ג"כ מדם השעיר על הפרוכת שמונה היות אחת למעלה ושבע למטה וכך היה מונה אחת וכו'. הכל כדם הפר וככל

באר הגולה

קלו

אלו הויות לא היה סכון להוות לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף (') ואחר כך היה מערב שני הדמים דם הפר ודם השעיר. והזה משניהם ארבע הויות על ארבע קרנות המזבח הזהב שבהיכל ושבע הויות על אמצעו של מזבח זה. ועל כל הויה והויה היה מובל אצבעו בדם. לא הוה שתי הויות מטבילה אחת ושירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון.

ד. כל הדמים שהיה נותן על מזבח הזהב כשהיה נכנס היה עומד בין המזבח למנורה והמזבח לפניו היה נותן על קרנות המזבח מבחוץ והתחיל מקרן מזרחית צפונית. לצפונית מערבית. למערבית דרומית. לדרומית מזרחית. ופר כהן המשוח אשר הביא על כל המצות היה הוא עצמו מקבל הדם והזה מבפנים ושעירי עזים לא נתפרש בהן בתורה להיכן נותן את דם אבל לפי שהיו חטאת דינן היה כחטאת.

ו. קודם ששחטו הקרבן בא האיש רכביא את הקרבן לעזרה והוא בית המטבחים והיה סוסך שתי ידיו על הקרבן וכיצד היתה הסמיכה אם היה קרבן חטאת או שאר קדשי קדשים היו מעמידין את הקרבן בצפון ופניו למערב והסוסך היה עומד במזרח ופניו למערב והיה מניח שתי ידיו בין שתי קרניו ומתורה ואם היה הקרבן שלמים היה סוסך בכל מקום שהיה רוצה סן העזרה.

ז. ואחר השחיטה והזריקה היו שורפין את בשר חטאת הצבור והיכן היו שורפים אותו בהר הבית ושם היה מקום ושמו בירה ובו היו שורפין.

פרק ד'

א. קרבן אשם שהביאו איך היה מצותו היה שוחט את האשם וזרק את דמו כמו שבארנו והיה מפשט ומוציא את האימורין ומולחן וזורקן על גבי האשם. ואם רצה להוליכן בכלי מוליך ושאר בשרם נאכל לזכרי כהונה בעזרה כחטאת.

ב. קרבן שלמים היו ארבעה מינים. אחד שלמי צבור והשלשה שלמי יחיד. כיצד מעשה שלמי צבור שוחט וזורק הדם כמו שבארנו ומפשט ומוציא האימורים ומולחן ומקטירן והשאר נאכל לזכרי כהונה בעזרה כחטאת וכאשם מפני שהן קדשי קדשים.

ג. שלמי יחיד שלשה מינים אחד שלמי הנזיר ושמהו והוא הנקרא שלמים. ואלו היו באים בלא לחם ושני שלמים הבאים עם הלחם והוא

(') בגמרא יומא (ד' ע"ב) מלי כמליף מחו ר"י כמגדל. פירש רש"י כמכה בלועזה שמחל מן הכתפים ומכה והולך למטה.

הנקרא טרכן תודה. והסין השלישי שלמים שהיה מקריב הנויר ביום סלאת נזרו והם היו באים עם לחם וזהו הנקרא איל נזיר. וכיצד היה מעשה שלשתן שוחם וזורק הרב כמו שבארנו ומפשיט ומציא את האימורין ואחר כך היה מנתח את הבשר ומפריש החזה ושוק היסין והיה נותן האימורין עם החזה והשוק על ידי הבעלים ומניף הכל לפני ה' בסורה וכן כל המעון הנוסף בסורה מניפין אותו.

ד. וכיצד היה מניף מוליך ומביא מעלה ומוריד ומניף הכל על ידי הבעלים וכיצד היו מניחין על ידי הבעלים היה נותן את ההלבים על ידי הבעלים וחזה ושוק למעלה ושתי הכליות ויותרת הכבד למעלה מהם ואם היה שם לחם מניחו למעלה ומניף הכל. היה הקרבן איל נזיר היה מציא האימורין ומפריש חזה ושוק ומכשל שאר האיל בעזרות נשים וחיה לוקח הכהן הזורע בשלה מן האיל עם אחר מעשרה מן הלחם הבא עמו עם החזה והשוק והאימורין ומניח הכל על ידי הנזיר והכהן היה מניח ידיו תחת ידי הבעלים ומניף הכל.

ה. אחר שהיה מניף מולח האימורין ומססירן על גבי המזבח. אבל החזה והשוק נאכל לכהנים ושאר השלמים נאכלים לבעלים. וכן הלחם שהיה מניף בהורה ובאיל נזיר והזורע בשלה נאכלין לכהנים ושאר הלחם עם שאר הבשר נאכל לבעלים וכל חמאת וכל אשם היו נאכלין לכהנים בעלים מתכפרים. לפי הם נאכלים לזכרי כדונת וכן היו אוכלים שירי המנחות וחזה ושוק של שלמים וכן הבכור.

ו. השלמים היו נאכלים ביום הובחת וכל הלילה וכל יום המזרת עד שתשקע החמה שנאמר (ויקרא ז' ט"ז) ביום הקריבו את זבחו יאכל ומסחרת ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי נמצאת לסד שהן נאכלין לשני ימים ולילה אחד בין חלק הכהנים ובין חלק הבעלים. והוא הדין לבכור ומעשר שהרי הן קדשים קלים. אבל התודה אע"פ שהיא קדשים קלים אינה נאכלת אלא ביום הובחת עם תלילה שנאמר (שם פ"ז) ביום קרבנו יאכל וכן איל נזיר וחמאת ומנחתם.

ז. כל המנחות היו מולת חסין הוץ מסנת מטה ועומר תנופה שהן מן השעורים. ושלוש מנחות היו לצבור. עומר תנופה והוא קרב למזבח ושתי הלהם שהיו מביאין ביום עצרת. ואלו נקראו מנחה ולא היו קריבין חסין. והמנחה שלישית הוא לחם הפנים שחיו עושין בכל שבת ואינו קרב לגבי המזבח אלא כלו נאכל לכהנים.

ח. ותשע מנחות היחיד וכולן קריבין למזבח ואלו הן. מנחת חומא והוא המנחת שהקריב כל כהן תחלה כשנכנס לעבודה והיא היתה נקראת מנחת חנוך. המנחה שהקריב כהן גדול בכל יום היא היתה נקראת חביתין. מנחת הסלת כיצד היה מביא עשרת סלת או כמה עשרונות או כפי נדרו ושמן הראוי לה. והיה מודד בעשרת של שקדש ונתן ואחר כך היה נותן

באר הגולה

קל"ב

עליו את הסולת ואחר כך נתן שמן אחר על הסולת והיה בולל הסלת בו ואחר כך נתנה בכלי שרת וצק לתוכו שמן ושמן שנתנו תחלה עם השמן הבלול ועם השמן שיוצק הכל לוג לעשרון ונתן עליה לבונתה.

ב. מנחת הסחבת והסרחשת כיצד היה נתן השמן בכלי ונתן עליו סלת ונתן על הסולת שמן והיה בולל הסלת ואחר כך לשה בפישרון ואיפה איתה בסחבת או בסרחשת ופחתה איתה פחים ונתנה בכלי שרת ויצק עליה שאר השמן ונתן לבניה סה בין סחבת לסרחשת ברחשת יש לו שפה והבצק שאיפין אותו עליה רק שדרו יש לה שפה ואינו יוצא. וסחבת אין לו שפה והבצק שאיפין אותו בה כשה בדי שלא יצא סבאן וסבאן. מנחה כאפה תנור כיצד אם חלות היא בולל הסלת בשמן ולש בפישרון ואיפה ופחתה ונתן בכלי שרת ונתן עליה לבונתה ואין בה יציקת שמן שנאמר (כס כ' ד') חלות בצית בשמן ואם רקיקה היא לש את הסלת בפישרון וכישה את הרקיקין בשמן שנאמר (כס) ורקיקי בצות משוחים בשמן.

ג. וכיצד היה מושחן היה סביא לוג שמן לכל עשרון ומשחן והיוור ומשחן עד שיכלה כל השמן שבלוג. כל ארבע מנחות אלו כשאיפין אותן היו אופן כל עשרון עשר חלות. וכיצד פחתין אותן כופל החמה לשנים והשנים לארבעה וכבריל. סדר הבאת המנחה כיצד סביא אדם סלת סתוך ביתו בקלתות של כסף או של זהב או של שאר מיני סחבות כלי שהוא ראוי לכלי שרת. ואם היתה מנחת הכילת נתנה לכלי שרת ומקדשה בכלי שרת ואז הביאו למקדש והלך וה' מצליח דרכו.

טראה מקומות הערות והארות.

סאת הרב הגאון סו"ה ראובן הכהן ראפאפורט חוב"ק טארנאטול

פרק א'

סו"ה א'. שלשח הם סנוחלי עוה"ב. לאו נהדדי מינא לכו, כי זה הדר נא"י הוא בפסחים ד' קי"ג ע"א מ"מלא דר' יוחנן, ועיין בירושלמי פ"ק דשבת ה"ג וספ"ג דשקלים אר"מ כל הקבוע נא"י טו' מונעט לו שהוא בן טוה"ב, והא דהמת נא"י הוא במדרש משלי סו"ה י"ד אר"י כל המהלך נא"י ומה בזה הוא בן טוה"ב, והא דהמתאבל על א"י הוא בפסיקתא רבנא סוף פסקא דעל יחרות נבל כל המתאבל טו' ומשמח עמה לעוה"ב, והמתבר כלליהו ובחדא מתחא מחתייהו, ומה שיש להעיר על הפסוקים בזה אכ"מ.

סו"ה ב'. לעולם טו' כחיות ד' ק"י ע"ב ובגירסת ספרים שלנו וכן הוצא בכתרי מאמר ב' סו"ה כ"ב, אבל ברמב"ם פ"ה מה' מלכים כ' שכל היוצא מא"י לחו"ל טו', ועיין גם' פאה השלחן סו"ה א' העיר מדוע שינה מלשון תלמודיו שכל הדר נחול' טו'. ואמנם אשתמישתי' שדברי הרמב"ם אין מקירס מהבא רק הם נובעים מדברי החוספהא פ"ה דע"ז דמביא להדיא הכי ע"ש, וכן גירסת הרמב"ן בס' המטה סו"ה ד' שהביא שם, ועיין מהרש"ל נח"ל בסנהדרין ד' ק"ו שפי' הא דדרשו ויחי דוד נא עד הראש שביה דוד לעבוד ע"ז היינו שרוא לנאה לחול' דהוא כעבוד ע"ז ע"ש, ואולם בשמ"ק בכחיות שם שפי' שכל שאינו דר היינו שיוצא מא"י לחו"ל ע"ש.

סו"ה ג'. כל כו'. כחיות ד' קי"א ע"א. ועי' רמב"ם פ"ה מה' מלכים שם ונלח"מ העיר דהרי נבא קאמר שם אן בסובלי חלאים קמתנין לה. ואמנם בילקוט ישעיה רמ' ש"ד איהא וכן היה ר"מ אומר כל היושב נא"י ח"י מכפר עליו שנאמר העם היושב בזה שוא עון ע"ש, הרי דגם ר"מ דרש לה הכי ולא בסובלי חלאים, ולזה כ' המתבר ג"כ הכי. סו"ה ד'. אר"א סתים טו' כחיות שם בירושלמי פ"ט דלחאים, שם כל המתאבל טו' תענית ד' ל' וב"ב ד' ס' ע"ב ועי' פסיקתא דר"ב פ"קא אחרת דשם אשם והובאה במעורר המאור נר ה' כלל ג' ספ"ד והמתבר לפסיקתא בשמ"ק ממנו שפסיקתא זו הועתקה במעורר המאור.

סו"ה ה' ו' ו' ח' כחיות שם והוא כסי גירסת הע"י שגרס אר"י יוסי בסי' ו' ולא רב יוסף כבספרים שלנו וכן בסי' ז' גרס ושמן האמר אינו אדום ח"ל ודם עינים ובספרים שלנו כתוב ודם עיני תשמה חמר ובע"י הוא כגירסת המתבר ובהשעמה מלה סוטה ע"ש.

סו"ה ט'. רמי' טו' שם, רק במקום נסוף גרים שרף. וס"ש כפיתחא שימן פרסה, בספרים איהא שיחא פרסא וכן הוא במגילה ד' ו' והדבר מוכרח לפאורה כניססה ספרים לפי הגרסא דמגילה והוא כמצי' טובי עד אקרא דתולבקא לא כמצי' מוכסי ככחיות, עיין ברש"י סוכה ד' כ"ו ע"ב שז' דמצי' טובא לפומבדיתא מפרס במקום אחר דהוא שיחא פרסא והגאון מהר"ם זללה"ה כ' על הגליון שלא מלא זה בשום מקום ויזין לזה דכחיות וטומו דהבא מנאמר דמצי' טובי לאקרא דתולבקא שהוא מפומבדיתא הוא שיחא פרסא פותחא ומה מקור דברי רש"י, ועי' שו"ת תפארת נבי חלו"ח סו"ה א' מ"ש שם בזה, הרי בגירסת שיחא עיקרית, וכן נראה בל"ה דהרי כ' רש"י במלכים ודה"י שאורך טפל על חלק היסוד ארוך וא"כ לא יתכן לומר שהאורך הוא כ"ב והרוחב ס' וע"כ שש"ס יש בזה וז"ל ג"כ שיחא.

הערות והארות

קטא

סי' י' עד י"ד כמותה כה. ופ"ש כה' י"ג אה"י אמר רב מעשה בחדש אהר ט', הוא כהן ברחל ד' קמ"ו פ"א וכלי צעית ליהא קמא כה דשנחא דה"י קמ"ל, מיהו גם לא צ"ע"ל ברחל דקמ"ל דה"י טעין טעניה טענא ודלי דהוה שנחא דה"י רק דמשני דל"מ ג"כ לעין דה"י דה"י מוחזק לבדלי כשזמן הכי ונמ"ס הרב"ם כה.

סי' ט"ו. וישאווהו ט' כוטה ד' ל"ד פ"א. שם עשרה ט' קדושין ד' מ"ט פ"ב ומדרש אבהו רבה פ"א. אך בעשרה קבין חממה ח' כה השעה וכלה ח' והמחבר העתיק צמחווייהו פ' נעלה ירושלים, וקאם המוכן לדבריו ממה שהביא הגאון חיד"א

לה"ס כספנו כהא רחמים בחדר"ל סכ"ח בשם הפר"ח הובא בפרש"י יעקב למהר"א זללה"ס שפי' דהיופי היינו דהכריות הם יפים והרביהא הוא טפ"י הא דפ"ק דהענין דאמר רב"ח לבח קסבר דהני דשפירא ונמירי ח' הוה כהי טפי הוה נמירי, ולזה נהנהה ירושלים דאע"ג דהיו הכריות יפים מ"מ היו חממים גדולים ג"כ ונעלה ט' קבין חממה ט"ה, הכי דחמווייהו איחושלים קא"י.

סי' ט"ז. וקסמח ט' קדושין ד' ס"ט פ"ב ועין סנהדרין ד' פ"ז ובנחמין ד' ל"ד ובפרי"ש שם ועי' ספרי ח"ב פסקא (ל"ז וק"ב) ונד"א כה. שם אר"י בפנינו כו' סנהדרין ד' ל"ד ע"א.

סי' י"ז. ומובל ט' מנחה ד' פ"ה ע"ב. וכה ליהא עד שאלמו לו לך לזכר והוא פיר בזה' ובת"ס הוסי' שם והיא בתלקו של אשר עי' הובאה הארץ דף ק"ב, ומדרש הראה ציפ"ס ככ"ר פ"ד אהא דתלקי בחרן חיים והלא חן ארץ חיים אלא אר

ומבדוהיה שהיו שני חול' קא"י ובזכר חסר מדבר טי' כ"ר ס"ס ס"א ובכ"מ ובכ"ה עלה הא דפ"ק דמגילה לא נהמלה אר אלא מחממה של ירושלים ט"ה, ובכ"ה לפי ששה דהוה אר עיר בזה' ולפי דהוה שם עתירי משה לכן נקרא חן חיים והוא פשוט.

סי' י"ח. צידונים ט' חולין ד' ס' ע"ב שם ספני סה וכה עמרי ט' סנהדרין דף ק"ב ע"ב.

סי' י"ט. א"י ט' ירושלים פ"ס דכלאים וב"ר פ' פ"ה, ועי' ס' כצילי אמונה מהי ב' הניא בשם גאון דמתי ח' חיים מחלה שגא' חן חיים ודרש בירושלים ט', הוא

פ"ס ונ"ל בירושלמי. שם מבי' כ' מדרש משלי ט' י"ז פסקא דעין פה חרינה וכלה כה, שב ער שלא נבחרה כו' מכללה ר"פ בל. שם א"י שותה ט' חפיה ד' י' רק שם חשיב לכו למפרע להיעך מכפי הסדר שחשבו המחבר, אך בילקוט חזון רמח התנ"ח וכן בע"י הוא כפי סדרן המחבר, וכן מובא במהר"א בנ"א שהיה המחבר להמשיך להמשיך שהיה למנכן כו' והוא ממה בסדר הוה פ"ט.

פרק ב'

סי' א'. עשר קרושות ט' כלים פ"א משה ט'. ופ"ש ולא קאיר ח"ל ואח"כ דקדק לכתוב שהיה גדילה בזה' עד שהביא ממה קאם מוסח דאין

מביאין עומר מעבר הירדן וכבר נתלקו בזה אבות העולם ראשונים ואחרונים ופרשי הדברים באורך ובדוחה מובא בנכרי יוסף אה"ט ס' הפ"ז בלא הניח פניה בלא בהשגח בה ועין כה' תהא"ר פ"א נענ בזה, ומ"ש לחלק בין ענה"י המזרחי לענה"י המערבי, כן הנה דברי הכופ"ס פ' מ"ח טכ"ב, ומדרש בלא הביאה, ועכ"פ מביא מדרש המחבר דחדש חש אסור

בזה"ל, וכבר האריכו בזה האחרונים ועי' פ"י בקו"א לקדושין ופ"ט בירושלמי פ"ק דמלה ומנ"א כו' הל"ג דברי המחבר עמוד לסמוך עליה. ופ"ש ובין שהקריבו השומר מיד היו מותרין לקצור, מובא דגם קצירה אסור גם אם כבר נקצר השומר כ"ז בלא הקריטור והוא בדעת הכ"מ פ"ז מה' תו"מ ה"ג שהיה על הרמב"ם דמשמע דרק לאכלה חדש בעין הקרבה ולא לקצירה, וכלח"מ ובהר"פ פ"ק דמלה המה עליו דהרי הכי משמע בש"ס פ"ט אך בזה"ל במנחות ד' ס"ד אם שמה ג"כ דברי הכ"מ וכל' דה"ל צלוחתא ויהיו דורש"י

לכור מלך המעצ'ס מסך כחץ ע"ג, וענ"פ המצור מסך כחץ' וגם קצרה חסור עד
לאחר הקצרה. ומה מדקדק למהו כל מה ומה היט' את' בגימטריה כמבואר פ"ד דהקל"ם
ונרמז'ם שם ועי' מנחת ד' פ"ד.

סי' ב'. ביצור סי' מנחת ד' פ"ה. שם לדרושה מנחת ד' פ"ה, ועי' בהוס' פ"ה דמנחת
ח' לנחם השדדמות ולא מדע הסוג, אך הוא פ"ס וז"ל המורשתו היט'
שלדמות, שם יהיו סרעוסין כו' שקוצרין בלילה. במנחה מבואר דהרשעותו שלין
קצרות השמר בשלל י"ג אל"ף הוא בשלל שגב, ולחנם נאחז לפיכך' דמ"ה היה הכסס
מחו' להוציא מלכס דל"ג שלל שגב יקבה להבין דהרי משפלה הקצרה ח' לבד לא שוכח
זה לולא שקדם הידעם שהיה לא היה שגב נחלשים ומהו מול"ם ומהיטת הדברים יורה
המשפלה טעם מה עשה שלל ומהיטת דהם המבואר, אך הענין הוא דלן עבדן
בחר מלי ולא סחיייה לפי המבואר במנחת ד' פ"ו, דהיינו דהם סבדו דהא דהני
סמיטת שורה דהם דבשן שמיטת שליטת מן שלל שגב עד מול"ם וק' הוא לדעתם
אל דהני מנחת הבנה היט' מהנה שגב נחלשים, אך לא המרגלים האחרים שדעו
דל"ג שלל שגב נחלשים ודי בשלל י"ג ח' מפרשן שקרא דהימית שלל יקצר כיום כלל
רק נלילה ועי' מ"ק המיטת, ולפ"ו כון דלהחזקת היה לומר לקצר נלילה רק כיום
ודעו מוס' הכולס דוקא עי' מנחת שם, לכן בשלל קוצרין נלילה בזה לבד מנחת שלל
למקח לא לחזקן ולהוציא מלכס. ולזה היו עשין הענין נחלשים ושבין גדול נלילה שדעו
מה שלל דעתם, ומה הכין ג"כ דהרי פ"ה המנחת להרמז'ם שם שג' ג"כ מנח כמ"ס
המבואר ע"ג, ומה מיהב ק' המרכבה המנחה פ"ז מהו"מ מדוע בשלל בחול ל"ה למיטת
כ"ס היה שאל ע"ג.

ועי' ומה המרכבה סולל בשומר, היט' דלף דמנחת לשמה עי' דם מנחת ועי'
מיהו"ק מיהו"ד סי' ז"ל ולמחזקת, מ"מ אל מסין להירא לשם ד"ל פסל, וממ"ס
ח"י ס"ק דנרמז נעין מלח אל"ף דלף מסין נפירות שלל למשה טאל, ומיבד המבואר
דעת רמ"י במנחת ד' ע"ז ד"כ מן הקצה של' דנעין שהיה קצרה לשמה ע"ג, אל
שלל מלח"ק ק' לשלל קדושת נביא, ולחנם גם עיקר מנחת דעו לא אתי מנחת
ומבואר דמיהו"ק ח' חזק דהיט' דלף נחם לשלל ולמנח'.

סי' ג'. במנחת סי' מנחת שם, ומ"ס במלל לחנף ק' פד"י ונרמז'ם ליהא, וקדם רמ"י
מנחת מנח' נב"מ ד' כ"ל דנרמזת היט' שמרים קדמים ולא מדע המיטת
לן כ' דהא מלל לחנף ועי' הפלגה שביחזקין עק' כך מ"ס מה על הכוס' מנחת
ד' ע"ג ופ"ש ואם לא נחבשלה סי' מנחת ד' פ"ד פ"ב ופ"ש בין נחל בין
בשגב, מנחת ר"ע ל' שמועל, ולא היבד נקצר כיום ח' כפר ששם דבדו המה כלס
על המעצ'ס ששקס נקצר כיום כפר ולמ"ה חזקה שגב ועי' כה"ל ופ"ד כח"ל סי' רמ"ג,
ובמ"ס שגב חזקאל סי' ר"ג דהא לחק בין נקצר כיום הק' שבו לנקצר כיום קדס ליום
הק' שפסל ע"ג, ולס שם לו שמוכן מדברי הירושלמי פ"ב דעגילה ועי' מרכ"ם פ"ז
דמ"מ אל מה יעשה נרמז כה"מ פ"ח דמ"מ שג' דמ"ס להרמז'ם שם שגב' הלום
מנח' בשגב ובהוציא מסין כפר ה"ס בשומר כפר דענד את' מן העגילה ע"ג, ולחנם
הלח"מ שם פליג ומחלק בין שגב' לשומר דטאל ט' את' דענד אל ל"ה מהחזק פ"ס
וכי' רכישת שמיטת סמיטת דל"ה ד' י"ג וקדושין ד' ל"ה ולמנח' ופ"ש מיבדן אתי
במנחת. דהם שלל כ' שגב' להיות מוקדמת כמבואר במנחה ונרמז'ם, ובס' המורה פוסק
המבואר כ"מ דהו' מהצדיקן אתי בשר ביהא בשגלן ודין לח"כ טעמן אלהו נמחזה
שיהיה יום חג וממ"ס נקל דמ"י נפירות שם דהם פ"ל לר"ם ועי' בדנרין, אך אחי
לשלל לא היבד לפ"ו הא דמבוארן אתי בשגלן בשר וז"ל, ופ"ש לח"כ היו טללין,
עי' רמז'ם שם ונחמ' מנחת שם, ופ"ש ומהיטת עליו מלח, במנחה ליהא זק' נרמז'ם
בשמיטת, ומהיט' מהיט' אל סי' מלח [ולא היבד דברי רמז'ם], וז' דלל מ' רק

הערות והארות

קמ

מה דהוה מילי דמנחות ולא מלח דהוא בכל הקדשות ע"ש, ואמנם המהמר נקט בפיר' חלה וסדרה נקט ואמרי' שם וסניפה כו' ק' הוא בכל המנחות ועי' קוטה דף פ"ו.
 סי' ר'. אח"כ הביאוי כו' הוריות ד' י"ב ועי' לה"מ בשם קריה כפר. ופ"ש והקטיו בקדשים. ק' הוא במבנה סף קיים ובעי' ד' מ"ד, ועי' פוס' שם ומנחות דף כ"ח חכמים ד' ס"ח שהק' מהא דפ"ד דהמיד ובתי' חלואות של כסף בדם וחלקו של הכהים היה לרדך של כסף ולוים היו מקדשות, ולפי' לחלק עוד בין של משה לדורות האחר' ושל משה כסולות לדורות כדל' במנחות שם, ובאמת מנואר ק' להדיא נמדרש במדבר דבר פס' ונבי' עשה לך שתי חלואות כסף את משהם בהן ולא אתה משהם בהן אלא בשופרות הדע שכן יתבאר כשנלחם בירמו שהתם בשופרות ע"ש. ובזה רוחא הא דפוסה ד' מ"ג ע"א שדרכו וחלואות המדועה בידו אלו השיפוח, ומהא מהר"א נח"א דמדוע הוציאו הקהל מפסטי' דהרי של משה היה חלואות של כסף ע"ש. ולק"מ דכיון דמשה לא היה במלחמה אלו היה כמו אחר דאין רשאי להשתמש בהם, ועכ"פ דברי המהמר של קדשים אהין כפופוס. שם בק"ב חציצרות כו' פירוש ד' י"ב.
 סי' ה'. וביצד כו' פ"ג דביטורים מ"א. ופ"ש שמה ושמאלו הביטורים, היינו משום דלפומאם נדרה ל"ח דהא יכול שמה את לכוס למתה לוי' אפי' ורק מבוס חשב הביטורים דענעמאלו מחויב לנפק ולאבדן כעמשה ד' פ"א דביטורים, ובגל"ה כיון דלרדך ליתן מידו ליד בהן כב"ג אפי' אגריפס המלך טעל הכל וטון לבין משום דכתיב מידך הרי יעמאלו הביטורים ממנו ולא יצאם טוב.
 סי' ו'. הקערה כו' וכ"כ בס' ד' בקערות של כסף וכל זה, דהקדק לכהי' ק' משום דבידועלמי שם מ"ד נשי מרו להבין כהמחין של כסף דהיי' א' ענא דוקא א' סני' נס המחין שדא קערה ע"מ פירך. וקט' לה לקולא דליבא חילוק בזה, והרמב"ם לא הזכיר מזה כלל. ונ"ל לדבריו הא דכתיב ענא היינו לרמז שיור' ביטורים א' מ"ס כמ"ס בחילוקת הגאון מוילנא זללה"ס איה ק"ו בשם הגאון בעל יעיר קו' בהגאון עשרת ראש משום דשדא הוא ח"י סאה ע"י פ"ב דגלים מ"ג ובנחוצות ק"א דדבר דכל אהין באל"ה הווא משא ב' אהבות ובב"מ ד' פ' אמרו דמבא חמור פ"ו סאן ואל"כ לשי'ס הוה ל' סאן והוה ענא ח"י סאה א' מששים ע"ש, והוא רמז נפלא.
 סי' ז'. ועוד גוולות כו'. ברמב"ם פ"ג ה"ס מנואר ק' והרמב"ד הבי' דמה שנידס שצמשה קאי על הביטורים עמון ולא שהיו שד נחלות, והב"ם כ' דפשטא דליבא משמע כש' הרמב"ם ועי' ג"כ מרכה"מ ועי' רע"ב וחו"ס, ואמנם בדברי הרמב"ם מנואר להדיא בירושלמי שם דאית הגא מחליף כדי לסמוך מתנה למתנה דהיינו כמ"ס הפ"מ דמה שנידס עונות ובעל הסלון מתנה לכהנים כמו שביטורים הם מתנה לכהנים ואמרי' מתנה דנחלות למתנה דביטורים ע"ש, הרי דברי הרמב"ם משיבשים להדיא ובמרה"פ העיר בזה, ואמנם מההרמ"פ בפירושיו הביא בשם הגאון פירוש'ם זללה"ס טובה אמרה בדברי בירושלמי ודעברו אהין ראהו ע"ש, אבל עכ"פ הרמב"ם והמהמר ז"ל דעירערו כש' הפ"מ וממנו הוציאו דבריהם.
 סי' ח'. והיה כו' הכל במנחות ד' פ"ה שם.

פרק ג'

סי' א'. הקדושה ב' כו' כלום שם, ומ"ס לכל מכנעין עם המתה כתיבה הוא כגורסת הרמב"ד בהשנות פ"א מה' ביה הכתיבה ועי' כ"מ וחו"ס.
 סי' ב'. דכתיב לפני כו', בר"ם ובגר"ש הביאו דוהבאחס שמה ועי' בהר"ס פ"ה דכתיבס מ"מ מ"ס בזה ואלוה הרמב"ם בש' המשיית הביא מקרא דהיי' ה' אלקך תאכלט שם שם וכמו שביא המהמר ע"ש.
 סי' ד'. ובויעל נרה כו'. ליהא כמשה ובגרמב"ם פ"א מביאנא שם איהא, והאמ"ל כתב

דהיינו כיון דמבאר בסוף צ"ס דנועל נדה הרי הוה בעמא מת ופסחים ד' ס"ח אהו דהיינו למחזות, וא"כ כיון דמא מת משהלך מחיל ס"ה לנעול נדה. וז"ל דמייני בשלא נמר ביאהו דל"כ הרי הוה בנא"ה ב"ק וכמ"ש המל"ץ בפ"ג מה' ביאת מקדש ה"ג וב"ק משהלך אפי' מחר הבית אם שלא חקר כלן במשה וכמ"ש המל"ץ הפ"ו ועיין רש"י והו"א יומא דף ו'.

ס' ט'. הקדושה העשירית כו'. דברי המחבר לכאורה מרפסין איגרא וריבין נגר, דהא ה"ק ראשונים דהרי הוה י"א קדושות דהא הוה קדושת ק"ק

השני במשה שם, והרע"ב הביא בשם הגאונים דא"י אינה ממניין העשר קדושות משום דלון בה מיעת דבר משום קדושה, והיא בערוך עשר בשם רב האי גאון ע"ש, ועוד חו' דהא דעשר קדושות ר' יוסי הוה דסובר דבין האולם למזבח שיה ליהול ולזה ל"ה רק עשר ע"ש. וא"כ המחבר דחשיב קדושת ח"י לחדא מעשר וגם חשיב בין האולם למזבח לחדא מהם שוב הוה י"א, וכפי הנראה דעמו דלא חשיב לק"ק לחדא מהעשרה בפ"ט, והיינו דהא הר"ם ה"ק דלאבא שאל דסובר בפסחים דף פ"ו דעליית בית קדשי קדשים חמורה מק"ק דלון נכנסין אלא אחא בשנוע ח"כ הוה י"א וחי' דכבר חשיבו לו דלון זה משום מעלה רק ל"ה לריב והחזיקו הקדש דהרי סתם לה מנא כאבא שאל בפ"ד דמדות מדאורבנו פספסין ופזוכה להבדיל בין עלייה היכל לעליית ק"ק וכ"ס הרמב"ם ולזה כ' דמחי' דהבא דלא כאבא שאל ע"ש, ולעיל' בנא"ה מוכרת דהיא דלא כאבא שאל, ולכאורה יקשה דקדוק לשון המשנה דבכל הסדר נקט דחדא מקודש מחברו בלשון יחיד מקודש ממנו דהיינו ממה דסליק מיניה לבד היכי דקא' וסליק מרבים ע' בלשונה ובק"ק נקט מקודש מהם אם דסליק רק מהיכל לחדא ולפמ"ש החו"ע דנכלל בהיכל גם האולם דחדא קדושה הוה יחיד, ואמנם כבר העיר בס' מי נפתח על מ"ש החו"ע הכי בפשיטות ע"ש, ואולם אי מחי' דלא כאבא שאל וא"כ העליה ל"ה רק כהיכל לבד ועיין חו"ע פ"ד דמדות מ"ו ד"ה הייכל מאה אמה דדרך חז"ל לכולל בהיכל כל הנמין, לזה שפיר נקט מהם דקא' על כל הנכלל בהיכל לבד ק"ק, ולפ"ז לפ"מ דק"י'ל כאבא שאל, סובר המחבר דיותר י"ס לחשוב ח"י בכלל העשר האולא מכללם הק"ק וגם העליה, והיינו דל"מ רק מעלות דמקדש חשיב רשאין ומוקדשן מובדלים בכל המנים משא"כ הק"ק והעליה דלעולם אין לבנום שם וכולל כל האדשים מלבד לפעמים דמוקדש אומעם היוא מכלל להכי לא חשיב ליה, ועי' בס' זרע יצחק מ"ש בזה, להכי ל"ה רק עשר, כן נראה בדעת המחבר, ומ"מ לא נחקר דעתי בזה, וע' דרך הקדוש להנאח מהמח"א המיוחד על הק דעשר קדושות אין אחי לעין זו ולהעזר על ידו.

פ"ק ד'

ס' א'. ועלתה ט' כהונות דף ס"ב ע"ב עובדא דר"ם ברבי דאמר ליה אטבה בני מדעת קוק י"ס כך ע"ש.

ס' ב'. בהר"ק שהוא הששכן כו' פסיקתא רבנא פסקא דוהשלם כל המלאכה. וראה פלא בדברי המחבר בזה שדקדק בהמ"ק שהוא המשכן ואמנם כוונתו ליישב הא דאמר שם בפס"ר מאי ותשלם אחר הקב"ה ע"י להשלים לו מוכות בית חשמונאי, והגאון זרע אפרים המה דהרי במשכן לא מצינו כלל לשון ותשלם רק גבי מקדש וכ' דש"ס הוא, אך בזה מקדש לק"מ דהרי בריש עירובין אמרין דהואיל דלשבתן משכן דחיקרי מקדש ומקדש דחיקרי משכן לכן גמרינן מקדש דחשיב בחדא כאלו כחשיב בחדא ע"ש וכן בנ"מ, וה"ל דווחיה, ולזה כ' בהמ"ק שהוא המשכן לומר דהואיל וא' הוא הוה כאלו כחשיב במשכן ושפיר דרשו ותשלם דהשלימו במוכות החשמונאים, וזה קרוב לשמוע בכוונה המחבר.

ס' ג'. אלו כו' שה"ר ס"ב פסקא כהפוח בע"י היער ותחומא ס' תרומה.
ס' ד'. ער שלא כו' במדבר נדה ס"ב ופס"ר פ' דוחי' ביום כלות משה.

הערות והארות

קבוצה

סי' ה'. המושכן ט' שבת דף ג' פ"א.
סי' ו'. בארונות ט' יחזקאל פ"ז דסקלים ה"ח ופ"ז דבועה ה"ג. והדעת הראשונה נפ"מ
בסקלים שם בפי' סקד שהוא בקריו היינו ארון כמו ג' קריוס דכ"ז
פ' ע', והוא הימא דשם הכונה ג' ארונות היינו גבאי דהבגים ואשתייה פ"ט שבמחזק
עקד קר שהיו ג' ארונות, אבל מחזקו שם הוא מוכרע שהוא פ"ט ע"ט. ועיין מחזק
שהיו דברי העקד והמה עליו ואשתייה שהוא פ"ט, וכבר ראינו למי שהפס את המחזק
בזה כך לא הניח את היפ"מ כלל.

סי' ז'. מושכנסו ט' כרייהא דהדר עולם פ"א הובא בש"ס במצות דף ק"ח ע"ב,
וקצת חילוק יש בין תלמודן לס"ע ועי' ילקוט שמואל רמז קל"ט הושקה
הכרייהא כמו שהוא בש"ס, וחולם עי' מלכ"ג ופ"ע פ' י"ד וז"ל מ"ט בזה והענינים מחזקים
ואכ"מ. ובכ"מ פ"א מה' בית הבחירה כ' כמו במחלוקת וכן הענין המחבר.

סי' ח' ט' שם ועי' בפירוש"י שם. ופ"ט וז"ל הניע זמן הבנין עד ימי דוד, לא הכניחו
דבר לא נבנה עד שנת ד' לשלמה כמבואר בקרא ולא נשלמו השב"ס לשניה
כמבואר בש"ס שם, ואולי הכונה לפי המבואר בשפ"י ח"ב פוסקא ס"ו וכן הוא בש"ס
סנהדרין דף כ' ע"ב דלגשו חלה להכרית זרעו של עמלק. ואכ"מ לבנות בית הבחירה
ומימי ראיה מזהבית דוד ויהי כי יבן המלך בביתו ויהי הניח לו מכל חייביו מביניו ויחמר
לזה אבני יובב בנות ארזים ט', ועיין מהרש"א בח"א של' שדור הכהנים זרעו של עמלק
כדמצינו כי ששה חדשים יבן יואב עד הכרת כל זכר בארזים דהיינו עמלק, ועיין בח"א שם
שכ' חפ"י שדור לא נבאו היינו משום דמן השמים ענבונו כדי שיהיה בלמה הכל זמן
לבנותו היה מיד כמבואר זרעו של עמלק ט"ט, וכן המה דברי המחבר.

סי' י'. ע"ל כו' סנהדרין כ' ע"ב ובשפ"י פסקא ס"ו כמבואר. ופ"ט הוא המקום שהקריב
עליו אדם הראשון עי' קן הוא בפסוקי דר"א פ' י"ח ועיין רמב"ם ר"פ מה'
בית הבחירה, ועיין הרמב"ם יונקן בראשית ח' כ' ובכ"מ פ' כ' נמי הכי.

סי' י"א. ירושלים ט' דה"ב ז' י"א פ"ט. ופ"ט שדור קרא לה שם ירושלים לפי שזה
לא ידעו מקומו, ועיין ב"ר פ' י"ב שאחר הקב"ה אם אבי קורא אותה
ירא שם אדם לזיק מלפניו ואם אבי קורא אותה בלשן אברהם אדם לזיק מלפניו הררי קורא
אותה ירושלים כמו שקראו אותה שמים, ועיין' בזה"ל הענין דף פ"א פ"א ד"ה הר ובמחזק
עקד ירושלים. שם כל סי' שלא ט' בוכה דף ג'א ע"ב. שם כל סי' ט' שבת דכ"ז פ'
ג"ב ובכ"מ כך לא נבנו שם' המחבר, וכן מ"ט והיו מבין וביחקין לכל הממלטות ט' לא
מלאה לע"ע מקורו *) ומ"ט וגמר מלאכתו במחזקו ט' הוא בפסקא דהתבאר שם ובכ"מ.

פירוק ה'

סי' א'. אין המושא ט' הוא ע"ס וז"ל לו הפומחה נוקעת ועולה ועיין פ"ג דפלה
ובכ"מ פ"א מה' בית הבחירה.

סי' ב'. ובסוכבת לפעולה ט' מנא דק במקום האלמנהא היה מוכר ולא כל
העזרה וכל' הה"מ פ"ג דמזוז והניין על הכלבי נטורס
שכ' של הר הבית והעזמות היה מקורה לבד מקום המזבח שהיה מגולה ובאמת ברמב"ם
פ"ה מצות הבחירה שם כ' של הר הבית היה מקורה, ובכ' הפארתה בראש לזה לפי
דברי הרמב"ם ע"ד שאין דבריו סובלים פירובו כלל, ומלבד זה אשתייהא ויהי' והה"מ
שדברי הש"ס מאלו לוקחו בפי' המשניות להרמב"ם פ"ה דאבות גבי' ולא ידעו במהם אש
של מערכה שכ' כבר ידענו שהמזבח היה באמצע העזרה והיה מגולה. לבמים ט' דמבואר
להרא' דק במקום המזבח היה מגולה אבל שאר העזרה כולה מכוסה, ובה גס מה שהמה

(*) קרי' כה"ע כשישור ארבעה ג"כ משהו מהגון שכ' המחבר פ"ג.

ההוי"ט על הש"ג מ"ש במצב בלחש הר הניה לק"מ או יוחר י"ל דפ"ס הוא וז"ל בלחש
המורה ובמ"ש הרמב"ם בפירושו, וזה שהרבה להמיה הת"י לק"מ ע"ש ועין מרכבה המשה
ומ"ש דמקור דברי הרמב"ם מהירושלמי פ"ג דהענין י"ס להגיד ואין להאריך.

סי' ד'. סביתל סורחית היה רהוק רנ"ה כ"י. גם' ת"י הביא בשם הש"ג פ"ג
דמכילת מורחז לא היה המקדש רחוק חלל

ר"ג אמות וממילא היה הרחוק מכילת מערבי או מקצה הר הניה לפי דברי היוספין לחומים
שהביא ההוי"ט פ"ו דתקלים משה ג' [ועין ס' הניה היכל שהענין דברי היוספין ולא
הרגיש שהוא נגד עדות חז"ל ובמ"ש התו"ם.]. ס"ג אחת, ואולם המהמר כדי הקד חתמה
אמות אלוהך דמזרח ולכן לא היה למערב נפ"ד רק ג"ח, ובעת לא אולם לכיון צמה פליגי
אחר בש"ג ח"ן לפי: גם דברי ההוי"ט פ"ג דמדות שם ד"ה רובו מן הדומים חיש
מוכנים במ"ש ע"מ בין בלוך ובין ברוחב ע"ש וז"ל.

סי' ה'. קיפניום בר"י גן כו' ק הניה ההוי"ט בשם הש"ג פ"ג פפ' ג"כ הכי ובקנה
שני וגם שם נראה דהניה ורדים היה אחורי הר הניה

ומדברי המהמר משמע שהיה צהר הניה עליו למערב וז"ל דהא דלחא דב"ק דף פ"ב
והוספה שם חוץ מניה ורדים וקח' על ירושלים היינו משום דירושלים כולל הכל גם הר
הניה במ"ש ההוי"ט פ"א דמדות שם מ"ג, ובאמת שאני רואה שמוי בדברי הרמב"ם פ"א
מניה בצמירה ה"ד שם חוץ מניה ורדים שהיה שם מימות נבואים הראשונים ובש"ס ב"ק
שם ובתוספתא ח"א חוץ מניעות ורדים שהיו שם דמשמע דהיו הרבה ניעות של ורדים
בירושלים ולא אחת כנגד כלשון הרמב"ם, והיינו דלמקד הקטורה היו מימות הבישואים
ראשונים הרבה ניעות בלתי וממילא דנה קח' על הר הניה לחור. וזהו נוחל היטב ה"ה
דמהר בתוספתא שם ואין מגדלין צה הרנגולים ואם היו לו גינה ואשפה מזהר והמה המנ"ח
בפירושו שם דהא ח"ן עושין גינה ואשפה בירושלים ועין חרבת חסד בלחור פ"ה דתק
מהר צה. ולהאמור ח"א דקח' חס היה לו גינה של ורדים דזה היה רשאי לקיים והאשפה
לצל הניה ולא מזהר כנגד הרנגולים. ואמנם מקור דברי הרמב"ם שם ח"ן מניה ורדים
שהיה שם בלשון יחיד הוא מהוספתא פ"ו דנשים דלחא דהיה להדיא כדכינו וזהו השמיע ג"כ
ה"ה דלש היה לו גינה או אשפה כו' כמו דלחא פ"ו דנשים וז"ל. שם בר"י קורין
לחלש פרי קן פ"י ג"כ בש"ג הביאו בש"י ת"י דתק מדוע נקרא חלש ע"ש ודברי
המהמר פשוטים ומבוארים. שם בהן הישורף כו' במשנה ה' פ"א דמדות ח"א כה"ג
וכ' הע"כ וההיי"ט דלחא כר"מ ולזה יפה השמיע המהמר וכ' סהם כהן לדין דק"ל
כדכין שבהם בכהן הדיוט כש"ג דפרה.

סי' ו'. ער שבא לשער פרי וייצא כו' מדות פ"א ופ"ב. והנה הרבה מה בדקדק
הכא בערי להבין ויולא וגבי שער קיפניום כ'

ויולא דרך שם ובה להבין בענינה ללא היקפי קו' ההוי"ט דהרי כ' נעיל דברי חז"ל חתמה
בזו, והמנס דעה המהמר בדברי הרמב"ם בפירושו שם' ההוי"ט שם וביתר ביאור, דהיינו
דשכינס דרך שער שכן המהמר היה מקיף ע"ד ימין אלף שער מוגדע שבדומים וביע
לשמאל אלף שער פרי ויולא שוב דרך שער מזרח, הכי בלחור לו דבר שמקוף נשמאל עד
בבא לקיפניום שפיר כ' שהיה יולא דרך שם משום דזהו היה ג"כ יולא ח"ג לא. בערי
משום שהיה גביה במ"ש המהמר לשל, לבד לראש' בתי בלחור קרי' או נהגיש ואנשים
שם' הש"ג שהביא בתי' משם פדר"ח ע"ש והוא כפד ח' פ' ח"ה ע"כ.

סי' ז'. ספני הרבאים ז"ל הדומים. שם רפנים כו' עד סי' י"א הכל צמדות שם ועין
הוי"ט באריות. ולא נהביל בדברי המהמר חס היה מוגד יפתח

למרח עצה נשים בין החי והע"י, ובס' יד דוד ביזמא דף ע"א ברי' ד"ה ושלחה הניה
בשם שם יחזק שהיה מופה ופתח בין ע"י נחל והוא האריך לחמיה דמ"ל הא ע"ש ועין
ג"כ בש"י ח"י ש"ב דמדות אמת ג"ז כ' ג"כ הכי, ואולם אשתמישה"הו דברי הרמב"ם פ"ו

סי' ג'. פעורות ט' מזה פ"ז משנה ו' שם. וס"ש ספרי שיר ליהא במשנה אך בפי' ס' ב' נזכר בהמ"ק אחר י"ז כ"כ בשם הס"ג ספ"ג וע"ם.

סי' ד'. לשבת פנחס המלביש שבה ט'. מנחם מדברי המחבר שפיתחם המלביש לא היה ממונה על דברים הללו רק שהיו ממונים

בלשכתו עיי' רמב"ם פ"ח מה' בהמ"ק אבל מינוי של פיתחם לא היה רק להלביש את הכה"ג הנגדים במנחם בירושלמי פ"ה דשקלים סה"א ועיי' בפ"מ שם שכתב שזה כוונת הרמב"ד

ספ"ד מה' בהמ"ק שכל בהשטות ח"א אומר חזי שהיה לשכת פנחס המלביש והכ"מ כהב שח"י מה תלמודו, אבל הרמב"ד קאי על מ"ש הרמב"ם שפיתחם היה ממונה על אריגת

הנגדים ושפיתחם וע"ז משיג דרך על הלבושה היה ממונה לא זולת וע"ם שהאריך וכ"כ ג"כ במדבר"ם שם, ויחד דברי המחבר מנחם מפי' דמחבר מ"ו ובהרמב"ם פ"ח מהלכות

בהמ"ק שם, וגם לא פירש המחבר ממה היו מדליקין עיין חו"ס סוכה דף ג"א ובידולמי שם ובפ"מ ומג"ל שם ובלתינו כחודש שמהללך הנגדים מתקעין וכל חד כדמיה וזו ית

חילוק בין כהן גדול לבגדי כהן הדיוט ואכ"מ להאריך. שם ארבה י"א טו' שניה משה' המסנה דקראו לשבח י"א אמה רחב והחור"ם כ' דהיינו משום דכל מדת המועד נקרא

רחב נגד מדת המדונה שנקרא אורך כמ"ש רמ"י במלכים ויחזקאל מ"מ בחר המחבר לקרואו אורך משום דהואיל וחסבין כל שטח הקפ"ו והם האורך והי"א הוא חלק מהאורך

נקב לה הכי ועיי' רא"ש בפירושו לפ"ז דמדות שכתב הכי אהא דע"ג קל"ה אורך על קל"ה רחב דמס"ה קרי ליה אורך הואיל והוא הולך ומפגשם אורך הכי ממורה למערב ע"ם.

שם ובה גם ט' יומא ד' ג"ח וכן מנחם בירושלמי פ"ג ה"ח שם. סי' ה'. עשרה שפות ט'. אף שהלשנה שמות הראשונים מנחמים, הנה בירושלמי פ"ה

דעירובין ה"א קאמר ד' שפות היו לשער זה וחשיב להו כמ"ש המחבר, אך מ"ש שנקרא שער האיתון משני שדך שם נכנסם אצרכם שנקרא איתון לעקד

אח יצחק זה ליהא בירושלמי, וברא"ש פ"ב דמדות הביא בשם י"מ דשער הקרבן וקרא' קן משום דדרך שם נכנסם אצרכם לעקד יצחק ע"ם, ולדברי המחבר ית לפרש מה שפסם

הפייטן במוסף ליוכ"ט נמשך כגז באיתון דהיינו ככה"ג השומע בשער האיתון יותר מכל השערים, שהוא להזכיר אצרכם אצרכם ועקידה כעין שאמר שם, שען בלא מרחוק וכדומה.

ועכ"ם ממה דאמר בירושלמי שנקרא שער הדרך משום שהוא בין שני שערים שער הכניסה ושער יצאת שם הביא דהיינו שער לע"ז ובמ"מ הכפופ' והלא כהנ"י וידיד דוד שהביאו

לעיל וחדש שלא הביאו זה בירושלמי. סי' ו'. ארבע לשכות ט' בפ"ה דמדות מ"ג חשיב שם לשכות ואמנם המחבר חשב

ברפ"ה לג' בתחלת פזרת הכהנים והכי מסהדר, ובגד האריך בזה בש' ח"י שם"ה הרמב"ם פ"ה מה' בית הבחירה שטלן היו נצטרם ישראל לאו דוקא

ע"ם, ולאו היה רואה דברי המחבר היה שמה שכוין לדעתו, וגם כמה שהאריך ב"ש בענין הדין הנשאר ממנה אחר נכין הלשכות וכדבר במה כדכריס שם בלוח י"ז ובפ"ז אחר

ג"ח וגם בלוח המקדש ע"ם, לדברי המחבר הדברים פשוטים כיון שנשאר ריח ממנה אמה, ומה שדחקו לה"י הא דומא דף כ"ה דלשפת הגזית היה כמין בשלוקא גדולה לא

שמה מזה' ולק"מ. סי' ח'. שרפרו עולי גולה. ק פ' גס הראב"ה שהביא החי"ם וכן הוא בפ"י הרא"ש

והלא בפ"י ח' שכל החי"ם דגריסין גולה מענין וגולה על ראשם דחכיה, וחדש מנעל ח"י בפ"י ח' של החי"ם וכ' ע"ו וכל כאלו מלטי

הואיל מין, דבר שסמך והלא בחי"ם במקומו, ובאמת שברמב"ם פ"ה מביא ב"ח הי"י מנחם ספ"י ח' שכל לשכה הגולה שם הייתה בור שמלאין ממנו בגולה, והיינו מעי וגולה

המזכר, וחדש שלא הביאו דברי בזה.

פרק ח'

סי' א'. אחרי כן, מדות פ"ה שם. ומ"ש וכס יהיה מסינה כי' מנואר דלא כהה"כ
ליכז קי' התו"ש ומחדש שהמסינה יהיה חזק ללכזה פ"ה והתו"ש שפר

מחקר בלא"ה.

סי' ב'. ותפארתו כי', כי' גם הרמב"ם פ"ה מה' בהמ"ק ה"ז והכ"מ לא הלאה מקדו
וכבר חכם ה' ראה לומר דמש"ל חזק חכם לשלם מבוס דהיה

טעון ליה דהרי מקריב בכל יום מנחה חגיגתן וכל מקריב צי' ליה חפ' עקרבן ט"ס
כמ"ש התוס' ברי"ה דף ה', ולא שדבר חכמה אחר חזק שמועטו מנוחה, דה"ל ביהיה שאל
או מארע דפסק הרמב"ם בפ"ה מה' בילת מקדש ה"כ דליתו משלח קרבנותיו ועין מה"ק
דף ט"ז דגבי פטירות הולפה אחר דנאלו רח"י לביאה חזק מבלת ולא היה בזה מנחה
חגיגתן משל ליכיר עיין מנחות דף ל"א ורמב"ם פ"ג מתע"ק היה רשאו הכה"ג לאלה
סיוע"ל וס"ל להלק בזה, וכפי הגרסה פקוד מקומו פקוד מלחה מדרש העולם מלחמו
ורק מנה הידור וכבוד חזק ולא מבוס ולא מדרגה, ודברי המחבר והרמב"ם מקור אחד
לשניהם שמשל דבר טעם, ולא אהנו לא דע אל ה' חלקים הוא יודע.

שם ושם היו כשביעין כי' במנה יומא דף י"ח מנואר דמסחרו וקרי ב"ל לקרי כהנה
והביאורו ללכזה בית חכמים והענישו שם, אך גם הרמב"ם

פ"ה מה' עי"כ פ"ה מנואר כן וכלה"מ שם תמה ע"ד השיטה שמשחרו לקרי כהנה
והעלהו לבית חכמים וכס הענישו וע"פ מ"ש בזה, וגם בתוס' חדשים פ"ה דיומא פלג
בזה, ומכאן נקח לישג גם דברי המחבר.

סי' ג. ים של נחישות כי' הכל במלכס ה' ז'.

סי' ד'. ב"ב כי' הכל בירושלמי פ"ג דיומא פ"ה, ורק שם הגירסא והיו כלי שדדוס
ומחקר הפ"ה והק"ט בזה והביאו בשם המג"י ביומא דף ל"ז והפ"ג

והדוקה שגרסאם לרגלי שורשים, ואמנם המחבר היה לו ב"ב גרסא שורשים והוא גרסא
שפוסה וטונה.

סי' ו' ז' ביצוד כי' עיין בתו"ש פ"ג דיומא פנה"י בשם בעל קד נחה שהארץ אך
הספקו חזיר שכן אולם למנה בניה בני להמכר שפסה בן קדן שם

ה"כ דדן והדור לטקטו ובס' לחס שמים הישג אחר דבר בזה, ולפי דברי המחבר כלן
מחל ובעין מ"ש בלא"ה שם והכ"מ להארץ.

סי' ח'. בבית שני מ"ש בניה בני לא היה ים של שלמה עי' בתוס' תרס יומא דף
ל"ז ד"ה דהיה מבקען ליה בגלגל שומהפך או היה בניה בני ים

של שלמה, ואמנם מדברי הרמב"ם פ"ג מה' ביה"מ ופ"ה מה' בילת מקדש מנואר להדל
שלא היה הי"ש פ"ג בניה שני שהרי בפ"ג פ"ה דהמוני היה בני חול מלא מים למלחא מבוס

הכזר כדי שלא יסול בליה ובי"ש כ' בפ"ה דממו היו ממלאין דמיון לא נסבלו דהיה
מזין וא"כ מנואר דלא היה בניה שני הי"ש דההארט למכני או לטקטו בניה קודם

שפסה בן קדן המוכני ומה"ש במרכה"מ שם מדברי הרמב"ם לא נחה אחרד ומה ש"ל
הכ"מ, רק שפ"ה מנפ"ק קלי קודם שפסה המוכני ע"ש וב"כ בקדשה משה התבס

להגלון בעל מעשה חוקק זל"ה, והמחבר ממך אחר דברי הרמב"ם או חזק שפסה.
סי' ט' וביצוד כי' ונחש ד' י"ס ע"כ. וב"ש עד אליה ידו במדרש ד' י"ס ע"כ

קודם דים עד הפקד ונחש' חולין דף ק"ו ע"כ ד"ה אחר ד' פוסלו
בזה דמשמע מבוס דפרק לאו היינו אל"ה וב"כ, וברמב"ם פ"ה מה' בילת מקדש חזק מנואר

שיעור קדוש דים עד היק ע"ש, וב"ש וכל החזק הוא בש"מ חולין ד' ק"ו ע"כ שם.
ועיין בל"ה פ"ה מה' ב"מ"ק לין אדברי הרמב"ם שם בשלח המחבר ולא הלאה מקדו,

ובליתו ב"מ מה"מ ק"ו ב' שפסמו של הרמב"ם כמו דדדדק לא בניה שלא יהיה חזק

ה"ל פוטל תל"ה בקדוש דכתיב אל ידיהם כו'. אלא תמיעהיה שמקור דברי הרמב"ם המה ש"ס ערך.

פרק ז

סי' א'. היתה אחת עיין רמב"ם פ"ו מה' ביהב"מ ה"ד.

סי' ב'. נסרא טובח הנחשת עיין זכח"ס דף ס' פ"א הק' מצנח אבנים שעשה שלמה במקום מצנח הנחשת, ופירש' דמאוס דקאי במקום מצנח הנחשת וחילופו הוא קרי ליה מצנח הנחשת ובידה' קרי ליה הכי ביהדי ויעש המלך מצנח הנחשת כ"י ע"ס. שם ג' נביאים טו' זכח"ס דף ס"ב ע"א. ופ"ש רק שם מצנח בש"ס שם ליהא רק שמקריבין אשפ"י שאין בית, אך ההוא בסוכה דף מ"א ד"ה אשהקד ובהמורה דף כ"א ד"ה אי כהנו כן דאשפ"י שמקריבין בזין בית מצנח מירא בעיין ונראה הולא כן מש"ס דזכח"ס פ"ב מביהב"מ ה"ד כ"י וז' העיד להם במקריבין על המצנח נראה לכאורה מדברי הרמב"ם פ"ב מביהב"מ ה"ד כ"י וז' העיד להם במקריבין על המצנח ה"ז אשפ"י שאין בית, דמשמע דמצנח מירא בעיין, וזכח"ס כהנא דאלוי להכי דקדק הרמב"ם לכתוב המצנח ה"ז כלפי בית, דמשמע דמצנח מירא בעיין, וזכח"ס כהנא דאלוי להכי דקדק הרמב"ם מצנח ה"ז היינו דגם כשאינו מקריבין על כל מקומו וירוצו כל השבת, אך ממ"ס שמקריבין על הקרבנות, נראה דהיינו דלוי דוקא קשורת עיין זכח"ס כ"ב שם רק ה"ה דמיס, וז' היינו לערך מצנח לדמים וז' להארץ.

סי' ג' לא כו' דברי המחבר לריכ"ס נגר להלמ"ס ונבלי להארץ בדקדוקים ואמר שאמר העיין נראה דענין : שמצנח אבנים של שלמה והוא דהף שריה ע"י אבנים דהוא אינו הלוי ותוכה הוא כמבילתא סוף יתרו זכח"ס ד' ס"א מ"מ היה מצנח ג"כ כענין עבולות של ארץ מליפן נחשת וכן יורה פשוט המצנח סוף תנינה דקאמר חזן ממצנח הנחשת ויהו"ש המה דהא של המקדש היה המצנח אבנים וקריא ודחוק מלד ע"ס, ובאמת לק"מ ופ"מ יורה דהיה מצנח בלוחות מליפן נחשת מ"מ כיון דשיקרו אבנים וקריא נקרא מצנח נחשת רק הולא שריה במקומו וחילופו זכח"ס דש"י שהבאנו לעיל וסוף שער"ס היה ענין נחשת חזי לאליהב"ש ע"י לקרותו הכי, ואמנם להיות שריה שלמה דברו מצנח אדמה שומלואיה בלדמה כזכח"ס שם לכן לא מלאוהו באבנים רק בסד חפה ועופרת שכלה קרוא"ס אדמה דהא אבר משיקרו חופרין אותו כשפסחים דף ע"י, ורק אר"כ כשדברו שריה מחיבר בלדמה בבית שרי מלאוהו טוב באבנים ג"כ ורק שלא ליפארו נחשת שלא היה להם, ושל משה שנחמלם רק בלדמה לחד והנחשת היה עיקר המעמיד נקרא יתרו מצנח הנחשת אף שריה ג"כ ע"י שריים כמבאר בקרא, ובזה דברי המחבר מביארין. ועב"פ מבואר מדברי המחבר דקריא דהיינו עופרת גם הוא אדמה, וממנו נקח לדוגמא דכלי הכס המטפין באבר והסוף עופרת לא מהי ליה הגעלה והיינו מאי דקריא דפסחים דף ל' ע"ב ועיין בשו"ת ח"ס כ"י קכ"א מ"ס בזה וזכח"ס. סידור מ"ס המחבר דהיה לפי הנחשת כענין פסח לא ידענו זו מנין לו. והרי במצנח הנחשת דמשה מבואר בהנחשת פ' תרומה דהיה רק כענין דבר וכן הוא בר"ר פ' ז' ומכש"כ במצנח דשלמה, וע"ס עוד בהנחשת דשלמה קרא מצנח שלו מצנח הנחשת משום חייבי לדמיו לכל משה ע"ס. ודברי המחבר כ"י ג' וזי שדענו דהנה ופרשם וזי לעורר המעיין בזה. שו"ר שמקור דברי המחבר הם מקדמוניה ביסופין ובמלחמות ס"ו שהעתיקם בס' הגניא היכל ר"ס י"א בהגהה וע"ס וכ"כ הרלב"ג והמפרש בזה' ב' ח' י"ב ע"ס.

סי' ד'. אורך טו' זכח"ס דף ס"א ע"ב שם, והוא קשה ראיתי בדברי רש"י בשבת דף ג' ע"א ד"ה מצנח הנחשת ציניו שלמה מי היה כל' דהרי הוסף עליה ועבאו על אבנים ל"ב על ג"ב ע"ס, והוא פלא דהרי מצנח של שלמה היה רק כ"ח על

הערות והארות

קנא

כ"ח ורק בגולה כשעלו בשבי עשאוהו על ל"ב כמבואר ס"ג דמדות ובזמנים שם וע"כ
לייבז אש לא להניח כ"ח על כ"ח.

ס' ה' סהו סובב כו' כר' יוסי ב"ר יהודה בזמנים דף ס"ב שם. השמאת כו' קניס רפ"א.
ס' ו' עד זמן שנשנה כו', נריהא דסדר עולם הובא בזמנים דף ס"א ע"ב ועין רפ"י
יומא דף כ' ע"ב.

ס' ו. איש הריטו יומא דף כ' שם. חוט כו' ס"ג דמדות חזנים דף נ"ב. הוסיפו
כו' מדות שם.

ס' ח'. ולמה כו' חזנים דף ס"א ע"ב. שם ולא יהיה המזבח תולה באויר. ראה דקדוק
לשוננו בשנין בזה לייבז דהא מבואר בפ"ג דפרה דכל המזבח יהיה כפין

ע"כ כפין מפני קבר ההרס והרי המזבח אסור לבנותו ע"כ כפין, והמל"ל פ"א מהלכות
ביבב"ח ה"ג הניח בזה וכו' דלפי' למק דדוקא שיהיה גוף המזבח מחובר באדמה הוא
דנענין ופלא יהיה לויר מפסיק בין המזבח לאדמה אבל כל שהמזבח מחובר לאדמה אף שם
החם האדמה כפין ומחילות און מוין, דל"כ מא' פריך בזה נ"ח וכו' דעבד מחילות
בקרקע ובזמנים בזה והא' און גזין ע"כ מחילות ע"כ, וחלמס המחבר סיבר דכן הוא האמת
דהקפידא' הוא רק שלא יהיה המזבח תולה באויר, וקו' המל"ל לא אוכל להלוס כלל דודאי
לא ס"ד דהש"ס דשמים במחילה שחת האדמה דהרי מחלות לא מתקדשו רק בשמחות
לקודש וע"כ דהש"ס קאי שיעשה מחילה ע"י שיגביה המזבח ויעשה כיפה גבוה בין קרקע
העזרה לבין המזבח ומ"י שמים שם ולהרי שפיר אמר דהא אסור לבנותו כר"י דלית מחובר
באדמה אבל אש מחילה וכיפה החם הקרקע להציל מקבר החזנים לא מוין כלל כיון
שאינו תלו באויר ומחובר באדמה, וכן נראה מהמחשבה דלהלן שהביא הר"ם פ"ט דלהלן
הובא במל"ל שם ע"כ.

ס' ט'. ביצור כו' המחבר לקח לו כאן שפה חדשה שלא שמוה ראשו המפרשים, וכלל
דבריו הוא שהיסוד החזיק ל"ב על ל"ב מרובע ורק כבקק דמויות מערבית
וכן בקקן לפניות מזרחית היה פנוס וגשאר מקום פנוי אמה על אמה וזה יהיה קביעה
הפנולא מרובעת שממנה יורדים לשתי והשני נקבים היו א' במקום העליון בפנים המערבי
וא' בגולס הדומי והסיבב שהחזיק ל' על ל' היינו שזה נחידו הדומי של היסוד וכן
למזרחו וגשאר מהיסוד גולס למערב ולשני שתי אמות ולדרום ולמזרח גולס כזו רק האמה
הגולסת אחר כלות ל' היסוד והוא הנקרא אוכל במזרח ובדרום אמה, וכן עלה אמה וזכס
אמה היינו מן הפנס ולהלן לזה מערב ופון, וא"כ רק דא' לשונות מערבית ומזרחית דרומית
שלא היה שום פנס בקקן המה נקראים מקיפים המזבח, וכן הסוגב שמתבס' אמה בכל
שטח ארבעה רבעיו סביב ולא קקן מזרחית לפניות ומערבית דרומית שהיו שמונים נכדי
להבדיל בין יסוד דנתינן לשל יהודה, זה הוא כלל דבריו בעין היסוד, ובאמה גולס שכל
הקדמונים ורש"י והרמב"ם בפירושו ובפסקיו לא פירשו ק' כמה מעניא הא שמעתיא ויסודקו
כמה יחידות הדרכים ואין אנו צריכין לדחוק דכל דא' דרומי ומזרחי היו מניחין קורות אחרות
על כל השטח למעט אמה משטח המזבח כח"ש בתי' [וגם ח"ש שאורך בני קורה כ"ח הוא
שלא בדקדוק דהא אמה היה די שיהיה רק ל'] וגם הפנולא מהיבועת היתה גרולה ששטח
ל"ב של המזבח כמו שחזרה פשטות המזבח ולא חין נשמת המזבח שיהיה אוכל בעזרה
ולדברי המחבר ל"ל ג"כ הא דפנינו רב וגוי אי היה יסוד לדרום, היינו דגרב דהוא יסוד
האזוני שני אמות ובדרום ל"ה זה לכן ע"כ הא דפירח הכבש על אמה יסוד ואמה סיבב,
היינו במקום הראוי להיות יסוד, ומ"ש החזק' זמנים בזה ס"ב ע"כ דה' ס"ד היה כבד ל'
הבה"ל ובפנמ"א ש"ע מב"ש דזמנים דף נ"ד וע"כ. וגו' היה הסיבב באמצע רחוק אמה
מהיסוד לכל דא' ולזה מקרי שפיר יסוד ואלעזקך לאוקמא הא דלפי' יסוד למזרח היינו בדמים
והכבש היה פירח על שני אמות בין אמה של יסוד ואמה של סיבב, וזה מלד' יומא
לדבריו שיע"ל הכבש והמזבח ס"ב דלפי' במדות חזנים שם, ואי יומא דהמזבח ל"ה מחזיק

מדרוש לפניו רק ל"א ח"כ גם אם היה פירח על אמה שראוי להיות יסוד ונחשב לכבד רק ל' קרקע שמה ח"כ היה האלכסון של הכבש יותר מל' כיון דהיה צריך להיות אלכסון של ל' ואך משפחה שיהיה שמה ל' בקרקע והאלכסון עם אמה יסוד יהיה ג"כ רק ל' וכבר האריך בזה בזה"ל ועיין שו"ת חוות יהוד סי' קע"ג ועיין ידובלמי פ"ז דשיריזין ה"ג מ"ט בזה הס"ט והק"ט ובגליון שם הראה מקום לדברי המג"ל בספרו זיה רעון וע"ה, ולדברי המחבר יבוא על כוון דהא לא היה פירח על המזבח רק אמה של היסוד והסוכה כאחת ואחרי שהחזיק בקרקע השפח ל' מקלה הכבש עד החצות ממש היה האלכסון ספיר ל"ב והיה האלכסון של הג' שמה ל"א עכ"ל ועם המעש דלא הוא אמה לא קחשיב, ועיין היטב כי לא פה המקום לבאר באריכות, ואמנם לא מלאהי חבר בזה להמחבר בספרים בנדי ואחרי שם"ט ש"ג וזרע הבית להסו"ס ח"ט ביד אקלז, והמעין יחפש אם ממנו לא יבאר. ורע שגם בדברי הגאון מוילנא זללה"ה בפירושי ראיתי דבר חדש שדעתו דרך דמיון במזבח אמה היינו מלבד אמה הקק והחזק הסוכה למזבח ודרוש עם אמת הקק בני אמות ע"ה, וגם לו לא מלאהי חבר בזה, ועיין משפחה ספרים מ"ט בזה על הסדומות היותר ח"כ ומ"ט המרכבת המטהר פלוי בס"ב מביה"ח בשם הגאון מהר"ם מודעי זללה"ה והבאחז בקונטרס עיבור בפרס שלי, ולדברי הגאון מהר"ם זללה"ה נסחר זה ע"ה וע"ה. סי' י"ב. ולמה ט' נחמס דף ל"ג ע"ב והמחבר בלאר כפי שיטתו.

סרק יוד

סי' א'. באמה ט' מדות פ"ג מ"ג. ומ"ש ומנקן משם ימות הנסכים ק סי' גם הרע"ה, ובס' סי' המה עליו דברי לנקות הימות דנסכים היה לול קטן בין כבש למזבח כמבאר בסוכה דף מ"ט (וכן הוא בחוספחא פ"ג דמעלה רק שם ע"ה שם"ל בין האולם למזבח וז"ל בין כבש למזבח) ולזה סי' דהה היה כדי לנקות הדמים וכ' דמש"ה משב המטהר להא משום דהיה חזק לשבח המזבח וע"ה, והנה לדברי המחבר ליהא לדבריו דהא הסגלל לשיטתו היה בלחם בשמה המזבח במקום הפחי אלא הקקן כחצר וסירחו חמור דהרי לא היו צריכים לנקות מהדמים כמבאר להדיא במטהר ב' דהיו מהנהגין בלחם ויואלץ לנחל קדרון ובאמת המים היו מנקין העזרה כולה כמבאר בשפחים דף ס"ד, וקו' מעיקרא לק"מ דע"י מקום הסגלל היו מנקין הימות בהמידות מהחם המזבח ויכלול היה לנקות לעה"ס דחוקות גם הסגלל לזד הדדומי אחורי הכבש שלא היו יכולים אולי לנקות ע"י המים הזה, ושו"ת בס' תבנית היכל פי"א סי' ג"כ כמ"ט הת"י ע"ה ואמנם הרא"ש בפירושו כ' ג"כ בס' הכ"ע והמחבר והביא ג"כ האי דסוכה ע"ה. ועי' במ"ש. סי' ב' בבבש כו' מדות שם. שם ואויר כו' נחמס ס"ב ובכ"מ בקלם שיטתו. וב"ש וגובה של כבש ט' אמות כחות שחות, כ"כ הרמב"ם בפ"ג מביה"ח הפ"ז והכ"מ כ' שהוא פשוט ולא הראה מקורו, ואמנם איננו פשוט כלל, ורש"י בדף ס"ג לנחמס שם כ' דלפי' רבננו היה נמוך רביעית או תומם לפמ"ש החום' שם ד"ה חזק וע"ה מ"ט בזה. ומ"ש דמש"ה הפחיתו לכבש ממזבח כדי שלא יהיה נראה בכחי מזבחות, מהירחא שראוהו כן מפורש ואין בעת כל זכרוננו ולפי שעה לא ידעתי מקומו. סי' ג' שני בבבשים כו' נחמס שם. ומ"ש ולמה היו מובדלין משום לא תהלה במעלות, אין רגזה לדברים הללו דמלבד דאשו משום דמובדלין ל"ס בזה לא תהלה במעלות ואחרונה הרי החום' בדף ס"ג ד"ה חזק ובמזכות דף ל"ז ע"ב ד"ה לא חזק הביא קו' הקו' דכיון דהכבש היה נמוך הרי הוא מעלה ופי' בזה"ל דהיינו הואיל והיה הפסק ע"ה, ואם שם לחלק כמובן הרי בלח"ה הא גם כן ליהא להדיא דמש"ה היו מובדלין כדי שיהיה המזבח רבוע וסביב ועי' רש"י שם וגם בכבש הגדול דלאחר שם דהיה אויר מפסיקו כדי לקיים הגבר לצריקה כ' החום' בזה"ל אויר ובדף פ"ז דהיינו דלכך אויר גדול כל שמה האמה סוכה תבוא דלוי קטן בלח"ה היה צריך משום רבוע וסביב, ומכ"ה שם

הערות והארות

קנג

ד"ה חזיר שהוסף שלא היה ראש הכנס מוגע כו'. נראה שהרש"י ליישב קו' זו בד"א דהיינו משום דנראה מזהב ממש ל"ש קפידא דרבינו ובנין כיון דכל הבנין פנוי בכל שנה גברה, ואין מחובר לו שום בנין אחר, וא"כ כהני כהנים קאמיס לא היו מהובדלין משום רבוע וסביב, ונראה דהיכא מובדלין הוא פ"ס וז"ל ולמה היו משום לא חשלה במעלות היינו דמ"ה הולכין להם כדי שלא ילכו מהכנס לסובב או להיכנס וזהו כמעלה כשפסע מהם ועליהם, ומכאן קנה כדעת ההוס' בדרך ס"ד ע"א ד"ה יתור שנס לסובב המערכה היה כנס קטן ועיין מה"ל ואחמ"ל יומה.

שם בכבש עצמו כו' כן דעת הרמב"ם פ"ב מהב"ח שם ולאחריו נמשך הרע"ב והמ"פ חבל רש"י פסחים דף ג"ד ע"א ד"ה לול שהיה הרצועה גדולה כד מערב הכנס בעזרה בהרן שבין כנס למזבח, ובס' ה"י כ' דעשמו דכיון דדין כנס היה למזבח לקדש פסולין א"כ ח"ך היו נוהגין שם פסולי מעלה לעבר זורה וזו היה בהכנס דהא הכנס מקדשן, וליתא דא"כ לר"י בנכחים דף פ"ז דכל העזרה מקדשת פליג אהא דמדות וא"כ למה הולכין בימות דף ע"ז להוכיח דמדות דלא כר"י ממק"ל ולא מאה, וע"כ דהיינו דהאזנה דעבר זורה ולא ע"ד ליקרב א"י מקדש כלל וגרע משא דמדת ועין יומא דף כ"ט בסדרו שלא להלכות גבי להם דלא מקדש שלחן וס"ל דמותי וכ"כ מדוכחא אחרית ודעה רש"י י"ל דסוגר דנס כנס אכור לבנות ע"ג כיון והמ"ל פ"א מביה"ח נסחפין בזה ע"ס והיינו ל"ה הרצועה בכנס, והרמב"ם י"ל דמכשיר בכנס להרי מפרש דהוא הלול בכנס וכ"ז ע"כ וביאור רחב.

ס' ד'. אחר כו' מדות פ"ג שם. ובמה כו' חילין דף י"ח ע"א.

ס' ה'. פעמים כו' שם ומ"ס חבל גביה ראבון כו' מצינו לשיל.

ס' ו'. למה כו' שם ובמצינו סוף יתרו. וב"ת ואולי היתרו כו', עיין ראב"ע שם הביאן זה בשם י"מ ודחה דבריהם, ובפ"י הרשב"ם כ' הכי וכ"כ הרמב"ם במורה נבוכים פ"ג (לכ"ס) והרמב"ן בפירושו שם דחה כל הפעמים מדרשאי בנחן של כסף וע"כ. ומ"ש ושלמה הוסיף, כ"כ הרמב"ן בס"פ יתרו ועיין מצינו אזהרה דף מ"ח ומ"ח שם. ס' ז'. שני כו' שקלים פ"ז מ"ג. לפי כו' המיד דף ל"ב. לא היו סומכין כו' ירמלמי פ"ז שקלים שם.

ספר י"א

ס' א'. מצפון כו' מדות פ"ה ועיין דמנ"ס פ"ב מה' בה"ח רומא דף כ"ז ונחמ"ס ד' כ'. ס' ב'. בית הסטבחים כו' שם. ומ"ש ועליו ח' עמודים של ארץ לכאורה נראה ש"ס וז"ל של ארץ וכן הוא ברע"ב ומ"ס, אך בזהב שיקר עתה

מזריכים להיות של ארץ משום דאכור לעשות בנין קבוע של טן בעזרה כהמחיד דף כ"ח והרמב"ם פ"ו מע"ז ופ"א מהב"ח, ולפ"י לפת"ש בה"י בפ"א דמדות אה מ"ה לחלק דדוקא בקרקע העזרה אכור אבל בהבדלים ל"ל בה וממלך בזה כל הק' של ראשונים בזה פ"ט בדבריו נחמ"ס לולא בהם נגד כל הקדמונים, וא"כ י"ל גם הכא דאין העמידים תופסים בקרקע ע"י שנקבעו בקרקע רק בשחלי בית המעבדים ושעם תופס המדה שאלמו שם. וזה מדוקדק היטב בלשון המבנה ועליו ולזה שפיר היו נשאלן להיות ג"כ מאת ושל ארץ דוקא במבנה קאי אהרמ"ב.

ומ"ש שלא היה כופתין את המחיד והמקן יומאן כו' הוא בסופו דף מ"ח. והיינו משום דהתלה הולכין לסרט לעגל בין קרניו שלא יפרכס כיון דלא היו שיקדן שום קרן או משום בנין קדשים או משום שלא לעשות כחוקי האשכנזים והמדי לאו דוקא וע' רפ"ד דהמחיד יומאן כה"ל התקן משום זה הפעולה. ועיין ס' במדות מה שכתב על הרע"ב שהוא כדברי המהב"ר ובזה דברי ע"מ במחיד דל"ד מחיד, ומה שה' דהרי היו שיקדן יד ורגל הכניס בזה ההי"ט כלאחר יד שם, ולק"מ כיון דל"ה כפיחה כל הד' רגלים ביחד הולכין

הערות והארות

קנד

לסרט משום דהיה יכול לפרסם עדיין, ובאמת שלדברי הרמב"ם פ"א מהו"מ ש"ל דלא היו כופתין כלל ח"ש יותר ע"ש, ומה שכתבתי בזה"ל ר"ק בנסה היו משתמשין בנפשות ולא בדקה, הערתי בזה הח' ובזמן מו"ה משה ל"י מדגני הערוך בערך בילגה של הסור ואם הסור בן יומן קריו סור בל"ס לא בא השניו במקרה ממה שאמרו בל"ס עגל ולהורות דגסה בעיקר ויפה העיר.

סי' ג'. לפיכך היו קונסין כי לא ידענו מאי קאמר, דברי בבלו דוכתא דמיתוה קך שובדא דיכלגה בהלמודין סוף סוכה ובידועלמי ובתוספתא פ"ד שם הני

קך דלחמרה לנזא בשם י"א ובש"ס קאמר בשלמא למ"ד משום ששהה לנזא ט' ואיך כ"ל לכו ול' דקנסוה בשנים הואיל ותפלה בשנים, והו דברי בלחמ קנסוה בלחמא כמבואר במשנה בילגה לעולם חולקת בדרוס, ולדבריו הלא עד השלשה לא באה וז"ע.

סי' ה' ו' דברי המחבר בזה סתמתי ניהו ומצינו שטרם לבי הרי דלעיל סי' ב' חז"ל בשם הרמב"ם בפ"ה מזהב"ח דסובר דבשאר כ"ה חמיה שלא מתחללו ובתוספתא פ"ד

מקום האנסין ובין כגס לדרוס יהיה לכא"ל י"ב ומחלה ולזה כ' שנים המבטחים הם י"ב ומחלה, והבא חז"ל בשם רש"י שמתן ד' לשלחנה ושאר רק כ"א והוה מנפחים מחלה מהם שהוא י' ומחלה וכמ"ל רש"י בזמא דף ט"ז ע"ב ועיין הו"ע כאן, ומלמד דהדברים סותרים הנה חושב לבלחמה שמה וכמ"ל הרמב"ם שם, וגם מ"ש שאר בין כגס לדרוס כ"א חזן מדוקדק כלל, וז"ע ליישב דבריו ואין צדי להשוותו אלא מדומק ומי שדעוהו רמזה יסור דרך לעזמו והגי לשורר המעיין בלחי ומתחלה לא חמיה בזה מיד.

סי' ו' בבית המטבחים כי מדוח פ"א מ"ו ועיין בהרע"ב שם, והמחבר כולל כל הא"ג חמה בשם ביה המטבחים והיה ביה המוקד באומר שנים כדי

שיוכלו הכהנים להחממם, ועיין ה"י התמחר על המדפיסים שז"ו ביה המוקד באומר שנים כדי נגד חתנ המזבח מיומא ט"ז שם, ולא שמה מחיל והדברים פשוטים.

סי' ח' ארבע כי שם ופ"א דתמיד, שם והיא נקראת לשבת התחומת שקלים פ"ה מ"ג והמיד שם, סדורה כי הכל שם ובהמיד.

סי' ט' ונעל הבחן כי שם ועיין בזה"ל פ"ג דתמיד מ"ו גבי אחד יורד לאחם השמי שהתמחר על הרע"ב שפ"י בהכחן היה הפותח והרי כהנים בעתה

לוים בלאו כעיוכין דף י"א, ותמה על החו"ע דשתיק ליה, ולא ידענו דלחז"ל לא הקשה על משה וז' שהיה הכהן הנועל מנפחים והפותח כדפך הממונה בנזק, ועיין תמיד פ"א מ"ג ג"כ וע"כ דהיה מיוחד לחבו שפירם יהיו הלויים השופרים ובאזה יהיו הכהנים כמו גבי המידה מקדש דהיו ג"כ כהנים ובדומה מצינו כ"פ, ובאמת שהרע"ב לא עושה מלבו ש"כ להדיח הראב"ד בפירושו להמיד שם שזה שהיו המפתחות בידי דהיינו הכהן הוא היה הפותח ע"ש.

סי' י' שני כי מדוח פ"א מ"ג היו נכנסין כי הכל פ"א דתמיד מ"ג, וזהם המחבר ולא כהב אס גם בשנה היו משלשין האטקות ולא נקט רק המפורס נמשנה

בשנתה ג"כ והח"ע ר"ל דמותר גם בשנה מדלג חלק והרמב"ם פ"ח מה' בהב"ח אומר ועיין מה"ל שם.

סי' י"א. עד סוף הפרק הכל בפ"א דתמיד שם.

פרק י"ב

סי' א' ו' שפירם שקלים פ"ה ומדוח ספ"ג, ופ"ש שזה השער היה למעלה מה"ב בערים היינו כפ"י הראב"ה שהביא בחו"ע שם דכין דההר משופע

היה ממלא זה השער גבוה יותר מכך השפירם במעלות ההר.

סי' ב. והוא שער הניצוץ, משום דפ"ק דהדוח חשיב ליה לשער הניצן לראשון משפירי העירא מלשון והבא חשיב לשער יבנה וע"כ דהדא הוא

העזרות והארות

קנה

ועין כפי' הראש' ופ'ש כפי' שער האשים ופער הקרנן הוא ג' כח' ראש' שהיה
ההי'ט וכן פי' הראש' והאסף שלמך היינו לר' ניוס ולעמוד היינו לר' יהודה, ומזה
בעל מ' אשתמיסיה דברי הראש' וכן נראה מדברי המחבר.

סי' ג'. ועוד ב' שערים היו באולם כו'. גם מה נזכר לו במחבר דרך לעמוד ומפרש
דהכי שערם שלא היו להם שם היו באולם

והיוו השתחשם שהיו בניית התליפות א' נאמן וא' נדרים במקום שדף האולם על היכל
פ'ו אמה לכל ד' ועין אחרים דף ל' פ'ב, וכן קראו המחבר לקחן פ' יד סי' ב' שערם
ולא מלאהי לו מדר בזה אם שם להשום המקומות הנראים לכאורה כיפך זה, ועין כפ'ס
פ'ו ובהי'ט פ'ו דשקלים הארבע למטא שני שערם אלו שלא היה להם שם, שם ובאיה
עליה היה בית אבנים ט' בן מהגאר ביומא דף י'ט ודף ל'א ועין סי' המשימות להמב'ט
רפ"ה דמדות, והלא כמ"ס בלורת המקדש להי'ט אום מ"ה דלשכת בית אבנים היה
בזד הסער וכן הניח כמ' סי' והוא פשוט.

סי' ר' שערם ט' מהגאר הכל כפ'ל דתמיד ומדות שם.

פרק י"ג

סי' א' ב' פ'ג דמדות, וכן מ"ס כמ' ב' היה מדקנ' זל' מדק' וכן מ"ס ומחזיה שערם
זל' פערם ופני אמה.

סי' ג'. השערים סי' פ"ג דמדות מ"ג. שם י"ג פרוכה ט' יומא דף ג' ומבטוח דף
ק"ו ועין חר"ט פ"ז דתמיד מ"א פמה על הכ"מ פ"ה מה' כהנ"ק

ה"א שכל' דלפני דהיה פרוכה לפמה היכל דלא שחטנו זה, ובמל' שם חסד דהרי ש"ס
פחד הוא בכוונות, והגאון מוהר"ם אלה"ה בראשון לזיון הרגיש דמדות לא הביא מהמקדש
ביומא דף ג' וכן פה על הכ"מ שכל' זה כמסכתא ונדקדף אפשר כמה שמופת כפ"ס,
ועין הן פער להגאון בעל משנת חכמים העיר ג"כ בזה, ומידע שלא ראו שגבר קדמם
כהנ"ל במחזות דף קמ"א שהעיר כנ"ל, ועין סי' נחמד דלפחות מדי אבנא דספר וק'
זה מעמוד ולא ידע מדברי טולם. שם אבל בבית א' ט' היינו דחבר ב' פרוכה דעליה
וא' בדברי אלל דלא שהיה אחת בשעת בית קה"ק שהיה בלמה פרקסין כמבואר להדיא
ביומא דף ג' ומחזות דף ג"מ, ועין כמ"ס פ"ד מניב"ח ה"ב שכל' על מ"ס הרמב"ם
דמקדש ראשון ל"ה רק פרוכה אחת דל' כמסק דמקדש א' ל"ה פרוכה כלל ע"מ, וכבר
פמה עליו בהנ"ל שם. והוא נגד הש"ס וכן מוכח קרא' ע"מ, ועין לחם שמים פ"ה דומא
העיר ג"כ בזה. שם ארבעה כו' משנה פ"ח דשקלים ועין יתבטחי שם בה' ד'. ופ"ש
כחזב שער האולם כן סי' הרע"ב והי'ט פ' דקדף על פרוכה הדכיר, והי' הפירוש
כרש' בחילין דף ג'א.

סי' ד'. במה ט' פ"ד דמדות ועין כ"מ פ"ד מניב"ח ובהי'ט שם ד"ה האולם ובלח"ט
בקונטרס בן בית החמירה בלחיות ובמ"ס עליו במרס"מ ויבשרו דברי

המחבר בזה וכן מ"ס כפ' י"ד.

סי' ה'. שני סי' שקלים פ"ז מ"ד ובמחזות דף ג' ובמחזות ח"ח א' של שם ובמחזות שם
א' א' של כסף ורש"י ב' דלכרי קרי ליה במחנה שם הולל והוא לכן ככסף

והחס' ב' בשם הקול' דמשום דכיתתלמי הוא פלוגתא ח"ח הרי של כסף וח"ח הרי של שם
ועין ח"ט וס' תקלף דחזק. והמחבר נקט כלישנא דכיתתא א' של כסף, וכן הוא בתמיד
דף ל"א ועין בלר שבע שם. ופ"מ ים בדברי המחבר השמשה ופ"ס וכל' ע' של כסף
היו מתקין להי'ט בנתיביו ט', ושהחזלו הלח"ט מן השלמן הרב שביביל היו מתקין
אחר על של זה אל ט', והוא פשוט ודילוג המעמיק.

סי' ו'. ולמה קראו ט' ליקם מלכס א' נח קס"ה.

פרק י"ד

ס' א' מהבאר במדות כה. ס' ב' ולמה נקראים בן כ"ה לא מלאמי למי מהרשאים שפרשו בית התלפיות ע"ה תלוות בגדי כהונה שהיו שם שחליפין אותם בכל פעם רק פירשו דנקרא קן ע"ה הסככים של שמיטה שגזו שם שחליפין ערבי וקראו סבין הלך וקן פירש' ביתא דף ל"ו ובזמנים דף נ"ה וכן הוא בערך ופי' המחבר נראה נכון, וכ"כ להדיל הרמב"ם בפ' המשניות סוף סוכה דהיו התלוות של בגדי כהונה שם, ועיין בפ"מ בירושלמי שם שהגיה בל"ע שלא מלא רק שבעים התלפיות היו גומזין הסבין ולא בגדי כהונה, ולדברי המחבר הדברים פשוטים ופשוטים. וכן פ"מ הרמב"ם בפ' המשניות שם כ"ד תלוות ובס' יד דהו שם הק' דהרי הוה ל"ו וכמ"ס הרמב"ם פ"ח מה' בהמ"ק, ג"כ לק"מ דהרי כל חלק היה תלוק לתלוקים וכמ"ס המחבר פה, וכן דל חול לא חשיב הרמב"ם וא"ל להגיה כלל, והרי דברי המחבר מצולצין ויש צוה להרחיב הדבור מה שלפ"ד יכולין מה שמעממו האחרונים בענין זה, ולאגס שלא יארבו הדברים פתחתי על המעיין מהם וידעם. שם שאין משחזרין ט' זמנים דף ע"ה, ובזה משנים העולם קו' התוס' ריש חולין על ה"א דמ"ס לא יחשבו והרי אפי' בקדשים שומעו להחלה בדאשה הא דחשיב בחולין לכתוב הוא משום דעליותו קן כמ"ס הירושלמי שהבילו ההוס' פתחים דף ד' ובמא' יתאלו הסבין פטוס ולא יתומו משום שימעללו לכתחילה וא"כ בקדשים דל"ן משחזין סבין במקדש ליכא למיחזי למידי ולהכי שומעו להחלה וכן צוה בתנאי' וא"כ. ס' דה' כל אמה כ' פלוגת' דר"מ ור"י הוא במתנות דף ל"ח ור"מ סובר דגם אמת כלים של ששה פתחים תחזקת מבוחר בש"ס בעיבודין דף ד', וכן פסק הרמב"ם פ"ג מה' ביבכ"ח כר"מ ובכ"מ מדחק מדוע פסק כר"מ דהא בכל"מ הלכה כר"י, ואגס בע"ז מהר"ם מלור"ם ס' קכ"ז ובגל"מ פתחים דף ק"ס כ' דהענין משום דר"א שם לאחר דלחן של מקדש של פרקים הוא דל"ל הכי עבדו ליה דאמחא באתחא הכי ידעי פ"ב סובר כר"מ דל"י כיון דאמת כלים של ה' ועל בני של ו' א"ל לק הכי עבדו ליה ולהכי פסק הרמב"ם כר"מ ע"ה ועיין שו"ת מעיל דקדק ס' מ' וס' ל"ו, ואגס לפי מה דחשב המחבר הכא ע"כ מוכרח כר"מ, אך לא אדע מקור מאין הואיל לחשוב הכל כפירושם ובגמט'ס וכן כמה דברים בפ' זה ונהלי לא ענה מלבו ובל"ס עיניו שפיר חזי בספר וספור וספור העולם מאתו כי לא ידעו איה ומה היה לו.

פרק ט"ו

ס' א' ב' נ' הכל רע"ד דמדות. וס"ה מן האל לתוך רוחב מלל הכולל עד שמתא' עומד בין שני העשרים, נראה דלחיל כל' יהודה שם דסבר הכי דמן האל לא היה נמס' להכליל אלא מן האל היה מהלך בתוך עוביו של טתל, והרמב"ם פ"ד מה' בהב"מ סובר כדבן דמן האל נכנס להכליל וע"כ דהיה דלה מההא להכליל וכ"כ הרע"ב בפ"ג דהמיד משנה זין, ולא חליל לטין דברי ס' ה"י שכתב דמהרמב"ם לא משמע הכי דברי דבריו מורין בבירור קן, ואגס גם דברי המחבר לבאורה סתמא ניהו דהרי לעיל פ"ב ס' ד' כ' כממ"ד דהמיד דמן האל בא לבית האל כר"י וע"כ צוה. שם היה נשמש עד ירחו סמך פ"ג מ"ה ועיין חוס' יומא דף מ"א. ס' ד' גפן ספ"ג דמדות ובכ"מ בש"ס ועיין פ"ה המשניות להרמב"ם שם. ס' ה' בשליש ט' ממות דף ל"ח ע"כ וקמשיב לכל ההכליל עם קר"ק עיין ח"י בלורת בהמ"ק אוח ע"כ כ' דש עיני בין המוכפחא למ"ס הרמב"ם ואשתמיה' לי הא"ס בממות דף ל"ח ע"כ ע"ה, ובכמה היתה ט' ממות דף כ"ב ע"כ. ס' ו' הפיחי הבריות ס' אלאיו בממות שם הכתובים, אך בערך ערך הפוח הוא

הערות והארות

קו

כניסתה המחבר וכן הוא במנחות דף פ"א. ופ"ש היו קבועים מנחה דף פ"ח ע"ב ועין רמב"ם פ"ג מביה"ב ה"ז, וגם סוגר המחבר לשון הדוס היה מנח כחל"ם שם ועין השגות וכו' שם.

פ"ו ז'. כל הכלים ט' מהא דלא הו"ל רק מורה וארון מנזר דשלקן מזרח ומערב היו מנזחים וכו' כפי' יוד וכו' הרמב"ם פ"ה מה' ט"א, והלח"מ תמה

דהדברים סוהרים זא"ז דהרי בש"ס ל"ף רבי דשלמות מזרח ומערב מנזחים משמרה וזיון דפסק במנורה לשון הדוס מנזחים למה פסק בשלקן דמזרח ומערב היו מנזחים ועין בט"ז הוד"ה ט' קכ"ג שם תמה ג"כ בזה רק שכל' שבוט' ח' מעבדו כלי הרמב"ם לא הרגיש בזה ואשתמישהיה דברי הלח"מ, ומה שראה להלכות זה בפלוגתא אי רק בשל משה מסדרין אי על כלם מסדרין, לא ידענא דהרי הרמב"ם לא רוצה כלל מ' שלמות דשלמה ועין פ"מ ירושלמי פ"ו דשקלים, וע"ש מ"ש ג"כ בשוב ק' ז' ועין מרכה"מ בפ"ה מחו"מ שם, והמחבר נמשך אחר דברי הרמב"ם.

ע"ש אי אפשר לומר ה' ט'. ירושלמי פ"ו דשקלים ה"ג וע"ש.

ס' ח'. אמר שמואל ט' מנחות דף כ"ב.

ס' ט'. אכן ט' משנה ספ"ג דחמיר ומנחות שם ועין רמב"ם פ"ג מביה"ב שם.

ס' י'. מוכח ט' הכל במנחות דף ל"ח שם.

פרק ט"ז

ס' א'. ואולם בבית שני ט' עין רש"י ביומא דף נ"ב שכל' דמס' לא עמדו בבית שני

אמה פרקטין משום דגובה מלה אמה, והטעם שם האריך לומר דע"ס הוא דהרי במקדש ראשון גובה טובא ותלח"מ האריך לקיים דברי רש"י ועין רש"י סנהדרין דף ק' ע"א ד"ה וכוטליו והמחבר הפס לו דרך אחר, והיינו לפי דברי ירושלמי פ"ק דיומא ה"ד דקאמר דלף דלון סומכין על הכס זה היה רק במקדש שני אבל במקדש ראשון שפיר פסטי על הכס ע"ש, והרבי גם צעין אמה פרקטין עשו בבית ראשון של בנין ולא חשבו כלום דמטו על הכס ולא בבית שני, דבריו נוחין ועין ברוח' יבדים יומא דף ק"א הביאו ג"כ דברי ירושלמי. ונבין הדברים כד האריטי הרבה ועין בש"ח השב"ן ס' קל"ה וח"ב ס' קמ"ג ואכ"מ.

ס' ב'. אכן כו'. כ"ז לשון הרמב"ם רפ"ד מביה"ב והוא מיומא דף נ"ג, ורק מ"ש שעליה ארון היה מנח ליהא במשנה אך ק הוא בחוספתא פ"ב דיומא,

ומ"ש במעברו התוס' ב"ב ד' כ"ה כ' שיהי במזרח (וכ"ס הרד"ק 'צמחים ח' ח') ועין חו"ט שם בארטיה שלא נודע מאין הו"ל ק ושמ"ש כ"מ מברייחא דמלכא המבק לא קאי על אי כי לא נחלא שם כלל ועין בה"ז מנחות דף ל"ח מ"ש בזה והביא רמב"ם ב"ב דף נ"ט ועין לח"ס שם. ופ"ש וגמו עמו מזה אהרן ט' צנריהא ביומא שם ובשקלים ירושלמי פ"ו ובחוספתא פ"ב שם ופ"צ דבטיה חשיב עוד ארנו ששינו פלגיהו חוק, והרמב"ם השמיטו ואחריו המחבר, ועין בס' מעשה רוקח קובעם משנה המבק פ"ג היגר בזה וכתב להלכות זה בפלוגתא דר"מ ור"י ב"ב דף י"א אי ס"ה בהך הארון או בלח"מ עמד והדברים נחוקים, ובאמת לק"מ דאז בלא"ה דקדק בלח"מ קול' בנין בית הצמחה דלאחר ערך כ' הרמב"ם זה בחיבורו שכל' רק האוגע לדגול, אבל הדבר פסוק דהרמב"ם השמיטו דלחון ושמן המשחה כיון דעדין קיים אין לעשות אחר מביס דכתיב זה יסיה לדומיהבם כנכריות דף ו', והלא ימא כיון דליכא הי בשלה קדושה, וכן צעין מזה אהרן דלא ימא כיון דליכא מקל שקד בשלה כהונה, אבל בלח"מ דפגמיהו דניכא שום הו"ל ואדן לא כתבו בחיבורו שאזי נותב רק לשפך הלכה ופ"ש ואכמ"ל יחזר.

ס' ג'. עד סוף הפרק הוא בפ"ד דמדות וברמב"ם פ"ד מביה"ב ובהשגות, וכבר האריטי הכ"מ והטע"ס בזה, ועין לח"ס ומרכה"מ מ"ש לייבש דברי הרמב"ם, ובה"ל נהי

קו דבדנ שלא שערזו המפרשים, ועיין חו"ס ב"ב ר"ס המזכיר את הבית דף ס"א ויומא דף נ"ב וקדק המלך.

פרק י"ז

סי' ב'. בסו יסוד טו' היינו כדי להבנות הקרקע דהיכל ואולם דהיו בשעת מזה ובלא יפגע מורד ההר גם ששה גובה ועי' נעשה השעת מזה, ועיין חו"ס פ"ז דמדות ומרכה"מ ות"ל. וגם בענין הבית דלפני והכליל עורב דברי המחבר הם כדברי הרמב"ם ועיין השגות ואחרונים. ודלית חדשים מקובצו בלו מבארים כליל עורב שהוא ברזל מוריד הכרך שהיה זה ידוע להם ואינו המלח האחרונים, ומהם לא יכלו דבר, ואולם מה שהקשה בתי' דהרי טוע ברזל דהיכל, הנה מלבד הכל כהנה מיד ה' עליהם השכל וגם במקדש ראשון היה אמה כליל עורב כדמוכח במו"ק דף ט' ועיין חו"ס מנחות דף ק"ז הנה לא מלחי שהיה אסור להראות ברזל במקדש, ואונקלוס של ברזל היו בבית המטבחים אלל המצות, אך לפ"ד המבארים דעל כלי הורדת הכרך קאי בפשיטתא ויחא, דהוא עשה פלד ואינו בכלל זה דברזל שאסרה תורה והרי להדיא אי' במסכתא והביתא הרמב"ן סוף יהרו דמותה לבחנה במקדש כסף וזהב לבד מברזל, ובאמת שלפ"ז יש להגיד בזה שהורכו לשמיר ובמה שפלטו החוס' בסוכה דף מ"ט אי' הוא שמיר בבית שני ועיין באר שבע ובת"ש על המנהי פ"א מנהג"ח ולמה לא עשו ע"י גרין של כסף ואכמ"ל.

סי' ג' עד סוסי' ו' דמדות פ"ד וכבר נחבאר, ומ"ט סוסי' ו' ואם היה חוזה להסותף טו' עד סוף הפרק הוא בשעיות דף י"ז ולשון הרמב"ם פ"ו מהנהג"ח וכלשון הדפוסים ישים ולא ראה עדיין דברי המנהי שם שהגיה במקום חסן ואכן שג"ל אכן גדולה כלשון הש"ס והעתיק לשון הרמב"ם כהווייתו ועיין השגות.

פרק י"ח

סי' א. ולא סן הסקדש טו'. יצמות דף ו' ועיין רמב"ם רפ"א מנהג"ח.

סי' ב'. סהו טו' ברכות ר"ס הנואה וירושלמי ומספחא שם ועיין קהלת רבה פ"ד פסקא שמור רגליך כאשר הלך בית האלהים.

סי' ג'. ובל סי' שהישראלים טו' יומא דף נ"ב וע"ש.

סי' ד'. לא טו' ברכות שם ודף ס"ב.

סי' ה'. ובפני טו' פסחים דף פ"ה ובאבא שאל שם וכבר ל' למעלה בזה.

סי' ו'. בשיעור טו' פ"ד דמדות מ"ה.

סי' ז'. עוד טו' פ"ד דסקלים, ומ"ש שהיו שומרין טו'. רפ"א דתמיד ורפ"א דמדות. ומ"ש חיו דומה פלטרין טו' ק היא בספרי ופא" פ' קרח והביתא הכ"מ פ"ח מנהג"ח.

סי' ח'. ושסירה טו' כ"ב הרמב"ם שם, והמפרש לתמיד כתב דהיו שומרין בין ביזם בין בלילה, ובמ"ל כ' שדכריו חמורין ולא סי' קעמו ובאבא שבע בתמיד שם דחה ג"כ דכריו בחזקת היר, ובאמת לכאורה משמע כדברי המפרש מזה דבספרי פ' קרח ממעט שים מזה מקדא ואי' המנהי ל"ה רק בלילה ח"כ בלילה ח"ל דהוא מ"ע שהז"ג דשים פסוחות ול"ל קרא למעוץ, ולדברי המפרש יחא כיון דהוא בין ביזם בין בלילה ל"ה ח"כ כלל ול"ע בזה.

סי' ט'. וב"ד עורה טו' מזה ילא לבעל ש"ג שהבית בתי' בתמיד שם שכל משמר היו מעשרה חגשים והיינו משום דלחן עדה פחות מעשרה כסף"ה דברכות ובכ"מ ובת"י לא ידע קעמו. ואשתמישחיה לשון הרמב"ם שהוא כלשון המחבר שהיו השומרין כ"ד עדה, והיינו משום דגם השומרין לא היו אחד שומר כבוד כל הלילה הוא היה קטע

זמן אלו שומרים ואלי ישיש וחזר חלילה כהונה בשומרי חזרות מלכים ובמ"ג הבאר שבע
ועיין בפסקי הוס' תמיד ובמל"ל ספ"ה מנהג"ח באר"ט.
סי' י' עד סוף הפרק והבאר בתמיד ובמזוז ובמנצ"ס ס"ח מנהג"ח שם.

פרק י"ט ופרק כ'

לא מלאה להם מקור כספרים בהמ"י וכפרי קדמונים ליוסופין אינן צדי ומ"מ אע"פ
בקצרה מה שיש להפיר בזה בדברי המחבר.

סי' א'. שכל הלויים ט' עיין בקצת החושן סי' רמ"ג שכל הכהנים הוא תרומה
ומהות כהונה במקביל חלף עבודתם ופולל בזה אי רבאי לזאת
לכאן קצת וע"ש, והצדק תמוהים דברי חלף עבודתם רק בלויים כתיב בפי' קרא לכל מהות
כהונה אדרכה תרומה מהותם כתיב שם וכהנים משלחן גבוה קטן, ומלאה ביד אפרים
צו"ל סי' ס"א העיר בזה המגיה על הקה"ח וביד אפרים חולק ב"ב שם על הקה"ח
והאריך בזה, ואמנם בדברי המחבר מובא הכא ולקמן פ"כ סי' ו' דשכ"ס בלויים ודאי הוא
המעשרות שצדקה חלף עבודתם ונ"מ לכמה דברים ואמ"ל.

סי' ב'. ולמה תכו ללויים ט' מוכח קצת בדעת הס"ג שהביא התו"ם בפ"א דמזוז
דקק ללויים לוקין ולא לכהנים כדמין על משמרתו והשיג על
הרע"ב פ"ה דשקלים שסובר דלון חילוק בזה בין כהן ללוי, ועיין מל"ל ספ"ה מה' בהב"ח
בזה באר"ט ועיין קול הרמ"א במזוז וחל"ש בשקלים שם.

סי' ג'. שואספו אריו ע"א כו' היינו דלף דמהדרין היו יושבין מהמדר של שחר עד
תמיד של בין הערבים עיין במהדרין דף פ"ח מ"מ לא היו

יושבין טלס רק אל יחסר המזג פתוח מפ"ג שיעור סנהדרי קשה אבל השאר להגלות
סנהדרי גדולה לא היו מקובלים וכן בעת שהיו רחש הסנהדרין לרדף להם כמ"ס הרמב"ם
רפ"ג מה' סנהדרין ע"ש, וכאן היה לרדף לב"ד של ע"א כיון דנוגע בגלל הכהנים וגם בה"ג
בכלל ואין דין כה"ג רק עפ"י ב"ד של ע"א כנרש"ק דמהדרין, ומ"מ מ"ס המחבר ויעמוד
כלם כתיב נזק כו' לון מדוקדק ונ"ל וישנו, ואמנם כפי הנראה ממחזות הדברים היו בשעטות
ואסופתם בלילה ולא חולל להגות זה כלל, ואולי הוראת שעה היסה ודבר אסופתם ובמזוז
בין אחיהם נחון, ולא נחתנו לי הדברים על צורם היסב.

סי' ד'. ויהושע חסל עליהם כו' נראה דלזוי חליצת דר"ע דסובר בסופה דף כ"ס
דכא דכתיב בפי' מסעי ומזוזת הלפ"ס חמה חתי להחוס

שבת ולא היה רק חלף חמה מנרש בדכתיב חד קרא שם ומזוזת חלף חמה ויהושע נתן
להם שני אלפים מנרש כפשת דקרא מחמלתי עליהם, גם זה איך דברי המחבר בהוגן,
ומ"ס לא ידענא מאי היה הא.

שם שהם ספ"ר סירין כו' היינו דעיר מרובעת כדאמר בעירובין דף נ"ו ובהעיר
מחזקת אלפ"ס על אלפ"ס וטהרם מנרש אלפ"ס לכל ד' וכל
קק אלפ"ס ומאז מחזיק שעה כל עיר עם המגורים ג' מילין על ג' מילין ושלשה פעמים
מ"מ הוא קמ"ד הרי שהחזיק כל היום הלויים קמ"ד מילין חוץ וג' מילין מחב לכל
הפחות מלמטה.

סי' ו'. ולא יתפוס כו' ב"ב דף פ"ב ע"כ ח"ר לון חל"ס מהפס על ג' צד.
סי' א' שבפרק כ', והוא רא עשה סעשה כו' ין מוכח להדיא ברי"ב ב"ב דף פ"א
שם דדוקא דדיבור בעלמא שייך לון חל"ס

מהפס על ג' צד ולא הינו דעבד משה ודלא כמ"ס בבו"ה בבב"ס רח"ס סי' שמי' דמאמר
עלמא דעתה מבוט צד וטווי מהאבנין עליו כיון שחיי מבעי בשלם, רק שעתה מבוט
צד לון מהפס על ג' צד, ח"ל דדוקא דדיבור אחרין הכי ולא בשעתה, ובאל שחיי שהיה
מחזיק שלא יתעללו בו, ונ"ל להדיא הרמב"ם פ"א מה' אבל דבאינד עלמא. לדעת ספרי

שהוא מילר אין מתהללן עליו, ועיין מ"ש בזה בשו"ת חו"ד שו"ת, ודברי המחבר מובאין להדיא הכי.

סי' ה'. ל"ב שבועות כו' אף דרשנה הוא יוסר מן מ"ח שבועות, מ"ח כיון דמחמורת ל"ה רק שנה בתי אבות בכל שבוע כמבואר במנחות דף ק"ז ע"ב הוי שנה כנגד מי כו' וע"ש בפרש"י, וכבר תמחו על רש"י והרע"ב בהעיות דף ס"ז ע"ב ד"ה אנשי ש"י דהו"י ז' בתי אבות דהוא נגד ש"ס ברוך וכו"כ רש"י בפסחים דף ל"ז ויבנות דף ק"א [מיהו פרש"י להעיות אלו מרש"י כמ"ס כולם], והעטס כמ"ס רש"י במנחות שם דבשנת היו כולם שוים ועיין בה"י רפ"א דתמיד שהמה שם על הרע"ב שם ש"י הכי. ולזה חס מילר ההפחות לא ישאר אפי' מ"ח שבועות ופורחא לא דק ולחומרא.

סי' ו'. ג' והובים לאחר ש' נראה שקורא לכלים זבובים והסלע ג' דגרים והדגרי שני טרעפיקין כמבואר במנחות דף ס"ד, וא"כ ג' כלים למדש שהם י"ב דגריין עולים כ"ד טרעפיקין, והוא לכל שבוע שנה טרעפיקין טרעפיקין ליום ומצינו ג"כ בכלל ביומא דף ל"ב ע"ב שהיה משהכר טרעפיקין ליום, ולזה תפס גם א"ל ליום עכ"פ השכר הפחות שיכולין להשכר בשנה ימי המעשה שנה טרעפיקין שהוא ג' כלים למדש והחשבון זכרון.

סי' ח' עד סוף הפרק, כלל דבריו להוכיח שכל מה שזמנין הפרשות לכהן וללווי ומעשר עי' ולקט לעניים חק מעשר שני שהוא לבעלים עליון, ואוכלין אותו ביהמ"ק או עולה יותר מחומש הפירות, כיצד לקט הוא חרבע קצין לשלשים סאה שהוא הכור כמבואר במס' ז"מ דף ק"ה ע"ב דאם פתר הכור את עומדיו לרדף ליתן שיטור לקט ד' קצין לכור יונא ע"ש ופסקה הרמב"ם פ"ה מה' מה"ע, עולה למאה סאה לקט שני סאין וקב ולוג ובלים לוג, ושוב לרדף ליתן תרומה סאה וחמשה קצין וז' לוגין וז' ביצים, ומעשר ע"י שני פעמים במשך שנה שנים שהוא יותר משבועה עשר סאין חלקם לשבת השנים עולה לכל שנה קרוב לנ' סאין, והנהגה ג"כ תרומה גדולה ח' מג' וגמולא נשאר לבעל השדה עוד יותר מארבע חומשים ותומם בקיבוץ נוהגין כל ההפרשים ולזה כלפי' שאמר דעיקר ההפרשות להראות שאין עבדיו והוא מלכו, וקרא כהוב במשך ז' וישם אותה יוסף לתק עד היום ראה לפרעה לחומש (סוף פ' ויגש) וארבע הדות לבעל השדה, א"כ אין לשראל עוד להחליק על הפרשות המרובות שאינו עולה בערך רק חלק חומש כחוק הדין מזה המלך זה נראה כוונת המחבר רק שרדף לתקן ק"ס בסי' י' ושמעתי על המעיין.

פרק כ"א

סי' ב'. עוד היה להם טובה הקטורת כו' היינו ג"כ בשנה שלמה כמבואר להדיא בקרא במלכים ח' ה', ועיין באו"ח עה"ה

סוף פ' הויא שדחק ליתן עטס מדוע גמו מוצת הקטורה של משה, ולעיל' פסוק דכיון דשל משה היה למצת הויא טעמיה בעיותיו לשאת אותו בן וכדי שלא ימלא הכור שהיה לרדף לכותו פניו עיין מנחות דף ז"ח לזה הולך לעשות אחר והיה בלא פגיעה כי לא היה לרדף עוד לשאת אותו ועיין רמב"ן בס' המעט ועיין פנים יפות שם, ולא נהגה בדברי המחבר שיטור המוצת בזה אחר היה חס של ה' או של ו' טפחים, ומשך אחר דברי הרמב"ם פ"ג מביב"ח בזה הוא סתם הדברים, והב"מ שם הרגיש דכיון דעוסק בה' מאיר דאמה בליס בלחמ'ו' אחי' לא בילד דחוק ממזנה הויא כמבואר במנחות שם, ובלחמ'ו' במרבה"מ ש"י דחולי עס הציפו היה ו' ע"ה, ולא ידענא האך מזכר דלפני זהבנו טפח. ואפי' בארץ נחלקו ביומא דף ע"ב דמדד הוי ט"ז ע"ה ולא ק"ל הכי, ועיין ב"פ ס' מ"ג ועכ"פ הראה דבר חדוש בסי' נהל קדומים להגאון חיד"א זללה"ס בסקף האזה בסי' דבני אפרים גבי אמה דמזנה הויא ש"י דהיה של שנה נגד שנה דברי משה ע"ה והוא שלא דברי לנ"י בן לר"מ בן לר"י במנחות שם היה אמה מוצת רק של ה' ועכ"ה.

הערות והארות

קסא

ש"ל כחוספא דגליס פ"ו הציגה הר"ס פ"ו דגליס מ"י דלר"מ היה אחת מצבת הוצר ביה ו' ספחים ע"ס, וזה נראה דעת רבנו אפרים ולק"מ.

ס"ו ד' כל ברוב כו' היינו דנוף הכרוב היה כחוק מהלחן ה' אמות שיצור חוץ הכניף שהחזיק ה' אמות כמבואר בקרא במלכים ח' ו' ונוף הכרובים בגם היה עומד כמבואר במגילה דף י' וב"ב דף ל"א שם.

ס"י ה' עור ט' מנחיה דף פ"ח ועיין רמב"ס פ"א מה' כהמ"ק ה"ז ועיין חו"ס' בס דף פ"ס שהק' דלמה היה לר"ך לקדש את המזון ככלי קדש למטרה והטחו בחומה, ועיין ל"ק מ"ס לייבב בדיוק דל"מ לענין לילוח הקארים ולא היה מקדש מה שיחבר מהשיעור ע"ס. ולא ידענו מאי חכמה לן אם לא יתקדש מה שהוא יותר מהשעור, ואולי יתכן לפת"מ הרמב"ס פ"ס מה' בואה מקדש דבר מותר להדליק מטרה אם הוא צריך לחון והראב"ד השיג דרך דיעבר מהני, לזה היו מקדשין שלא להוציא חוץ וידליק זר דברים נפלא בואה דמבוס קדוש מטרה ל"ח דהו"ל חו"ט ראו' אך אביו דברי יטול לקרב עד סוף עז"כ וידליק מהחוק כדלמחר ביומא דף כ"ו דעבוד במשוחא ועיין מ"ל שם, ובאמת בת"כ סוף פ' חמור מבואר שלא יתקן מבחון ויבנים, וראו' בס' מנ"ח מזה ל"ו שהק' מזה על הרמב"ס והראב"ד והגיה בל"ע, ובמראה הבין שלא יתקן היינו הדלקה, ולא ידענו מ"ל הא ודמי י"ל דהס פירשו דלענין הטבה ק"ל שלא יעז מבחון ויבנים אבל בהדלקה ח"ן קפידא בזה כגד היטב מנפוס, וזה יראה ל"כ ק"ל ס' משה רוקח הכפדוי הציג שם דהרי הדלקה במקומה בעיני ע"ס, ולק"מ כיון דהשנה הוה במקומה לא חכמה לן חו' בהדלקה, ש"ל בזה רענן להמנ"א שפי' שלא יתקן שלא ידליק והביא הוכחה לזה ע"ס, אבל עכ"ס ח"ן קפידא על הראשונים שלא פירשו כן ובפרט דלא ידעו חו"ט ראו' לפי גירסת הת"כ ע"ס, ומלאה ק"ל משה רוקח בס' יד דוד ביומא דף כ"ה בגם ען החיים וע"ס מ"ס בזה.

פרק כ"ב

ס' א' מ"ו כו' הכל פ"ה דקבלים, ומ"ש היה לועק עד שהיו אחי ירחו שומעים קולו מחר הבית כן הוא בפ"ג דתמיד, וביומא דף כ' דהיה קול גבוי הולך ג' פרסאות, והחיים' וישים בס' וחס' דף ל"ג העירו על ההורה וע"ס מה שחילתו, ועיין בבבא שבע שם ומ"מ דברי המחבר ח"ן מדקדקין דהא רק גבוי היה קולו נשמע כ"כ, ולדך כ' שהיה לועק עד ששמע בירחו כללו היצא הוא, ועיין חו"ס' בתמיד שם ואולי זה מדקדק המחבר לכתוב מחר הבית הוא לייבב סתירה זו, דהא כחם מעיד דממקום גבוה נשמע הקול יותר וכן הא דתמיד מיידי כקפידא בחרוס הר הבית לעורר כהנים ולוים נשמע ו' פרסאות עד ירחו, ובמשעורר אחי משחד בשפלה העיר לא היה נשמע כ"כ הקול ודגבוי נשמע ג' פרסאות.

ס' ג', ובכל יום כו' סיכה דף ג"כ.

ס' ד', ובכל סי' כו' עיין בת"י פ"א דהרות הבית בגם לח"ס דהממונה נושא הוא היה המכשנ וקרא חו"ט הר הבית, ואמנם תורה שהמחבר יפה כיון לשעמו

דהראב"ד פ"ו מה' כהמ"ק בהשגות הק' דלמחי לא מנה ממונה על הפקיע שהוא מיון הפתילות, והכ"מ השיג דהרי חף שנינו בלתי פ"ה דקבלים מפרש פקיע שהיה זהו נפ"ס בלוי ביומא דף כ"ג מפרש אב"י דהיינו נדנא כדלמחר ולא עוד שוקה מהממונה בפקיע, ובס"מ שם כ' דטעם הראב"ד דלמחי דרך כן לוי לוקה מהממונה א' כ' ל"א לפסד כדלמחי דהא הא דלוקה מהממונה בפקיע גבי מולא חטול כדלמחי שפסידון עיניה מיידי ע"ס שהלחך, אך בלתי' ביומא ובת"י כ' דדעת הרמב"ס כדעת הרע"ב דגם כהרס לוקח כשכן על מהמכו ע"ס וא"ל לק"מ, ולפ"ו לפת"מ המחבר לשני פ"ס ס' ב' דרך כן לוי לוקה ולא כהנים שוב הדק"ל, וזה שפיר בהב הא דא"ס הר הבית חו"ט הממונה הקטוע רק חלו שח"מ ומי שהמנה נכבד הוא היה המלקט לויס ולא כהרס יודך ג"ה בממונה

על הפיסות רק ממונה עליו ומלקה בהם ולפ"ז שוב לק"מ דמ"ה לא מ"ז אוחז כיון
 דל"ה ממונה קבוע כלל ונפקיע שטל הפיסות הרי כבר מ"ז אוחז הממונה וז"ל. ואולם
 לקושא דמילתא הנה מדברי הרמב"ם פ"ח מנהג"ה ה"י ופ"י מהמ"ק ה"ד נראה להדיא
 כדברי הל"ה דהממונה גופא היה נקרא ח"ט הר הנ"ה, וגם מה שהפכו הל"ה וה"י
 נדעו דהממונה דבריו ב"ה נה"ח משמע דגם כהנים לוקים בשינוי על משמרתם, אשתמיטתיהו
 דברי הרמב"ם אלו דפ"י דהמ"ק ה"ד ש"י בביאור דהיה מחזיר על הלויים ובמלאו ימן
 הלקחו ותל"מ.

ס' ח'. ולשון תפיעה ט' חן טהו שהיו התקיעות בלא תרועה לבד במלחמה, דהא
 מביא להדיא בסוכה שם דהיה תרועה ופשוטה לפניה ופשוטה
 לאחריה, רק דעו לחלק במלחמה היה תרועה גדולה להציעות האויבים, ובדבריו עמדתי
 על טהה הוהר ב"ה בהעלותך ש"י ה"י דהיינו מסייעה דאריה פשוט קלא בגין דלא ידעון
 ט' ותמה הגאון ב"ה מתפחת שפירם דנראה דעובר למסע המלחמה ל"ה רק פשוטה
 הקיעה בלא תרועה והרי להדיא כהני בקרא דמסעות היה לר"ך תרועה דוקא ע"ש ועין
 ב"ה מקדש מ"ך, ולדברי המחבר לק"מ דלא ח"י אלא לאפוקי במלחמה דהיינו לר"ך תרועה
 גדולה כדכתיב בקרא ביהושע, אבל גם במסעות היה תרועה כעין פשוטה לא בקול כש
 גדול בגין דלא ידעון ט' והוא פשוט כטות הוהר.

ס' ו'. י' סיני וס' לתהלות ט' ה"י עשרה שחשב המחבר כן הוא בשומר פוג ר"ש
 תהלים, ועין רש"י שם ובתלמודין בפסחים דף ק"ו י"ט
 שניו בזה ע"ש. שם לא פחות ב"ה שנים כ"י חולין דף כ"ד ועין כ"מ פ"ג מה' כ"י
 המקדש ה"י ש"ה ב"ה שנים הרמב"ם שם דמשניגל ויהיה ח"ט נכנס ל"עטרה, ומלק
 דוקא בשאר עבודות הוא הכי אבל לשיר שהוא חמה לר"ך לימוד ה' שנים ע"ש, וכן המה
 דברי המחבר. שם ל"ח אר"ך כ"י דה"ל כ"ג נ' ושם כ"ה ז'. שם הארברלים או
 העגלא גודגא, כן הוא בעירובין דף י' ע"ג מאי דהרנלוס (בניסכת רש"י ותוס' שם) עגלא
 גודגא, ולכאורה ל"ע דהרי ב"ה ח"י דרש"ג אומר דלא היה דהרנלוס במקדש, ואפילו
 להבדיל דנ"ל כ"מ שנה רש"ג הלכה כמוהו רק במשנה עין רש"ם ב"ב דף קע"א
 מ"ה הכא ח"ה פליג עליה, ואולם עין בפירש"י שטל המדרש בב"ר פ' כ"ג ש"י דהעיקר
 לגרסא דרש"ג אומר דהרנלוס היה במקדש ובספרים שלט הוא פ"ס ושינוי והביא ראיה
 מדברי הסיוע שפ"ס הכי ע"ש, והוא היתה נירכת המהנה, אך ל"ע לכאורה מדברי הב"ר
 שם נראה דהרנלוס הוא עונג וכ"כ תהו"פ בעירובין שם שהוא חרוב של עונג, וז"ל
 כיון דכבר חשב המחבר עונג למה הדר חשב ליה, ואולי סמך על החרוב אונקלס ויגחן
 שחרגו עונג שם אבוב, ולפ"ז ל"ל דהלויים ש"י המחבר חן זה אבוב, והוא נגד ה"ס
 בעירובין שם דמשי אהא דפתח בתלילין וסיים באבוב אר"פ היינו תליל היינו אבוב, ואגס
 לפי מה שר"הי במוסף הערך דהרנלוס ש"י שהוא עונג של מ"ס ע"ש אפשר ל"ש
 קצת. שם אלא היו משמיעין קולם בין פרק לפרק, היינו כדי ליתן חלל בנעימה ח"ה שאמר
 הכתוב ויהי כחלל למחללים ולמשוררים דה"ל למ"ד דעיקר טירה ב"ה וה"י קי"ל כמ"ס
 הרמב"ם פ"ג מהמ"ק מ"ה היו משוררין כדי להגל הנעימה במבואר ב"ב דעירובין ועין
 חוספסא שם רש"י אומר היו מכניסין ראשיהם מיקרי ירחלים בין רגלי הלויים והיו
 משוררין כדי ליתן חלל בנעימה שאמר ויעמוד יהושע ובניו קדמיאל ובניו בני יהודה כ"י
 ועין סוכה דף נ"א ותוס' שם ד"ה למחללים, ח"ה כונת רש"י בתהלים פ"ח לר"מ הארמי
 ש"י שהימן מבני יהודה היה שהוא מוזמם בדי"א ב' ובני זרמ זמרי ט' ודלתי מהמ"ס
 דמה לבני יהודה לזכור על הדוכן ב"ה, אבל באמת לק"מ ול"המשימה להמקשה דברי
 המוספתא והוא פשוט.

ס' ו'. וביצור ט'. הכל מדברי הרמב"ם פ"ד מה' המדין ומוספין, ומ"ס ואם הו"ל של
 מוזין לו שלש חמה הל"מ דהוא נגד הכונת דומא דף כ"ג, ועין

הערות והארות

קב

בירושלמי פ"ב דיומא סף ה"א בש"ך ד"ה שלם נזה להגיה שיהיו לו שנים, אך בש"ח נראה הספק שם ד"ה נראה שישב לה שסיר פ"ט. וכן מ"ט מי שזכה להחם זוכה במחנה המה הו"ט פ"ט דתמיד מ"ה דהוא דלא כמאן דיומא דף כ"ה וגם לח"מ האריך בזה ועיין במדבר"מ ח"א מ"ט בזה ובש"מ שם ד"ה מן מה נא לכלל ידב פ"ט. ולש"ד י"ל לפ"מ דלמך בירושלמי שם דגש מחנה הוא מעשרת, ולזה הולשט לטעם במחנה בש"מ האלפי שמע"שן חדשים לקבורה ומי שנלח זוכה במחנה אבל הרמב"ם נראה מדבריו בש"ד מתו"מ שם ה"ז דדוקא קבורה מעשרת ולא מחנה, וגרסה דהוא"ל ק דיומא שם דקאמר מ"ד הולשט ולא שכיח ומעשרי נתקן לה פ"ט קמ"ל, ולכאורה למה לא ישיש מ"ה בלחם מש"ה, דהכי בקבורה מפסין מש"ה בן העררים ג"כ, ומג"ל דה"ק דש"ד דמחנה הולשט והוא חלק מעסק הקבורה קמ"ל דל"ג פ"ט והיו"ו דלא מעשרת רק קבורה מזה. וזה שסיר כחז הרמב"ם דמי שזכה להחם זוכה במחנה דכין דל"ג חדשים למחנה לכן השו"ק בהרבה דמחנה חזרה ג"כ כן המאובנות למחנה וז"ל, ועיין חו"ט וטו"ט חדשים פ"ב דיומא מ"ז ועיין רמב"ל יומא שם בזה.

ס' י"ב. וביצור ט' רמב"ם פ"ה מתי"מ. ומ"ט ודמו' ז' לטעמא עין מ' בפדחתא דאח מ"ט חנה דהוא גדר הש"ס בפסחים דף ל"ו ובזה דף כ"ב דלח"מ שכיח פסח ודחוק בזה, ולפ"מ מתי"מ דברי הגאון הפלגה בפסח פ"ט יט"ט פ' אשור ותבש' מדינת לשכת הק' זה וזה' כבוד פ"ט פ"ט.

ס' י"ג. ונתפרשו ס' הגל ברמב"ם פ"ב שח' בהמ"ק, אך מ"ט המחבר בזה: וכן בזה דגש או חסר אחת מכל פסחה או פסח במשקלה לזרם חייב האומן מיתה, וזכרים הללו הן מרפסין אונגה, דהוא תורה חדשה לחייב האומן על כזה והרי רק בהקפידה קד המקפידה חייב משום קבורה חסירה כמבואר ביומא דף ל"ג ורש"י בקריית דף ו' כ' דהחיות הוא משום בזה ריקנית ועבר המהו מלוי נבואר שגם ובמ"ל שם בלחמה מסויגה דיומא ומה שהק' בירושלמי פ' סוף בקלפי קדמם האומ' ימים ביומא שם ועיין פ"ט בירושלמי שם העיר בזה, אבל מי שגם חזרה לחייב האומן על העבירה מזה, והחזקת חמשה מה שז' דנעשה במשקלה לזרם חייב מיתה והרי המעטם קבורה הוא נכחה כדמס כריתות וכו', ואש"י ח' רמא דסוגר כדעת הק"ל דמיתה חסיר מכה פ"ט ב' וקרא ש"ד ה' ח' וכו' ככ"מ פ"ד מביאה מקדש וקלה בחמשה מתוך ש"ך היה מלבד שזכריתם פסחיתם חמ"מ כש"ס כש' שהק' הגע"מ שם ועיין ב"מ ח"ט להקד"מ ס' קמ"ג אח"י מ"ל הו, וקלה היה אפשר דלא דוקא מיתה קאמר והדע שדרי גם ביומא שם י"ט חייב כדע שמכעיר ב"ז וכו' שהעיר האג"א ס' פ"א אבל מי הכריחו לזה. סוף דבר דברי המחבר כמאן המה הפלג ופלא וזכרי ע"ד דליפרקיה וכו'. ולפי"ן ק' דלמיה י"ל קלה ובחוקק דלולי סוגר המחבר דהוד במשלה במיתה כדרי בפסחים דף ל"ג וזהו כמאן בזה דגש או חסר אחת מכל פסחיה חייב האומן מיתה משום דהיה מקדש סתוק שקבל שגר נחם, אך ח"ט ל"ל ולא יתן לסלמה. מיה שפ"ט דברי הא"ח בזה הבלגה שהיה בל"ח ס' קמ"ג שלא לומר שישום הקבורה רק מהך המזבז לכאורה יורה ג"כ דעת המחבר.

ס' י"ד. ובגרי"ט רמב"ם פ"ט מ"ה דמ"ק והענין מ"ט הרמב"ם חלוק בין אונגה דה"ל לאונגה דדקן הדיוט דכל כ"ה"ל היה נדך לרבות משנה חקס וסוגר כדעת הרמב"ן ב"מ פ"ה שחן חלוק בנשיאן כלל ועיין מ"ל שם שהאריך ובי"ט שדבר הרמב"ם לזכין תלמוד ולא טעם מאן מקדש, והענין ח"י סוגר הרמב"ם דעת הפליטה למשק יז"ט המתחלה אבל אחת משום האומן דהאומן כל כ"ה"ל היה חלוק לכפר על ההוד חלוק הל' וכו' כמ"ט מ"מ ב"מ היסודין לחיים, וסוגר ג"ל כדמסדרים דקן בגרי כה"ל מכפרים ולא בגרי כן הדיוט, וכן דכ"ה גרי אונגה דה"ל חקס ומבואר ביומא דף ע"ב דחקס הי"ט מעשה חמס ופרקף אחד, וזהו לחמיק דבר"ל דהיה האונגה חלול ולא היה שום ג"ס בזהו על דה' המבואר בש"מ ולא נראה כלל לזכר כדרי בזה

רוקם משל"כ בזהדיוס דלא היה חלול דלוי בל לפטר כלל לזה לא כתיב ביה דוקס והיה מעשה חובב משונה בפרלפין ולוחות כיון דהיה נראה משני ג'דים ולא היה לו פנים כלל, כולל בזה ואל"ה, ועיין מ"ל המל"ל שם הפ"ו וצירובלמי פ"ח דתקלים. שם לצבור ליד זה הממונה. היה תראה שהמחבר הוסיף על לשון הרמב"ם וכו' ליד הממונה ולעיל גבי אש ראה כה"ג להוסיף על שלבים מה שמוסיף משלו לא כ' הכי, ואמנם בל ליישב מה שהאריט טולס עיין חוב' יומא דף ל"ה וצירוב"ל דמדוע לא נחוש שמא לא ימסרם יפה יפה דמתיישו רבנן בב"מ דף ק"ח בשומרי שביעית ועיין מ"ל ובעה"מ ס"ד משקלים האריט הרבה, ואמנם בלמה בגדדי כהונה לפ"מ דמצואר צירובלמי פ"ג דומא ה"ו דגדדי קודם לרף שחאה אריגתן בקדש ובקודש יארגו ועיין רמב"ם ס"א מציב"מ וספ"ז מהממ"ק והמחבר כ' לעיל שיעשו בלשכה המיוחדת להם תחת יד הממונה זה, ואל"כ כיון דנעשין בקודש ל"מ שמא לא ימסרם יפה דא"כ יהיה מהקדש חי היה שלו, ולכן דקדק המחבר לכתוב שמוסרם להממונה היינו שיטתו לעושי המלאכה דהקדש לעשותם בלשכתו ואז ל"מ שמא לא ימסרם יפה, משל"כ לעיל דלמ"ה נעשה בלשכה דהקדש דהא עד ל"י מים נעשה משל צבור וצב"ג א"ו רק מוסיף לא הוסיף לכתוב שמוסרם להממונה דמחילא הוא בידו משום חלקו של צבור ול"ה ג"כ שם בלמה לא ימסרם יפה וזהו לא כ"כ שם כמו כן, והגדרים נוחים בצונת המחבר.

שם ואין לו בית יד. כן הוא דעת הרמב"ם שם והרמב"ן שהציא הכ"מ, ולא נודע מקורו ועיין מרכה"מ מ"ש על דברי פאר הכנה, וכד הוינא פליא ממש כמדימה ששעתי מח"א לא ידעתי אם למר משה' דנפשי או בשם אחר מחבר שמקור דבריהם מה'א דעירובין דף ג' דהגיס אין מיתחן הפלה של יד משום דלא להו חליפה בין בגדי כהונה שלרף להיות על בשרו ולבשם, והמג"א בסי' כ"ז הק' לדעת הרשב"א דבבל יד א"ו פוסל חליפה ח"כ היה להם להניח הכל יד על הכהונה דניכא משום חליפה ומשום יזהר בגדים כ"כ כיון דהוא של מלוא עיין מהר"ם שם [וראה מהר"ם דה"ג בחזון דף ק"ג ואכ"מ] וחי' דהא היה צריך לכסות הש"י משום ולא לאחרים לאות ואל"כ יהיה משום יזהר בגדים חי יניח אחיה בגד עליו ע"ש, ואל"כ חי יתא' דהמעיל היה לו בחי ידים ח"כ אח"י קפסוק והיו דהני כהנים להניחו בחפלין של יד והיו יכול להניחם על הכהונה ולכסותם במעיל צניה יד שלו ולא ליכא משום דבר חשש כלל, וע"כ דהמעיל ל"ה לו בחי ידים ח"כ. ומדימה שח"י ח"כ בלמה ס' מדבר זה וגם מלאה מני אורח אם דבריו היו ממש כמ"ס, אולם העיקר כמ"ס המרכה"מ דהרמב"ם עלמו ביאר בלשון טעמו ש' כדקדק כל המעילין, מיהו י' לפקפק דלחרי דלא דע' ערמו אולי יהיה ככלל חסר בגדים או קרוב אם ל"ה לו בית יד ואכמ"ל.

שם כל אבן היה מרובע כ"כ הרמב"ם והמל"ל כ' שלא ידע מנין לו אך גם בדיוקן בחי' פ' הלוה כ"כ ועיין בח"ע פמ"ז מה שהציא בשם ידויה ע"ס מה שהקפידה תורה בחושן על הצניח המרובע כדכתיב רבוע יהיה כפול ע"ש, וגנ"ס מלאו כן בלמה מקום שהיו האבנים לריסות להיות מרובעות. שם בחתירותם כ"ו כסדרו של המחבר כן הוא לפיכ"י ס' הלוה מה שמפרש בחתירותם ממש ויהיה חצוב אודם לראובן פסדה לשמעון ט' הכל כסדר המצבר ועיין בדעת זקנים מבעלי החוס' על התורה שהק' ר"מ דלפ"ל ל"ה לשם דן וקרא כתיב ויקראו ללשם דן בשם אבניהם ופירשו דהיינו דאבנו של דן היה לשם ע"ש, אך בהגיס יונתן שם סדרן ג"כ הכי ממש בלי שום שינוי וע"כ דאגדות חלוקות הם, ועיין רבינו בחי' ג"כ שניו בזה, ומ"מ נראה דיש בדברי המחבר ס' דמונח ומה שמקומו מוכרז, דלפי שכתבן שיקראו בחתירותם לנחש המורין ח"כ ליכא חרבה עוקים כסדר המפרישים בזהוה השור האחד אודם פסדה וצנקה והשור השני טפח ט', ולדבריו היה טפח בשור הראשון, וע"כ דע"ס י' על ידי המעתיק וכל"ל :

אברהם יצחק יעקב	יפך יהודה	גם נד	הרמב"ם יצחק
אדם ראובן	ספיר דן	בנו אשר	הרמב"ם יעקב
פנחס שמעון	יהושע יצחק	אחיה יעקב	הרמב"ם יצחק

וכן עולה הכל כעין והטורים סדורים כח"ס בתורה והאבות המה על פיהם בני ישראל כחלוציהם וכדעת הח"י שמתוך אחריו הם צרי עור דעות ולא פה מקומם.

שם לפיכך הו"א אבני החושן בשמיר ואשור בסריפה. הוא דעת הרמב"ן בפ' הנה הכהן המגיל שם, וכן דעת רבינו בחיי. והרמב"ם בשם זה ועיין בפ' פטות

ראו שהקדש לאך עשו בניה בני מלך היה שמיר, ואמנם החס' בנחשים דף מ"ט הוסיפו באמת מזה שהיה שמיר בניה בני, ועד"פ הראה כמה שהרעשו על המגיל בפ"א מהלכות ברכ"ה שם' על ק' הכ"מ דלמאי לא נספרתו ע"י שמיר הו"א חס' דלא היה בניה בני, ועד"פ המרכ"ה פ"ח מהמ"ק והגמ"ס בקול' עיין בהג"ה שכתבתי דברי החס' הנה י' לו הנה דמסייע מהראשונים בעל פטות ראש שם' ג"כ מבעלי החס' ובהם שפך עליו הלח"ם עברתו מדוע לא כ' ע"ס כמסתפק בזה ע"ס.

שם וכך היו הכותבים בסדר הזה. בעיני סדר כתיבתו על אבני האשור י' שיטות רבות דעת הרמב"ם שאלו נמשך המחבר, ועיין רמב"א ביומא דף ע"ב וברבינו

בחי' ועיין הקדמה נחלת שבעה ובג"ס ס' קכ"ט ובגמ"ס כנסת יחזקאל ומרכ"ה שם ואכמ"ל, וגם י' ע"ס בדברי המחבר וז"ל בנימין חסר ובה יחזק' לו מה שראוי מקדים על דברי הרמב"ה שהיה ב"י ביו"ד ס' מ"ג לענין שיר בשחל שם' דע"ס הוא פחות ממחלה משום דשיר חזק טפל רק על פחות מחלק הקודם, ותמיהו דדרי הכא כדור קרא ואם שמום השפה הנהירים אף דהיו חלו ששה כמו חלו קראם נותרים, ואולם באתה לק"מ דכיון דכל שפתי השפתיים נכתבו במלואם ורק בנימין חסר טפל שפיר לקרא נותרים משום דע"ס לא נכתב בשלמותם כמו הראשונים והיה כחלק הפחות ובעיני זה נכתבים דף ל"ט אליבא דר' יוסי במחנה המושב ע"ס.

שם מאי אמר רבין כ' ק פרה" סוף הוסיף דלמ"ה דלמ"ה שהוא חסר כולו, אבל בירושלמי בכתב פ' המלואי ה"ג נראה שפירשו שהוא חסר על כוון

ומלשון ערבי ששמר הוא שר ולזה שפיר סיים שם בירושלמי ללא שון גדולה בנפשו של מלך, והק"ע והפ"י פירשו גם כנה הירושלמי ע"ד שפיר' בהנחתו בירורים ובפסחים דף ל"ו ודברי הירושלמי לא משמע הכי.

פרק כ"ג

ס' א'. הכתובים היו ביחורים מהם ט', כדברי המחבר דממוס חלו היו רק מהכתובים נראה להדיא מדברי הרמב"ם פ"ד מה' ביהמ"ק

הי"מ, שמה היו מעלות והחממות של' קודם להצירו בבהמות דף י"ג, וז' נחלו ח' מעלות בבהמה זו למעלה חזן, הרי דלא היו מחנים אחרתיו ונצטרך חלל מהכתובים, ולפני"ל ז"ט דהרי תוספתא עובדה היא פ"ב דקב"ט דהיו כשרים להם כהנים ליום וישראלים ע"ס. ועיין במדבר דנה פ"ג וליף מייסדתו נמי ע"ס, ולומר דלמ"ה הכהנים נהנו קצת מעלי למנות רק מהם כמו בשעיר התעלה ביומא דף ס"ו דהניכרו כהנה ככל אדם והכהנים נהנו שלא יעשו להוליד רק מהם, זו מנין לו וז"ע. שם בני ס', נכתב בהנחה שהוא ח' מהכתובים דחשב בנ"ס פ' אומר ונחזיק דף קל"ד והוריות דף ס', ועיין המושב שם שמתקום ובמחלה חסר בשנים, והרמב"ם שם פ"ה לא חס' נה. ובתוספתא שהרבה מחמשה דהאב וזה לכן בנ"ס פ"ב בעדות ע"ס.

וה"ש לא הראה עמו עמוס ט', הפסוק נדמו, להפירה דברי הרמב"ם שם בלתי מובנים דהתחיל וז' ומי' כה"ג ליריד כזה בשלמי ולא יק' בשלמי שם שם דעם ט',

הערות והארות

ומסיים ואם ראה שירחצו עמו אחרים הרבות בידו, והדברים סותרים זה לזה דאם חייבנו רמי עליו לנהוג כבוד בעצמו אך ים רבות בידו למחול ולוותר על כבודו שירחצו אחרים עמו, והלח"מ פ"ב מה' מליצים הבין שהוא משום דיכול למחול על כבודו דדוקא במלך אין כבודו מחול ולא בכה"ג ע"ש, ולא ידענו איך יפטר הרבות בידו שהוא לכתחלה, והיה נראה דהרמב"ם סיכר דהחוב הוא רק שלא יקל בעצמו פס שאר העם היינו שלא יתבזה בפניהם ופסק דרבי בחוספחה פ"ד דסנהדרין דאם ראה לבזות א"ע אין שומעין לו ע"ש. (ועיין דברי יוסף יו"ד סי' רמ"ב לענין כיבוד אב אי מהני מחילה לבזיון) אבל רמיה ל"ה בזיון רק העדר כבוד וזוהו אם ממל על כבודו הוא מחול. ואולם המחבר נראה דעמו דמחלק דלענין להראות עצמו ערום בבית המרחץ אסור לו כמו לאחרים שאין להם לראותו ערום זה אפי' אם האחרים אין רוחצים עמו כלל משום דחייב לבקד עצמו ומח"כ הם לכבודו, ואמנם סיכר ג"כ דרמיה עמו גם כשהוא מבושה באלוטמות ג"כ אסור אפי' בידיו ערום פ"ח מה"ש דהוא ג"כ מעניי כיבוד דלא להי' כהנחמה כלפי שמיא, אבל בזה עכ"פ הכה"ג אם רוחץ למחול משום דרמיה בזה יוחר דלוחץ בסימא שפיר דמי, וזוהו אחיין דברי המחבר כיון ומגלי כפל לשון שלא ללמד וגם דברי הרמב"ם מהפסחים הכי לדעתו וא"ש, ועיין בשו"ת ברכה א"ח סי' קכ"ח פלפל באורך אי מהני מחילה כהן להשתמש עמו, ועיין בר"ן בחדושי' למהרד"ן רפ"ב מה שחלק בין בזיון קפון לגדול ובין הידי דבזיון הוא אחר המחילה או לא ע"ש ואכת"ל.

סי' ב'. לא סי' רמב"ם פ"ה מכיהמ"ק ועיין בכ"מ.

סי' ג'. ולא היה קורע על סתו סי' ק הוא לשון הרמב"ם שם ומוחר דקק על ממו

לפי העצם שז' כפ"א מביא מקדש דמ"ה כה"ג אסור לקרוע לעולם אפי' שלא בשעת משמר עבודתו משום דהמיד הוא במקדש ואפי' בזה מבין הדיוט ע"ש, א"כ גם בלא מה לו מה אסור לקרוע ועיין ב"מ המגיד מל"ה ק"י, ורמיה ב"מ שם שהק' ממ"ש הרמב"ם פ"י מה' סומאח לרעם דכ"ה מלורע פורע ופורע משום דענ"ל מבוחר דגם בלא מה לו מה ג"כ אסור לקרוע ודחק מאד בזה ע"ש, ואשתמישהו דברי הרמב"ם במו"ק דף י"ד ע"ב בזה דמרכה כה"ג מהלוצע שז' דהיינו מלך לריות פורע ופורע אפי' מה לו מה דאסר כה"ג אסור לריות פורע ופורע על מה ובמלוצע שז' ע"ש, הכי שמעך דעיקר הדין הוא בזה לו מה. ומ"ש שם בריש"ל לחלק בין כה"ג להדיז וגר אהבן היה דיום כמו כה"ג ב' דמלואים ל"ט, מיהו גם דברי הרמב"ם לריכס מ"ב דכ"ס מיימו כה"ג מרביי דהלוצע והרמב"ם מכה עד"ל אחי עליה, ורמיה בשם הגאון חד"א זללה"ה בספרו ככר לאהן שהעיר בזה וזה לכלל ישוב.

שם. ואינו נושא ב' נשים סי' הראב"ד סי' מה' א"כ הדין על הרמב"ם מקנה דושה

לו יהודע בים שמים, אבל כבר הביט עליו דשם אין הכוונה שיהודע בים שמים רק דעל יו"ש קאי דטולה קרא מיירי ביה ומספר שיהודע הדין לו ליו"ש בים שמים, ועיין דברי יוסף אהב"ז סי' ל"א מ"ש בזה.

שם להיכל והשתחוה סי' כ"ב הרמב"ם בפי' המעיות רפ"ד דהמיד ופ"ה מכהמ"ק שם ודלא כהתום' במתנות דף כ"ז שז' דשכנעם לקה"ק להשתחוה

קאי וסבר כ' בבאר שבע ובנה"ז דע"כ פ"ם הוא בתום' דהא ביאה ריקנית אסור לכוון לקה"ק ובמבואר בחוספחה דאפי' בזיכ"פ לא היה נכנס רק ד' פעמים ואי נכנס ה' פעמים חייב מיתה. ובכוננו לעבודה פנים לא מיירי הכי' דהא עבודה פנים היא בנגדי לכן וליא אבנים טובות, וע"כ דאכניסה להשתחוה דהיכל קאי וע"ם הוא בתום' פ"ם בדבריהם, ועכ"פ הלאה דבעל ה"י ברפ"ד דהמיד שם הק' על התום' משמיה דנפשיה ולא היכיר דל כה הקדמין הוא.

סי' ד' להקטיר הקטרת סי' כיומא דף י"ד ליחא רק שמקריב בכל עת שיראה, וזה

הערות והארות

קסו

הרמב"ם כ"כ דגס הקטורת רבות בידו להקפיד בכל יום וכלי מדברי רמ"ב. וכלאורה היה אפשר דנקטורה דמסערה ומדשים לקטורת הפיטו ה"ה בפר"ג, אך ז"ל דקין דלדך להיות יותר עשיר מכלל אין קפידא בזה דהא בלא"ה העשירו אותו מלהם, ועין שו"מ ח"ס או"ח סי' קמ"ח.

סי' ה'. כל אחר ואחר כי עיין בה"י פ"ז דהמיד מ"ז הקדש דקדון דפוסק הרמב"ם פ"ד מו"מ כרבנן דהיה פייס מי מעלה אחרים מכבש למזבח

ח"כ מה ראשון וכו' כי כאן דהרי כהן אחד וזה בטובן עפ"י פייס ע"ס בדבריו, והה הבין דמסנה דהמיד כראש"י אחיז ללא היה פייס על העולה אחרים מכבש למזבח, ואמנם לא ראה שגבר קדמו הריש"א להעיר בזה דיומא דף כ"ו שם דמפרש"י בכל הכניס מטאכ כי כהן ח' היה מעלה כלם מכבש למזבח ולדבריו ל"ל דהא דהיה שם דף כ"ז ששה לפלה היינו רק לכבש והק' עליו דמבטע דלמזבח מיירי וכו' דח"כ בראי דהמיד גבי כר"ג דקדמי ראשון וכו' וע"כ דאחיז גם כרבנן דסתמא קמי וכו' הוא ולרש"י מאי ראשון וכו' ח"כ לרבנן, וע"כ דגס לרבנן דהיה פייס על העולה מכבש למזבח היו ג"כ ששה זוכין כי כפלה ובפר"ג יותר כדמיה ע"ס, ועיין חוס' ישיס בדף כ"ז שם ד"ה למדנו ו' לפלה ובמ"ס הגאון חיד"א זללה"ה בהנהיגו שם לד' כ"ה על דברי הריש"א שהביא הכ"מ בפ"ד מו"מ והמ"ל שם. הרי קרית הת"י מפורש בריש"א וגם מוקי למתא' כד"ה וח"ל לכל פשוטי הת"י שם בזה.

סי' ו'. ולא היה נבנם כי הראש"ד הביט על זה וכו' דלא מצינו רק דקדון בראי לביע ליתן הכל בנשימה בשיר אבל לא בכל דהן לא יכנס ויהמך

לעבודה ולא בשעת השיר ועיין כ"מ ומכנה"מ, וח"י הלל דברי הרמב"ם מפרשים הישג בפ' התעניות ספ"ג דשירובין שם שם דמה שאמרו ואין קדון נכנס לעבודה ולא בשעה שהלויס אומרים בשיר, ראונו שהחלת הכנסה לעבודה לא יהיה ללא בשעה שהלויס אומרים שירה ואין חילוק בזה בין כהן ללווי, וכן פ"י שם הא דחזק עולין מן המזין דלא כפרש"י וע"ס, מיהו לבין ההוספהא שם משולם לא נראה קדון בעזרה ללא בשעת השיר מנאכ להדיא דמפרשה למתא' כפרש"י והראש"ד, ואמנם זה ודאי מודה גם הרמב"ם דנכנה"ג גם בתחלת עבודתו בראי להחיל אח"י שלא בשעת השיר וכו"ה ביו"ט בלויט כי בראשון פסול יזכיר דכל העבודות אין כשרות ללא זו, והיו דדוקא בקדון שזכנס לכלל גדולה אחרין הכי לא זולת.

סי' ז'. בזה"ז זה כו'. רמב"ם פ"ד מנהמ"ק שם והוא מהוספא פ"ג דמנהדרין ובמ"ס הכ"מ שם ועיין מה שהק' מהו בס' עין זכור אות קי"ג אכ"מ פ"א

ממליכס ולק"מ.

ובש"ש שהכין המזבח מביא עד הבא על כל המזות חס שגן כהן לכאורה ל"ע דהרי שוגן לחוד פטור משום מכל דבר כזהריות דף י' ופסקה הרמב"ם פט"ז מנחות דמזבח

פטור בשוגג מקרבן וכן בהעלס דבר עם שנגת מעשה בשין דלחמי, והרמב"ם נהמר חזק וכו' חס שגן בא' מכל המזות שחייב עליהם חטאת והיוו כדמיה במקום שם ענין חזק בהעלס דבר וסגנת מעשה, וכל שקדנ בדבר וכוונתו ג"כ הכי ועכ"פ מראה שזה שהק' השאג"א סי' ע"א שנתתי למעלה ברא דיומא דף ג"ג דשרץ וח"ל דמשייל בזה ריקות וכו' בלא"ה הוא מבעיר צינ"ס וככרת, י' לישב שפיר, דהא לכאורה ע"כ קי' הש"ס לא קאי אקבל דל"ל משום קטורת חסירה דהא בלא"ה הוי ביאה ריקות דהרי י"ל דקבל לבאר ימות השנה אחי דהקפדה דהיכל ליכא משיס בזה ריקות בשעה ועיין בלויט בכו"מ דב משלם דף ע"ז לכן הגאון ח"א, וע"כ דקא חתא שרץ דנחת למקד צינ"ס מיהו וצו"כ הרי חייב מיהו משיס בזה ריקות, ובין שם מה ל"ל בענין כהן יותר דהא אין לא מחייבין ליה מדי ועגש צדי שמים הוא ועיין מ"ל פ"א מנחות מקדש אך הרי בחיוב כהן י' קרבן בשוגג. אבל לק"מ דהא בפר"ג משיס מיירי והוא אחי חייב בקרבן בכהאי

נוגה ואל"כ יחא ספיר ולק"מ ועיין כי לא פה המקום לבאר באריות ונ"ס ת"י פ"ג דיומא
גבי של ביה אבנים שהק' דהא אס חסר אחת מכל סממניה חייב מיהא ות' דהיה כמה
מיני מעלה עשן פ"ט לא רחא שהוא ק' היום' ימים ומיוחס שס במקומו ועיין באר
שבע ושער אפרים ומ"ל.
ס"א ט"ל איש יודע ספר ט' השמים המחבר דלדעת הרמב"ם בפ' המעשה ביוםא ספ"ז
היה צריך להיות גם בעל רוח הקודש כיון דהיה שאל באורים
והומים ואן שאל אלא מי שמדבר ברוח הקודש פ"ט ועיין ספ"י מכהמ"ק ולקמן פכ"ז ס' ט"ו.

פרק כ"ד

ס"א א' קודם ט' רמב"ם פ"ז מה' מלכים. וקולר המחבר ולא ביאר שני פעמים הוא
מדבר ומורה להכריז כשנאסם לכפר וכשקריבים למחמיה, וגם לא כהנ מה
כהן מדבר וסבור משמיע, ועוד כמה דברים שיש בזה ועיין רמב"ם ופסא' כליו שס ויחז"ל
פ"ה דסופה וגם במקום המבואר בש"ס ולמב"ס רבות להם לקפת בוקיו כ' הוא שהיה
הוכיח אותו אס שלפי האמת נראה כן, דהא כדודק הוא כיון דתחלת נפילה ניסה, ובגודק
עלמו כבר כ' הרא"ס בפ' ויבא דאפי' ביטל להליל בא' מאבריו של דודק מ"מ מוהר
להורנו לרודק ועיין בשעה"מ פכ"ד מה' שנה.

ס"א ב'. ובאשר יצא א' להסיך כו' דקדק לכתוב כן עפ"י דברי הש"ס בנדרות דף
כ"ה דרמי ר"י כהני ויד תהיה לך ויאלת מון וכתוב
ויהי תהיה לך וחסרת וסיפה כו' ומשני הא לגדולים והא לקטנים משום דקטנים אלו
אסור אלא נגד העמוד מה"מ ע"ס, ולזה דקדק לכתוב להכך את רגליו דהיינו גדולים
בעי כסוי ולא קטנים, והרמב"ם מסיים סתים לה ולא כ' שום רמז לחילוק זה המבואר בש"ס.
ס"א ד'. וכמו שמשנה נשא גם טו' במדבר דנה פ"ב באורות סומקין היו לכל נשא
מפה ולבש לכל מפה וממנו למדו מלכות להיות עשין

מפה ולבש לכל מפה ומפה ע"ס וכן הוא בהנחמיה ובשמיני במקום המלכות המלכות והיינו
רומי שכן רגל במדבריו חז"ל לקרותו המלכות סהמא. והז שמה שמבואר בנדרה שס דלוי
היה לו דגל ולבש אין הכונה למנוחו לדגלים רק דכיון דהיה כאבני החושן ע"כ דהיה לו
מפה אצל לא לחשוך הדגלים דהא לוי לא היה בכלל חשבון דדגלים, ואולם בבחי' ונ"ס
פסוק חזא הביאו ג"כ המפות ולבש שלהם לכל שבט והשמישו מפה ללוי ולא הזכירו כלל
ע"ס בדבריו.

ס"א ה'. והגבור מהפאז שיה ט' עיין רס"י ש"ג כ"א ט"ז ויאמר להטות את דוד
שמעתי שאותו היום נחמק ללבוש כלי מלחמה ודקדק המחמשים לעשות
נחמק וגבורה כיום חתוכים לקנות שס לכך ויאמר להטות את דוד, וכן המה דברי המחבר
רק שיש ט"ס מ"ס אלא גליה הוא ט"ס וז"ל אלא יבטי במו, או ז"ל באחי גליה כי אלה
יולדו להרעה.

ס"א ו'. ומשנאמתי של פרעה טו' אן הוא במלכותא פ' בשלת על' ויבלישם על בלוי שפרעה
הוסיף א' שמהמלה היה על המרכבה רק שנים ופרעה
הוסיף שלישי וע"ס, ואמנם בירושלמי פ"ח דכלאים מ"ב ובתרגום יונתן במוט י"ד ז' ואוסף
מליהא חדא מבואר דעל הכובים קאי ואפשר לכיון דל"ס אהדדי, ועיין בפ"מ שס על הא
דמלכות הרעפה דל' שט' נראה כן גד"ה שלהם וע"ס ובר"ש שהעתיק בירושלמי.
ומ"ש שמהמרכבה היו מוחזים רבני זין ללחום. עיין בתרגום יונתן מלכים כ"ב ל"ז שהרגס
והמאות רחמי ומלחי יזיף רחמי, והיינו משום דהרגוהו על המרכבה כמבואר שס
בדקדא ולכן כשהק' דמו את הרבב אחר שגם הכלי זין נהחו מדי שריו מוחזים בחוף הרבב.
ס"א ח'. שאם היו ט' הפס אלא מערכות יצאל מספר י"ב אף המבואר בקדא בפרשה
במות ומסרו אף למטה שנים עשר אף במלחמת מדן.

הערות והארות

קטמ

סי' י' בדרכיב והוא לא ילך בתוך המטה שנתו להמקד בשמאל' ב' י"ז ח' ולא ילך את העט ופירשו טעם שלחיותו נכבד חל' לא ילך בקרב המטה רק רחוק ממנו עין רב"י ומפרשים. ובאר הטעם ולא המלות, וכן העתיקו חל' כעין מקרא זה בשו"י במגילה דף ג' ויזן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק ובקרא כה"ב במטה והיינו בגלילה זאת היה במטה להיותו נחק לזה ולא זולתו.

סי' י"א. יוסף בן גוריון ט' כ"ב ס"ב. מיהו גם מנאכר רק מחל"ס דים ולא חל' פרס"ה ועיין רש"י יומא דף כ"א.

סי' י"ג. והם ירדו עליהם בסל' ט' הגיה מי לא ידעתי מנו, בסל"ס ובסת מקרא משורשם גם י"ז י"ב ונחנו עליהם כאשר יפול הסל' על האדמה וכל' גם כלן והם ירדו עליהם כעל על פני האדמה וחפס כלבון המקרא לנחות.

סי' י"ד. ובקרקפתאות ט' ומוס' בשו"י דף כ"ב קרקפתא חז"ל לרשב"י כיון שמוס' היינו רחב צדל, והיה זה נהוג אצלם לומר ה"ק אדם קשה כצדל במנחות דף ז"ה ע"ב צדל צדל יחד אלו ט"ח ט' בהענין דף ט'.

סי' י"ט. היה בהשכמת הבקר מעלתא פ' צלח ויהי צלחמורה הנקר אהה מולא שהפלת הצדיקים נחמשים צדק ונחש' גם הדבה פ"ט.

סי' כ"א. גם היו להם אגוסט של נחש' כ' יוספון פ"א וע"ט.

סי' כ"ב. מאי אלה קופל ט' בשנת דף ס"ג מאי אלה קופל, אך גירסת הערוך הוא בגירסת המחבר וכפירושו ממש ועיין הפלגה בשו"י דף כ"ב.

סי' כ"ג. במי עפצים צירושלמי גסין פ"ב ה"ג אר"ח בר בא אילין בני מדינתא ערוזין סגין, וכד חד מנהון בני משלחא כהב משפירין להצריה, הוא כהב בני מילין, וכן דמקבל כהניו שפך דיו שאין בו עשן והוא קולס מקום כהב פ"ט.

פרק כ"ה

סי' ב'. ואח"כ מייסר ט' דברי המחבר הם כדברי הראש"ד בהשנות פ"ז מה' השו"ב בשו"י הכתוב וגם את הגוי אשר ישבדו דן אה"י שלא נראה

טעמו של הרמב"ם גם שהוא מקום והמה עמרו לרעה ול' שהוא שהקב"ה מייסר הרע ברע ממנו ואח"כ הוא מייסר גם אותו ע"כ וכבר הלכינו בזה בלס ונשתדש מדברי חל' במדרשים ואח"כ.

סי' ד'. ועתה רע שישאל נמשלים ללב. כן הוא בזה"ר פ' פינחס ובחוקים תקון ח' וי"ב ועיין כח"י מאמר ב' פ' ל"ז

ובמ"ט חל"ב פ"א ובמ"ט בזה. שם לכרך ויזן נח ט' עיין ב"ר פ' ל"ח ויזן נח נחטון נח ט'.

ורע כי המחבר צמח דברים שפסק זה נראה כי בלא דבריו על פי דברי הוויטא וההיט' צמות הבונים, ולהקרות בני אלה הצורים ח' צמחים ולהוציא מלכס, כאשר יראה

ויזן מי שיש לו ידיעה קלה בטעמים אלו, ולכן משכתי ידי מלהעיר בזה מאמרה, ומ"ש בסי' פ' נהנה את מומרותיו אלו הפליק ט' כן הוא בזה"ר כוז פ' ב'.

פרק כ"ז

סי' א'. ושורה"ק באו"א לברו וערב ט' כל"ס הרמב"ם פ"א מה' כהמ"ק והכ"מ תמה דמל' לרמב"ם דורץ לבחוק ואח"כ לערב דלמא

לכא קפידא בזה כלל וע"כ מה שח"י, ובאמת ג"מ דבתי ביה דהא איש אשר יקח כמיהו ונכחה דורץ כה"ב בחפס שמן המשחה, ולענ"ד י"ל דהרמב"ם לענין שבו"ר דמור הוא דם היה עמדה והראש"ד השני דהא זה לא הוכר למלכות שמים אלא מן פסוקים ולי"ה

פרטא פון מנ"א ס' רש"י ואחרונים, אך הרי נחבטל באיך סממנים דהוי רובא נגדו ואף דמבטלן אותו אח"כ כיון דהוא דבר שאינו הלוי בשעם די ברוב וכמ"ס החומ' בנדרות דף כ"ג לעין אשר באשר אף דהוא לח בלח ע"ש, ואף שאין מבטלן אסור לכחלה ל"ה רק מדבנק ואין שבות במקדש, ואולם הרי נזכר האסור ל"ש ביטול וא"כ אם יערב קודם שמיקה ירבה עכ"ס. בשמית הביטול כל פעם דהא ח"א שיהיה בשחק בנ"א, ולזה הולך לשחקו לכאור' בפ"ע ואח"כ לערב ונהבטל מיד הכל ע"י העירוב וליכא איסור כלל וא"ש. ס' ב'. ר' יהודה ט' ז"ל דאף שזה אמר ר"י בכריתות דף ה' לדעמו שזולקין אותו פס העקרון לבד מ"מ גם דק"ל כר' יוסי דיעוקו עמו מודה דהיה

זו כמה נסים ורק הרי שיהיה אפשר לעשות למעט ביטול עדיף, ולמד זה מדברי הרמב"ם שכל והנינו בכלי לדורות, ולכאורה הוא יתור לשון בלא לזקק, ואולם הורה בזה שאין שותף שכן המשחה אחר כלל רק זה יהיה לדורותם וכמו שלא עשו אחר כשנגמ' ואשיהו שכן המשחה שטפה משה במדבר, וא"כ ע"כ דמעשה נסים נעשו זו אחרי שממנו נמשחו כלם וקיים לעמך, ומ"מ לדעא פסק כר"י דק"ל כוונתו ונ"מ לעין מפעם שכן המשחה. ס' ג'. והיה מרעה לצבאים ט' כ"כ הרמב"ן פ' תשא ולא הראה מקומו, והוא מבואר במדרש ב"ר פ' ס"ה וס"ה פ' נדר וכריתות ואסתר רבה

פ"ג ואיכה רבה בפסוקהא אר"י קאמון היה גדל בא"י והיו עינים וגבאים לזכלים ממנו פ"ט, ולימא דהיה מבואר שמשחרבה ח"י שוב לא היה גדל שם הקאמון העובד הזה וכמו שכתב המחבר.

ס' ו'. אם לא סרח ט' באמת מדברי הרמב"ם מבואר איפכא, דהרי כ' בפ"ד מהרמ"ק ואין מורידין לעולם משררה שנקרב ישראל אלל אם סרח וזה"ל שער עבירה מלקן אותו ויחזר לגדולתו, הרי דיוקא במינו שהוא בקרב ישראל היינו מלך שכל שם מורידין אלעולם הרי דסרח, אבל בכה"ג שהוא ממנוי הכהנים גם בסרח אין מורידין אלעולם רק דאחר שלקה חוזר לשירותו, וכ"ל להדיא הרמב"ם בפ"ו מה' סנהדרין דכה"ג שחטף לוקה והוא בגדולתו וראש ישיבה שחטף לוקה ואין ממזיקין אותו לגדולתו ומקורו מירמל' פ"ב דסנהדרין ופ"ג דהוריות דליף לה מקרא בכה"ג ובאשר שדרות קא' ל' מני משה דל' מייחדין ליה עמ' קטיל להון ופי' הפ"מ משום דר"ה היה דרבו לכבוד כן [הא דלא דהק"ע ס"א דיומא שגם משם] וכשנע דאין מעלין אותו אח"כ לגדולתו שלא יבטל להם רע (כמבואר ביסודין אלל הורדום) וע"ש מה שחמה על דברי הכ"מ. וא"כ דברי המחבר שכל גם נבי כה"ג דבסרח מורידין אותו מגדולתו לריבם נגר שהם נגד ירחמיו משוב ונ"מ.

פרק כ"ז

רע שדברי המחבר בזה נענין אבני החושן וסגולתם הם מועתקים מם' שלטי הגבורים, ואם שאין הם' ביד מ"מ ראיה מועתק דבריו בקיצור בם' מדרש חלפיות להגאון בעל שגם מוסר ערך אסור, שהעתיק הדברים בקלם שיעים קנים שאינם משתיים הכוונה, והם שפה אחת ודברים אחרים עם דברי המחבר, ולזה לא חש להסתירות שמה' למ"ש לעיל, ומה שנבאן שכן לשם לך ומה לק' החום' ופגעת חזא ומרמי בזה ולכן לא אעיר בזה מאומה כי לא, מהבטל הפעולה האמת, וזאת בהצטרף בהמקור ממנו לו תולדות. ס' מ"ו. ובפני סה לא היו שואלין ט' כ"כ הרמב"ם פ"ו מה' כהמ"ק ומבואר מזה דעכ"פ היה השם נתון בין הכפלים של חושן דהא היה להם ידיעה ממנו בבית שני כמבואר בקידושין ד' ע"ב ובכ"מ ורק לא היו שואלין מפני שלא היה הכהן בעל כוח הקודש ועין ריטב"ל ספ"ו דיומא שכל' שגבית שני ל"ה לו"א, ועל הראשונים הם נגדו ועין מ"ע קמ"ו העיר בזה והאריך ומ"מ י' גם בדבריו שם ז"ע ואכ"מ.

הערות והארות

קעא

פרק ב"ח

סי' א'. ולהכינס לקרבן טו'. כן הוא לבן הרמב"ם פ"ד מהמנ"ק ומה נראה כדעת המנ"ל בסי' רפ"ב דדוקא על כן שהוא גדול מחויבים לקדשו אבל צכה קפן ליכא עשה להקדשו כיון דלאו בר עבודה הוא, ונראה מקשים מדברי הת"כ פ' אמור דיהיו קודש מנחה דגם כהן בעל מוס מחויבים לקדשו ומ"ש קפן, אבל ל"ד אהדדי כלל, דבע"מ כיון דעכ"פ גברא בר חייבא ורק פומא הוא דכאזי ליה הר הוא ככל הכהנים דבע"מ הוא ג"כ מרע אהרן, משא"כ בקפן דל"מ שנהקדשו קשנים וקרא קאמר כי את לחם אלקי הוא מקריז א"כ כל דל"מ להקדשה עדיין און חייב לקדשו כלל והוא פשוט.

סי' ר'. ועור הכרבן טו' הנאז"ל השיג ע"י שם, ואמנם דעת הרמב"ם גירסתו ל"א שהביא רש"י בב"ק דף ק"ט ובמ"ש הכ"מ.

סי' ה'. ועורו ועבודתו לאנשי משמר טו' כך דעטותו פשוט שהוא פ"ס וממקומו הוא מוכרז דהרי כ' דעטותו

לאנשי משמר העמאים ואל"מ מ"ש חניה ממנו דכיון דגם הוא יכול להקריב וכ"כ הכ"מ. ואולם מ"ש דעורו הוא לאנשי משמר העמאים זה ל"ע לכאורה דהרי גמרא שלימה שיעור בזבחים דף ק"ו דכל שלא זכו כהנים באכילתו לא זכו בעזרה ועיין השגות וב"מ. ואמנם בב"ק שם בזה דמשי רבא חייבא לבעלי מומין סהורין שבאיתו משמר כ' ההוס' הימא דאמאי עורה לבעלי מומין ולא לאנשי משמר, והת"מ תמה דהא דנדרהם הם נגד הש"ס הני' והפ"י כ' ליישב דדוקא ביש ראוים לאכילה לא חבו צעור כ"ל הוכיח צנצר משא"כ בליכא כלל ראוין לעבוד ולאכול שכל הכהנים המיומן פמאים וע"ש עוד, וע"ל ב"ש"ב קו' ההוס' כמ"ש מהרש"ל דהש"ס חת"כ קאמר דהוא לבעלי מומין סהורין היינו הבשר והעור לאנשי משמר ע"ש, ואל"כ הרי דברי הרמב"ם ממש כדברי הש"ס ולק"מ, ועיין בב"מ שכיון מדעתו הרחבה בקרה לדברי ההוס' ולמהרש"ל ועיין במרכה"מ באריכות והרי סי' יס החלמוד כלולים שם ע"ש ואכת"ל.

סי' י'. ספני שהוא חליל טו' עיין בהקדמת שאלת שלום על השאלות מה שכ' לדמות דאין מזה רחיה דשור מעכב הקרבן ע"ש ועיין מה שהאריך

ע"מ בשו"ת בית אפרים חלו"מ סי' י"א ועיין יחזקאל ר"ס מקום שנהגו ובמרה"ס ד"ה הכל מעכבין הקרבן מ"ש בזה.

סי' י"ב. וכן גם הלויים היו סיוהרין טו'. לא ביאר אם הם בחיוב מיתה כדעת הרמב"ם פ"ג מהמנ"ק או כדעת הסמ"ג דהיה

רק באזהרה ועיין כ"מ שם. ופשוט דצרי יורה דהיה בחיוב מיתה דהא כלליהו לכלהו הם בשל כהנים וכהנים בשלהם והם בשלהם נחמד ולא כ' בשום ח' חייב מיתה וסמך הרמב"ם שנתקן אחריו והעתיק רק הקיבור, ופוסק כאזי בעירובין דף י"א דסבר הכי, ועיין פירש"י בב"ר פ' כ"ג שם ג"כ דהם בשלהם צמיחה והיינו כאזי ע"ש.

פרק כ"ט

סי' א'. סביח לפרוכת טו' הוא לבן הרמב"ם פ"ב מה' ביאת מקדש ועיין בב"מ האריך לתמוך דלדרכה מביא לפרוכת על קדשי קדשים קאי והמניה

האריך מסוגיא דמנחות דף כ"ז ע"ש, ולעג"ד אולי הורה בזה הוי דנגוס לקה"ק בדרך משום דהיינו ע"י גנין ועליות דפסור כמבואר בזבחים דף פ"ב ובמנ"ס פ"ג שם, מ"מ אם נכנס אח"כ מקה"ק להיכל דהוה דברו חייב והיינו קרא דמניה לפרוכת, דלחמי דנגוס ע"י גנין לקה"ק שוב נקרא ההיכל מניה לפרוכת, דהיא המפסקה בין הקדש לקה"ק ורק דנסתמא הוה הקה"ק מניה הפנימי כיון דהוא נכנס דך ההיכל אבל צנננס דך

ק'ה'ק הוה טוב הריכל פנימי וקנהל מצות ועין בעין זה בצביעות דף פ"ו, ויש לדבר בזה וקנהל המלע ועין מ"ל.

ס' ב'. אפי' סת לו סת ואפי' שרפו ט' למה ברמב"ם הקד ואפי' שרפו ט' ואמנם הדיוט ולמדן קנהל, ואפי' מה לו מה לכה"ג דליתו יואל הוואיל ורשאי לעבד אונן, ובכחן הדיוט דמחויב להניח עבודתו בשבת לו מה דהא יחלל העבודה כשיעבד אונן ולא רשאי לנאח ממילא עין השנות שם ה"ו וכו', חסם רבנוהא אפי' שרפו ביתו בזה און לו להניח עבודתו ולנאח ואם יוא חייב כ"ל ביאור דבריו.

ס' ג'. אפי' לעבודה ט' ל' אפי' שלא לעבודה, ומ"ש וכחם שאסור לכתב ט' קד אסור לשראל ט' תמוה דהרי מבוחר להדיא ברמב"ם ה"ו דשראל אפי' בזהרה אלו רק מדק כינה ומורא אסור לו לכנס שטר, ואפי' בעבד עבודה זר בשכחותו לכאורה דליתו חייב משום שכחות כמו דליתו חייב משום שומאה כמ"ס התוס' ביבמות דף ל"ג דחריס לא האחרו לעבודה בשומאה ועין רמב"ם פ"ט מה' ביאת מקדש ה"ב, ובמל' שם הביא דבנבל מוס ליכא חיוב מיתה בשומא שמו, ואולי דעת המחבר למק דר חייב או עכ"פ מחבר בשמי דלא גרע מהא דאסור להורות בשמי כמ"ס רמב"ם ה"ג שם מהא קדא גוסא, ודוקא בע"מ מיעשה הורה וז"ל בזה ועין מרבה"מ בפ"ט ה"ג שם.

ס' ד'. מוציאין איתו חוץ למקדש ט' כסנהדרין דף פ"א תיאה חן לשמה, והרמב"ם פ"ד כ' סתם לחון, והמחבר כ' חן למקדש, ונחזין לדעת התוס' ריש פ"ג דנחמים שכ' שחון לעזרה לאו דוקא רק להזילואו גס חן לחל ומכל המקדש ע"מ ועין תו"מ ובמל' שם, ולכן שיה המחבר וכו' חן למקדש להורות כדעת התוס'.

ס' ו'. או בבלי שרת ה"ו בשיר. סתם הדברים ולא כ' אם לרף שיסיה בהם רביעית מים, והרמב"ם כ' בן שש בהם רביעית בן שאון בהם רביעית והרמב"ד הסיג דהא בנחמים ד' כ"א מוקמין לה דוקא בקדוש מהיכו דהיינו שמכרם הכלי לכור ע"י שקודת בתוכו וזוקבו, והכ"מ כ' דהרמב"ם סיבר כפי' התוס' דכשילצא מהכור שהיה בו כשיעור לחחון ד' כהנים הו' ל"ג רביעית וזה לא הולך לבאר, והוא דחוק. והנה מה שלא ביאר המחבר שיעור הדרך בכור היינו דלמא בקלרה זה בת"ש שערך לקדש מכור שטעה משה במדבר או כיור אחר הוסיף שטעה משה במדבר דממנו ילפסין שערך שיעור לד' כהנים, ואמנם בכ"ס נראה שאסור שדברי הרמב"ם הם כפשטן וכמ"ס המרכה"מ דהא דמשי בקדוש מהיכו היינו מן המעין, דדוקא כששואב מן הכיור דכתיב ממנו בעין שיסיה בו שיעור אבל כששואב עם הכ"ס מהמעין א"ל שום שיעור כולל ע"ש, ועכ"פ מראה חידוש בלח"ס פ"ג דיומא מ"ד שרנה ליישב שם פרש"י והרע"ב שפירשו קדש ידיו ורגליו מן הכיור, ממה שחשה החו"מ דהרי כה"ג צו"כ מקדש מקיטון של זהב כמפורש בפ"ה מ"ה ופ"ו פלפל אם שואב בקיטון מהכיור וכמה שיעור מים שיסיה בקיטון ומראה פנים מסבדתו ע"ש, ותימא שאינן חמיעתיה סוגיה הש"ס דנחמים דף כ"א ופרש"י וחס' ודברי הרמב"ם דהכא שהענין מפורש להדיא.

ס' ז'. שבסקדש יחפים ט' הוסיף מלת שבסקדש משום דמליו ג"כ במדרש במדבר ובה פ"ה דשילח הכל' קודש היו הלויס הנחלים לריכס להלק יחפים, ואולם הרמב"ם ספ"ב מכהמ"ק שכ' כמה ענינים שהיו לריכס בעת שילח הארון משמים זה, וסובר דהוא רק הידור בעלמא ועין יד"מ שם, ולזה דקדק במקדש דלמסע מעבדת דליף בנחמים דף כ"ג מקדש ע"ש.

פרק ל'

ס' ב'. ב"ר הגדול ט' רמב"ם פ"ו שם ממשה דסוף מדות.

הערות והארות

קעג

סי' ג'. ובבהמה חסשה הוא ט"ם ונ"ל חמשים עין חמב"ס רפ"ז שם ופ"ב מה' אסורי מצבה ומ"ט כנראה שנה הוא ט"ס וחשב ג"ל ונ"ל מי שנסדק מחוס חזק בכל שנה אצט"ל שלא חשה, ופי' שיקב' סחוס חזק כנראה בין נקב עגול כ"ו וק' הוא ברמב"ם שם, גם מ"ט אפי' הידין ט"ס ונ"ל אפי' הדג, עוד י"ס עד סוף הפרק איזה עשות והשמות המעתיקים ויחזקו מדברי הרמב"ם שם.

פרק ל"א

סי' א'. לפיכך תיקנו ט' עד סוף הפרק הכל ברמב"ם פ"ו מה' כהמ"ק ועין השנות וכו' ומרכה"מ ח"א בזה, ופ"ש בסי' ד' ויהי ביום ההוא לפני משפחה כמו י"ט, ולגבי יחד כ' סהם היה עשה י"ט, נראה דדייק בזה מדברי הרמב"ם דסובר בשניה הירושלמי ר"פ מקום שנהיה שבעה שראוי להקריב אכור במלואה והספד ותענית מה"מ, ולק' בפסח קודם חזות הלילה רק במנהגא כיון דלא חזי לו להקריב ואחר חזות מה"מ אכור ועין רוס' שם, וא"כ הכא שם הרמב"ם גם צמחמדי ע"ס שהיה להם היזם ההוא כמו י"ט וממנהגא היינו דבאמת היום אכור מה"מ, ובלילה האין ראוי להקריב היה ממנהגא כמו י"ט שאכור בין ביום בין בלילה, והרי אפי' בפסח אכור ראוי בלילה בהוספה הונא בריש פסחים, ואף דלא קי"ל שם ק' היינו כיון דאפי' ביום אין מקצתו אכור מה"מ דקודם חזות לאו זמן הקריב וסבירין כר"י דפליגי עליהו שם אלא ביחד שהתקבץ אף אכור רק יום לתוך דדי להחמיר במנהגא דחד ביום אחד כיון דליכא קרבן להקריב רק ע"ס ועין מ"ל שם, ובה מיושב היטב מה שמקשים בזה דעירובין דף מ"א דנע"י אי מותר להשלים הענין בע"ש, ונ"ל לפשוט מהא האר"כ דנע"י שחל בשבת ודחיכו ליום ח' לא השלימו משום דהיה י"ט שלהם הא בעינ"ם דהיינו בכל מ"ב השלימו כו' ולכאורה ק' כיון דשיקר טעמם לאכור פ"ט שלא יכנס לשבת מעונה, וא"כ הכא דהיה היום"ט רק משום דקרבן ובלילה דליכא קרבן שוב ל"ל בזה מה שמענה כמו למען ער"פ קודם חזות דל"ח להקריב, והוא לכאורה חומא גדולה ועין בגליין ירושלמי פ"א דר"ה ור"ח מ"ט בזה, ולפ"מ רחא דדוקא לעין דאורייתא מחלקין הכי, אלא עכ"פ ממנהגא אכור גם בלילה כמו בכל יו"ט וע"ס נושא קודם חזות ושפיר פרק מ"ל בזה, ויש בזה להרחיב הדבור ואכת"ל.

חלק ב' פרק א'

סי' א' אחרי כ"ו, דבריו בענין הקרנות קרובים לדברי הרמב"ם בפי' וקרא שדחה פסח המורה שהוא מפני שהיו ששופים בקרנות לע"ז נאשו להקריב לגבוה דהרי מצינו כמה דורות שהקריבו קודם שהיתה הע"ז נהוגה וכו' בעצמם כעין דברי המחבר, ויש ספק לדבריו מדברי ה"כ פ' שמי' ומדרש איכה רבנא פסקא דהשניני כימי שולס זה נח וכשנים קדמוניות בשנות הכל בלא היתה ע"ז עדין בשולם, שהוא מהא"ס בטעמו כמ"ס הרמב"ם ועין עקדה ר"פ וקרא והדברים עתיקים, סי' ב'. אבל אשם כו' כן הוא ברפ"ב דתמורה וברמב"ם פ"א דמסע"ק, ועין רש"י פ' ט' ז' ב' שם דרשמו דכתיב גבי אשם היינו לרבות ציטור ומס"ה כתב לטון דב"ס, והוא המורה דהרי אשם ליטא ציטור וכבר ראיתי מתמיהים בזה.

פרק ב'

סי' ג'. וריוח היה בין הגורים. היינו לאורך האמה אליהא כמב"ס פ"ב דתמיד, ולשון אליהא הוא כמו הוה משבת ויהיב לן אלוהא צב"ה דף ל"ג, ומדרש הראה בסי' ח"י שפירשו פלגון אליה שהוא שמו וכו' שהוא עין שקורין קינן צ"ל, ושבת דברי הספר חסידים סי' התי"ד שהביא המנ"ל באו"ח כ"י ר"ח ובח"י סי' ס'.

מל"ג שטן קרן פבל לכפלה משום דריתו רע, ואל"כ הרי אמרו בירושלמי פ' ערך בק"ג
ה"ה דאין מנכסין ריח דע למירה, ואל"כ ודאי דעמיס דמכסין שריחן דע ביהלקתס אסורים
למערבה והוא פסוק.

ס' ה' שנאמר ולבש בגדים אחרים והוציא אף דבריו המהביר מועתקים מהביר
הרמב"ם ב"ה חו"מ ט"ה בחקוקות

הנראה לו, והביא כאן פסוק דהוילא לא כמ"ס הרמב"ם פ"ב מוהרים, משום דנאמח גס
הואלס הדשן לרדך בגדי כהונה מבטולר בזמא דף כ"ד ועין מ"ל שם המה על הרמב"ם
זה והא"ר, ואולי אפשר שכיון המהביר בעיקר דבריו שלרדך פתוחין מהרמב"ם היינו דוקא
להוצאת הדשן, משום דדברי הרמב"ם ז"ע במה של' בהרמח הדשן שלוש פתוחים, והרי זה
שיטת כל לשאג ששמע רש"י והביא בזמא דף י"ב ע"ב ורש"י דתה דבריהם ועין כ"מ
ולח"מ ומ"ל, ולענ"ד ז"ע דהרי להדיא מפורש בירושלמי שבת ס' המלעט וצמדבר דבה פ"ד
דהרמח הדשן היה בגדים מעולים והוא להראות שאין גלוה לפני המקדש לא כב"ו שם
חלוק אללו בין כשנוקף המזור וכירים ליואל לשוק ס"א, ואולי י"ל דהיו דהיו מעולים לא
היה ג"כ כמו בגדי המיוחדין לעבודה דעכ"פ חזין דבהללח כ' מורה פתוחין אל שם
לחלק בין פנים לחץ והכח"ל ועין ש"ק שס.

ס' ח' בכום של זהב כן הוא נחמד ס"ג מ"ד והרמב"ם לא כתבו רק שחם השקור
מים, זה תליא בחרי לשאג דש"ס נחמד דף כ"ט דלחד הוה
גחמא ולחי השמימו הרמב"ם ולחד ל"ה גחמא משום דאין עניות בחקים עשירות ומש"ה
כתבו המהביר, ובי הוקר התריף מו"ה משה היו הראוי גס' א' קראל דבר בעתו על
משיחם סדר מועד כפ"א דומא הביא בשם שו"ת תשובה מארצה שהק' דהא כמ"מ אמרינן
החורה חסה על ממונם של ישראל וכ' בשם רבו הגאון הו"ב דבכלי שרת ל"א החורה
חסה על ממונם של ישראל והמהביר חמה דא"כ למה השקו החמיד בטום של זהב והרי
ודאי דלא השקורו ככ"ס ומדחן בזה וע"ס, ובי יחיה המה עליו דהרי בשקלים פ"ו מ"ד
מבטול להדיא דה"ג כלים שהוילאו היו כ"ס כמ"ס הרע"ב שם ואל' מהם שהשקו החמיד
צחוט היה כדמוכח במשנה דהמיד שם, הרי דהיה ההשקאה ככ"ס, ויפה חמה, ואמנם
הרמב"ם דהמחבר במחב"ס לא הביין כלל דברי הו"ב, דדבריו אללו מרוממים ג"כ במו"ב
מחד ס' חו"ד ס' ק"ס נחשבונו להגאון מהר"ם זללה"ה בד"א, והיינו דכ"ס דהיה של
צבור ל"ס החורה חסה ט' משום דגמירי לצבור לא מייעי וע"ס, ואל"כ אפי' הי' ל"ה כ"ס
הכום שהשקו החמיד בו ג"כ ל"ס החורה חסה כיון דהיה של צבור, ואין אחי ס' תשובה
מהחבה לעין זו ועכ"ס הדברים פשוטים וכוונים.

ס' י"ב. ואם מיצה ט' ע"כ שיש כאן טעות וחיסור דאך כ' מילה דם הראש ולא
דם הגוף כשרה דהא משנה שלימה שנינו בנשים דף ס"ד דדוקא

מילה דם הגוף ולא דם הראש כשרה, אבל מילה הראש ולא הגוף היא פסולה, ובדף ס"ה
שם מייחו לה מקרא וכדנביא דלמר מסהברי דערוב דמים בגוף יגירו, וכן פסק הרמב"ם
בפ"ו מה' מעה"ק ה"ב, וע"כ שיש כאן פ"ס, ומכר מלה פסולה ובמקום זה ז"ל ואל' ואל"כ
הכל יחא דמילה הראש ולא הגוף קאמר דפסולה ואל' חפכה היינו מילה הגוף ולא הראש
כשרה כמ"ס ורמב"ם, זה אחת והוא רק מהשמשות ועשות המערה.

ס' י"ג. אהבת עולם כן הוא ג"כ הרמב"ם והיינו לעמיה שם בבבלי התפלה שלו ב"ח א'
כ' אהבה עולם והוא מוסח ספרד וסביר כדכין בנדרות דף י"ב

דלחמירן אהבה עולם, וברע"ב פ"ה דתמיד כ' אהבה דבה והוא כטומא אכבה דלחמירן ה'
ומכ"ל בנדרות דסביר ק, ומ"ס המהביר שיש שלום גס בזה נמך אחד דברי הרמב"ם
והתו"ם כ' פסע לדבריו ומנו שגרסם בגליון שס.

ס' י"ד. ומעריבו הפסבנים זה בזה, מראה מדבריו דגם המלח הדומים היה מעריב
עממם דהא אכלו דקתשיב קל, וכן מראה

העדות והאמנה

קנה

דברי הרמב"ם פ"ב מהמ"ק ובמ"ל המ"ל שם דלא כמ"ס הפסקין פ"ב בנתיבות
 מלחמה שהיה היה רק לשבות האשכנזי ע"פ, ומדברי הרמב"ן פ' תבא תבא יתיר
 הכי דהרי הוא פ"י ממונח היינו שיהיו מלחמה מהומות ובפסקי יפה כ' להעביר מהם הטור
 דבזה דם מיה ויהי דהוא מהומה אחרת מחמת איסור דם י"ס לחם ולכן מהומה בזה מלחמה
 כדי שיהיה דם שאלמו ומותר מה"מ דם שאלמו אינו עובר עליו, ואחרי מ"מ ברמב"ם
 ל"ל דלמי היה מה"מ, דהוא סובר פ"ו מע"א דם ששלו עובר עליו ע"פ.

סי' ט"ו, ותנן בעשירי דבליים ט' כמה מעלות הא שבעה ועין בתי' בפתיחתו
 לקדשים הנקרא חומר בקדש סי' ס"ח הקדש זה

מעלותו ונכנס כמה כדברים ולא חשב כמה דמיין העלף מביא כדבא, ודברי המחבר
 נכונים ונכונים ועין מ"ז מהד"ל הא"מ סי' ג' מיה מ"ס בעשירי דכלים הוא פ"ס
 ו"ל בדיני או בדיני דחולין ע"פ דף ע"ז ור"ס הטור והרשב"א, ועין בפמ"ל ח"א דפוס
 פמ"ל, בלגה הדפוסים שם (והדפוסים הדפוסים האחרים) בזה ובתנן שמוט סממי
 הקדושה ע"פ.

סי' ט"ז פרוז אין הוצה נקרא סניא מלחמה סה"ד ו"ל חומה, ולולא דמסתפינא
 לחינה בזה דחולין דף כ"ב ע"ב ח"א שבו

אזריפחא שרי, פרוז אזריפחא אביר, וסוהך פרוז רשעא, ור"ל פ' שם אדם דבש שמו
 פרוז ואחריו בזה, ואולי כינוי להמשה הודעה עם הפקר מיה בימי שבו קרוב ליה
 ר"ס עין בעקידה פ' ואחריה שבו מלחמה אחרת וד' מלחמה הלמודי בננו, ולזה היה שכן
 שבו אזריפחא כבר כמו שבו מלחמה היה כבר, ופרוז רשעא לרמוז על עיר פרוז מלחמה
 שמה בשם הרשע והמזן מלחמה ויהיה חולי או מפורשת שם היה לה רק דרך לא
 לכנס בה בכל זאת פרוז השב חס פרוז רשעא, והשתמשו בדין זה על כל ב' מיה
 אזריפחא, קן י"ל ע"ד העשרה, ומחמת שאינו מנעלי הכמה זו לא מיה הדבר ליהודים
 ומשפוחיהו קאמנה.

סי' כ"ב, נכנס כ' עד סוף הפרק חמלא בש"א ופ"ז מתי"מ, רק מ"ס היו פירושם
 הכהנים הוא הקון ברמב"ם ש"ל העם, ואם שבהים מיקרי עם, מ"מ
 לא ידע כ"כ לכאוב העם שטול יבראליים והם בל"א לא היו נכנסים להיל ולכן הכה
 הכהנים בני היל.

ס"ק ג'

ס' א' ער סי' ו', ברמב"ם פ"ב ופ"ס ממע"ק והבנים המחבר שרץ שהיה ההלכה
 בנתיבות במקום המטון נגד כדי הארון, וברמב"ם בפ"ד מה' מו"כ

הזכירו והכא בשאר פנים הכתובים הבנינו ועין מ"ל שם שהעיר בזה דברי מביא בתי"כ
 שרץ בגללו הוצא דפרוכת כנגד הדדים, וזלתי במרמז'ם שם כל' עפ"י דברי הרמב"ם
 סי' דומה הכל מודים שפר הדד ומשום דל"ל ליע, וסובר הרמב"ם דמ"ס ש"ל שיהיה
 הקדש נגד הארון, והנה מלמד שאל אכל לטון מה הלוי זה בזה ומה ש"ל אכל, חידוש
 ע"ז דהרי בירובלמי ע"פ מיה ג"כ לך דמ"כ וי"ף לה מקדש הקדש לרץ שהיה
 נגד הקדש, וכו' דהרי גם ביו"פ השמים הרמב"ם אי לרץ ליע ועין במ"ל פ"ג מש"כ
 ובק"פ בירובלמי שם הוכח דסובר דגם ביו"פ ח"ל ליע ע"פ ד"ה הכי ודברי המרמ"מ ל"ע
 סי' ו', בדר הבית ט' ע"כ שם בזה חסור ודלוג המעתיק דברי פרוז הכתובין
 במתן היו נכנסין חין ל' ממהות וכן לירובלמי אמת הדק, וכן

בפסולו אחר ילחן מעורה היו נכנסין בזה הבית, והוא בזה שלמה בנתיבות דף ק"ד
 ובפסקה הרמב"ם פ"ז ממע"ק ובמ"ל שם ד' מקדושה הם ע"פ, ובמ"ל דהב"ד בדיני
 המחבר ו"ל : ודין היו שרשן ליה חן לירובלמי ואם נכנס היו שרשן אותו בזה
 הבית, ועי' בירובלמי סי' דומה והוא ע"פ.

פרק ד'

סי' א'. עד סוף הפרק הכל ברמז'ס זה' משה"ק בפרקו שס. ומ"ש בס' ז' ואם היסד מנחה כולם נותנה בכ"ס ומקדש בכ"ס ולא הביאו למקדש, הגה אף דק"ל כ"ס אין מקדשין חוץ לעזרה וכמ"ס הרמב"ם פ"ג מפסחמ"ק ה"ב, מ"מ לא ידענא מדוע היה נותנה בכ"ס חוץ לעזרה, ובאמת ש"ס ערוך הוא בסופה דף י"ד להיפוך דפריך אמתה' דכל המנחות מחילתן בכ"ס מהא דהיה מביא בקלחות של כסף חזב והוה ס"ד דמחילתן בכ"ס היינו כשמביאין מנחתו, ומשני בכלי הכלי לכ"ס, ויש לדחוק דהמחבר אכן שמו"ק למנחה קלי עיין סופה שס אס שמשמעות לשון לא דהיפא הכי וז"ל. — וסיים המחבר, וז' מל"ס דרכ' כדי לסיים בדבר טוב.

אמר ראובן בלא"א כבוד מו"ה בצלאל נ"ע כהן רפאפורט:
כבוד הרה"ח הנכבד הסו"ל כבדני לשלוח לידי קונטרסים מחיבור הנוכחי שהדפיס מכ"י עתיק הנמצא בבית עמד ספרי ליפסיא, ובקש רצון מאתי לציין המקורות ולגול האבן מעל פי הבאר הגולה ולהעיר את אשר אמצא נכון לפני, למען יצא הספר בתון וצרוף ולא יהיה כבפיסה שאין לה אזני, ובתורה שאין לה בית אב. והנה האמנם נודעו דברי הח' נ' רש"ר הובא במצורף לתכמה מאמר שני פ"ב שכ' בהקדחתו לביאור השמע, כי מתועלת התודע שם מחבר איזה ספר ומי בעל דברים של איזה מאמר, הוא עמרנו ביותר על אסיתת הכונה, מהכירנו ביתר ספריו ודבריו, מה טובו ודרכו בהמה, אבל מה נעשה כי לא נודע מי מהשרים חפר את הבאר הזאת, וסי ירה אבן פינתו, ולא נוכל לשפוט כי אם באשר לפנינו, יען לא נדע לפי החותמת, להכיר דבר אמת. אולם למלאות רצון ידיד'נ הרב הסו"ל, ולמען מעלת המחבר אשר פעולתו תעיד עליו — אף כי ארמה כי לא נשלמה בזה והוא רק חלק ומבוא לאחיו הגדול מבני. — כי גם אחיו הקטן יגדל, יען כלול מתלמוד ומדרשים, ונראה כי היה נבר בכולה, וזעיר שם-גם עניני קבלה מהוי במחונ בקיצור נמרץ, לזאת ציינתי לפי מעט העת וביחוד ב"מים הללו אשר המרדות רבו למעלה ראש, כל מה שהיה נראה לענ"ד נכון להעיר אם כעצם דברי המחבר או סניני לענין והכל בקצרה, וידעתי כי לא השלמתי פעולתי, והנחתי למעיין מקום להתנדר, ס"ס אחשוב כי לפי קוצר הזמן עשיתי כפי מעט ידיעתי, כל הנחוי לתקון דבריו ויצאתי ידי חובתי. ואם יטבו דברי בעיני התכמים והיה שכרי.